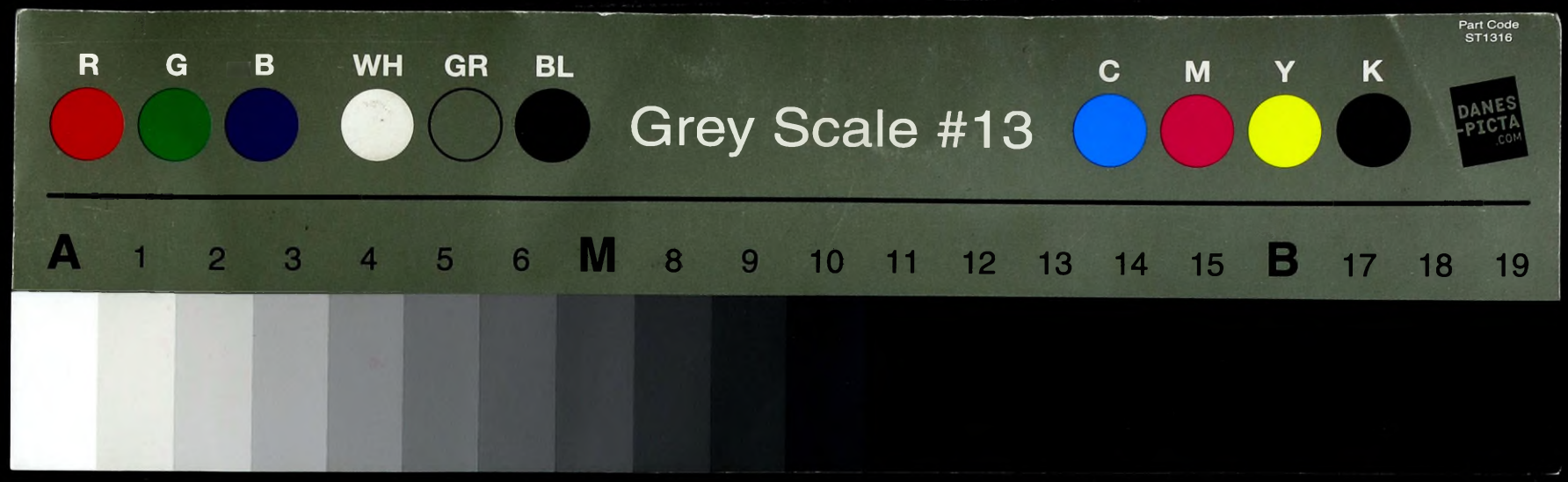

AKADEMIA
OBRONY NARODOWEJ

Kpt. mgr Robert GOLBA

ZMIANY POSTAW KANDYDATÓW NA OFICERÓW WOBEC ZAWODU W PROCESIE KSZTAŁCENIA W WOJSKOWEJ SZKOLE WYŻSZEJ

Rozprawa doktorska

60969
1-3

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
54345
05-004345-001-0

WARSZAWA 2000

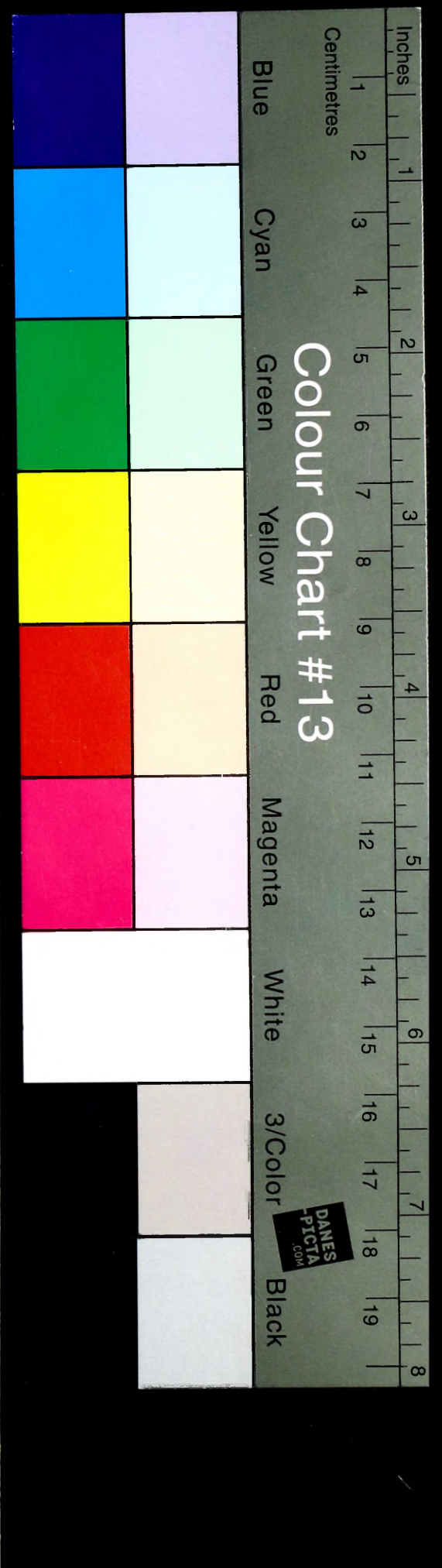

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

60969

kpt. mgr Robert GOLBA

ZMIANY POSTAW KANDYDATÓW NA OFICERÓW WOBEC ZAWODU W PROCESIE KSZTAŁCENIA W WOJSKOWEJ SZKOLE WYŻSZEJ

ROZPRAWA DOKTORSKA

Rozprawa doktorska opracowana
pod kierownictwem naukowym

płk. dr. hab. Ryszarda STĘPNIA

Warszawa 2000r.

SPIS TREŚCI

WSTĘP 5

Rozdział I

SOCJOLOGICZNE, PSYCHOLOGICZNE I DEONTOLOGICZNE ASPEKTY ZAWODU 8

1.1. Zawód jako zjawisko społeczne 9
1.1.1. Ogólne pojęcie zawodu 12
1.1.2 Czynniki warunkujące wybór zawodu 14
1.2. Specyfika zawodu wojskowego 16
1.3. Interdyscyplinarny charakter pojęcia postawa 23
1.3.1. Zmiany postaw 28
1.3.2. Motywacje 32
1.3.3. Wartości a wzory osobowe 36
1.4. Współczesny model osobowości oficera Wojska Polskiego 40

Rozdział II

KSZTAŁCENIE W WYŻSZEJ UCZELNI WOJSKOWEJ 47

2.1. Retrospektywny obraz wyższego szkolnictwa wojskowego i Wojskowej Akademii Technicznej 47
2.2. Ogólna charakterystyka kształcenia w wyższej szkole wojskowej 54
2.3. Istota celów i treści kształcenia 58
2.4. System dydaktyczno – wychowawczy Wojskowej Akademii Technicznej 61
2.5. Kształcenie inżynierów 68

Rozdział III

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ 70

3.1. Przedmiot i cele badań 74
3.2. Problemy badawcze i hipotezy 75
3.3. Metody i techniki badań 78
3.4. Teren i organizacja badań 79
3.5. Charakterystyka badanej grupy 83

Rozdział IV

PROCES KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA W WOJSKOWEJ AKADEMII TECHNICZNEJ A KSZTAŁTOWANIE POSTAW WOBEC ZAWODU 90

4.1. Wizerunek WAT na tle innych wyższych uczelni 92

4.2. Motywy wyboru uczelni 95

4.2.1. Motywy podjęcia nauki w uczelni wyższej 96
4.2.2. Motywy wyboru studiów w Wojskowej Akademii Technicznej 97
4.2.3. Retrospektywny obraz motywacji do studiowania w ocenie podchorążych 99

4.3. Kształtowanie postaw w trakcie studiów w WAT 102

4.3.1. Oddziaływanie kadry uczelni na postawy podchorążych 103
4.3.2. Treści kształcenia jako determinant kształtowania postaw 104
4.3.3. Środowisko uczelniane i jego rola w kształtowaniu postaw 107
4.3.4. Pozytywne i negatywne aspekty studiów w WAT 111
4.3.5. Ocena dotychczasowego okresu studiów 113

4.4. Aspiracje edukacyjne studentów 116

4.4.1. Świadomość potrzeby posiadania odpowiedniego wykształcenia 117
4.4.2. Planowany do osiągnięcia poziom wykształcenia 118
4.4.3. Oczekiwania badanych podchorążych wynikające ze zdobycia wyższego wykształcenia w uczelni wojskowej 122

4.5. Podsumowanie 124

Rozdział V

EWOLUCJA ZMIAN POSTAW PODCHORĄŻYCH WOBEC ZAWODU WOJSKOWEGO W TRAKCIE STUDIÓW W WYŻSZEJ UCZELNI WOJSKOWEJ 127

5.1. Motywy wyboru zawodu wojskowego 128

5.1.1. Retrospektywny obraz motywacji do wojska i zawodu wojskowego 132

5.2. Aspiracje zawodowe 135

5.2.1. Plany zawodowe podchorążych 136
5.2.2. Uwarunkowania decydujące o sukcesie w służbie 139

5.3. Uznawane wzory osobowe i wartości 144

5.3.1. Ideał oficera w świadomości podchorążych 146
5.3.2. Hierarchia uznawanych wartości 148
5.3.3. Pozycja społeczna oficera oraz wojska w percepcji podchorążych 154

5.4. Przekonania oraz nastawienia wobec zawodu 156

5.4.1. Praca zawodowa jako źródło zadowolenia 157
5.4.2. Nastawienia wobec wojska i zawodu wojskowego 158
5.4.3. Zakres akceptacji norm społeczno – zawodowych 167
5.4.4. Poglądy badanych podchorążych na temat przyszłego funkcjonowania sił zbrojnych 169

5.5. Podsumowanie 174

UOGÓLNIENIA I WNIOSKI 177

BIBLIOGRAFIA 181

ZAŁĄCZNIKI 194

Załącznik 1. Charakterystyki osobowo – zawodowe absolwentów Wojskowej Akademii Technicznej im. Jarosława Dąbrowskiego

Załącznik 2. Kwestionariusz do badania studentów Wojskowej Akademii Technicznej

Załącznik 3. Kwestionariusz do badania studentów wyższych szkół oficerskich

WSTĘP

Żyjemy w historycznym momencie, kiedy cały świat jest teatrem doniosłych innowacji naukowych i technologicznych, zmian w dziedzinie gospodarki i polityki oraz transformacji struktur demograficznych i społecznych. Te gwałtowne przeobrażenia niewątpliwie będą w przyszłości przybierały na sile i mogą wywoływać poważne napięcia, szczególnie w środowiskach edukacyjnych, zmuszając je do reagowania na narastające potrzeby i podejmowania nowych wyzwań szybko zmieniającego się świata[1].

Nowe zadania stojące przed edukacją nie przylegają do szkoły opartej na wielowiekowej tradycji ze sztywnymi strukturami, ustabilizowanymi programami, podręcznikami, metodami i rozbudowanym systemem administracyjnym. Współczesna szkoła powinna kształtować człowieka rozumnego, ale zarazem aktywnego, twórczego i sprawnego – dobrze funkcjonującego w środowisku społecznym i naturalnym, umiejącego przy tym regulować własne stosunki z tymi środowiskami zarówno przez zmianę tych ostatnich, jak i pożądane zmiany samego siebie[2].

Do zmian w strukturach i systemie kształcenia przystąpiło także wyższe szkolnictwo wojskowe w Polsce, mając na celu przystosowanie się do nowych uwarunkowań. Zachodzące zmiany są głównie konsekwencją szerszych procesów transformacji ustrojowej, wynikiem przystąpienia Polski do NATO, efektem nowych koncepcji funkcjonowania systemu obronnego państwa i jego Sił Zbrojnych. Zmieniająca się rzeczywistość, nowa Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej[3], nowa technika wojskowa, uwarunkowania geopolityczne stawiają coraz wyższe wymagania wobec armii, a zwłaszcza kadry oficerskiej. Dokonujące się przemiany oraz te, przed którymi jeszcze stoi nasze wojsko, wymagają coraz lepiej przygotowanych kadr, a co za tym idzie - coraz doskonalszego ich kształcenia.

---

[1] Zob. Raport dla UNESCO Międzynarodowej komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku, pod przewodnictwem Jacques'a Deloresa, *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*. Warszawa 1998, s. 209.

[2] Zob. S. Palka, *Teoria pedagogiczna a praktyczne doświadczenia nauczycieli*, Warszawa 1989, s. 37.

[3] Zob. *Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, http:// www.msz.gov.pl/polzagr/strategiabezprp.

„Wyższe szkoły wojskowe są częścią systemu nauki polskiej i systemu edukacji narodowej. Uczestniczą w kształtowaniu obronności Państwa, zespalając w swojej działalności kształcenie i wychowanie słuchaczy oraz prowadzenie badań naukowych, służących przede wszystkim potrzebom Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej"[1]. Z kolei celem głównym systemu wyższego szkolnictwa wojskowego „jest przygotowanie wysoko wyspecjalizowanych kadr oficerskich zdolnych do kierowania działalnością wojskową, dydaktyczno – wychowawczą i organizacyjną tak w czasie pokoju, jak i podczas wojny"[2].

W wyniku postępujących zmian strukturalnych w polskich siłach zbrojnych, a w konsekwencji i nowych zadań wyższego szkolnictwa wojskowego, Wojskowa Akademia Techniczna (WAT) kształci oficerów określonych specjalności technicznych, a zarazem dowódców przygotowanych do kierowania pododdziałami wojskowymi. Uczelnia ta ma swoją specyfikę, bowiem oprócz kształcenia w konkretnej specjalności, porównywalnej z cywilną, przygotowuje absolwentów do wykonywania zawodu wojskowego.

Mówiąc o zawodzie wojskowego, mamy na myśli przede wszystkim kwalifikacje oraz wartości moralne, a także funkcje instruktorsko-wychowawcze, których ostatecznym celem jest przystosowanie obywateli do obrony suwerenności kraju. Podjęcie służby wojskowej przez oficera stawia go w szczególnej dyspozycji Ojczyzny i państwa, do obrony wolności, niepodległości i bezpieczeństwa z ofiarą życia włącznie[3].

Zmiany w uwarunkowaniach zewnętrznych i potrzebach obronności kraju, rozwój nauki i społeczeństwa powodują, iż przygotowanie studentów do wykonywania przyszłej pracy zawodowej i nabycie określonych umiejętności, a zwłaszcza pełne rozwinięcie ich osobowości, jest ważnym zagadnieniem stanowiącym o przyszłości naszych sił zbrojnych.

---

[1] Ustawa z dn. 31 marca 1965 o wyższym szkolnictwie wojskowym (Dz. U. z 1992r.), art. 2.1.

[2] J. Bieńkowski, R. Stępień, *Przemiany w naukach pedagogicznych i ich wpływ na współczesny kształt dydaktyki wyższej szkoły wojskowej*, Warszawa 1999, s. 86.

[3] Zob. *Kodeks Honorowy Oficera Wojska Polskiego*, Warszawa 1995, s. 9.

Zasadniczym celem tej pracy jest udzielenie odpowiedzi na pytanie o charakter i zakres zmian w postawach kandydatów na oficerów wobec zawodu wojskowego w trakcie studiów w Wojskowej Akademii Technicznej.

Podejmując tę próbę, przyjęto założenie, iż uczelnia, kształcąc i wychowując przyszłych oficerów, poza przygotowaniem specjalistycznym powinna też zapewnić absolwentowi niezbędne przygotowanie „wewnętrzne", psychiczne i moralne do skutecznego i świadomego zachowania się w różnych sytuacjach działalności zawodowej.

W wyniku tych uwarunkowań, istotnego znaczenia nabierają badania nad zmianami postaw studentów wobec uczelni i przyszłego zawodu oraz poznanie determinantów warunkujących lepsze przygotowanie podchorążych do przyszłej pracy zawodowej.

Podejście badawcze do tematu niniejszej rozprawy wynika z konkretnego zdefiniowania **postawy wobec zawodu**. Jest ona organizacją wiedzy, przekonań, uczuć, motywów oraz pewnych wzorów do zachowania się jednostki, związanych z zawodem[1].

Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, uogólnień i wniosków, bibliografii i załączników.

Rozdział pierwszy zawiera podstawowe rozważania teoretyczne dotyczące zawodu, a w szczególności zawodu wojskowego. Zagadnieniom tym poświęcone są dwa podrozdziały. Kolejny podrozdział zawiera próbę zdefiniowania postaw wobec zawodu oraz ich związków i wzajemnych relacji z oczekiwaniami, wartościami i motywacjami. W ostatnim podrozdziale przedstawiony jest, zakładany w dokumentach normatywnych i przewidziany do ukształtowania w procesie dydaktyczno – wychowawczym uczelni wojskowej, model oficera Wojska Polskiego.

Drugi rozdział zawiera charakterystykę kształcenia w wyższej uczelni wojskowej ze szczególnym uwzględnieniem analizy systemu dydaktyczno – wychowawczego funkcjonującego w Wojskowej Akademii Technicznej. Rozważania ujęte w tym rozdziale obrazują również istotę kształcenia inżynierów.

---

[1] Zob. T. Mądrzycki, *Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw*, Warszawa 1987, s. 16.

W trzecim rozdziale zostały przedstawione cele badań, problemy badawcze i hipotezy, a także metody oraz techniki badań, które umożliwiły weryfikację sformułowanych hipotez. Ponadto przedstawiono w nim sposób doboru próby badawczej oraz przebieg procesu badawczego.

Rozdziały czwarty i piąty zostały w całości poświęcone zaprezentowaniu rezultatów badań empirycznych, dotyczących zmian postaw studentów wobec zawodu wojskowego w trakcie kształcenia w wyższej szkole wojskowej. Za podstawę analizy posłużyły badania przeprowadzone w Wojskowej Akademii Technicznej. W celu dokładniejszego poznania istoty badanych problemów oraz możliwości rozszerzenia uzyskanych wyników badań na wszystkie uczelnie wojskowe, przeprowadzone zostały badania porównawcze w czterech wyższych szkołach oficerskich. W kolejnych podrozdziałach dokonana jest próba zweryfikowania hipotez badawczych oraz udzielenia odpowiedzi na pytania badawcze, a także analiza poszczególnych zmiennych, faktycznie lub potencjalnie oddziaływujących na zmiany postaw podchorążych wobec zawodu wojskowego. Każdy z rozdziałów zakończony jest podsumowaniem, które zawiera uogólnienia wynikające z dokonanych analiz oraz najbardziej charakterystyczne, zdaniem autora, rezultaty badań.

Całość rozprawy zakończona jest uogólnieniami i wnioskami, w których starano się udzielić syntetycznej odpowiedzi na pytania badawcze i sformułować postulaty związane z kształtowaniem postaw wobec zawodu.

Praca ta może przyczynić się do poszerzenia zakresu wiedzy o zmianach w postawach studentów wyższych uczelni wojskowych wobec zawodu wojskowego, dokonujących się w trakcie studiów, a także dostarczyć informacji o determinantach mających wpływ na te zmiany. Uzyskanie tych informacji może służyć do racjonalizacji doboru treści kształcenia i wychowania, jak również stymulowaniu pracy wychowawczej realizowanej przez kadrę wyższych uczelni wojskowych.

W toku opracowywania niniejszej dysertacji autor korzystał z życzliwych rad i cennych wskazówek promotora płk. dr. hab. Ryszarda Stępnia, za co składa mu serdeczne podziękowanie.

Rozdział I

SOCJOLOGICZNE, PSYCHOLOGICZNE I DEONTOLOGICZNE ASPEKTY ZAWODU

1.1. Zawód jako zjawisko społeczne

Całościowy ogląd społeczeństwa pozwala dostrzec wyraźne jego zróżnicowanie. Stan taki umożliwia w miarę bezkonfliktowe i efektywne funkcjonowanie zbiorowości ludzkich. Wzajemne świadczenie usług przez członków społeczeństwa wyznacza im określone role związane z wykonywaną pracą (zawodem). Praca jest bowiem jedną z głównych aktywności (fizycznych lub intelektualnych), której od dorosłej jednostki wymaga i oczekuje społeczeństwo.

Cechą charakterystyczną społeczeństw obok ich zróżnicowania jest ciągły rozwój, który wpływa na zmiany strukturalne w ich obrębie. Owe przeobrażenia znajdują odzwierciedlenie również w strukturze wykonywanych zawodów. Szczególnie burzliwe przemiany pod tym względem przyniosła rewolucja przemysłowa. Dawniej człowiek był samowystarczalny tzn. sam sobie zapewniał żywność, wytwarzał ubranie i uprawiał rolę. Rozwój cywilizacyjny oraz czynniki ekonomiczne wymusiły wyraźne zróżnicowanie społeczeństwa pod względem wykonywanego zawodu. Jednym z pierwszych, który zwrócił uwagę na to zjawisko był Emil Durkheim. Dostrzegał on konieczność podziału społeczeństwa na grupy zawodowe jako naturalną i logiczną konsekwencję życia zbiorowego. Wśród zalet takiej organizacji społeczeństwa widział on między innymi oszczędność czasu i wysiłku oraz profesjonalne wykonywanie pracy, prowadzące do wysokiej jakości wyrobów oraz zwiększonej wydajności[1].

„W makroskali podział na grupy zawodowe stał się kręgosłupem organizacji społeczeństwa, a osiągnięta struktura zawodowa i propozycje zatrudnienia w poszczególnych kategoriach jednym z najważniejszych wskaźników stanu rozwoju społeczno – gospodarczego danego społeczeństwa"[2]. Wobec ciągłego postępu

---

[1] Por. E. Durkheim, *O podziale pracy społecznej*, Warszawa 1999, s. 28.

[2] J. Turowski, *Socjologia – wielkie struktury społeczne*, Lublin 1994, s. 199.

technicznego konieczna stała się wysoka specjalizacja zawodów, a w efekcie pojawianie się coraz to nowych profesji. Jacques Delors w raporcie dla UNESCO pod tytułem „Edukacja. Jest w niej ukryty skarb" pisząc o kształceniu zawodowym twierdzi, iż powinno ono godzić „dwa odrębne cele: przygotowanie do zawodów, które obecnie istnieją, oraz zdolność przystosowania się do zawodów, których nawet jeszcze sobie nie wyobrażamy"[1]. W parze z tym procesem ujawnia się inny, paradoksalnie przeciwny, symptom naszych czasów – „kompleksowe" lub inaczej „całościowe" zawody, których zadaniem jest jednoczenie rozczłonkowanej struktury zawodów. W poczet tych profesji można zaliczyć: menedżerów, urbanistów, planistów, sprawozdawców, ekspertów itp.[2]

Tendencja do profesjonalizacji jest charakterystyczna dla społeczeństw industrialnych, w których ceni się wysoką specjalizację w wąskiej dziedzinie. Nowa cywilizacja, nazwana przez Alvina Toflera „trzecią falą"[3], stawia wobec ludzi odmienne wymagania, między innymi w stosunku do pracy. „W miarę jak trzecia fala zaczyna przenikać nasze życie, praca przestaje polegać na powtarzaniu tych samych czynności. Zakres obowiązków każdego pracownika poszerza się, a nie zwęża. Indywidualny czas pracy i własne tempo jej wykonywania zastępują dawną potrzebę masowej synchronizacji zachowań. (...) potrzeba więcej ludzi, którzy potrafią wypełniać coraz więcej zadań i błyskawicznie przystosować się do zmienionych warunków. A przy tym ludzi wrażliwych i życzliwie ustosunkowanych do otoczenia"[4].

Postęp wkracza w każdą część naszego życia powodując zmiany oczekiwań ludzi wobec zawodu oraz zmiany oczekiwań pracodawców wobec zatrudnionych jednostek. W przeciwieństwie do społeczeństwa industrialnego w społeczeństwie

---

[1] Raport dla UNESCO ... wyd. cyt., s. 131-132.

[2] Tamże, s. 209.

[3] A. Toffler opisuje historię cywilizacji jako kolejne następujące po sobie „fale". Pierwsza odpowiadała okresowi, w którym dominującą rolę odgrywało rolnictwo, następna „druga fala" jest okresem przemysłu. W obecnych czasach, w różnych państwach w zależności od stopnia rozwoju społecznego i gospodarczego, możemy znaleźć każdy z wymienionych okresów, łącznie z „trzecią falą" charakteryzującą się między innymi gospodarką opartą na wiedzy. Zob. A. Toffler, *Trzecia fala*, Warszawa 1997, A. i H. Toffler, *Wojna i antywojna*, Warszawa 1998.

[4] A. Toffler, *Trzecia fala* ...wyd. cyt., s. 573.

tzw. „postindustrialnym”[1] oczekuje się od pracowników większej samodzielności, odpowiedzialności, giętkości myślenia, umiejętności przystosowania do zachodzących zmian, poszukuje się ludzi bardziej skorych do działania.

Jak stwierdza się w wymienionym wyżej raporcie dla UNESCO „pracodawcy coraz częściej zamiast zgłaszać zapotrzebowanie na kwalifikacje (...) kojarzące się nadmiernie z umiejętnościami materialnymi, zgłaszają zapotrzebowanie na kompetencje, rozumiane jako swoisty koktajl właściwy każdej jednostce, składający się z kwalifikacji w ścisłym tego słowa znaczeniu, nabytych przez kształcenie techniczne i zawodowe, postaw społecznych, umiejętności pracy w zespole, zdolności podejmowania inicjatywy, zamiłowania do ryzyka”[2].

Pracownicy mają również odmienne oczekiwania wobec zawodu; zaczynają szukać pracy, która dawałaby im możliwość wykorzystania własnego talentu i umiejętności, pozwoliłaby na większą swobodę w działaniu. O atrakcyjności pracy świadczy już nie tylko wysokość wynagrodzenia, ale i inne aspekty np.: bezpłatne świadczenia medyczne czy emerytalne, możliwość rozwoju zawodowego, bezpłatne szkolenia.

Transformacja związana z wkraczaniem społeczeństwa w okres postindustrialny stwarza niejednokrotnie problemy różnym instytucjom społecznym, na przykład system edukacyjny rozwinięty głównie w epoce przemysłowej musi przystosować się do nowych warunków, by mógł lepiej spełniać potrzeby społeczeństwa postindustrialnego[3]. Jest to ważne zadanie stojące przed edukacją, ponieważ w obecnych czasach jednostka nie dziedziczy pozycji społecznej swych przodków – musi je zdobywać, musi sama dążyć do uzyskania odpowiedniego wykształcenia, by móc wykonywać określony zawód.

---

[1] Społeczeństwo postindustrialne jest społeczeństwem „trzeciej fali”. Obecnie, A. Toffler przewiduje, że „po tym co nazywaliśmy Trzecią Falą, nadejdzie Czwarta Fala przekształceń, a po niej – o ile nam, ludziom nie zabraknie inteligencji i szczęścia – wiele następnych”. „(...) wchodzimy w okres, w którym na skutek zastosowań osiągnięć genetyki i robotyki zdobywamy możliwość radykalnych przekształceń natury fizjologicznej i psychicznej, nie jest jasne, w jakim punkcie manipulacje ludzkim genomem i cechami istoty ludzkiej osiągną poziom dostatecznie głęboki, by zatarła się granica między tym co ludzkie a co nieludzkie, bądź między tym co ludzkie a co postludzkie”. Zob. A. Toffler, *Nadciąga Czwarta Fala*, „Polityka” nr 52 z 25 grudnia 1999, s. 22-23., A. Toffler, *Przyszłość już nadeszła*, „Polityka” nr 2 z 8 stycznia 2000, s. 26-27.

[2] Raport dla UNESCO ... wyd. cyt., s. 90.

[3] Por. W. Goodman, *Wstęp do socjologii*, Poznań 1997, s. 60.

Wykonywana praca przynosi korzyści społeczeństwu, jak również daje je jednostce. Praca „wykonywana samodzielnie i chętnie może wzbogacić osobowość człowieka. Najczęściej jej wykonywanie daje człowiekowi poczucie przynależności do społeczeństwa, dowartościowuje go w porównaniu z innymi podobnymi i umożliwia mu osiągnięcie samodzielności finansowej”[1]. Właściwie wybrany zawód i spełniająca oczekiwania praca zawodowa stanowi warunek społecznej dojrzałości jednostki i jest zarazem głównym terenem samorealizacji.

W Polsce badania nad postawami czy też aspiracjami zawodowymi wskazują, że „ludzie przywiązują coraz większą wagę do wykonywania odpowiedniego zawodu, że cenią bardzo wysoko dobre kwalifikacje i kompetencje. Badania te wykazały również, że wykonywany zawód i stanowisko w zawodzie oraz fachowość stanowią pierwsze i podstawowe kryteria przyznania jednostce prestiżu, uznania”[2].

1.1.1. Ogólne pojęcie zawodu

Praca jest dobrem człowieka i dobrem kultury. Przez pracę człowiek nie tylko przekształca przyrodę, dostosowując ją do swoich potrzeb, ale także urzeczywistnia siebie w systemie artefaktów i innych ludzi[3].

Praca z jednej strony kształtuje podmiotowy byt ludzki, z drugiej zaś tworzy materialne fundamenty rozwoju społecznego[4]. Swoistym miernikiem przydatności pracy jest **zawód**.

W literaturze przedmiotu brakuje odzwierciedlenia relacji pomiędzy pracą a zawodem, a nawet wyrazistej interpretacji pojęcia: *profesja*. Trudność ta związana jest z występowaniem wielu nazw o pokrewnym znaczeniu, pretendujących do określenia tych samych lub zbliżonych zachowań ludzkich, charakteryzujących się aktywną postawą wobec świata zewnętrznego (działanie, czyn, dzieło, robota,

---

[1] N. Sillamy, *Słownik psychologii*, Katowice 1996, s. 218-219.

[2] J. Turowski, *Socjologia* ... wyd. cyt., s. 209.

[3] Zob. Jan Paweł II, *Encyklika O pracy ludzkiej – Laborem exercens*, 1981.

[4] Zob. W. Jędrzycki, *Człowiek, praca, postęp społeczny*, Warszawa 1984, s. 8.

wytwarzanie). Na przykład z pracą fizyczną wiąże się trud, zmęczenie, wysiłek, mozół, a także zajęcie i zawód[1]. Termin ten występuje często w różnym znaczeniu. W języku potocznym przez *zawód* rozumie się nabyte kwalifikacje, uzyskanie formalnych uprawnień do wykonywania określonej pracy. Jednocześnie *zawód* określany jest jako praca trwale wykonywana, a otrzymywane za nią wynagrodzenie stanowi źródło dochodów danego człowieka. Niekiedy przez *zawód* rozumie się wykonywanie usług posiadających wartość rynkową i przynoszących stały dochód[2].

Na uwagę zasługuje również rozróżnienie takich terminów jak *zawód* i *zajęcie*. Pierwszy najogólniej oznacza zespół czynności odpowiadających przygotowaniu jednostki do udziału w życiu gospodarczym społeczeństwa, drugi zaś określa działanie zapewniające środki utrzymania[3]. W tym sensie *zajęcie* bywa utożsamiane z bliskoznacznym mu pojęciem: *zatrudnienie*.

W literaturze socjologicznej zwraca się uwagę na pojęcie *zawód* i *specjalizacja*. *Zawód* to szeroko rozumiane przygotowanie i umiejętności, natomiast *specjalizacja* to bardziej wąsko ujmowana adaptacja do konkretnego stanowiska pracy. Jednakże ostatnie nowelizacje zawarte w urzędowym spisie profesji zniosły owe różnice i w ten sposób terminy *zawód* oraz *specjalność* stosowane są zamiennie[4].

Przytoczone znaczenia pojęcia *zawód* nie zmieniają faktu, że w polskim nazewnictwie określany był on jako zdolność do czynów opartych na kwalifikacjach (wiadomościach i umiejętnościach), zwróconych jednak w stronę celów zarobkowych, wynikających na ogół z podziału pracy i zamiarów społecznie użytecznych. W „Słowniku języka polskiego" *zawód* interpretowany jest jako umiejętność wykonywania pracy w danej dziedzinie, fachowe, stałe wykonywanie

---

[1] Tamże, s. 47.

[2] S. Kowalska, *Definicja i klasyfikacja zawodów*, [w:] A. Sarapata, (red.), *Socjologia zawodów*, Warszawa 1965, s. 55-57.

[3] Zob. T. Nowacki, *Podstawy dydaktyki zawodowej*, Warszawa 1984, s. 9-11.

[4] Tamże, s. 8.

jakiejś czynności w celach zarobkowych.[1]

Jan Szczepański rozróżnia trzy znaczenia terminu *zawód*. Pierwsze - to wewnętrznie spójny system czynności, które wykonywane są w sposób uregulowany i systematyczny oraz stanowią dla jednostki źródło utrzymania i określają jej pozycję społeczną. Drugie - to po prostu wykonywanie pewnych czynności bez względu na kwalifikacje, a nawet obiektywne ich znaczenie, na przykład w przypadku znachora wykonującego zawód lekarza. Trzecie - to populacja tych wszystkich, którzy wykonują takie same czynności, np. lekarskie[2].

Socjologowie podkreślają społeczne znaczenie zawodu, definiując go jako „zbiorowość ludzi wykonujących określone rodzaje czynności, (...) ludzi mających świadomość pewnej wspólności spraw i poczucie własnej odrębności. Owa wspólność spraw obejmuje zagadnienia dotyczące warunków pracy, rekrutacji do danego zawodu, kształcenia, zarobków itd."[3]

1.1.2. Czynniki warunkujące wybór zawodu

Człowiek w pewnym momencie swojego życia osiąga etap, który najczęściej określa się mianem dojrzałości. Staje wtedy przed problemem zaplanowania swojej przyszłości, określenia swojego miejsca w strukturze społeczeństwa, przy jednoczesnym uwzględnieniu zaspokojenia potrzeb osobistych. Problem ów jest częściowo rozwiązany przez wybór określonego zawodu. Jest to jedna z najważniejszych decyzji w życiu człowieka, ukierunkowujących rozwój jego osobowości. W decyzji wyboru zawodu zawiera się bowiem określenie własnego miejsca w społeczeństwie, zobowiązanie do poznania określonej wiedzy, umiejętności i nawyków oraz obligacja do podporządkowania się wymogom

---

[1] *Słownik języka polskiego*, t. II, Warszawa 1979, s. 977.

[2] Zob. J. Szczepański, *Zagadnienia wykształcenia ogólnego i zawodowego w szkolnictwie wyższym*, „Studia Socjologiczne" 1963, nr 3/70.

[3] J. Turowski, *Socjologia* ... wyd. cyt., s. 197.

wynikającym z podjęcia danej pracy[1]. Jest ona zazwyczaj wypadkową działania takich sił, jak: społeczna ranga zawodu, związane z nim przywileje i możliwości materialne, a także własne zainteresowania i zdolności. Na ogół każdy pragnie wykonywać zawód cieszący się wysoką oceną innych, dużym autorytetem i uznaniem społecznym. Świadomość, że wykonywany zawód jest ważny i użyteczny, staje się jednym ze źródeł godności człowieka.

Ze społecznego, ale i indywidualnego punktu widzenia najbardziej korzystna jest taka sytuacja, kiedy wybrany zawód bywa zgodny z zainteresowaniami, zdolnościami i wiedzą, a więc tym wszystkim, co stanowi o przydatności człowieka do wybranej profesji[2].

Można zatem stwierdzić, że wśród czynników, które decydują o wyborze jakiegoś zawodu, główną rolę odgrywają: zainteresowania i predyspozycje, społeczna pozycja zawodu oraz racje ekonomiczne związane z wysokością zarobków. Ocena ważności zawodów ze społecznego punktu widzenia jest wielostronna i w różnych okresach historycznych ulegała częstym zmianom. Dlatego też przedstawiciele różnych środowisk społecznych różnie odnoszą się do tej kwestii. Ludzie często stronią od zawodów, których wykonywanie przynosi niskie dochody. Unikają zazwyczaj prac uciążliwych, wymagających dużego wysiłku fizycznego, mimo że zarobki w tym przypadku mogą być stosunkowo wysokie. Innych z kolei może odstraszać duże obciążenie intelektualne. Jeszcze innym imponują zajęcia niebezpieczne, dające możliwość sprawdzenia się w trudnej i odpowiedzialnej pracy.

To, co dla jednego może być pociągające, dla drugiego jest odpychające i odwrotnie. Jest to oczywiście naturalne i zrozumiałe, gdyż w dużym stopniu zależy od temperamentu i charakteru każdego człowieka. Wybór zawodu jest na ogół wynikiem wszechstronnie i głęboko przemyślanej decyzji, na którą składa się wiele czynników takich, jak:

---

[1] Zob. W. Bańka, (red.), *Efektywność kształcenia w wyższej wojskowej uczelni technicznej*, Warszawa 1987, s. 28.

[2] Tamże, s. 28.

- zainteresowania;
- zdolności;
- aspiracje;
- możliwości i potrzeby;
- wiedza o przyszłym zawodzie;
- identyfikowanie się z tym zawodem;
- ranga społeczna zawodu i inne[1].

Wymienione czynniki stanowią podstawę motywacji jednostki przy wyborze profesji. Motywy wyboru zawodu, upraszczając, można podzielić na trzy grupy:

- społeczne;
- osobiste;
- poznawcze[2].

Świadomy wybór zawodu jest wypadkową wielu motywów, przy czym jedne odgrywają decydującą rolę i inspirują do podjęcia określonego działania, inne natomiast pełnią funkcję aprobującą.

Dokonująca się obecnie w Polsce reforma oświaty przesuwa konieczność wyboru zawodu na późniejsze lata życia ucznia, ze względu na wydłużenie się edukacji ogólnej. W wyniku wprowadzanych zmian młodzi ludzie otrzymają możliwość zdobycia szerszego wykształcenia ogólnego, a jednocześnie decyzję o wyborze zawodu będą podejmować w wieku bardziej dojrzałym.

1.2. Specyfika zawodu wojskowego

Dla pełniejszego zrozumienia istoty zawodu wojskowego konieczne wydaje się określenie jego specyfiki.

W literaturze socjologicznej i deontologicznej oraz w publikacjach z zakresu etyki ogólnej, często spotyka się określenie *zawodowi wojskowi* lub *etyka zawodu wojskowego*, którą traktuje się na równi, np. z etyką zawodową lekarzy, prawników

---

[1] Tamże, s. 28.

[2] Tamże, s. 29.

czy dziennikarzy. Wydaje się jednak, że takie proste porównania są niewystarczające. Zawód wojskowego posiada wiele cech wspólnych z innymi profesjami, jednak pod pewnymi względami jest bardzo specyficzny i nieporównywalny[1].

Mówiąc o zawodzie wojskowego, mamy na myśli przede wszystkim kwalifikacje zawodowe przejawiające się głównie we wszechstronnej wiedzy ogólnowojskowej i specjalistycznej oraz w umiejętnościach pedagogicznych. Ponadto szczególnie ważnymi dla tego zawodu cechami i wartościami są: odwaga, poczucie honoru i odpowiedzialności, zdyscyplinowanie, predyspozycje dowódcze, samodzielność w podejmowaniu decyzji i działaniu w trudnych sytuacjach, inicjatywa, odporność psychiczna i fizyczna, jak również umiejętność twórczego myślenia i wytrwałość w pracy[2].

Obowiązujące przepisy dopuszczają dwie formy pełnienia służby wojskowej[3]:

- **zawodowa służba stała** - pełnią ją głównie zawodowi wojskowi, którzy ukończyli szkoły (akademie) wojskowe; wybrali oni niejako "od początku" zawód żołnierza i dążąc do tego celu, uzyskali w uczelniach lub szkołach wojskowych odpowiednie kwalifikacje;
- **kontraktowa służba wojskowa** - pełnią ją żołnierze zawodowi, którzy uzyskali kwalifikacje w uczelniach lub szkołach cywilnych i mają zawód użyteczny w siłach zbrojnych, a ponadto odbyli stosowne przeszkolenie wojskowe; żołnierze ci mogą pełnić służbę wojskową przez czas określony kontraktem.

Ponadto aktualne przepisy regulują warunki, jakie musi spełniać kandydat na żołnierza zawodowego. Może nim być „osoba posiadająca wyłącznie obywatelstwo polskie, o nieposzlakowanej opinii, której wierność dla Rzeczypospolitej Polskiej nie ulega wątpliwości, posiadająca odpowiednie kwalifikacje oraz zdolność fizyczną i psychiczną do zawodowej służby wojskowej”[4].

---

[1] Por. A. Wielgus, *Osobowość oficera dowódcy wojskowego*, Płock 1999, s. 40.

[2] Por. Ustawa o wyższym ... wyd. cyt., art. 2.3.

[3] Pomijam służbę z powszechnego poboru pełnioną jako służbę zasadniczą, oraz służbę nadterminową.

[4] Ustawa z dn. 9 listopada 1995r. o zmianie ustawy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych oraz niektórych innych ustaw, (Dz. U. nr 7, art. 1.).

Określając pewną grupę społeczną, jako grupę zawodową, bierze się pod uwagę:

- trwałość wykonywanych czynności wydzielonych w ramach społecznego podziału pracy;
- czerpanie środków do życia z wykonywania tych czynności;
- określone kwalifikacje i umiejętności zawodowe danej grupy.

Powyższe czynniki występują również w *zawodzie wojskowym*. Jego charakter, zadania i normy etyczne są określone przez specyfikę, strukturę i funkcje armii.

„Prowadzenie walki zbrojnej w obronie ojczyzny wymaga szczególnych kwalifikacji niezbędnych do organizowania i prowadzenia działań wojennych"[1], jak również ciągłej gotowości do jej podjęcia. Stąd w zawodzie tym powszechne są: dyżury, alarmy, ćwiczenia, zezwolenia na opuszczenie garnizonu, ciągła gotowość do służby itp. Wymagane są tu nie tylko kwalifikacje, ale i swoiste kompetencje, wymagające wielu wyrzeczeń i poświęceń osobistych. Można powiedzieć, że o ile każdy zawód jest służebny wobec społeczeństwa, o tyle zajęcia wojskowe są efektem specjalnego rodzaju powołania. U jego źródeł znajduje się apologia najwyższych dla narodu wartości, tj. jego wolności i niezawisłości oraz zdolności do pokojowego rozwoju.

Wykonywanie zawodu wojskowego często łączy kilka funkcji. Każdy oficer bowiem (szczególnie na stanowisku dowódczym) musi spełniać funkcje:

- **dowódcy i wychowawcy** - w pełni odpowiedzialnego za postępowanie podwładnych w ciągu całej doby (i całego okresu służby wojskowej), za kształtowanie ich postaw, wychowywanie, postępowanie nie tylko wobec przełożonych i kolegów, ale również pozostałej części społeczeństwa (kierownicy w zakładach cywilnych z reguły ponoszą odpowiedzialność za pracownika w czasie jego pobytu w zakładzie pracy); rola dowódcy w wychowaniu upodabnia się do roli ojca odpowiedzialnego za postępowanie swego nieletniego syna; stąd niezbędna w tym zawodzie jest znajomość psychologii czy pedagogiki;

[1] Z. Ziembiński, *Wykłady socjologii dla pracowników i administratywistów*, Warszawa 1990, s. 84.

- **nauczyciela rzemiosła wojskowego** - każdy oficer spełnia rolę nauczyciela przekazującego poborowemu wiedzę i umiejętności wojskowe oraz czuwa nad stałym ich doskonaleniem w całym okresie służby wojskowej;
- **organizatora procesu pracy (służby)** - wymaga się tu znajomości teorii oraz praktyki organizacji pracy i kierowania (odpowiada za sprzęt, materiały i całą gospodarkę materiałową powierzoną jego pieczy).

Spełnienie wymienionych funkcji wymaga od zawodowego żołnierza (szczególnie od oficera):

- szerokiej wiedzy wojskowej oraz specjalistycznej;
- sprawności intelektualnej i fizycznej;
- wysokich walorów moralnych;
- wiedzy ogólnej i ekonomicznej oraz podstaw takich nauk, jak: organizacja i zarządzanie, socjologia, psychologia, pedagogika, dydaktyka i in.[1]

Oddzielną kwalifikację zawodową etosu wojskowego stanowią szczególne uprawnienia w stosunku do podwładnych. O jej ważności decydują:

- prawo do dysponowania ich życiem, np. w warunkach działań wojennych;
- prawo użycia przymusu fizycznego do wymuszania posłuszeństwa w celu wykonania zadania; (wymaga to nie tylko znajomości prawa, stosownych zapisów legislacyjnych, ale też odpowiedzialności za wprowadzenie przymusu w stosunki międzyludzkie);
- prawo i możliwość dysponowania czasem wolnym podwładnych[2].

Dysponowanie przez oficerów niejednokrotnie znacznym majątkiem, wymagającym szczególnej ochrony jest tą funkcją zawodu wojskowego, która wymaga od nich swoistej odpowiedzialności, jednoczącej poszanowanie dóbr państwa z dobrem jego obywateli. Wartość mienia wojskowego mierzona jest nie tylko ceną, ale też przeznaczeniem, bowiem służy ono do walki i obrony ojczyzny. Zniszczenie tych środków pociąga za sobą nie tylko straty materialne, ale przede

---

[1] Por. *Ramowe założenia systemu dydaktyczno – wychowawczego wyższej szkoły wojskowej kształcącej kandydatów na oficerów w służbie stałej*, Warszawa 1995, s. 5-22.

[2] Zob. M. Olczak, K. Pirecki, *Motywy podjęcia studiów w wyższej uczelni wojskowej*, Warszawa 1994, s. 26.

wszystkim obniżenie wartości bojowej pododdziałów lub oddziałów oraz narażanie żołnierzy na utratę zdrowia lub życia.

Można więc stwierdzić, iż ludzie wykonujący zawód, który z jednej strony wymaga szczególnych kwalifikacji i poświęceń, a z drugiej daje wyjątkowe uprawnienia w stosunku do podwładnych, muszą posiadać określone wartości moralne, predestynujące ich do wykonywania pracy oficera Wojska Polskiego[1]. W świetle tych wymagań nie może być obojętne, jaką postawę prezentuje człowiek pełniący funkcje dowódcze w armii. Potrzeba respektowania określonych wymogów etycznych wynika również z faktu, że społeczeństwo na ogół krytyczniej ocenia niewłaściwe postępowanie zawodowego wojskowego niż przedstawicieli innych profesji. W świadomości społeczeństwa bowiem, mundur kojarzy się z ekspozycją konkretnych wartości takich, jak: honor, odpowiedzialność, prawdomówność, patriotyzm, odwaga, obowiązkowość itp.[2]

Pod koniec lat osiemdziesiątych międzynarodowa organizacja badawcza, ERGOMAS (European Research Group on the Military and Society) podjęła próbę skonstruowania typologii zawodowych orientacji oficerów oraz identyfikacji idealnego (w rozumieniu socjologicznym) modelu oficera. Organizację tę powołano w celu prowadzenia wspólnych badań i analiz w dziedzinie szeroko rozumianego funkcjonowania wojska w państwie i społeczeństwie. Punktem wyjścia tych analiz stały się kluczowe słowa: *zawód, zajęcie* oraz *instytucja*, a ich ramy stanowiła dostępna literatura z zakresu socjologii wojska i socjologii zawodu.

Zgodnie z poglądami prezentowanymi przez Jacques'a Van Doorna, zawód wojskowy powinien być rozpatrywany przede wszystkim w kategoriach instytucji, ponieważ może on być wykonywany tylko w ramach organizacji, która z racji swojej pozycji i funkcji w społeczeństwie – staje się instytucją[3]. Organizacja wojskowa posiada dwoistą naturę. Jest formą biurokratyczną, w której przeważają procesy racjonalne i ukierunkowane na cel, ale jednocześnie jest strukturą, która

---

[1] Por. A. Wielgus, O*sobowość oficera* ... wyd. cyt., s. 40-43.

[2] Zob. M. Olczak, K. Pirecki, *Motywy podjęcia* ... wyd. cyt., s. 7 – 27.

[3] Zob. J. Van Doorn, *The Officer Corps: A Fusion of Profession and Organization*, "European Journal of Sociology" 1965, No. 6, p. 262-282.

legitymizowana jest również w ramach określonych systemów wartości, a zatem jej istnienie staje się nadrzędną troską ogólnospołeczną. Taki właśnie dwoisty charakter w dużej mierze posiada zawód wojskowego.

Analiza niektórych istniejących typologii[1] pozwala wyróżnić typowo *zawodowe* cechy profesji oficera w przeciwieństwie do cech charakterystycznych dla *zajęcia*.

Oficerowie o orientacji *zawodowej* podkreślają czynniki, które w ich pracy są bardziej związane z etosem zawodu (specyficzną kompetencją wojskową i poczuciem odpowiedzialności związanym ze świadomością służby na rzecz społeczeństwa). W tym typie orientacji satysfakcja z wykonywania zawodu jest powiązana z działalnością wybraną dla jej faktycznej wartości i z tego powodu wysoko ocenianą jako cel w sam w sobie. Oficerowie o orientacji *zajęciowej* przeciwnie, kładą nacisk na czynniki instrumentalne, takie jak pensja, bezpieczeństwo zawodowe, ogólne warunki pracy itp.

Wymienione orientacje nie współtworzą dwóch przeciwstawnych biegunów, ponieważ nie wykluczają się wzajemnie. W praktyce mogą współistnieć jednocześnie następujące typy orientacji kadry oficerskiej:

- ***orientacja neutralna***, do której należą oficerowie, którzy nie wykazali ani nastawienia *zawodowego*, ani *zajęciowego* (obojętni);
- ***orientacja zajęciowa,*** oficerowie, którzy prezentują wyłącznie cechy *zajęciowe* (zajęciowi);
- ***orientacja zajęciowo – zawodowa***, charakterystyczna dla tych oficerów, którzy wykazują zarówno cechy *zawodowe* jak i *zajęciowe* (pragmatyczni profesjonaliści);
- ***orientacja zawodowa***, obejmująca oficerów o cechach wyłącznie zawodowych (radykalni profesjonaliści).

W typologii tej przyjęte zostało z niewielkimi różnicami, rozwiązanie

---

[1] Zob. Ch. Moskos, *From Institution to Occupation: Trends in Military Organization*, " Armed Forces and Society", 1977, No. 4, p. 41-45; *Institutional to Occupational Trends in Military Organization, in Armed Forces and Society: An Update*, "Armed Forces and Society", 1986, No. 12, p. 377-382; M. Nuciari, *Rethinking the Military Profession: Models of Change Compared*: *The Military Profession in Europe*, "Current Sociology", 1994, No. 3, p. 7-21.

zaproponowane przez A. Larsona (wprowadzające rozróżnienie pomiędzy radykalnym i pragmatycznym profesjonalizmem[1]), ale bardziej w sensie użytym przez Davida Segala[2] (u którego *pragmatyczny profesjonalizm* ma być połączeniem zainteresowań *instytucjonalnych* i *zajęciowych*, podczas gdy pojęcie *profesjonalizm radykalny* zarezerwowane zostało wyłącznie dla własności czystego typu *zawodowego*). Orientacja *zajęciowa* jest bardziej zgodna z instrumentalną satysfakcją z pracy, podczas gdy orientacja *zawodowa* prowadzi do satysfakcji faktycznej. Typ pragmatycznego oficera zawodowego łączy w sobie nastawienie zajęciowe i zawodowe ponieważ wykonywana profesja określa ogólne wartości, które uznajemy. Jednak satysfakcję z pracy kształtują dopiero rzeczywiste warunki jej wykonywania[3].

Z powyższych rozważań wynika konieczność wzbogacenia przygotowania oficera o nową problematykę, odpowiadającą aktualnym i przewidywanym społeczno – zawodowym potrzebom sił zbrojnych. Takie ujęcie przygotowania, charakterystyczne dla *nadmiarowej* wykładni kwalifikacji zawodowych, stanowić może alternatywę dla dotychczasowej standardowej edukacji oficerów.

Nadmiarowe podejście do kwalifikacji zostało wykreowane przez pedeutologów jako postulowany kierunek w kształceniu i doskonaleniu nauczycieli. Alicja Kotusiewicz i Henryka Kwiatkowska określiły nadmiarową istotę przygotowania zawodowego kadry dydaktycznej jako „bezpośrednią, prostą użyteczność zdobytych kwalifikacji w działaniu nasyconym trudem". Operowanie wiedzą na poziomie skuteczności, wymaga pewnego nadmiaru informacji, a więc pozornie zbędnych kwalifikacji. Tymczasem stanowią one obszar koniecznej swobody działania i zarazem warunkują swoiste poznawcze bezpieczeństwo nauczyciela[4]. Za nadmiarowością kwalifikacji zawodowych wojskowej kadry

---

[1] Zob. A. Larson, *Military Professionalism and Civil Control: A Comparative Analysis of Two Interpretation*, "Journal of Political and Military Sociology"1974, No. 2, p. 57-72, cyt. za S. Jarmoszko, *Oficerowie armii europejskich. Szkic socjologiczny*, Warszawa 1996, s. 12.

[2] Zob. D. Segal, *Measuring the Institutional/Occupational Change Thesis*, "Armed Forces and Society", 1986, No. 12, p. 351-376.

[3] Zob. S. Jarmoszko, *Oficerowie armii ...* wyd. cyt., s. 11-16.

[4] H. Kwiatkowska, A. Kotusiewicz (red.), *Nauczyciele nauczycieli*, Warszawa – Łódź 1992, s.126.

opowiadają się również Ryszard Stępień[1] i Bogdan Szulc[2].

W świetle tych faktów, zawód oficera (podobnie jak nauczyciela, lekarza, prawnika) wymaga skonkretyzowanego wzoru moralnego oraz określenia głównych wartości i powinności moralnych, które w tym zawodzie właśnie winny być przestrzegane. Szczególnie istotne wydaje się twierdzenie A. i H. Toflerów, iż „nowe wojsko potrzebuje żołnierzy, którzy potrafią posługiwać się swoim umysłem, którzy zdolni są porozumieć się z przedstawicielami wielu narodów i różnych kultur, którzy tolerują dwuznaczność, przejmują inicjatywę i zadają pytania, nawet wówczas, gdy prowadzą one do kwestionowania autorytetu"[3].

1.3. Interdyscyplinarny charakter pojęcia postawa

Zawód wojskowego zawsze stanowił swoiste źródło inspiracji w tworzeniu systemów wartości, konstruowaniu wzorów i modeli osobowych. W świadomości każdego oficera funkcjonuje zespół wyobrażeń dotyczących rodzaju i poziomu dyspozycji osobowościowych, potrzebnych do właściwego wywiązania się z roli społecznej żołnierza zawodowego. „Cechy osobowościowe integrują się w określoną całość, tworząc postawy, a te wyrażają się w określonych zachowaniach, które z kolei związane są z określonymi okolicznościami życia i działania poszczególnych jednostek"[4].

Termin „postawa" jest rozumiany i używany wieloznacznie. Jedną z pierwszych stosujących ten termin dla określenia związku emocjonalnego, jaki zachodzi pomiędzy danym człowiekiem a osobami z jego otoczenia, była Maria

---

[1] Zob. R. Stępień, *Priorytety w teorii i praktyce kształcenia kadr oficerskich a wymogi pracy szkoleniowo – wychowawczej*, [w:] M. Kucharski (red.), *Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo – wychowawczej*, Warszawa 1995.

[2] Zob. B. Szulc, *Możliwości przemian rozwojowych w wyższym szkolnictwie wojskowym. Antynomie – Paradygmaty – Kierunki przemian*, Warszawa 1995.

[3] A i H Toffler, *Wojna i* ... wyd. cyt., s.108.

[4] S. Gerstman, *Problemy teorii ewolucji*, Toruń 1963, s. 107, cyt. za: W. Wołoszyn, *Powinności nauczycieli akademickich a gotowość zawodowa studentów*, Bydgoszcz 1996, s. 52.

Calkins[1]. Oprócz niej W. J. Thomas i F. Znaniecki ponad osiemdziesiąt lat temu opisali postawę jako „proces indywidualnej świadomości określający rzeczywistą lub możliwą działalność jednostki wobec społecznego świata"[2]

We współczesnej literaturze można spotkać różne definicje postawy. Jedni (np. Kazimierz Obuchowski) rozumieją ją jako czynnik hipotetyczny (zmienna utajniona, dyspozycja) przejawiający się w zachowaniach różnorodnych, ale posiadających pewną wspólną cechę, mianowicie (pozytywny lub negatywny) stosunek emocjonalny do jakiegoś przedmiotu, osób i sytuacji[3]. Inni utożsamiają postawę z przekonaniem, traktując ją jako strukturę złożoną z elementów, które są rezultatem poznania danego przedmiotu oraz motywacji do określonego zachowania względem niego (Stanisław Mika).

Charakteryzując postawy S. Mika[4] wyróżnia trzy grupy definicji:

- definicje nawiązujące do tradycji behawiorystycznych;
- definicje nawiązujące do koncepcji socjologicznych;
- definicje nawiązujące do teorii poznawczych w psychologii.

Przedstawiciele teorii behawiorystycznych rozpatrują postawę jako pewnego rodzaju dyspozycje do zachowania się w określony sposób. Według E. R. Hilgarda postawa stanowi „ukierunkowanie ku określonym przedmiotom, pojęciom lub sytuacjom, bądź gotowość do zachowania się wobec przedmiotów, pojęć lub sytuacji w pewien z góry ustalony sposób"[5].

W koncepcjach nawiązujących do tradycji socjologicznej pojęcie postawy wiązane jest z procesami emocjonalnymi. Według L. L. Thurstone'a postawa jest „stopniem pozytywnego uczucia wiążącego się z pewnym psychologicznym przedmiotem"[6].

---

[1] Zob. K. Pospiszyl, *Psychologiczna analiza wadliwych postaw społecznych młodzieży*, Warszawa 1973, s. 13.

[2] Zob. S. Nowak, (red.), *Teorie postaw*, Warszawa 1973, s. 17.

[3] Zob. K. Obuchowski, *Psychologia dążeń ludzkich*, Warszawa 1983, s. 61.

[4] Zob. S. Mika, *Psychologia społeczna*, Warszawa 1981, s. 115.

[5] J. Rembowski, *Postawy i ich związek z cechami osobowości*, „Kwartalnik Pedagogiczny" 1966, nr 4, s. 18.

[6] T. Mądrzycki, *Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw*, Warszawa 1987, s. 16.

Inaczej postawę rozumieją autorzy, którzy reprezentują teorię poznawczą. Traktują oni postawę, jako organizację procesów psychicznych lub system komponentów psychicznych. Uwzględniają więc w swoich definicjach nie tylko określone zachowanie, czy stosunek emocjonalny wobec danego przedmiotu, lecz także elementy poznawcze odnoszące się do niego. Przykładem takiej definicji jest ta przedstawiona przez D. Krecha i R. S. Crutchfielda. Określają oni postawę jako „trwałą organizację procesów motywacyjnych, emocjonalnych, percepcyjnych i poznawczych związanych z jakimś aspektem świata jednostki".[1] Podobnie definiuje postawę Stefan Nowak. Twierdzi on, iż „postawą pewnego człowieka wobec pewnego przedmiotu jest ogół względnie trwałych dyspozycji do oceniania tego przedmiotu i emocjonalnego nań reagowania oraz ewentualnie towarzyszących tym emocjonalno – oceniającym dyspozycjom względnie trwałych przekonań o naturze i właściwościach tego przedmiotu i względnie trwałych dyspozycji do zachowania się wobec tego przedmiotu"[2]. Wyróżnił on następujące komponenty postawy[3]:

- emocjonalno – oceniający;
- poznawczy;
- behawioralny.

Jednakże znaczenie podstawowe S. Nowak przypisuje komponentowi emocjonalno – oceniającemu, zwanemu też przez niektórych teoretyków czynnikiem konstytuującym.

Podobnie interpretuje postawę Philip G. Zimbardo, który określa ją jako względnie stałą, zabarwiona emocjonalnie gotowość do reagowania w pewien spójny czy konsekwentny sposób wobec pewnej osoby, grupy ludzi lub sytuacji. Również i on wyróżnia w postawie komponenty:

---

[1] Tamże, s. 13 -14.

[2] S. Nowak, (red.), *Teorie* ... wyd. cyt., s. 23.

[3] Pierwszym, który wyodrębnił trzy zasadnicze składniki postawy był M. B. Smith. Są to: składnik afektywny, tj. nasze uczucia o przedmiocie postawy, składnik poznawczy, tj. to, co o nim myślimy i składnik behawioralny, tj. to, co byśmy chcieli zrobić, jak chcielibyśmy się zachować wobec przedmiotu postawy, Zob. S. Nowak, *Teorie* ... wyd. cyt., s. 21.

- przekonania, czyli twierdzenia dotyczące tego, jaki jest lub powinien być obiekt postawy;
- komponent afektywny, czyli emocje związane z tymi przekonaniami, które można mierzyć w kategoriach reakcji fizjologicznych lub intensywności i stylu odpowiedzi;
- komponent behawioralny, dotyczący działania wobec przedmiotu postawy, przy czym określa się prawdopodobieństwo reagowania w określone sposoby.[1]

W słowniku psychologii[2] postawa zdefiniowana jest jako sposób zachowania się jednostki w jakiejś sytuacji. Oznacza to także ukierunkowanie myśli, głębokie predyspozycje umysłu, nastawienie na pewne wartości (wysiłek, pieniądze) itd.

Istnieją postawy osobiste, dotyczące wyłącznie jednostki (np. preferencje estetyczne), jak też i postawy społeczne, rzutujące na grupy ludzkie (wybory społeczne dokonywane przez jednostkę). Jedne i drugie łączy to, że chodzi zawsze o ogół osobistych reakcji na jakiś określony przedmiot: zwierzę, osobę, ideę czy wręcz rzecz. Podmiot postrzega owe reakcje, jako stanowiące integralną część jego osobowości, upodabniające się z czasem do jednostkowych cech charakteru. Im silniejsze jest *ja*, tym sztywniejsza postawa. Każda postawa jest dwubiegunowa (negatywna lub pozytywna, życzliwa lub nieżyczliwa), ma też zawsze pewne natężenie (od miłości do nienawiści, od pasji do obojętności), można zatem mierzyć i porównywać ich intensywność.

„Znajomość całokształtu postaw wobec pewnej sytuacji pozwala wytłumaczyć i to, dlaczego osoba w tej sytuacji zachowuje się tak, a nie inaczej, i dlaczego w taki, a nie inny sposób uzasadnia przed sobą swoje postępowanie, tj. wybiera taki właśnie motyw"[3]. Z tego wynika, że postawy jednostki wyznaczają zarówno jej działanie w danej sytuacji, jak też sposób uzasadnienia tego działania czyli motyw, jaki dana osoba podaje dla tego działania. Można przypuszczać, że wpływ postaw na motywy regulowany jest przez jeden i ten sam zasadniczy

---

[1] P.G. Zimbardo, F.L. Ruch., *Psychologia i życie*, Warszawa 1997, s. 557-558.

[2] N. Sillamy, *Słownik* ... wyd. cyt., s. 215.

[3] K. Obuchowski, *Psychologia* ... wyd. cyt., s. 63-64.

mechanizm – tzn. przez eliminację motywów niezgodnych z postawami. Na tej zasadzie można określić związek zachodzący pomiędzy postawą a motywem. „Możemy mianowicie pojąć go jako pewnego rodzaju kompromis między postawami wchodzącymi w skład odnoszącego się do danej sytuacji zespołu postaw. Motyw należałoby zatem określić jako takie sformułowanie środków i celu działania, które pozostaje w zgodzie lub w najmniejszej sprzeczności ze wszystkimi postawami związanymi z sytuacją, której motyw dotyczy"[1].

Znajomość postaw jest ważnym zagadnieniem, miedzy innymi z powodu związku zachodzącego między postawami a rzeczywistym zachowaniem ludzi. Na ogół uważamy, że podejmujemy działania zgodnie ze swoimi postawami. Jak dowodzą badania[2], dzięki znajomości postaw można przewidywać zachowanie, ale tylko w pewnych określonych warunkach. Najistotniejsze jest to, czy działanie, które chcemy przewidzieć, jest zaplanowane czy spontaniczne. Przez odwołanie się do postaw można przewidywać zachowania spontaniczne tylko wtedy, kiedy postawy są stosunkowo łatwo dostępne[3]. Znaczy to, że działamy zgodnie z ze swoimi postawami tylko wtedy, gdy dokonując wyboru, możemy łatwo uświadomić sobie swoją postawę. Jeżeli postawy są niedostępne, to jest bardziej prawdopodobne, że działanie będzie odbywało się pod wpływem czynników sytuacyjnych i społecznych. Najbardziej znaną teorią, która precyzuje, jak na podstawie postaw przewidywać zachowanie zaplanowane i przemyślane, jest teoria wyrozumowanego działania Martina Fishbeina i Iceka Ajzena. Według tej teorii „najlepszą podstawą do przewidywania planowanych, rozmyślnych zachowań są postawy ludzi wobec konkretnego zachowania i ich subiektywne normy"[4].

---

[1] Tamże, s. 65.

[2] Zob. E. Aronson, *Psychologia społeczna*, Warszawa 1997, s. 324-352.

[3] Dostępność postawy Russell Fazio definiuje jako „siłę związku zachodzącego miedzy obiektem i wartościowaniem tego obiektu" cyt. za E. Aronsonem, *Psychologia* ... wyd. cyt., s. 335.

[4] E. Aronson, *Psychologia* ... wyd. cyt., s. 345.

1.3.1. Zmiany postaw

Poznanie warunków i metod zmian postaw ma duże znaczenie w przypadku wojska. Stanowi ono niezbędny czynnik ważnego zadania, jakim jest wykształcenie dobrego oficera. Dokonywanie zmiany postaw innych ludzi nie jest zadaniem łatwym. Jak twierdzi Tadeusz Mądrzycki „formowanie postaw człowieka to zazwyczaj ich zmienianie, gdyż ludzie, których postawy zamierzamy kształtować, najczęściej jakieś postawy już posiadają. A te wpływają bezpośrednio lub pośrednio na kształtowanie nowych postaw"[1].

Można przyjąć, iż postawa jest organizacją wiedzy, przekonań, uczuć, motywów i pewnych wzorów zachowania jednostki związaną z określonym przedmiotem czy klasą przedmiotów. Postawę cechuje odpowiedni kierunek, siła, złożoność, zwartość, położenie w systemie działań jednostkowych i grupowych[2]. Każda z cech określających postawę może stanowić kryterium uporządkowania czynów wobec określonego przedmiotu w oddzielne kontinuum wywołujące te czyny. Podstawową zasadą uporządkowania postaw jest uszeregowanie ich według stopnia przychylności oraz nieprzychylności wobec jakiegoś przedmiotu.

Zmiana postawy według T. Mądrzyckiego, to przesunięcie jej położenia w którymkolwiek z hipotetycznie przyjętym kontinuum, zmiana siły, zwartości, złożoności itp. O zmianie postawy w tym znaczeniu można mówić także wówczas, gdy nastąpi przekształcenie treści subiektywnego odzwierciedlenia przedmiotu, którego postawa dotyczy. Tych zmian nie da się uporządkować według jakiegoś jednego wymiaru[3].

Skuteczność oddziaływania, mającego na celu zmianę postaw, uzależniona jest w pierwszym rzędzie od kierunku, w jakim chcemy wpływać na postawę. Należy stwierdzić, że łatwiejsze jest ukształtowanie postawy w stosunku do obiektu nowego dla jednostki, niż zmiana postawy już istniejącej. W przypadku, gdy mamy doczynienia z postawą o pewnym stopniu trwałości, łatwiejsza jest zmiana postawy

---

[1] T. Mądrzycki, *Warunki i metody zmiany postaw* [w:] S. Nowak, (red.), *Teorie* ... wyd. cyt. s. 317.

[2] Zob. T. Mądrzycki, *Psychologiczne* ... wyd. cyt., s. 16.

[3] T. Mądrzycki, *Warunki i metody* ... wyd. cyt., s. 319.

w kierunku zgodnym ze znakiem postawy, niż w kierunku przeciwnym. Stosunkowo łatwo uczynić postawę jeszcze bardziej pozytywną, nieco trudniej zmienić negatywną na jeszcze bardziej ujemną, najtrudniej zaś zmienić kierunek postawy. Chcąc wpłynąć na postawę możemy ukierunkować oddziaływania na każdy spośród jej komponentów. Przypuszczalnie największy efekt uzyskać można poprzez łączne oddziaływanie na wszystkie te sfery[1].

Postawy, w tym również postawy wobec zawodu, kształtują się pod wpływem wielu złożonych i dynamicznych oddziaływań. Można je podzielić na **wewnętrzne (własne) i zewnętrzne**. Pierwsze z nich związane są z własną działalnością jednostki, drugie wiążą się z wpływem wywieranym w sposób mniej lub bardziej świadomy przez osoby i instytucje, z którymi człowiek ma doczynienia w trakcie swojego rozwoju. W okresie studiów jednostka dostaje się pod wpływ uczelni i osób ją reprezentujących, których zadaniem jest między innymi kształtowanie określonego rodzaju postaw zgodnych z postulowanymi celami i wartościami. Jakkolwiek wpływ owej instytucji jest niekwestionowany, to poważne trudności napotykają próby praktycznego określenia wielkości i charakteru tego wpływu[2]. W przypadku czynników wewnętrznych (własnych) proces kształtowania ma „charakter bardziej spontaniczny i subiektywny, zależy bowiem gównie od jednostki, od jej samodzielnego dążenia do zmiany (...), od stopnia osobistej aktywności w przyjmowaniu lub odrzucaniu pewnych informacji, bodźców, treści."[3]

Postawy kształtują się zależnie od struktury i charakteru określonych sytuacji. W praktyce wychowawczej, jak twierdzi Krzysztof Kruszewski, utarły się pewne modele kształtowania postaw u wychowanków. Dotyczy to także kształcenia postaw wobec zawodu wojskowego:

- *model wywołania emocji* – polega on na dostarczaniu młodzieży przeżyć tak mocnych, że prowadzą do względnie trwałego ukształtowania postaw. Wartość

---

[1] Zob. W. Kozłowski, *Postawy i nastawienia*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, pod redakcją Wojciecha Pomykało, Warszawa 1993, s. 612.

[2] Tamże, s. 611.

[3] J. Bogusz, Z. Kosyrz, *Kształtowanie postaw patriotyczno – obronnych młodzieży*, Warszawa 1979, s. 60.

tego modelu opiera się na szybkości i celności umiejscowienia jakichś przekonań w umyśle wychowanka. Jego słabość tkwi w małej ich odporności na emocje przeciwnie ukierunkowane i na weryfikację rozumową;

- *model wywołania działania* – sprowadza się do tezy, iż widoczne skutki są zawsze skutkami działania jednostki, a nie jej przekonań; nieważne, co człowiek myśli uznaje, pragnie, jeśli działa tak jak należy. Jeżeli działanie ludzkie wynika z jakichś postaw, to działający człowiek, nawet gdyby postaw tych nie podzielał w chwili podjęcia działania, zbliża się do nich po jakimś czasie i wreszcie całkowicie je akceptuje; człowiek nie jest w stanie działać w niezgodzie z postawami, a jeżeli to się stanie, tak nagnie postawy do działania, by pozostawały z nim w zgodzie lub też przyswoi sobie wartości zgodne z działaniem. Słabością tego modelu jest zredukowanie człowieka do jego działania i traktowanie go jako mechanizm, którego poglądy będą zawsze zmierzały do podporządkowaniu się działaniu;
- *model dostarczania informacji* – polega na dostarczeniu wychowankowi informacji, która niejako samoczynnie przeradza się w przekonanie (postawę), a potem w działanie.
- *model wywołania rozumienia* – opiera się na przekonaniu, iż rozumowe uzasadnienie postaw, poddanie ich weryfikacji opartej na wiedzy i wykorzystaniu reguły poprawnego dociekania prawdy tworzy model kształtowania postaw bliski potrzebom wyższych uczelni. Tak wytworzone postawy, jeśli bywają zastępowane przez inne, to tylko w wyniku znalezienia „racji potężniejszych i rozważania ich samodzielnym wysiłkiem rozumu(...). Takie wartości są odporne na pobudzenia emocjonalne, chwilowe obserwacje i przeżycia".[1]

Heliodor Muszyński natomiast, omawiając procesy kształtowania się postaw, wyróżnia cztery mechanizmy, według których one przebiegają. Są to:

[1] Zob. K. Kruszewski, *Kształcenie w szkole wyższej. Podręcznik umiejętności dydaktycznych,* Warszawa 1988, s. 113-115.

- *mechanizm wzmocnienia zewnętrznego* – jednostka nabywa motywację do takich zachowań, które są w jej otoczeniu aprobowane oraz prowadzą do pozytywnych następstw;
- *mechanizm pełnienia ról społecznych* – przedmiotem trwałej postawy jednostki stają się takie cele, zachowania i poglądy, które w jej przekonaniu ściśle związane są z rolą społeczną, jaką pełni w danym środowisku;
- *bliski kontakt jednostkowy* – człowiek przyswaja sobie motywy takiego postępowania i uznania takich przekonań, jakie przypisuje osobom bliskim, które wysoko ceni;
- *mechanizm integracji wewnętrznej* – jednostka przyswaja sobie postawy zgodnie z już posiadanymi, natomiast odrzuca te, które są w jej mniemaniu z nimi sprzeczne.

Mechanizmy te działają w sposób naturalny w każdym środowisku społecznym człowieka[1].

Jak twierdzi T. Mądrzycki kształtowanie pożądanych postaw społecznych będzie bardziej skuteczne, wówczas gdy „zostaną usunięte wszelkie obiektywne czynniki, które nie sprzyjają ich formowaniu oraz, gdy będą stworzone obiektywne warunki ułatwiające rozwój społecznie wartościowych postaw. Do tych obiektywnych warunków należy zaliczyć przede wszystkim prawidłowe funkcjonowanie wszelkich instytucji, rozwój demokratyzacji życia społecznego, możliwość wpływania ludzi na bieg zdarzeń społecznych. Ważne znaczenie ma również to, by poprzez określone, społecznie pożądane działania ludzie mogli skutecznie wpływać na realizację własnych celów i zaspakajanie własnych potrzeb"[2]. W ten sposób pożądane formy działania będą utrwalane i doprowadzą do kształtowania odpowiednich postaw.

Z przedstawionych rozważań wynika, że pragnąc zmienić określone postawy, należy zbadać ich obiektywne i subiektywne uwarunkowanie. Jeżeli istnieją jakieś obiektywne przeszkody utrudniające zmianę postaw, to trzeba je najpierw usunąć.

---

[1] H. Muszyński, *Kształtowanie się i rozwój moralnej sylwetki człowieka oraz ich determinanty*, [w:] *Pedagogika,* pod redakcją Bogdana Suchodolskiego, Warszawa 1980, s. 447.

[2] T. Mądrzycki, *Warunki i metody* ... wyd. cyt., s. 341-343.

Dopiero potem można zastosować odpowiednie metody przekonywania czy organizacji działań. Pragnąc przekonać innych ludzi, należy u nich maksymalnie osłabić mechanizmy obronne oraz zaktywizować procesy poznawcze. Umożliwi to im właściwą ocenę stanowiska przeciwnego. Zamierzając zmienić postawy innych osób, należy stwarzać warunki umożliwiające im względnie samodzielne dochodzenie do pożądanych postaw. Tego rodzaju warunki stwarzają takie metody jak dyskusja, skłanianie do dwustronnej argumentacji, a przede wszystkim odpowiednia organizacja działań[1].

Podsumowując zaprezentowane rozważania można uznać za Januszem Reykowskim, iż zmiany postaw są głównie konsekwencją:

- wszelkich takich oddziaływań informacyjnych, które prowadzą do przekształcenia i rozbudowy sieci informacyjnej podmiotu (a więc obrazu świata i obrazu własnej osoby);
- wszelkich takich oddziaływań dyrektywnych, które prowadzą do rekonstrukcji systemu wymagań wewnętrznych (reguł, norm, zasad, standardów);
- wszelkich takich oddziaływań, które zmieniają równowagę emocjonalną przedmiotu (zmiana stanu zaspokojenia potrzeb, zmiana poziomu lęku, wytwarzanie nowych powiązań emocjonalnych lub likwidacja starych).

Za podstawową przyczynę zmiany postaw J. Reykowski uważa „zmianę stosunku między jednostką a otoczeniem" i twierdzi, że „wszystko to, co prowadzi do poważnej reorganizacji otoczenia, a zarazem, co zmusza jednostkę do podjęcia nowych form aktywności, prowadzi w konsekwencji do przekształcenia systemu regulacji, a tym samym do zmiany postaw"[2].

1.3.2. Motywacje

Pojęcie motywacji lub motywowania pochodzi od łacińskiego słowa *movere* oznaczającego: poruszać, wprawiać w ruch, zachęcać kogoś do czegoś, pobudzać.

---

[1] Tamże, s. 341-343.

[2] Zob. J. Reykowski, *Postawy a osobowość*, [w:] S. Nowak, (red.), *Teorie* ... wyd. cyt., s. 119.

W nauce najczęściej termin ten jest rozumiany jako stan gotowości człowieka do podjęcia określonego działania. W ten sposób ujmuje to zagadnienie Tadeusz Tomaszewski, traktując motyw jako „stan wewnętrznego napięcia, od którego zależy możliwość i kierunek aktywności ludzkiego organizmu"[1]. Podobnie termin ten określa K. Obuchowski. Według niego, motyw jest werbalizacją celu i problemu umożliwiającą danej osobie podjęcie określonej czynności[2]. W *Słowniku socjologicznym* motywację definiuje się jako zespół uświadomionych lub nieświadomych czynników nadających kierunek działaniom, postawom i reakcjom uczuciowym oraz jako dążność do osiągania celów lub zaspokojenia określonych potrzeb[3].

P. G. Zimbardo interpretuje motyw jako stan, zwykle o charakterze społecznym lub psychicznym, który służy ukierunkowaniu zachowania jednostki ku pewnemu celowi i wyróżnia cztery, wynikające z potrzeb, pojęcia motywacji:

- motywację wynikającą z niedoboru, gdzie dążeniem jednostki jest odzyskanie psychicznej i fizycznej równowagi;
- motywację wzrostu, w której jednostka stara się wyjść poza poziom osiągnięty w przeszłości,
- motywację związaną z podnietą do działania przez oczekiwanie nagrody lub kary;
- motywacyjną teorię zapominania, kiedy jednostka zapomina lub zapamiętuje poszczególne informacje w zależności od tego, jaką wartość i znaczenie mają one dla niej[4].

W psychologii wyróżnia się trzy główne podejścia do motywacji: **behawioralne**, **psychodynamiczne** oraz **poznawcze**. W podejściu behawioralnym decydujące znaczenie w wyjaśnianiu zachowań człowieka przypisywane jest czynnikom zewnętrznym. Główną rolę w sterowaniu zachowaniem odgrywają

---

[1] T. Tomaszewski, *Psychologia*. Warszawa 1967, s. 508.

[2] K. Obuchowski, *Psychologia* ... wyd. cyt., s. 29.

[3] K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*. Toruń 1998, s. 134.

[4] P. G. Zimbardo, F L. Ruch, *Psychologia* ...wyd. cyt., s. 671.

wzmocnienia pozytywne i negatywne. Zachowania ludzi są tu zawsze narzędziami do osiągania pewnych konsekwencji i skutków. To nie stany wewnętrzne, wolna wola, siła charakteru kierują ludzkimi reakcjami. Człowiek podejmuje różne formy aktywności ponieważ oczekuje, że jego zachowanie pozwoli zdobyć nagrody i umożliwi uniknięcie kary. Jest więc układem zewnątrzsterownym, całkowicie kontrolowanym przez środowisko[1].

Podejście psychodynamiczne akcentuje rolę wewnętrznych wyznaczników w zachowaniu człowieka, szczególnie potrzeb i emocji. Do najbardziej znanych koncepcji psychodynamicznych należy hierarchia potrzeb, którą opracował Abraham Maslow. Badacz ten twierdzi, że ludzie są motywowani przez hierarchiczny system pięciu podstawowych potrzeb. Są to następujące potrzeby, przedstawione w kolejności ich zaspokajania:

- potrzeby fizjologiczne;
- potrzeby bezpieczeństwa;
- potrzeby afiliacji;
- potrzeby uznania;
- potrzeby samorealizacji.

Ten hierarchiczny model odegrał istotną rolę w kształtowaniu sposobów myślenia o motywacji. Psychologiczne badania nad potrzebami ludzkimi stały się podstawą projektowania wielu systemów motywacyjnych.

W koncepcji poznawczej natomiast, człowiek jest układem przetwarzającym informacje. To one spełniają rolę czynnika motywacyjnego. Zakłada się, iż aktywność człowieka zależy nie tylko od informacji bieżących płynących ze świata zewnętrznego, ale również od tak zwanych struktur poznawczych, czyli zakodowanej w pamięci wiedzy, zdobytej w trakcie uczenia się. Człowiek jawi się nam w tym podejściu, jako istota aktywna, nie tyko odbierająca informacje, lecz poszukująca ich, dokonująca selekcji oraz przetwarzająca je[2].

---

[1] Zob. J. Kozielecki, *Koncepcje psychologiczne człowieka*. Warszawa 1996, s. 19 - 98.

[2] Tamże, s. 183 – 243.

Omawiając motywacje do pracy czy służby wojskowej, nie można jednak ograniczać się wyłącznie do psychologicznego traktowania tych zagadnień. Jak podkreśla się w socjologii pracy, motywacje zależą także od działania różnych warunków społeczno - kulturowych. Dlatego w wyjaśnianiu motywacji ludzkiej uwzględnienie tych warunków staje się konieczne. Motywacja do pracy, na co zwracają uwagę Jan Sikora i Henryk Januszek, jest funkcją działania czynników makrospołecznych (prawo, kultura) i czynników mikrospołecznych, takich społeczne i fizyczne warunki pracy czy też przynależność do różnych grup społecznych, stosunek przełożonych[1].

Wydaje się, iż szczególnie interesującymi poglądami przydatnymi w wyjaśnianiu problematyki motywacji do służby wojskowej mogą być teorie oczekiwań, sprawiedliwości oraz wzory motywacji D. Katza i R. Kahna[2].

Teoria oczekiwań zakłada, że ludzie wybierają określone zachowanie spośród różnych możliwych, w zależności od oczekiwanych korzyści związanych z każdym z nich[3]. Z kolei teoria sprawiedliwości zakłada, iż motywacja zależy od porównania przez pracownika swojego wkładu pracy i uzyskiwanych nagród z wkładem pracy i nagrodami uzyskiwanymi przez innych ludzi w podobnych sytuacjach.

D. Katz i R. Kahn zwrócili również uwagę na jeszcze inne źródła motywacji. Główną przesłanką powodującą, iż ludzie stosują się ulegle do norm obowiązujących w danej instytucji, może być chęć zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa. W innych przypadkach, jak podkreślają autorzy, motywem działania jest dążenie do uzyskania instrumentalnych korzyści, wynikających z przynależności do danej firmy. Człowiek pracuje wtedy dla uzyskania pewnych dóbr socjalnych, na przykład wysokiej pensji, emerytury lub mieszkania. Ludzie wkładają w pracę wysiłek również dla osiągnięcia pewnych wartości społecznych nie związanych z samą pracą (uznanie, szacunek). Pracują efektywnie także dla wewnętrznej satysfakcji, wynikającej ze specyficznego pełnienia roli,

---

[1] Zob. H. Januszek, J. Sikora, *Socjologia pracy*, Poznań 1996, s. 118.

[2] Tamże, s. 121.

[3] J.A. F. Stoner, R. E. Freeman, D. R. Gilbert, JR., *Kierowanie*, Warszawa 1999, s. 441.

samorealizują się w pracy. Kolejny wzór motywacyjny wiąże się z satysfakcją przynależności do różnych grup nieformalnych. Ważnym czynnikiem skłaniającym niektórych ludzi do aktywności może być także chęć realizowania ważnych celów społecznych[1].

Występowanie poszczególnych wzorów motywacji uzależnione jest od osobowości pracownika, specyfiki środowiska a także zajmowanego stanowiska w instytucji.

Można więc przyjąć za Norbertem Sillamy, że motywacja to „ogół czynników dynamicznych, mających decydujący wpływ na postępowanie jednostki, albowiem u podstaw naszego postępowania nie leży jedna określona przyczyna, lecz cały splot czynników świadomych i nieświadomych, fizjologicznych, intelektualnych, emocjonalnych i społecznych wzajemnie na siebie oddziałujących."[2]

1.3.3. Wartości a wzory osobowe

W analizie problematyki związanej z tematem pracy niezbędne wydaje się ustalenie znaczenia pojęć *wartość* i *wzór osobowy*, *aspiracje* i *nastawienia*[3].

Termin *wartość* jest wieloznaczny i nieostry. Używany jest w wielu dziedzinach nauk społecznych, humanistycznych i ekonomicznych. Spotykamy się z nim w wielu rozprawach zwłaszcza z zakresu etyki, choćby u Marii Ossowskiej,

---

[1] H. Januszek, J. Sikora, *Socjologia* ... wyd. cyt., s. 128.
[2] N. Sillamy, *Słownik* ... wyd. cyt., s. 161.

[3] Przez *nastawienia* rozumiemy gotowość do reagowania w pewnych sytuacjach, a nie reagowania w innych. Termin ten oznacza również przygotowanie do odbioru pewnych określonych bodźców. Niejednoznaczność tego pojęcia jest konsekwencją jego występowania w psychologii w paru kontekstach. W zakresie spostrzegania odnosi się ono do gotowości dostrzegania pewnych elementów otaczającego świata, a pomijaniu innych, zgodnie z wykształconymi na bazie potrzeb i zainteresowań schematami widzenia świata. Psychologia uczenia za pomocą tego pojęcia opisuje zjawisko nabywania wprawy w uczeniu się rozwiązywania określonego rodzaju problemów (uczenia się, jak się uczyć). W psychologii osobowości spotykamy się z gotowością do reagowania na przeszkody. Nastawienie zadaniowe wyraża się dążeniem do realizacji własnych celów pomimo istnienia trudności, zaś nastawienie obronne, dla którego znamienne jest traktowanie przeszkody jako osobistego zagrożenia (co wiąże się z przykrych emocji), z tendencją do zmiany celów, np. wycofaniem się z sytuacji.
W odróżnieniu od postawy, w pojęciu nastawienia kładzie się nacisk na aspekt gotowości do reagowania, a nie emocjonalno – uczuciowego ustosunkowania się do obiektu. Nastawienia, w przeciwieństwie do postawy, zawierają więcej elementów słabo uświadamianych, nawykowych (W. Kozłowski, *Postawy* ... wyd. cyt., s. 612.)

Władysława Tatarkiewicza, Jana Szczepańskiego, Romana Ingardena, Janusza Mariańskiego, Marka Fritzhanda, Gerharda Kloski, Zdzisława Najdera.

Według poglądów psychologów, termin *wartości* oznacza zainteresowania jakimi, obdarza się jakiś przedmiot; szacunek jakim się darzy jakąś osobę. Pojęcie wartości jest zasadniczo subiektywne; zmienia się w zależności od jednostki i sytuacji. Pojęcie to związane jest z zaspokajaniem potrzeb. Przedmiot posiada wartość jedynie wówczas, gdy jest przez kogoś pożądany. Człowiek dochodzi do świata konkretnych wartości poprzez emocje i na drodze relacji intersubiektywnych. Wartość jakiejś osoby jest rzeczą płynną, bez przerwy poddawaną w wątpliwość; jednostka usiłująca się określić, może tego dokonać, jedynie szukając punktów odniesienia do świata społecznego, w którym żyje. Czuje się wartościowa we własnych oczach jedynie wówczas, gdy posiada wartości uznawane przez grupę oraz gdy grupa uznaje, że istotnie posiada te wartości. Miejsce jednostki w grupie stanowi o jej statusie. Im wyższe miejsce zajmuje w hierarchii społecznej, tym większa jej wartość. Osiągnięcie wysokiego statusu społecznego jest jednym z bodźców popychających do zaspokajania ambicji[1].

Na użytek prowadzonych badań została przyjęta dość szeroka definicja wartości o nachyleniu socjologiczno - psychologicznym. Wartościami bowiem możemy nazywać te przedmioty materialne i duchowe, w stosunku do których jednostki lub zbiorowości przyjmują postawę szacunku, przypisują im ważną rolę w swoim życiu. Można mówić o wartościach występujących jako element świadomości; jako o określonym rodzaju przekonań o tym *co cenne, godne pożądania*, a także o tych właściwościach, które motywują do działania, ustalają priorytety wyborów i potrzeb[2].

Wartości można dzielić na grupy – klasy, te zaś hierarchizować tworząc różnorakie systemy. Podstawowym podziałem wartości jest podział na dobre i złe; pozytywne i negatywne; dobro moralne lub jego brak.

---

[1] N. Sillamy, *Słownik* ... wyd. cyt., s. 319.

[2] M. Kasperski, *Przemiany wzorów osobowych kadry WP w okresie transformacji*, [w:] M. Adamkiewicz, (red.), *Tradycje i współczesność etosu oficera Wojska Polskiego*, Warszawa 1997, s. 221.

Wartości są ważnymi regulatorami życia jednostkowego i zbiorowego, określającymi poprzez normy moralne to, co wolno czynić, co obowiązkowe i zakazane. Wyznaczają także kierunki dążeń i cele działania człowieka. Określone w hierarchii, kierunki dążeń jednostki przybierają postać ideałów i wzorów osobowych. Mogą one występować w formie bardziej ogólnej, gdy budowane są na podstawie wartości elementarnych lub też bardziej skonkretyzowanej, jeśli u ich podstaw leżą wartości szczegółowe. W życiu jednostek rola wzorów osobowych sprowadza się zazwyczaj do wprowadzania porządku, kierunku oraz celu postępowania i działania.

Człowiek, dążąc do osiągnięcia określonego przez ideał celu, mobilizuje się do ciągłego doskonalenia, podnoszenia kwalifikacji, kształtowania charakteru i rozwijania osobowości. Wartości są podstawą budowania ideałów etycznych. Ideał etyczny może służyć także do określania *wzoru osobowego*, rozumianego jako modelowy zespół cech osobowości[1]. Stanowi on układ odniesienia dla opisu porównawczego oraz oceny działań i dyspozycji jednostek należących do określonej zbiorowości. Wzory osobowe mogą także spełniać funkcje normatywne, funkcje regulowania zachowań ludzi w tej zbiorowości, jak też być podstawą diagnozy internalizacji wzorów postulowanych przez instytucje[2].

W tym miejscu należy wyjaśnić istotne pojęcia związane z postawami, a mianowicie *oczekiwania* i *aspiracje*[3].

Oczekiwania to nadzieje człowieka, który opierając się na posiadanych przez siebie obiektywnych przesłankach, liczy na pewne powodzenie. Oczekiwanie rzadko jest zbieżne z przewidywanym wynikiem, gdyż na jego kształt wpływają życzenia oraz obawy zainteresowanego[4].

---

[1] *Komputerowy słownik języka polskiego*, Warszawa 1998, definiuje *wzór osobowościowy* jako schemat reprezentujący określoną klasę lub typ przedmiotów albo zjawisk, mogący być normą dla innych przedmiotów albo zjawisk danego typu; model.

[2] M. Kasperski, *Przemiany wzorów* ... wyd. cyt., s. 221.

[3] Por. B. Galas, T. Lewowicki, *Osobowość a aspiracje*, Warszawa 1991.

[4] N. Sillamy, *Słownik* ... wyd. cyt., s. 184.

Przez *aspiracje* zaś rozumiemy ogół czynności popychających człowieka w stronę jakiegoś ideału, pragnienie osiągnięcia czegoś znaczącego. W odniesieniu do jakiejś czynności, mówi się o aspiracjach, gdy zrealizowanie tej czynności jest dla jednostki równoznaczne ze zrealizowaniem swoich możliwości. To, czy oceniamy naszą działalność jako sukces, czy niepowodzenia, zależy od wyniku jaki, chcieliśmy osiągnąć, oraz od tego, jaki cel wytyczamy sobie, podejmując dane przedsięwzięcie.

Ów poziom aspiracji ma pierwszorzędne znaczenie w postępowaniu ludzi, gdyż w sposób bardziej lub mniej przejrzysty wpływa na wytyczanie sobie celów do osiągnięcia. Zależy zarówno od czynników indywidualnych, jak społecznych, wymaga pewnej znajomości siebie, swoich zdolności i ograniczeń, wymaga również pragnienia osiągnięcia określonego statusu[1]. Aspiracje są jednym z motywów ludzkiego działania. Aspiracje zawodowe natomiast, są dążeniami związanymi z zawodem, pracą zawodową. Odnoszą się do zdobycia w przyszłości określonego zawodu lub wykonania pewnych czynności zawodowych[2].

Aspiracje edukacyjne, to chęć osiągnięcia wyobrażonego sobie dalekosiężnego sukcesu szkolnego ocenionego w danej kulturze lub subkulturze jako życiowo ważnego celu[3]. Te dwa rodzaje aspiracji korelują ściśle ze sobą. Realizacja dążeń zawodowych zależy w wielu przypadkach od udanej realizacji dążeń edukacyjnych. Gdy mówimy o studentach możemy mówić o aspiracjach edukacyjno – zawodowych. Uzasadnieniem może być oficjalna funkcja uczelni, która akcentuje kształcenie studentów z zakresie danej gałęzi wiedzy oraz ich przygotowanie do wykonywania określonych czynności profesjonalnych[4]. Zatem student w uczelni nie tylko może, ale powinien realizować, rozwijać i kierunkować swoje zamierzenia edukacyjno – zawodowe.

---

[1] Tamże, s. 25.

[2] W. Wróblewska, *Szkoła wyższa a aspiracje edukacyjno – zawodowe studentów i ich aktywność studiowania*, „Pedagogika Szkoły Wyższej", Szczecin – Warszawa 1996, nr 4, s. 159.

[3] S. Kowalski, *Procesy niwelacyjne aspiracji szkolnych jako wskaźnik postępu demokracji*, [w:] *Szkoła Pedagogiczna* t. XX, Wrocław 1976, s. 335.

[4] Zob. Ustawa z dn. 12 września 1990r. o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 27 IX 1990r.), art. 3, p. 2.

1.4. Współczesny model osobowości oficera Wojska Polskiego

Wielość funkcji i złożoność zadań Wojska Polskiego sprawia, że wśród czynników decydujących o jego sprawności bojowej, najważniejszym stają się żołnierskie kwalifikacje. Od oficerów oczekuje się zatem, aby byli zdolni podołać nowym wymaganiom współczesnej techniki wojskowej i nowoczesnego pola walki, a jednocześnie posiadali niezbędny zakres wiedzy i umiejętności zawodowych, zapewiających skuteczne pełnienie funkcji przywódczo – menadżerskich z zakresu kierowania zespołami ludzkimi.

W okresie II wojny światowej w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie opracowano swoisty kodeks postępowania kadry oficerskiej szkół podchorążych i Wyższej Szkoły Wojennej w stosunku do żołnierzy. Zawarto w nim następujące zasady:

- być przyjacielem, a nie tylko rządzić i rozkazywać;
- nie poniżać godności żołnierza, a godność tę rozwijać;
- nie przejawiać zbytniej pobłażliwości, nie zabiegać o względy przez schlebianie, nie ubiegać się o tanią popularność;
- cechować się wysokim poczuciem honoru;
- posiadać autorytet[1].

„Głównym zadaniem szkolnictwa wojskowego jest wykształcenie dowódców i specjalistów wojskowych o uformowanych cechach osobowych, dysponujących niezbędnym (stosownie do wymagań rodzajów sił zbrojnych) zakresem wiedzy i umiejętności zawodowych, zapewniających pełnienie funkcji dowódczych (równorzędnych) w działaniach bojowych oraz w warunkach pokojowego funkcjonowania Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej”[2].

Opracowany w Wojskowej Akademii Technicznej nowy model studiów (obowiązujący od 1998r.), spełniający wymogi systemu edukacji narodowej, „ukierunkowuje działalność dydaktyczno - wychowawczą na **ukształtowanie**

---

[1] S. Rutkowski, *Zarys dziejów polskiego szkolnictwa wojskowego*, Warszawa 1970, s. 203-204.

[2] *Ramowe założenia* ... wyd. cyt., s. 6.

(rozwinięcie i utrwalenie) u przyszłych swoich absolwentów określonych postaw i cech osobowości. Uzyskuje się je poprzez:

1) kształcenie podchorążych na wysoko wykwalifikowanych oficerów Sił Zbrojnych RP, rozbudzonych intelektualnie i bardzo sprawnych fizycznie, posiadających szeroką wiedzę ogólnowojskową i specjalistyczną, pożądane umiejętności pedagogiczne oraz wysoką kulturę bycia;
2) wychowanie podchorążych w duchu:

- patriotyzmu wyrażającego się w umiłowaniu Ojczyzny oraz silnych związków emocjonalnych ze społeczeństwem i środowiskiem zawodowym,
- humanizmu przejawiającego się głównie w podmiotowym traktowaniu ludzi, poszanowaniu ich godności i wolności,
- zaangażowania w sprawy Ojczyzny oraz traktowania niepodległości i bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej jako najwyższego dobra;

3) rozwijanie u podchorążych szczególnie ważnych dla zawodu oficera cech i wartości, zwłaszcza:

- odwagi, poczucia honoru, godności, odpowiedzialności oraz zdyscyplinowania,
- predyspozycji przywódczych, dowódczych, organizacyjnych i menedżerskich,
- samodzielności i inicjatywy w podejmowaniu decyzji oraz działania w trudnych sytuacjach,
- odporności psychicznej i sprawności fizycznej,
- umiejętności twórczego myślenia i wytrwałości w pracy,
- wymagalności wobec siebie i podwładnych,
- wrażliwości na piękno, sztukę, estetykę,
- tolerancji wobec innych, wyrażającej się w uznawaniu prawa do posiadania odrębnych poglądów, przyzwyczajeń, stylu działania"[1].

W funkcjonującym systemie dydaktyczno – wychowawczym w WAT **opanowanie wiedzy i nabycie umiejętności** oficerskich jest niezbędne do:

- efektywnego działania w warunkach wyzwań XXI wieku, w tym związanych z integracją Polski ze strukturami bezpieczeństwa europejskiego i światowego;

---

[1] *Charakterystyki osobowo – zawodowe absolwentów Wojskowej Akademii Technicznej im. Jarosława Dąbrowskiego*, Warszawa 1998, s. 5.

- organizacji i zarządzania podległym pododdziałem oraz szybkiego i trafnego podejmowania decyzji;
- organizacji i realizacji procesu dydaktyczno - wychowawczego w podległym pododdziale, w tym współdziałania z jednostkami wojskowymi oraz centrami szkolenia specjalistycznego;
- samodzielnego poszerzania wiedzy wojskowej i zdobywania umiejętności taktycznych;
- poznawania osobowości ludzi, nawiązywania z nimi współpracy oraz rozpoznawania przypadków „trudnych żołnierzy";
- rozpoznawania struktur nieformalnych oraz rozwiązywania problemów wychowawczych i konfliktów w dowodzonym pododdziale;
- motywowania podwładnych do działania oraz sprawiedliwego ich oceniania;
- zdobywania wiedzy i umiejętności techniczno - specjalnych w zakresie eksploatacji sprzętu wojskowego;
- prowadzenia działalności badawczej ukierunkowanej głównie na obronność państwa;
- pogłębiania znajomości języków obcych;
- utrzymywania wysokiej sprawności fizycznej[1].

Przedstawione wyżej postawy, cechy osobowości, poziom wiedzy i umiejętności tworzą syntezę charakterystyki osobowo -zawodowej absolwenta WAT. Ona zaś zostaje określona przez uzdatnienia wojskowe i uzdatnienia politechniczne.

1) na uzdatnienia wojskowe składają się:
- walory oficerskie;
- kwalifikacje oficerskie.

2) uzdatnienia politechniczne złożone są z:
- walorów inżynierskich;
- kwalifikacji nietechnicznych;
- kwalifikacji technicznych.

---

[1] Tamże, s. 7.

Szczegółowe rozwinięcie uzdatnień dla każdego kierunku studiów przedstawione zostało w Załączniku 1.

W niniejszej rozprawie najistotniejsze są postawy, jakimi powinni się legitymować absolwenci Wojskowej Akademii Technicznej. W ich skład według *Charakterystyk osobowo – zawodowych absolwentów Wojskowej Akademii Technicznej im. Jarosława Dąbrowskiego,* wchodzą:

1) **postawy wobec siebie** - przejawiają się w stosunku oficera do samego siebie, znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:
   - **honor i godność** - wyraża się przestrzeganiem historycznie ukształtowanego zbioru norm postępowania honorowego i godnego,
   - **samodzielność i zaradność** - objawiają się zadatkami do podejmowania świadomego i celowego działania,
   - **ambicja** - rozumiana jako pragnienie twórczych osiągnięć, dążność do wybicia się,
   - **samokrytycyzm** - stosunek krytyczny do samego siebie, swego postępowania przyznanie się do popełnianych błędów,
   - **opanowanie** - to umiejętność poskromienia swojego wzburzenia przejawiająca się wewnętrznym spokojem,
   - **odwaga** - umiejętność podejmowania działania w trudnych i niebezpiecznych sytuacjach,
   - **zdyscyplinowanie** - jako przestrzeganie ustalonych norm postępowania oraz rzetelne wykonywanie wyznaczonych zadań w ramach swoich umiejętności,
   - **słowność** - dotrzymywanie zobowiązań i przyrzeczeń,
   - **dociekliwość** - dążenie do wnikliwego rozpatrywania istoty spraw;
2) **postawy wobec innych ludzi** - przejawiają się w stosunku oficera do innych ludzi znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:
   - **sprawiedliwość** - rozumiana jako postępowanie bezstronne nieobarczone prywatą sądów,

- **lojalność** - rozumiana jako postawa unikania pomówień kierowanych pod adresem innych oraz wierność ideałom i wartościom uznawanym we własnym środowisku,
- **odpowiedzialność** - poczucie świadomości skutków podejmowanych decyzji i gotowość ponoszenia konsekwencji tych decyzji,
- **konsekwencja** - rozumiana jako logiczna całość w postępowaniu, niesprzeczność myślenia z działaniem, zgodne z zasadami i planem,
- **wymagalność** - rozumiana jako egzekwowanie postępowania zgodnego z przepisami regulaminów, oparta na poczuciu wartości, wiary w siebie i podwładnych oraz przekonaniu o potrzebie stawiania zadań wykonalnych,
- **stanowczość i zdecydowanie** - stałość w sądach i w działaniu,
- **prezencja** - rozumiana jako nienaganny wygląd zewnętrzny,
- **kultura bycia** - wynika z postępowania zgodnego z nakazem moralnym, zasadami współżycia społecznego, objawia się w umiejętności wyrażania własnych stanów psychicznych w sposób taktowny, znajduje swoje odbicie w sposobie mówienia, poruszania się i zachowania się absolwenta,
- **uczynność** - rozumiana jako chęć, skłonność do niesienia pomocy, do oddawania przysługi,
- **koleżeńskość** - rozumiana jako solidarność i życzliwość w służbie,
- **skromność** - rozumiana jako trafność w ocenie swoich możliwości;

3) **postawy wobec innych wartości** - przejawiają się w postępowaniu wobec natury martwej i żywej, wobec głównych form działania i zachowania się ludzi (nauki, pracy, porządku, itp.), wobec wytworów tego działania (ojczyzny, nauki, religii, techniki, itp.) i innych:
   - **patriotyzm** - uzewnętrznia się w umiłowaniu Ojczyzny, pielęgnowaniu tradycji historycznych i kulturowych oraz gotowości poświęcania życia,
   - **postawa obywatelska** - wyraża się w myśleniu i działaniu kategoriami państwa, umacniania państwa prawa, trosce o godność narodową i dobro Ojczyzny,
   - **humanizm** - postulat szacunku dla człowieka, troski o jego swobodny rozwój i szczęście,

- **postawa etyczna** - wyraża się w przestrzeganiu norm moralnych oraz gotowością do walki z wszelkimi przejawami zła,
- **duma** - wierność ideałom wojska oraz przywiązanie do tradycji Wojska Polskiego,
- **tolerancja** - szacunek dla cudzych poglądów lub wierzeń wyrażający się w dopuszczeniu ich do głosu,
- **krytycyzm** - wyraża się w dążeniu do obiektywizacji oceny własnego postępowania i podwładnych,
- **wrażliwość na piękno kultury ojczystej** - okazywana uczuciowo - poznawczym stosunkiem do wytworów materialnych i duchowych narodu, symboli wojskowych i tradycji oręża polskiego,
- **wrażliwość na sztukę** - wzbogaca życie uczuciowe i wyobraźnię, doskonali procesy postrzegania, myślenia i rozumienia[1].

Powyższa charakterystyka jest założonym szeroko pojętym programem postulatów służących ukształtowaniu w Wojskowej Akademii Technicznej żołnierzy zawodowych, którzy będą zdolni do sprostania obowiązkom oficera WP i zarazem inżyniera, specjalisty przydatnego w czasie pokoju, jak również i podczas wojny.

Na tle przedstawionych postaw i cech osobowości, jakimi powinien charakteryzować się absolwent WAT, można określić postawy wobec zawodu wojskowego. W ujęciu przyjętym w konstrukcji charakterystyki osobowo – zawodowej absolwenta, wyrażają się one w jego nastawieniu do wykonywanych zadań, stosunku do przełożonych i kolegów oraz dążności do uzyskania sukcesów w zawodowej służbie wojskowej. W niniejszej pracy za postawę wobec zawodu uważa się organizację wiedzy, przekonań, uczuć, motywów i pewnych wzorów do zachowania jednostki związanych z zawodem[2]. Postawę tę cechuje odpowiedni kierunek, siła, złożoność, zwartość, położenie w systemie działań jednostkowych i grupowych. Ukształtowana w uczelni postawa wobec pracy zawodowej decyduje o

[1] Zob. *Charakterystyki osobowo* ... wyd. cyt., s. 1-6.

[2] Zob. T. Mądrzycki, *Psychologiczne* ... wyd. cyt., s. 16.

jej przyszłym wykonywaniu, określa pewien stan gotowości zawodowej. Jej w pełni ukształtowana struktura składa się z układu wzajemnie powiązanych komponentów: poznawczych, motywacyjno – emocjonalnych i behawioralnych. Do czynników poznawczych należy wiedza zawodowa, rozumienie sensu pracy zawodowej i posiadanie ideału zawodowego. Czynniki motywacyjno – emocjonalne to system potrzeb i oczekiwań znaczących zawodowo, poczucie osobistej odpowiedzialności za wynik przyszłych działań zawodowych, samoocena przygotowania do zawodu i aspiracje. Trzecia grupa obejmuje tendencje behawiorystyczne np. chęć (lub jej brak) niesienia komuś pomocy, rozprawienia się z przeciwnikiem czy nawet narażania zdrowia i życia w słusznej sprawie (w obronie ojczyzny, rodziny).[1]

[1] Por. T. Mądrzycki, *Psychologiczne* ... wyd. cyt.; P. G. Zimbardo, F L. Ruch, *Psychologia i życie*, Warszawa 1993, s. 557-563; S. Nowak, (red.) *Teorie postaw*, Warszawa 1973; W. M. Wołoszyn, *Powinności nauczycieli akademickich a gotowość zawodowa studentów*, Bydgoszcz 1996, s.101; M. Przetacznik – Gierowska, Z. Włodarski, *Psychologia wychowawcza* t. II, Warszawa 1994, s. 76-79.

Rozdział II

KSZTAŁCENIE W WYŻSZEJ UCZELNI WOJSKOWEJ

2.1. Retrospektywny obraz wyższego szkolnictwa wojskowego i Wojskowej Akademii Technicznej

Wykształcenie wyższe realizowane jest tradycyjnie w szkołach typu uniwersyteckiego, a od XIX wieku w innych instytucjach nauczających takich jak: politechniki, akademie, wyższe szkoły ekonomiczne, pedagogiczne czy zawodowe.

Po okresie znacznego zastoju myśli wojskowej w okresie średniowiecza, dopiero wiek XVI przyniósł znaczny rozwój europejskiej sztuki wojennej. Rozwój techniki, w tym także wojskowej oraz systematyczne doskonalenie broni palnej wywarły duży wpływ na zmianę struktury wojska i spowodowały wykształcenie się nowych rodzajów zbrojnych: artylerii i wojsk inżynieryjnych[1]. Wzrost roli i znaczenia inżynierii wojskowej w działaniach wojennych prowadzonych w owym czasie przez armie państw europejskich i towarzyszący temu rozwój wielu środków inżynieryjnych, spowodowały konieczność kształcenia oficerów - inżynierów. W związku z tym już na początku XVII w. pojawiły się w Europie szkoły wojskowe, których program obejmował tematykę z zakresu inżynierii i artylerii.

W Rosji car Piotr Wielki powołał w 1702r. szkołę nawigacyjną, przekształconą następnie w akademię marynarki, a w 1712r. szkołę artylerii i inżynierii. Idąc za jego przykładem caryca Katarzyna II w 1766r. zorganizowała dla młodzieży szlacheckiej Korpus Kadetów. Jedna z pierwszych szkół wojskowych została założona przez elektora Fryderyka Wilhelma w 1753r. w Kolbergu (Kołobrzegu). Uczono w niej pruską młodzież oprócz przedmiotów ogólnych, również problematyki wojskowej.

Cesarzowa Maria Teresa powołała w 1752r. Austriacką Akademię Wojskową w Wiener Neustadt. We Francji Ludwik XV w 1751r. utworzył Królewską Szkołę Rycerską.

---

[1] Zob. M. Adamkiewicz, *Z dziejów etosu wojska*, Warszawa 1997, s. 82.

Pierwszą uczelnię wojskową w Polsce - Akademię Szlacheckiego Korpusu Kadetów JKM i Rzeczpospolitej zwaną również Szkołą Rycerską lub Korpusem Kadetów powołał do życia w 1765r. król Stanisław August Poniatowski. Komendantem szkoły był książę Adam Czartoryski. Najwybitniejszymi jej wychowankami byli Tadeusz Kościuszko i Jakub Jasiński.

W ślad za Szkołą Rycerską powstały w Polsce inne uczelnie wojskowe. Idąc za przykładem króla i za jego zgodą Korpusy Kadetów zakładają: Karol Radziwiłł, Antoni Tyzenhauz, August Sułkowski, Wincenty Potocki. Miały one za zadanie przygotowanie kadry oficerskiej dla mającej się odrodzić armii Rzeczypospolitej.

Szkoły korpusów inżynierów koronnych i litewskich, jako odrębne zakłady naukowe powstały w 1789r. w Warszawie i Wilnie. Zadaniem obu uczelni było, oprócz ogólnego wyszkolenia wojskowego, przekazanie podstaw wiedzy teoretycznej i praktycznej, zapoznanie adeptów z pracą i zadaniami inżynierów wojskowych.

Pierwszą uczelnią powołaną specjalnie w celu kształcenia oficerów dla korpusu artylerii i inżynierii była Szkoła Zakładowa Artylerii i Inżynierii założona w Warszawie w 1808r. dzięki staraniom Józefa Poniatowskiego. W 1809 przemianowano ją na Szkołę Elementarną Artylerii i Inżynierii oraz ustanowiono Szkołę Aplikacyjną Artylerii i Inżynierii, która miała być odpowiednikiem akademii wojskowych powstałych w innych państwach europejskich. Działalność szkoły została zawieszona po klęsce wojsk napoleońskich w 1813. Wydała jednak wielu wartościowych oficerów, wśród nich byli: Józef Bem, Ignacy Prądzyński, Wojciech Chrzanowski, Klemens Kołaczkowski. Szkołę o tej samej nazwie utworzył w 1820r. Aleksander I. Była ona do 1827r. jedyną wyższą szkołą techniczną na terenie Królestwa Polskiego i ostatnią techniczną uczelnią kształcącą oficerów dla armii polskiej w XIX w. Od tamtego czasu szkolnictwo wojskowe przeszło długą ewolucję[1].

Z biegiem lat zmienił się charakter i cele kształcenia w wyższych uczelniach. Inne też wartości prezentowali absolwenci opuszczający kolejno mury uczelni.

---

[1] Zob. S. Rutkowski, *Zarys dziejów polskiego szkolnictwa wojskowego*, Warszawa 1970; J. Skowronek, Z.Trejnis, *Z dziejów szkolnictwa i rozwoju techniki w Wojsku Polskim*, cz. I i II. Warszawa 1992.

Zmianie uległo też pojęcie wyższego wykształcenia. Dla potrzeb niniejszych rozważań można przyjąć definicję UNESCO, zgodnie z którą: *wyższym wykształceniem* nazywamy te typy wykształcenia (akademickie, zawodowe, techniczne, nauczycielskie), które otrzymuje się w takich instytucjach, jak uniwersytety, wyższe szkoły różnego rodzaju, wymagające jako podstawy dopuszczenia do studiów - ukończenia szkoły średniej, a które po ukończeniu wyznaczonych studiów nadają określony dyplom (stopień, świadectwo) wyższych studiów[1].

Nowoczesne systemy szkolne zmierzają przede wszystkim do wprowadzeniu takiego kształtu edukacji, który pozwoliłby człowiekowi i całym społeczeństwom sprostać wymogom przewidywanego rozwoju cywilizacyjnego. Funkcjonujący system edukacyjny w Polsce ulega przeobrażeniom. Dotyczy to również systemu wojskowego szkolnictwa zawodowego. Jest on bezpośrednio zależny od doktryny obronnej, której postanowienia implikują między innymi strukturę i charakter armii, skład osobowy czy też procent żołnierzy zawodowych służących w siłach zbrojnych.

Kształcenie kandydatów na żołnierzy zawodowych, a także profesjonalne doskonalenie kadry prowadzone jest przede wszystkim w uczelniach i szkołach wojskowych. Sądzić należy, że w niedalekiej przyszłości podejmą te wyzwania także uczelnie cywilne, zwłaszcza w specjalnościach, które łączą się z szeroko rozumianą logistyką, służbami technicznymi itp. Dlatego też zasadny wydaje się postulat włączenia szkół wojskowych w jednolity system edukacji w kraju.

Analiza obecnego stanu szkolnictwa wojskowego wyraźnie wskazuje na potrzebę reform, a co za tym idzie na potrzebę pełnej integracji uczelni cywilnych i wojskowych. W obecnym modelu wyeliminowano największą słabość struktury poprzedniej czyli ogromne rozdrobnienie, a także doprowadzono do przejrzystości struktur i poziomów kształcenia. Dzięki bliskiej współpracy z uczelniami cywilnymi absolwenci szkół oficerskich mają możliwość zdobycia także wykształcenia cywilnego.

---

[1] J. Szczepański, *Socjologiczne zagadnienia wyższego wykształcenia*, Warszawa 1963, s. 231.

Aktualna struktura wyższego szkolnictwa wojskowego przedstawia się następująco:

- Akademia Obrony Narodowej;
- Akademia Marynarki Wojennej;
- Wojskowa Akademia Medyczna;
- Wojskowa Akademia Techniczna, która przejęła (oprócz funkcji dotychczasowych) kształcenie na poziomie inżynierskim realizowane do tej pory w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Łączności, Wyższej Oficerskiej Szkole Radiotechnicznej i Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Obrony Przeciwlotniczej. Wymienione uczelnie zakończyły swoją działalność w roku akademickim 97/98 i uległy rozwiązaniu;
- Wyższa Szkoła Oficerska im. T. Kościuszki (utworzona z połączenia Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Zmechanizowanych i Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Inżynieryjnych);
- Wyższa Szkoła Oficerska im. S. Czarnieckiego (utworzona z połączenia Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Pancernych i Wyższej Szkoły Oficerskiej Służb Kwatermistrzowskich);
- Wyższa Szkoła Oficerska im. J. Bema;
- Wyższa Szkoła Oficerska Sił Powietrznych.

Wojskowa Akademia Techniczna

Pod koniec 1949 roku w Ministerstwie Obrony Narodowej zapadła decyzja o powołaniu do życia Wojskowej Akademii Technicznej. Na podstawie przeprowadzonych analiz w kwietniu 1950 roku Szef Sztabu Generalnego sformował Grupę Organizacyjno – Przygotowawczą WAT z gen. bryg. inż. Florianem Grabczyńskim na czele. W bardzo krótkim czasie opracowano zasady organizacyjne, programowe, statutowe, skompletowano kadrę dydaktyczno – naukową oraz rozbudowano odziedziczoną po Technicznej Szkole Lotniczej bazę lokalową.

Kadrę nowej uczelni powołano z grona:

- oficerów pełniących aktualnie służbę w Wojsku Polskim lub powołanych do wojska, posiadających predyspozycje do pracy dydaktycznej i naukowo – badawczej;
- oficerów Armii Radzieckiej, przeważnie pracowników wojskowych akademii radzieckich, skierowanych do pracy w WAT na podstawie porozumień rządów PRL i ZSRR;
- nauczycieli akademickich polskich politechnik cywilnych.

Pierwsi studenci rekrutowali się głównie z kompanii akademickich, istniejących wcześniej przy Politechnikach Warszawskiej i Gdańskiej. Ponadto część studentów stanowili maturzyści cywilni przyjmowani na podstawie egzaminów konkursowych.

Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego utworzona została ustawą z dn. 22.03.1951 roku, podpisana przez ówczesnego Prezydenta Rzeczpospolitej Polskiej, premiera, ministra obrony narodowej i ministra szkół wyższych i nauki. Uczelni nadano prawo do nadawania tytułu inżyniera. W dniu 18 grudnia 1951 roku miała miejsce uroczystość oficjalnego otwarcia Wojskowej Akademii Technicznej. Celem działania uczelni było „kształcenie i wychowanie inżynierów dla potrzeb Wojska Polskiego oraz prowadzenie działalności naukowej związanej z obronnością kraju"[1].

Pierwsi absolwenci opuścili mury uczelni w kwietniu 1953 roku. Prawie równocześnie, bo od 1952 roku rozpoczęto wieczorowe studia magisterskie dla inżynierów. Pierwsze obrony prac doktorskich odbyły się w 1954 roku, a w 1962 pierwsze kolokwium habilitacyjne.

Wojskowa Akademia Techniczna powstała w uwarunkowaniach politycznych i gospodarczych przełomu lat czterdziestych i pięćdziesiątych; dlatego też jej kształt oparto na modelu radzieckiej akademii wojskowej, który został wzbogacony o wymogi polskiego wyższego szkolnictwa technicznego. Uczelnia składała się wówczas z pięciu fakultetów, z których każdy odpowiadał określonemu rodzajowi wojsk. W swojej blisko 50-letniej historii struktura Akademii podlegała

[1] H. Grzegorczyk, *Wojskowa Akademia Techniczna 1951 – 1991*, Warszawa 1991, s. 39.

systematycznej modernizacji i udoskonaleniu. Najważniejszą reorganizację przeprowadzono w 1959 roku, kiedy to utworzono typową dla politechniki strukturę wydziałową. Z niewielkimi modyfikacjami przetrwała ona do dzisiaj.

Dynamiczny rozwój nauk technicznych oraz zmiany w polskim szkolnictwie wyższym spowodowały systematyczne udoskonalanie modelu studiów, modernizację planów i programów kształcenia oraz wprowadzanie nowych często pionierskich specjalności. Równolegle z systematycznym doskonaleniem modelu studiów pierwszego i drugiego stopnia rozwijanie są wyższe formy kształcenia, takie jak studia i kursy podyplomowe, studia doktoranckie oraz kursy językowe. Dziś dla najzdolniejszych studentów organizowane są studia indywidualne, a część z nich kieruje się do uczelni zagranicznych. W ostatnich latach uczelnia otworzyła się również dla studentów cywilnych prowadząc pełne studia inżynierskie i magisterskie dla studentów zaocznych spoza resortu obrony narodowej. Obecnie liczba studentów studiów komercyjnych (cywilnych) przekracza liczbę studentów wojskowych.

W WAT, obok działalności dydaktycznej, realizuje się również działalność naukową. Uczelnia, będąca największą jednostką wojskową w Polsce, posiada również największy potencjał naukowy w Wojsku Polskim. Podejmowanie prac badawczych wynika z samej istoty szkoły wyższej. W ośrodkach akademickich codzienna praktyka potwierdza, że tylko w atmosferze działalności naukowej rośnie poziom żywej dydaktyki, opartej na własnym, twórczym warsztacie nauczyciela, który w tym procesie może autentycznie rozwijać swoje kwalifikacje.

Wojskowa Akademia Techniczna mimo tak niedługiej historii posiada wiele osiągnięć naukowych i dydaktycznych. To właśnie w tej uczelni w 1963 roku uruchomiono pierwszy w Polsce laser, a w 1965 skonstruowano i zbudowano koagulatory do chirurgii oka – była to pierwsza w Europie próba zastosowania laserów w medycynie. W 1973 roku przy użyciu laserów i próbek deuteryzowanego polietylenu uzyskano temperaturę i neutrony syntezy termojądrowej. Z ostatnich osiągnięć wymienić można prace związane z: fotodynamiczną metodą diagnozowania i leczenia nowotworów, ciekłymi kryształami, metodą osuszania budowli przy pomocy iniekcji krystalicznej.

Podczas półwiecza swojej działalności WAT wykształciła ponad 30000 magistrów inżynierów i inżynierów, 1398 doktorów, 175 doktorów habilitowanych, 84 profesorów. Absolwenci uczelni cieszą się opinią perspektywicznie przygotowanych fachowców, zdolnych do twórczego rozwiązywania technicznych i organizacyjno - menedżerskich problemów[1]. Rezultaty te są wynikiem twórczej pracy wykonywanej przez studentów i kadrę uczelni. Studia oceniane są jako trudne i bardzo pracochłonne. W porównaniu z uczelniami cywilnymi studenci mają więcej zajęć, ponieważ oprócz wiedzy ogólnej i specjalistycznej, muszą opanować przedmioty typowo wojskowe oraz odbyć praktyki przygotowujące do zawodu oficera.[2]

Ważną częścią statutowej działalności Wojskowej Akademii Technicznej jest praca wychowawcza, która jest kontynuacją wychowania ogólnospołecznego, rodzinnego i religijnego, a jej treść wynika z zasadniczych zadań wojska. Współczesne siły zbrojne są bowiem wielkim organizmem, który spełnia różnorodne funkcje mające istotny wpływ na stan i działalność państwa, z których głównym zadaniem jest obrona kraju przed agresją lub interwencją zewnętrzną. Funkcje te są realizowane w czasie wojny i pokoju. Walka zbrojna jest ostatecznym celem żołnierza, który jest do niej przygotowywany w czasie pokoju. Siły zbrojne spełniają również funkcje obronne w czasie pokoju, głównie przez sprawność organizacyjną, wyposażenie techniczne, wyszkolenie, zdyscyplinowanie, gotowość bojową i wysokie morale.[3]

---

[1] Z. Kazimerski, *Wkład Wojskowej Akademii Technicznej w rozwój kadr technicznych Wojska Polskiego*, [w:] Z. Kazimerski, W. Włodarkiewicz, (red.), *Rozwój techniki wojskowej – kształcenie inżynierów dla potrzeb Wojska Polskiego w XX wieku*, Warszawa 2000, s. 174-175.

[2] Programy studiów w Wojskowej Akademii Technicznej składają się z dwóch modułów. Moduł politechniczny porównywalny co do ilości godzin z innymi politechnikami (3600 godzin na studiach magisterskich i 2790 godzin na studiach inżynierskich) oraz moduł wojskowy (1870 godzin na studiach magisterskich i 1739 godzin na studiach inżynierskich).

[3] Por. Z. Kazimierski, *Ewolucja systemu wychowawczego w Wojskowej Akademii Technicznej w latach 1951-1995*, [w:] M. Adamkiewicz, (red), *Tradycje i współczesność etosu oficera wojska polskiego*, Warszawa 1997, s 101-109.

2.2. Ogólna charakterystyka kształcenia w wyższej szkole wojskowej

Nadchodzący wiek stworzy najprawdopodobniej bezprecedensowe warunki do obiegu oraz gromadzenia wiedzy i podporządkuje edukację podwójnemu nakazowi. Edukacja powinna przekazywać masowo i skutecznie coraz więcej wiedzy i umiejętności, które ewoluują, adekwatnych do kognitywnej cywilizacji, albowiem są one podstawą kompetencji jutra. Jednocześnie powinna znaleźć i zaznaczyć punkty odniesienia, które będą chronić sferę publiczną i prywatną przed zalewem informacji, mniej lub bardziej efemerycznych, oraz pozwolą zachować właściwy kierunek indywidualnym i zbiorowym projektom rozwoju. Edukacja jest niejako zobowiązana do dostarczenia mapy złożonego i wiecznie niespokojnego świata i busoli umożliwiającej po nim żeglugę.[1]

„W ostatnim czasie nastąpiły głębokie przemiany w myśli pedagogicznej. Tradycyjna doktryna oświatowa, zwana doktryną adaptacyjną, została wyparta przez doktrynę krytyczno – kreatywną. Podstawowe założenia tej nowej doktryny oparte są na paradygmatach aksjologicznych, wśród których czołowe miejsce zajmują takie wartości jak wolność, równość, godność i podmiotowość człowieka. Tradycyjna formuła pedagogiczna wiedza - umiejętność – postawy, została zastąpiona przez formułę: wartość – postawy – umiejętność – wiedza"[2]. W sferze aksjologii edukacyjnej, szczególnego znaczenia nabierają wartości uniwersalne, wśród których można wyróżnić m.in. prawo do życia i wolności, podmiotowości i tożsamość człowieka, swobody obywatelskie, życie wolne od zagrożeń wojną, demokracja, pluralizm polityczny i światopoglądowy, tolerancja, godziwy poziom życia duchowego i materialnego, możliwość samorealizacji, rodzina, praca, edukacja, zdrowie i jego ochrona[3]. Równocześnie rośnie znaczenie wykształcenia ogólnego i umacnia się tendencja do wzbogacania form samodzielnego studiowania

---

[1] Zob. Raport dla UNESCO ... wyd. cyt., s. 85.

[2] Zob. J. Bieńkowski, J. Groskrejc, Z. Nowakowski., *Kształcenie kadr oficerskich w wyższych uczelniach wojskowych*, Warszawa 1999, s. 4.

[3] Zob. T. Lewowicki, *Przemiany oświaty*, Warszawa 1997, s. 25.

i dążenia do rozwijania postaw twórczych. Tendencje te odnoszą się również do wyższego szkolnictwa wojskowego[1].

Międzynarodowa Komisja do spraw Edukacji dla XXI wieku sformułowała postulat, iż aby edukacja mogła spełnić swoją misję, powinna organizować się wokół czterech aspektów kształcenia, które przez całe życie będą niejako dla każdej jednostki filarami jej wiedzy:

- *uczyć się, aby wiedzieć*, tzn. aby zdobywać narzędzia rozumienia;
- *uczyć się, aby działać*, tzn. aby móc oddziaływać na swoje środowisko;
- *uczyć się, aby żyć wspólnie,* tzn. aby uczestniczyć i współpracować z innymi na wszystkich płaszczyznach działalności ludzkiej;
- *uczyć się, aby być,* dążenie, które jest pokrewne trzem poprzednim.[2]

Implikuje to konieczność modernizacji edukacji również w uczelniach wojskowych. W perspektywie nadchodzących lat wymagania wobec kadr oficerskich, niewątpliwie wzrosną i obecny proces kształcenia nie będzie mógł im sprostać.

W wyższym szkolnictwie wojskowym zakłada się, iż główne zmiany będą dotyczyć przechodzenia od typu organizacji adaptacyjnej, do typu organizacji kreatywnej (twórczej) w nauczaniu i wychowaniu studentów. Polegać to będzie przede wszystkim na położeniu nacisku na kształcenie umiejętności przystosowania się studentów do funkcjonowania w warunkach niepewnego i dynamicznego otoczenia oraz na potrzebę antycypowania zmian w otoczeniu[3].

Kształcenie oficerów realizowane głównie przez wyższe szkolnictwo wojskowe, wydaje się być zadaniem ambiwalentnym. Z jednej strony jest wkomponowane w edukację ogólnonarodową, z drugiej zaś jest specyficzne i silnie zdeterminowane przez potrzeby sił zbrojnych oraz wieloletnie tradycje[4].

---

[1] Por. R. Stępień, (red.), *Problemy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1999.

[2] Raport dla UNESCO ... wyd. cyt., s. 85.

[3] *Strategia kształcenia przyszłych kadr wojskowych* [w:] *Szkolnictwo wojskowe w świetle wymogów i potrzeb Sił Zbrojnych RP*, Warszawa 1995, s. 49.

[4] J. Bieńkowski, J. Groskrejc, Z. Nowakowski., *Kształcenia kadr* ... wyd. cyt., s. 33.

Główne sprzeczności występujące w systemie kształcenia wyższej szkoły wojskowej dotyczą proporcji i relacji między kształceniem ogólnym (wszechstronnym), a zawodowym. Ich istota wyraża się w dwóch aspektach:

- kształcenie inżynierów - dowódców, specjalistów;
- kształcenie oficerów, inżynierów, wykształconych wszechstronnie[1].

Idea kształcenia szeroko profilowego, opartego na kształceniu ogólnym, zyskuje coraz więcej zwolenników w świecie. Staje się niemal koniecznością współczesnego kształcenia, również zawodowego. Przemawiają za tym względy prakseologiczne, ekonomiczne i dydaktyczne. Kształceniu ogólnemu przypisuje się większą rolę na wszystkich poziomach zdobywania kwalifikacji zawodowych. „Im poziom ów wyższy – mimo postępującej specjalizacji – kształcenie to nabiera większego znaczenia"[2].

Celem kształcenia ogólnego jest możliwie wszechstronny rozwój jednostki i takie wzbogacenie życia, by wszystkie wartości stawały się dostępne, a podmiot kształcenia we współczesnym świecie mógł być jak najbardziej aktywny i w miarę twórczy. Szczególną wagę przywiązuje się do wykształcenia potrzeb umiejętności poznawczych i umiejętności samokształcenia[3] istotnych ze względu na konieczność aktualizowania wiedzy.

„Kształcenia ogólne w szkole wyższej wyraża się w doborze treści programowych oraz sposobie ich realizacji. Stanowi ono podbudowę kształcenia zawodowego i winno dominować w początkowym okresie studiów w szkole wyższej"[4]. Proces kształcenia kadr dla sił zbrojnych powinien odzwierciedlać najistotniejsze współczesne problemy. Edukacja wojskowa nie może być ograniczona do treści wyłącznie technicznych oraz etycznych zawodu wojskowego.

---

[1] Zob. wymienione zależności w wojsku przedstawiają: B. Szulc, *Możliwości przemian rozwojowych w wyższym szkolnictwie wojskowym* [w:] *Szkolnictwo, Antynomie – Paradygmaty – Kierunki przemian*, Warszawa 1995, R. Stępień, J. Bieńkowski, *Przemiany w naukach pedagogicznych i ich wpływ na współczesny kształt dydaktyki wyższej szkoły wojskowej*, Warszawa 1999.

[2] M. Przetacznik-Gierowska, Z. Włodarski, *Psychologia wychowawcza*, t. I, Warszawa 1994, s. 269.

[3] Tamże, s. 268.

[4] T. Lewowicki, *Proces kształcenia...*, wyd. cyt., s. 26.

Niezbędne jest nader wszystko wykształcenia ogólne[1]. Oficer musi sprostać wymaganiom powodowanym różnymi sytuacjami i zadaniami. Zatem powinien być przygotowany do: podejmowania optymalnych decyzji, kierowania powierzonymi mu zespołami ludzi, efektywnego kierowania działalnością szkoleniowo – wychowawczą w okresie pokoju, prowadzenia działań w ramach misji pokojowych oraz działań zbrojnych. Zarówno realizowane, jak i przyszłe zadania stawiane przed korpusem oficerskim przemawiają za odstąpieniem od kształcenia wąskospecjalistycznego na rzecz kształcenia ogólnego[2]. Jak podkreśla B. Szulc „edukacja wszechstronna pozwala absolwentom uczelni na szybkie reorientacje systemowe oraz bezproblemowe działania dostosowawcze i twórcze. Wszechstronność wykształcenia, co wiąże się również z przygotowaniem do samodoskonalenia, wpływa także na zwiększenie czasu funkcjonowania absolwenta po ukończeniu uczelni"[3]. Analiza programów i celów kształcenia obecnie funkcjonujących systemów kształcenia w wyższych szkołach wojskowych[4] pozwala wysnuć tezę, iż są to systemy specjalistyczne (wąskoprofilowe), a jak uważa Józef Pieter im szersza jest podstawa i większa głębokość „fundamentów", tym lepsze są wyniki „wspinania się" w górę w budowaniu specjalistycznych „wieżowców". Inaczej mówiąc – wąska, lecz pogłębiona specjalizacja wymaga szerokiej i solidnej platformy w postaci wykształcenia ogólnego[5].

---

[1] Zob. D. R. Segal, *Perspektywy techniczne w porównaniu z perspektywami liberalnymi*, część III, *Porównawcze role edukacyjne* [w:] *Rola szkolnictwa wojskowego w restrukturyzacji sił zbrojnych*, Warszawa 1995, s. 102.

[2] *Kształcenie, szkolenie i doskonalenie kadr na potrzeby sił zbrojnych i systemu obronnego RP*, Praca studyjna wykonana przez zespół oficerów pod kierunkiem T. Jemioło, Warszawa 1995, s. 102.

[3] B. Szulc, *Możliwości przemian rozwojowych* ... wyd. cyt., s. 77.

[4] Zob. R. Stępień, *Dydaktyczne problemy kształcenia humanistycznego w wyższym szkolnictwie wojskowym*, [w:] *Oficer, Dowódca, Wychowawca*. Materiały z konferencji na temat" Edukacja humanistyczna w wykształceniu dowódcy", Warszawa 1996, s. 27-40.

[5] Por. J. Pieter, *Wiedza osobista*, Katowice 1993, s. 78.

2.2. Istota celów i treści kształcenia

Według „*Komputerowego słownika języka polskiego*" kształcić to przekazywać komuś pewien zasób wiedzy, umiejętności, wiadomości w jakiejś dziedzinie; uczyć kogoś, to również posyłać do szkół na naukę[1].

Kształcenie obejmuje ogół czynności i procesów nauczania oraz uczenia się rozpatrywanych łącznie[2]. Główne składniki kształcenia to:

- nauczyciele, ich kompetencje, metody pracy i zaangażowanie,
- uczniowie, ich potrzeby, motywacje i metody pracy,
- treść kształcenia, jej dobór i układ oraz sposoby sprawdzania osiągniętych wyników,
- środowisko kształcenia, a więc środki kształcenia i jego społeczno – materialne warunki[3].

Proces[4] kształcenia można zdefiniować jako całokształt zabiegów mających na celu ukształtowanie człowieka pod względem fizycznym, moralnym i umysłowym oraz przygotowanie go do życia w społeczeństwie; wykształcenie w określonym kierunku[5]. Zofia Matulka stwierdza, że „nie ulega wątpliwości, iż proces kształcenia jest procesem informacyjnym ze wszystkimi jego elementami, jakkolwiek jest to proces specyficzny, gdyż powoduje formowanie cię ucznia, a nie tylko transmisję wiedzy przekazującej informację"[6]. Tymczasem Czesław Kupisiewicz określa kształcenie jako proces nauczania i uczenia się, który można prowadzić przede wszystkim, a niekiedy nawet wyłącznie do kształtowania dyspozycji intelektualno – sprawnościowych studentów, ale może też wpływać w

---

[1] *Komputerowy słownik języka polskiego*, Warszawa 1998, PWN.

[2] Zob. R. Stępień, *Rozwój i doskonalenie kształcenia w wyższym szkolnictwie wojskowym*, Warszawa 1990, s. 120.

[3] Zob. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1996, s. 62.

[4] *Proces* można zdefiniować jako przebieg następujących po sobie, powiązanych przyczynowo określonych zmian, stanowiących kolejne stadia, fazy, etapy rozwoju czegoś; przebieg, rozwijanie się.

[5] *Komputerowy słownik języka polskiego,* Warszawa 1998.

[6] Z. Matulka, *Filozoficzne odniesienia dydaktyki*, [w:] *Współczesne kierunki modernizacji dydaktyki*, Toruń 1993, s.135.

sposób istotny na ich wszechstronny rozwój[1]. Zdaniem tego autora proces kształcenia jest zawsze planowy, systematyczny i zamierzony. Według Wincentego Okonia proces kształcenia pojmowany jest jako zespół zdarzeń, gdzie pod wpływem działań nauczycieli i studentów dokonuje się wiele zmian w osobowości tych drugich.[2].

W wyższym szkolnictwie wojskowym można zaobserwować współwystępowanie różnych ujęć celów kształcenia związanych z przemianami doktryny edukacyjnej oraz tendencjami przemian życia społecznego, otoczenia międzynarodowego i do pewnego stopnia indywidualnymi aspiracjami studentów. Oprócz przekazywania gotowej, wyselekcjonowanej wiedzy upowszechnia się informacje nie oderwane od współczesnych realiów i rożnych przejawów zawodowej służby wojskowej. Akcentuje się cele związane z kształtowaniem sprawności w posługiwaniu się wiedzą, które służą rozwojowi osobowości oraz kształtowaniu indywidualnych systemów wartości. W takim procesie kształcenia najsilniej eksponuje się więc prymat działania, uczenia się przez działanie, które użyteczność wiedzy w sytuacjach praktycznych sprowadza do umiejętności zawodowych, choć rzadziej już życiowych. Organizacja systemu kształcenia według tych celów ma służyć głównie przygotowaniu wychowanków do sprawnego i efektywnego działania w pracy i służbie.

Jedną z ważniejszych współczesnych zmian w analizowaniu celów kształcenia jest odejście od takiej ich klasyfikacji, która rozróżnia cele: poznawcze, kształcące i wychowawcze. Poznawanie otaczającej nas rzeczywistości powinno mieć całościowy charakter, uwzględniający wzajemne związki i zależności między różnymi zjawiskami i procesami. Podkreśla się również wzrost znaczenia tych celów kształcenia, które ukierunkowują pracę studentów na rozwój motywacji i umiejętności uczenia się przez całe życie[3].

Sformułowania celów kształcenia zawarte w programach kształcenia wyższych szkół wojskowych obejmują postawy, sprawności i wiedzę. Nie jest to

---

[1] Zob. Cz. Kupisiewicz, *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1994, s. 22.

[2] Zob. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki* ...wyd. cyt., s. 132.

[3] R. Stępień, J. Bieńkowski, *Przemiany w naukach* ... wyd. cyt., s. 113.

zwykła zmiana wcześniejszej kolejności. Nowa hierarchia ma odpowiadać współczesnym i przyszłym zadaniom edukacyjnym. Postawy przejawiają się w określonej jakości ludzi, niezbędnych w nowych realiach społeczno – ustrojowych, odznaczających się otwartością, wyobraźnią, zdolnością do nieustannej samoedukacji i intelektualnej autonomii. Wraz ze zmianami społecznymi, ekonomicznymi, doktryną obronną, strukturami obronnymi kształtują się w wyższym szkolnictwie wojskowym nowe standardy edukacyjne[1].

Celem głównym systemu wyższego szkolnictwa wojskowego jest przygotowanie wysoko wykwalifikowanych kadr dysponujących niezbędnym zakresem wiedzy i umiejętności zawodowych, zapewniających pełnienie funkcji dowódczych w działaniach bojowych oraz w warunkach pokojowego funkcjonowania Sił Zbrojnych RP. Wyższe szkoły wojskowe realizując powyższy cel poprzez:

- kształcenie podchorążych na wysoko wykwalifikowanych oficerów Sił zbrojnych RP, rozbudzonych intelektualnie i bardzo sprawnych fizycznie, posiadających szeroką wiedzę ogólnowojskową i specjalistyczną, pożądane umiejętności pedagogiczne oraz wysoką kulturę bycia;
- wychowanie słuchaczy w duchu patriotyzmu, humanizmu, zaangażowania w sprawy Ojczyzny;
- rozwijanie u podchorążych szczególnie ważnych dla zawodu oficera cech i wartości, a zwłaszcza: odwagi, poczucia honoru, godności i odpowiedzialności, zdyscyplinowania, predyspozycji przywódczych i dowódczych, samodzielności w podejmowaniu decyzji i działania w trudnych sytuacjach, inicjatywy, odporności psychicznej i sprawności fizycznej, jak również umiejętności twórczego myślenia i wytrwałości w pracy;
- prowadzenie działalności badawczej ukierunkowanej głównie na zaspokojenie potrzeb w zakresie umacniania obronności państwa;
- współpracę dydaktyczno – naukową z innymi jednostkami organizacyjnymi.[2]

---

[1] J. Bieńkowski, J. Groskrejc, Z. Nowakowski, *Kształcenia kadr* ... wyd. cyt., s. 49.

[2] Zob. *Ramowe założenia systemu dydaktyczno – wychowawczego wyższej szkoły wojskowej*, Warszawa 1995.

Warunkiem osiągnięcia celów i zadań kształcenia w wyższym szkolnictwie wojskowym jest dobór odpowiednich treści kształcenia. Efektywne uczestnictwo w przemianach życia społecznego i sił zbrojnych wymaga ciągłego uzupełniania oraz odnawiania zasobu informacji. W ślad za tym idzie umiejętność wyszukiwania niezbędnych informacji oraz ich przetwarzania dla wykonania co rusz nowych zadań. Wszak informacje nabyte w toku studiów ulegają szybkiej dezaktualizacji. Dlatego cenne jest więc nabycie umiejętności selekcji i syntezy informacji, niezbędnych w nowych sytuacjach. Nawet w okolicznościach, w których przewiduje się postępowanie według określonych procedur, absolwent uczelni wojskowej nie może zadowolić się znajomością samej procedury, ale powinien ocenić to czy jest ona zasadna, zaś wykreowana przez niego sytuacja przystaje do takiej właśnie, a nie innej procedury[1].

Treści kształcenia powinny odpowiadać określonym wymogom społecznym, zawodowym, kulturowym, naukowym a także dydaktycznym. Treści kształcenia składają się z:

- wiedzy, inaczej materiału nauczania i jednocześnie materiału zmian psychicznych, zwanych też hasłami programowymi lub wiadomościami dotyczącymi obiektu poznania;
- zmiany, która ma zajść w wiadomościach ucznia, jego umiejętnościach i systemie wartości;
- czynności ucznia, które powodują, że dokonują się określone zmiany psychiczne, a których materiałem są owe hasła programowe[2].

2.4. System dydaktyczno – wychowawczy Wojskowej Akademii Technicznej

Zmiany, jakie zachodzą w szkolnictwie wojskowym, są konsekwencją szerszych procesów transformacji ustrojowej, zakończenia epoki zimnej wojny w stosunkach wschód - zachód oraz będących ich efektem - nowych koncepcji funkcjonowania systemu obronnego państwa i jego sił zbrojnych. Powszechnie

---

[1] J. Bieńkowski, J. Groskrejc, Z. Nowakowski, *Kształcenia kadr* ... wyd. cyt., s. 52.

[2] Zob. K. Kruszewski, *Zmiana i wiadomość. Perspektywa dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1997, s. 49-50.

uważa się, że przyczyną dokonania przeobrażeń w strukturze i działalności szkolnictwa wojskowego jest szybkie przechodzenie wojska z elektronicznego systemu dowodzenia i kierowania w etap cywilizacji informacyjno – komputerowej[1].

Zmiana myślenia i działania pedagogicznego w tej dziedzinie uwarunkowana jest możliwościami ukształtowania postaw proinnowacyjnych u decydentów sterujących kształceniem w wyższych szkołach wojskowych, a przede wszystkim otwartości nauczyciela - wychowawcy na innowacje[2].

Podstawowym zadaniem wyższej szkoły wojskowej jest kształcenie i przygotowanie kadr oficerskich dla potrzeb jednostek i instytucji wojskowych. Zadanie to realizowane jest przede wszystkim w wyniku procesów zachodzących w systemie dydaktyczno - wychowawczym.

Powszechnie używany termin *system* jest pojęciem bardzo pojemnym, obejmującym wiele składników. Z tego powodu występuje też duża dowolność w jego interpretacji jak i brak jednoznacznych definicji. Najogólniej system rozumnie się jako zbiór elementów i związków zależności między nimi, tworzący określoną całość o charakterze statycznym lub dynamicznym[3].

W rozważaniach na temat funkcjonowania systemów podkreśla się wpływ czynników zewnętrznych. Warto podkreślić, że wpływ ten może być modelowany przez wewnętrzny potencjał systemu. Zależy to w znacznej mierze od zdolności do samoregulacji i samokontroli. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że na zakres samoregulacji w systemie dydaktyczno-wychowawczym w uczelni wojskowej wywiera wpływ zasada jednoosobowego dowodzenia.[4]

Jest oczywistym, że system dydaktyczno-wychowawczy, podobnie jak każdy inny system w środowisku wojskowym, może działać, gdy przestrzegane są

---

[1] Zob. M. Fajkowski, *Z problematyki kształcenia w wyższych szkołach oficerskich*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne" 1994, nr (3-4), s. 84.

[2] Zob. J. Radziewicz, *Edukacja alternatywna*, Warszawa 1976.

[3] W. Magoń, *Problemy wychowania w szkole wyższej*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej. Inżynieria Systemów Kształcenia", Warszawa 1985, nr 7.

[4] Zob. Z. Kosyrz, W. Magoń, *Wychowanie wojskowe*, Warszawa 1981, s. 10.

określone przepisy, regulaminy, zarządzenia i rozkazy. Jednak nie powinny one przesądzać o szczegółach, formach i metodach pracy dydaktyczno-wychowawczej. Uczelnia, a zwłaszcza wychowawcy, nie mogą być zwolnieni od twórczego ich zastosowania w systemie. Wynika to przede wszystkim z faktu, iż system dydaktyczno - wychowawczy ma charakter psychospołeczny, a konsekwencją tego jest konieczność dostrzegania wielkości i złożoności powiązań między ludźmi[1].

Współczesne, gwałtowne przemiany społeczne i naukowo – techniczne powodują, że przed systemem edukacyjnym pojawiają się nowe zadania. Koncepcje dotyczące celów, zadań i funkcji uczelni wyższych we współczesnym społeczeństwie wskazują na nieodzowność zmian w strukturze systemu dydaktyczno – wychowawczego szkoły wyższej. Dotychczasowy układ przeżył się, a przyszły dopiero kształtuje się i jest w fazie projektów, dyskusji.

Mówiąc o systemie dydaktyczno – wychowawczym możemy też powiedzieć o *systemie nauczania*, *systemie kształcenia*, *systemie dydaktycznym* czy też właśnie o *systemie dydaktyczno – wychowawczym*. Jeżeli przyjmiemy za J. Szczepańskim, szeroką definicję systemu jako całości złożonej z przedmiotów, ze stosunków między tymi przedmiotami i ich celami, to szkoła wyższa, w której skład wchodzą elementy niejednorodne, (podsystemy) mające własne cele, a także funkcje, które sobie odpowiadają i siebie uzupełniają[2].

W literaturze pedagogicznej spotykamy wiele poglądów na istotę i zakres terminu *system dydaktyczno-wychowawczy*. Analiza najczęściej występujących w literaturze objaśnień systemu dydaktycznego czy wychowawczego oraz obserwacja rzeczywistości uczelni wojskowych skłania do stwierdzenia, iż mamy do czynienia z systemem dydaktyczno-wychowawczym rozumianym jako kompleksowa i dynamiczna, względnie wyodrębniona całość. Obejmuje ona nauczycieli akademickich (wojskowych, cywilnych), dowódców pododdziałów słuchaczy, studentów, cele, treści, zasady, metody, formy oraz środki i infrastrukturę, która nakierowana jest na realizację zadań dydaktyczno - wychowawczych. Tak

---

[1] Zob. A. Haładus, *System dydaktyczno – wychowawczy w uczelni wojskowej i jego wyznaczniki*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej. Inżynieria Systemów Kształcenia", Warszawa 1985, nr 7, s. 33 – 35.

[2] Zob. J. Szczepański, *Szkice o szkolnictwie wyższym*, Warszawa 1992.

rozumiany system jest szczególnie złożony. Wszystkie jego elementy oddziaływując na siebie wzajemnie, znajdują się w nieustannym ruchu, ulegają ciągłym przekształceniom. Wiąże z tym potrzeba łączenia i zachowania ciągłości działania wszystkich elementów systemu. Mówiąc o potrzebie łączenia i ciągłości działania mamy na uwadze głównie przedsięwzięcia organizacyjne, ale także jedność i ciągłość treści przedsięwzięć dydaktyczno - wychowawczych, z którymi spotykają się podchorążowie i słuchacze w różnych sytuacjach i na różnych płaszczyznach życia uczelni.

Definiując system dydaktyczno – wychowawczy, W. Okoń dokonuje rozróżnienia co najmniej trzech jego znaczeń. Podług tego ów system to:

- zespół zgodnych wewnętrznie, opartych na jednolitym układzie celów i zasad dydaktycznych sposobów działania nauczycieli i uczniów;
- skoordynowany wewnętrznie zespół elementów, przy czym zbiór tych elementów nosi nazwę układu, zbiór zaś związków między elementami sprzężonymi ze sobą – nazwę struktury;
- uporządkowany logicznie układ twierdzeń dotyczących procesu dydaktycznego[1].

Z kolei Jan Bogusz[2] - pisząc o nowoczesnym systemie dydaktycznym w wojsku - wskazuje, że stanowi on celowo i dynamicznie działający układ ściśle ze sobą powiązanych i wzajemnie na siebie oddziałujących elementów nastawionych na sprawną realizację funkcji sił zbrojnych. Do elementów tych zalicza się: przełożonych i podwładnych, społecznie określone cele i treści kształcenia oraz procesy, metody, zasady i formy nauczania – uczenia się, infrastrukturę dydaktyczną i środowisko wojskowe[3].

System dydaktyczno – wychowawczy wyższej uczelni wojskowej obejmuje zatem cele kształcenia, treści kształcenia, treści programowe, kadrę dydaktyczną i

---

[1] W. Okoń, *Podstawy systemu dydaktycznego w szkole socjalistycznej*, [w:] W. Okoń, (red.), *System dydaktyczny*, Warszawa 1971, s.13.

[2] Zob. J. Bogusz, *Dydaktyka wojskowa*, Warszawa 1983, s. 5.

[3] W *Ramowych założeniach* ... pojęcie system dydaktyczno – wychowawczy jest dynamicznym zbiorem grup społecznych, zasobów materialnych, wiadomości oraz procedur wchodzących ze sobą w różnorodne reakcje, ukierunkowanym na osiągnięcie założonych zmian w wartościach, wiedzy i umiejętnościach słuchaczy uczelni wojskowych. *Ramowe założeniach systemu* ... wyd. cyt., s.7.

dowódczą oraz słuchaczy, procesy nauczania – uczenia się, formy, metody i środki dydaktyczne, a także środowisko społeczno – materialne. One to łącznie tworzą wzajemnie powiązane modele oddziaływań pedagogicznych zapewniających osiąganie celów kształcenia. Relacje i sprzężenia, jakie istnieją między wymienionymi elementami tworzą jego strukturę. Układ elementów systemu rozpatrywany z zewnątrz jest niepodzielną całością, od wewnątrz zaś tworzy zbiór, którego właściwości określają nie tylko poszczególne elementy, ale również istniejące między nimi relacje[1]. Można przyjąć zatem, że system dydaktyczno – wychowawczy jest to pewien złożony układ działający, na który składa się zespół elementów obejmujących nauczycieli, treści kształcenia, środowisko dydaktyczne. Elementy te, oddziaływując wzajemnie na siebie, mają zapewnić uzyskanie założonych celów dydaktycznych. Nie ulega wątpliwości, że realizacja zadań wyższych uczelni przesądza o niezwykle ważnych zagadnieniach w rozwoju społeczeństwa, do których należy przygotowanie kadr na potrzeby różnych dziedzin życia i państwa.

Kryteria oceny jakości szkoły wyższej są bardzo złożone. Jej miarą może być jakość i poziom pracy absolwentów, ilość i wartość prac badawczych wykonywanych w poszczególnych jej ogniwach, wpływ na środowisko lokalne itp. Ważne jest także z czyjego punktu widzenia będziemy na to patrzeć. Może to być ocena kadry uczelni, czyli komendy uczelni, pracowników dydaktyczno – naukowych, administracji, pracowników zabezpieczenia logistycznego lub studentów. Inne aspekty będą brali pod uwagę przełożeni szkoły wyższej czy też pracodawcy wychowanków tej uczelni. Rozległość uwarunkowań powoduje złożoność problemu.

Na przebieg procesu dydaktyczno-wychowawczego, jak już wspomnieliśmy, składa się szereg elementów, które wywierają wpływ na różnorodne zjawiska ważne z punktu widzenia charakteru działania szkolno - pedagogicznego.

---

[1] Zob. W. Adłaś, R. Stępień, *O systemie dydaktyczno – wychowawczym*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 1983, nr 10, s. 100-105.

Działalność dydaktyczną szkoły wyższej, będącą przedmiotem naszych rozważań, można graficznie przedstawić jako samodzielny podsystem funkcjonujący w ramach systemu społecznego.

Poniższy rysunek przedstawia sposób powiązania studentów będących podmiotem dydaktyczno-wychowawczej działalności uczelni z głównym czynnikiem tej działalności, jakim są nauczyciele akademiccy. Poza oddziaływaniem za pośrednictwem środków dydaktycznych, charakterystycznym dla procesu nauczania, mamy tu do czynienia z oddziaływaniem bezpośrednim, typowym dla pracy wychowawczej.

Rysunek 1.

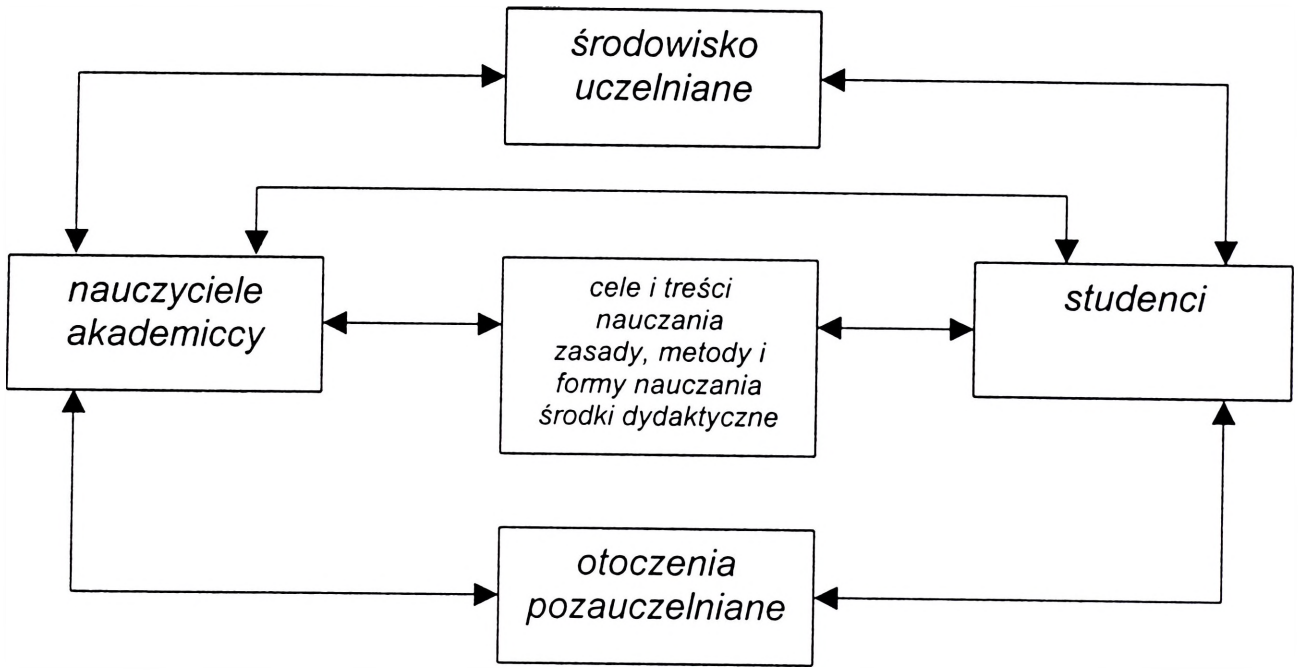

Wpływ wychowawczy na studenta wywierają nie tylko nauczyciele akademiccy, ale cały zespół zjawisk związanych ze środowiskiem uczelnianym i pozauczelnianym. W celu osiągnięcia pozytywnych rezultatów wychowawczych w szkole wyższej, należy te różne wpływy i oddziaływania zsynchronizować

W świetle nowoczesnych tendencji oświatowych[1], system dydaktyczno-wychowawczy i udział aktywny w nim studentów, nabiera szczególnego znaczenia. W lansowanym nowoczesnym modelu wychowania w szkole wyższej zarysowują się cztery istotne tendencje: partnerstwo, autokreacja, autosocjalizacja i autoedukacja.

---

[1] Zob. J. Bieńkowski, R. Stępień, *Przemiany w naukach pedagogicznych* ... wyd. cyt., s. 15-46.

Wymienione tendencje mogą być najpełniej realizowane w uczelni tylko wówczas, gdy nie ma szczególnej rozbieżności między oczekiwaniami studentów a rzeczywistością. Wydaje się, że w tym świetle niezmiernie istotnego znaczenia nabiera problem poznania opinii studentów na temat funkcjonowania systemu dydaktyczno - wychowawczego w uczelni wyższej pod kątem spełnienia oczekiwań studentów wobec niego.

Do zasadniczych zadań systemu dydaktyczno – wychowczego, według dokumentów normatywnych[1] zalicza się:

- skuteczną realizację celów i zadań edukacyjnych, podporządkowanych właściwemu przygotowaniu kadr oficerskich dla SZ RP;
- efektywne wykorzystanie w procesie kształcenia dorobku (teoretycznego i praktycznego) różnych dyscyplin naukowych;
- uwzględnienie w pracy dydaktyczno – wychowawczej zmieniających się wymagań w zakresie obronności państwa oraz potrzeb sił zbrojnych;
- badanie efektywności funkcjonowania zawodowego absolwentów w jednostkach wojskowych.

System dydaktyczno – wychowawczy wyższej szkoły wojskowej powinien spełniać określone wymogi strategii edukacyjnej państwa, uwzględniać wszystkie uwarunkowania wynikające z realizowanych przez siły zbrojne zadań obronnych jak i celów wychowawczych. Winien on kształtować u słuchaczy:

- pełne identyfikowanie się z polską racją stanu;
- postawy obywatelskie i obronne;
- wiedzę oraz umiejętności ogólnodowódcze i specjalistyczne niezbędne do kierowania podległym pododdziałem, rozwiązywania problemów o charakterze społecznym, taktycznym oraz technicznym;
- umiejętności i nawyki samodoskonalenia swojej osobowości;
- wysoką sprawność fizyczną i rozbudzone ambicje do stałego uprawiania sportu[2].

---

[1] *Ramowe założeniach systemu* ... wyd. cyt., s. 7-8.

[2] Tamże, s. 8.

2.5. Kształcenie inżynierów

W różnorodnej i bogatej literaturze związanej z dydaktyką szkół wyższych nie ma zbyt wielu prac dotyczących kształcenia inżynierów. Tymczasem dynamika zmian w rozwoju techniki z jednej strony i narastanie złożoności problemów, wobec których staną następne pokolenia inżynierów - z drugiej, prowadzą w logicznej konsekwencji do postulatu poszerzenia bazy poznawczej i metodologicznej w kształceniu inżynierów kosztem zmniejszenia zasobów wiedzy specjalistycznej na temat aktualnie istniejący (lub przemijający) rozwiązań technicznych, technologii systemów technicznych. Tak więc poszerzenie bazy poznawczej oznacza przede wszystkim potrzebę wprowadzenia do programów kształcenia inżynierów nowych dyscyplin nauk podstawowych. Zwiększenie bazy metodologicznej dotyczy w istocie, w większości przypadków, zastąpienia nauczania o konkretnych obiektach technicznych czy procesach, nauczaniem o metodologii projektowania i eksploatacji określonych klas obiektów i procesów. Oznacza to przygotowanie do przechodzenia na wyższy poziom abstrakcji w twórczej pracy inżynierskiej[1]. Aby sprostać tym wymaganiom inżynier przyszłości powinien posiadać:

- umiejętność pojmowania faktów i podejmowania problemów; wspólną cechą działalności przemysłowej jest kompleksowość w której łączą się elementy wielu dziedzin techniki, a także ekonomi, socjologii i organizacji zarządzania; inżynier nie musi znać dokładnie tych dziedzin, lecz musi umieć myśleć kompleksowo;
- szeroką wiedzę podstawową, mniej specjalistyczną;
- umiejętność łączenia konkretu i abstrakcji;
- elastyczność i zdolność do przystosowania się do nowych warunków;
- zdolności kierownicze, tzn. motywować innych, zarządzać, planować i koordynować;
- umiejętność podejmowania decyzji w sprawach technicznych, uwzględniając skutki ekonomiczne, handlowe, zawodowe i społeczne;

---

[1] N. F. Tałyzina, *O teorii nauczania programowego*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej" 1969, nr 4.

- zdolności kierownicze;
- umiejętność pracy w zespole;
- umiejętność wprowadzania innowacji.

Poza tym A. W. J. Chrisholm podkreśla, iż inżynierowie powinni charakteryzować się „określonymi cechami osobowości w ogóle oraz zawodowej. Za pożądane „cechy ogólne osobowości uznaje się: umiejętność jasnego wyrażania myśli, dar przekonywania, bezstronność, odpowiedzialność, cech przywódcze"[1]. Wśród cech osobowości zawodowej wymienia się: innowacyjny, giętki, pomysłowy, wynalazczy, twórczy, dociekliwy, racjonalizatorski, obdarzony zmysłem komercyjnym, przygotowany do kwestionowania konwencjonalnej wiedzy, zdolny do niezależnych, krytycznych ocen i sądów"[2]. Nie sposób stwierdzić, do jakiego stopnia te wszystkie umiejętności i cech osobowości można byłoby wykształcić poprzez odpowiednie programy nauczania. Jednak ich przedstawienie pozwala przynajmniej uzmysłowienie sobie rozmiaru zadania stojącego przed wyższym szkolnictwem, więc także przed Wojskową Akademią techniczna. Mając to na uwadze, należy podkreślić, że przemiany społeczne i strukturalne, jakie obecnie zachodzą obecnie w kraju, a co za tym idzie i w Siłach Zbrojnych, stawiają nas przed koniecznością prowadzenia dalszych studiów i badań dotyczących systemu dydaktyczno – wychowawczego w uczelniach wojskowych.

---

[1] Tamże, s. 100.

[2] A. W. J. Chisholm, *Określenie podstaw kształcenia inżynierów*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej" 1989, nr 4, s. 93-107

Rozdział III

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ

Wyższa uczelnia jest miejscem przygotowującym młodego człowieka do pracy zawodowej. Nauczanie i wychowanie musi mieć więc związek z jego przyszłością, powinno zatem obok rzetelnego przygotowania intelektualnego, kształtować postawy wobec przyszłej pracy zawodowej. Badanie zmian w postawach studentów uczelni wojskowych wobec zawodu, należy do zadań złożonych. Tym bardziej, że w nauce, jak również w życiu potocznym występuje wielość znaczeń terminu *postawa*. W niniejszej pracy za postawę wobec zawodu uważa się organizację wiedzy, przekonań, uczuć, motywów i pewnych wzorów do zachowania jednostki związanych z zawodem[1]. Postawę tę cechuje odpowiedni kierunek, siła, złożoność, zwartość, położenie w systemie działań jednostkowych i grupowych. Ukształtowana w uczelni postawa wobec pracy zawodowej decyduje o jej przyszłym wykonywaniu, określa pewien stanu gotowości zawodowej. Jej uformowana w pełni struktura składa się z układu wzajemnie powiązanych komponentów: poznawczych, motywacyjno – emocjonalnych i behawioralnych. Do czynników poznawczych należy wiedza zawodowa, rozumienie sensu pracy zawodowej i posiadanie ideału zawodowego. Czynniki motywacyjno – emocjonalne to system potrzeb i oczekiwań znaczących zawodowo, to także poczucie osobistej odpowiedzialności za wynik przyszłych działań zawodowych, samoocena przygotowania do zawodu i aspiracje. Trzecia grupa obejmuje tendencje behawiorystyczne np. chęć (lub jej brak) niesienia komuś pomocy, chęć rozprawienia się z przeciwnikiem czy nawet narażania zdrowia i życia w słusznej sprawie (w obronie ojczyzny, rodziny). Tendencje takie mogą, lecz nie muszą być zrealizowane[2].

---

[1] Zob. T. Mądrzycki, *Psychologiczne* ... wyd. cyt., s. 16.

[2] Por. T. Mądrzycki, *Psychologiczne* ... wyd. cyt.; P. G. Zimbardo, F L. Ruch, *Psychologia i życie*, Warszawa 1993, s. 557-563; S. Nowak, (red.) *Teorie postaw*, Warszawa 1973; W. M. Wołoszyn, *Powinności nauczycieli akademickich a gotowość zawodowa studentów*, Bydgoszcz 1996, s.101; M. Przetacznik – Gierowska, Z. Włodarski, *Psychologia wychowawcza* t. II, Warszawa 1994, s. 76-79.

Sformułowane powyżej określenia wskazują na ogólne ramy problematyki badawczej, odnoszącej się do zmian postaw kandydatów na oficerów wobec zawodu wojskowego w trakcie studiów w uczelni wojskowej. Dotychczasowe prace traktujące o postawach wobec zawodu[1], a w szczególności o postawach studentów uczelni wojskowych[2], choć prowadzone od wielu lat, rzadko podejmują ten temat w aspekcie zmian w postawach wobec zawodu dokonujących się w trakcie studiów w wyższej szkole wojskowej. Bardzo istotne jest zatem poznanie zmian i prawidłowości występujących w postawach studentów w czasie studiów. W niniejszej rozprawie obiektem badań była Wojskowa Akademia Techniczna.

Najogólniej można przyjąć, że zasadniczą zmienną niezależną w prezentowanej rozprawie jest proces kształcenia w wojskowej szkole wyższej, a zmienną zależną są postawy wobec zawodu. Te dwie wyodrębnione zmienne o złożonej strukturze i wybitnie jakościowym charakterze wskazują, iż w postępowaniu badawczym została podjęta próba ukazania zmian w postawach podchorążych wobec zawodu w trakcie studiów w uczelni wojskowej.

Podstawowym założeniem metodologicznym przyjętym w badaniach było porównanie dwóch grup studentów, a mianowicie pierwszego i czwartego roku studiów. Przyjęte zostało, iż czynniki, które różnią obie grupy, są głównymi determinantami zmian następujących w postawach wobec zawodu w trakcie studiów w wyższej szkole wojskowej.

Badanie naukowe, według Władysława Zaczyńskiego, jest „wieloetapowym procesem zróżnicowanych wewnętrznie działań, mających zapewnić nam obiektywne, dokładne i wyczerpujące poznanie wybranego wycinka rzeczywistości

---

[1] Por. J. Skrzypczak, R. Konieczna, *Dynamika zmian wybranych poglądów i postaw młodzieży studiującej w okresie przełomu ustrojowego w Polsce*, *„Pedagogiki Szkoły Wyższej"*, Szczecin – Warszawa 1995, nr 3; B. Bromberek, *Młodzież rozpoczynająca studia wyższe wobec wartości wykształcenia, zawodu i perspektyw zawodowych*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej" 1984, nr 2; E. Przybyła – Piwko, T. Wojtowicz, *Oczekiwania studentów Politechniki Warszawskiej wobec studiów i przyszłej pracy zawodowej*, [w:] *Zeszyty Naukowe Politechniki Warszawskiej* 1994, nr 2; W. Wołoszyn, *Powinności nauczycieli akademickich a gotowość zawodowa studentów*, Bydgoszcz 1996.

[2] Wymienić w tym miejscu należy szczególnie prace badawcze Wojskowego Instytutu Badań Socjologicznych prowadzone między innymi przez: M. Cieślarczyka, M. Dziewulskiego, S. Jarmoszko, M. Kasperskiego, M. Kloczkowskiego.

przyrodniczej, technicznej, społecznej lub kulturowej"[1]. W literaturze metodologicznej spotkać można rozmaite schematy postępowania badawczego, różniące się liczbą, rodzajem i kolejnością czynności badawczych oraz rodzajem badań[2]. Prezentowane w niniejszej rozprawie badania nad zmianami postaw wobec zawodu w trakcie studiów mają charakter badań diagnostycznych[3]. W przypadku opisywanych badań próbowano ustalić, jakie postawy wobec zawodu deklarują podchorążowie, a także, czy proces kształcenia i wychowania w wojskowej szkole wyższej wpływa na zmiany postaw wobec zawodu. Najczęściej stosowanymi metodami badań w naukach społecznych są metody analizy dokumentów i badania opinii. Obie te metody wykorzystano do potrzeb niniejszej pracy. Ponieważ żadna z nich nie wydaje się być wyczerpująca, najkorzystniej jest więc stosować je łącznie lub wzajemnie uzupełniać[4]. Jeśli pierwsza z nich nie budzi większych zastrzeżeń, to druga jest już wielce kontrowersyjna. Metody badania opinii oparte na przekazie słownym, określane najczęściej metodami ankietowymi, prowadzone są najczęściej sposobami audytoryjnymi, sondażowymi i kwestionariuszowymi. Mają one swoich zwolenników, jak też i przeciwników. J. Pieter na przykład uważa, iż ze względu na sposób podejścia do metod ankietowych można wyróżnić takich, którzy metod tych nadużywają, bądź też takich, którzy nie uznają żadnych metod zadawania pytań[5].

W trakcie teoretycznych analiz podjętego tematu uwidoczniło się wiele wątpliwości związanych z obszarem badań. Dotyczy to między innymi pytania: czy i w jakim zakresie, na zmianę postaw wpływają inne czynniki oprócz oddziaływań dydaktyczno – wychowawczych uczelni. Do czynników tych można

---

[1] W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1995, s. 9.

[2] Struktury procesu badawczego opisał i porównał J. Gnitecki, *Zarys metodologii badań w pedagogice empirycznej*, Zielona Góra 1993, s. 107 – 117.

[3] Celem badań diagnostycznych jest ustalenie pewnych cech lub dynamiki funkcjonowania badanych faktów i zjawisk, Zob. .M. Łobocki, *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1978, s. 113.

[4] Zob. M. Kasperski, *Wybrane problemy metodologiczne badania morale i etosu kadry zawodowej Wojska Polskiego*, [w:] M. Adamkiewicz, (red.) *Tradycje i współczesność etosu oficera wojska polskiego*, Warszawa 1997, s.22-29.

[5] Zob. J. Pieter, *Ocena i wartości*, Katowice 1973, s. 57-58.

zaliczyć między innymi: dorastanie i środowisko pozauczelniane (rodzina, znajomi, przemiany społeczne i polityczne). Ze względu na specyfikę studiów wojskowych studenci tych uczelni są w pewnym sensie odizolowani od wpływu środowiska pozawojskowego. Na ową specyfikę składają się: duża ilość zajęć oraz fakt, iż wszyscy podchorążowie są skoszarowani w internatach, na opuszczenie których wymagana jest zgoda przełożonych. Ponadto studenci są obciążeni służbami oraz innymi dodatkowymi zajęciami związanymi ze specyfiką funkcjonowania wojska. Uwarunkowania te powodują, że studenci WAT spędzają na terenie uczelni zdecydowanie więcej czasu niż ich „cywilni" koledzy. Mając na uwadze stwierdzenie Arystotelesa, że „ludzie przyswajają sobie określoną cechę przez ciągłe działanie w określony sposób"[1] można przyjąć, iż uczelnie wojskowe posiadają szczególną możliwość oddziaływania na zmianę i kształtowanie postaw wobec zawodu.

Dlatego też badania zmian postaw pod wpływem kształcenia w uczelni wojskowej jest szczególnie interesujące ze względu na stosunkowo mały wpływ innych czynników (szumów[2]) pozauczelnianych.

Studenci uczelni wojskowej przygotowywani są do pełnienia wielu ról społecznych, charakterystycznych dla różnych zawodów. Szeroki zakres kompetencji, jakie powinien posiadać oficer powoduje, że badania dotyczące postaw wobec zawodu prowadzone w tej właśnie uczelni mogą być porównywane do innych uczelni kształcących inżynierów, nauczycieli i menedżerów.

Specyfika wojska jako instytucji państwowej i społecznej implikuje wyraźnie określony model jej funkcjonowania, a jednocześnie ściśle zdefiniowane wzorce zachowań poszczególnych jej członków. Jednostka, wkraczająca w progi tej instytucji, jest poddawana intensywnej socjalizacji zawodowej, w procesie której adaptuje się i wrasta w specyficzny styl życia wojskowego.

---

[1] P.G. Zimbardo, F.L. Ruch, *Psychologia* ... wyd. cyt., s. 558.

[2] Zob. Tamże, s. 35.

3.1. Przedmiot i cele badań

W socjologii i pedagogice społecznej przedmiotem badań, w najogólniejszym znaczeniu, jest to, co Stefan Nowak nazywa obiektem naukowych zainteresowań[1]. W przypadku niniejszych badań - obiektem są postawy wobec zawodu wojskowego kandydatów na oficerów, studentów wyższych szkół wojskowych, a w szczególności proces ich zmian w toku studiów w wyższej szkole wojskowej.

Badania procesu zmian w postawach kandydatów na oficerów wobec zawodu w trakcie studiów były prowadzone w celach poznawczych. Umożliwiło to wykrycie i zbadanie w sposób naukowy prawidłowości, według których zmiany te przebiegają oraz poznanie determinantów warunkujących lepsze przygotowanie podchorążych do przyszłej pracy zawodowej. Na podstawie analizy tematu pracy oraz literatury dotyczącej badanej tematyki został sformułowany następujący cel główny badań:

Poznanie zmian zachodzących w postawach kandydatów na oficerów wobec zawodu wojskowego w procesie kształcenia w Wojskowej Akademii Technicznej.

Z tak przedstawionego głównego celu pracy wynikają następujące cele szczegółowe:

- poznanie motywów wyboru studiów w WAT i zawodu wojskowego przez podchorążych;
- określenie oczekiwań podchorążych wobec Wojskowej Akademii Technicznej i stopnia ich spełnienia;
- poznanie postaw podchorążych WAT wobec przyszłego zawodu wojskowego;
- określenie zasadniczych zmian w postawach wobec zawodu w trakcie studiów w WAT;

---

[1] S. Nowak, *Metodologia badań socjologicznych*, Warszawa 1970, s. 220.

- poznanie pozytywnych i negatywnych uwarunkowań procesu kształcenia i wychowania w WAT;
- sformułowanie propozycji ewentualnych zmian i usprawnień procesu kształcenia przyszłych kadr oficerskich.

3.2. Problemy badawcze i hipotezy

W literaturze metodologicznej problem badawczy jest rozumiany najczęściej jako pytanie lub zbiory pytań[1]. S. Nowak na przykład twierdzi, iż: „problem badawczy to tyle, co pewne zdanie lub zespół pytań, na które odpowiedzi ma dostarczyć badanie"[2]. Definiowaniem problemów naukowych w badaniach pedagogicznych zajmuje się także T. Pilch. Twierdzi on, że problemy mają postać pytań określających obszar niewiedzy i informują o naszym osobistym pragnieniu znalezienia odpowiedzi na niepokój braku informacji o przedmiocie badań[3]. Podobnie uważa Mieczysław Łobocki twierdząc, że problemy badawcze to pytania, na które szukamy odpowiedzi na drodze badań naukowych[4].

W niniejszej pracy główny problem badawczy został sformułowany w postaci następującego pytania:

Jaki jest charakter i zakres zmian w postawach kandydatów na oficerów wobec zawodu wojskowego w trakcie studiów w Wojskowej Akademii Technicznej?

A oto szczegółowe problemy badawcze:

- jakimi motywami kierowali się studenci przy wyborze uczelni oraz zawodu wojskowego?

---

[1] J. Brzeziński, *Elementy metodologii badań psychologicznych*, Warszawa 1980, s. 50.

[2] S. Nowak, *Metodologia* ... wyd. cyt., s. 214.

[3] T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1995, s. 175.

[4] M. Łobocki, *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1978, s. 56.

- jakie są oczekiwania studentów wobec uczelni, w której studiują oraz wobec zawodu wojskowego?
- w jakim stopniu spełniły się oczekiwania studentów wobec uczelni, którą wybrali?
- jakie postawy wobec przyszłego zawodu przejawiają studenci WAT?
- jakie zmiany wobec zawodu nastąpiły w postawach podchorążych w trakcie studiów?
- jakie są pozytywne i negatywne uwarunkowania procesu kształcenia i wychowania w WAT?
- jakie związki i zależności występują między postawami wobec zawodu wśród podchorążych WAT i podchorążych innych wyższych uczelni wojskowych?

Hipoteza tworzy domniemany obraz rzeczywistości i jest „logicznym, uzasadnionym przypuszczeniem, wynikającym z dotychczasowego stanu badań"[1]. Jest to stwierdzenie, co do którego istnieje pewne prawdopodobieństwo, że stanowić będzie ono prawdziwe rozwiązanie postawionego problemu[2]. Hipoteza poddana sprawdzeniu w przypadku wyniku pozytywnego, może stać się wiarygodnym prawem nauki[3]. „Sprawdzenie hipotezy odbywa się przez wyprowadzenie z niej wniosków empirycznych, przy czym, im więcej prawdziwych zdań z hipotezy wynika, tym większy jest stopień jej uzasadnienia"[4]. Na podstawie analizy problematyki badawczej, celów pracy i problemów badawczych sformułowana została następująca hipoteza główna:

---

[1] T. Mendel, *Metodyka pisania prac doktorskich,* Poznań 1995, s. 48.

[2] W. Dutkiewicz, *Poradnik metodyczny dla studentów pedagogiki,* Kielce 1996, s. 36.

[3] Tamże, s. 37.

[4] W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1996, s. 93.

W trakcie studiów w Wojskowej Akademii Technicznej następują zmiany w postawach podchorążych wobec zawodu wojskowego. Uczelnia ta wzmacnia postawy akceptujące powinności oficerów wobec państwa. Pod wpływem konfrontacji z rzeczywistością armii urealniają się oczekiwania studentów wobec zawodu.

Tak sformułowana hipoteza robocza ma wyraźnie ogólny charakter. Dlatego też niezbędne jest sformułowanie następujących hipotez szczegółowych:

- wybierając zawód wojskowego, podchorążowie kierują się motywami poznawczymi, osobistymi i społecznymi. Interesując się wojskiem i techniką chcą rozwijać swoje zainteresowania. Do tego zawodu skłaniają ich również czynniki ekonomiczne związane z zawodem wojskowego: możliwość materialnego usamodzielnienia oraz bezpłatne kształcenie i dokształcanie;
- studenci oczekują, że studiując w WAT, uzyskają dobre wykształcenie oraz gwarantujący stabilizację życiową zawód; uczelnia, w której studiują spełnia ich oczekiwania;
- podchorążych cechują postawy o nastawieniu profesjonalnym z akceptacją pryncypiów zapewniających sprawność w działaniu;
- dane socjodemograficzne różnicują postawy podchorążych;
- w trakcie studiów następują zmiany w postawach studentów wobec zawodu wojskowego. Wojskowa Akademia Techniczna wzmacnia u podchorążych postawy akceptujące powinności oficerów wobec Państwa. Wzrasta gotowość do poświęcenia się dla Ojczyzny oraz motywacja do zawodu i wojska. Głównym determinantem zmian w postawach są czynniki ekonomiczne;
- za zaletę studiów w WAT podchorążowie uważają wysoki poziom nauczania oraz niskie koszty studiów;
- podchorążowie WAT uważają, że wadą tej uczelni jest duże obciążenie studentów dodatkowymi zajęciami;

- postawy wobec zawodu wojskowego różnicują podchorążych WAT i podchorążych wyższych szkół oficerskich.

3.3. Metody i techniki badań

Interdyscyplinarny charakter prowadzonych badań wymagał zastosowania w obrębie przyjętych strategii poznania (jakościowej i ilościowej) wzajemnie powiązanych i uzupełniających się metod oraz technik badawczych. W celu realizacji przyjętych założeń metodologicznych rozprawy zastosowano:

- *badanie dokumentów* – studiowanie literatury dotyczącej obszaru badań, literatury metodologicznej, dokumentów normatywnych;
- *metodę badania opinii* – do badań ankietowych opracowano dwa kwestionariusze ankiet. Jednym badano opinię podchorążych WAT, drugim podchorążych w wyższych szkołach oficerskich. Większość sformułowanych pytań w obydwu kwestionariuszach była identyczna. Pozwoliło to na porównanie opinii w badanych środowiskach;
- *metody statystyczne* – zastosowane do analizy materiałów empirycznych.

W kwestionariuszu ankiety dla studentów WAT zawarto 32 pytania w tym: 8 pytań zamkniętych z kafeterią dysjunktywną, 3 pytania zamknięte z kafeterią koniunktywną, 6 pytań półotwartych z kafeterią koniunktywną oraz 15 pytań w których zastosowano skale[1] postaw i indeks wartości stosowane do określenia uznawanego (aprobowanego) wzoru osobowego. Ankieta kierowana do podchorążych wyższych szkół oficerskich zawierała 30 pytań identycznych jak w kwestionariuszu przeznaczonym do WAT (11 pytań otwartych, 6 pytań półotwartych, 13 pytań ze skalami postaw i indeksem wartości). W obu ankietach sformułowano po 5 pytań metryczkowych. Respondenci mieli też możliwość wyrażenia swobodnych własnych wypowiedzi. Na podstawie badań ankietowych wykonano obliczenia statystyczne dotyczące:

---

[1] „Skala jest szeregiem zdań ułożonych według określonego porządku wyczerpującego możliwe określenia badanego zjawiska, cechy lub układu", T. Pilch, *Zasady badań* ... wyd. cyt., s. 98.

- *frekwencji* – podstawowe obliczenie pozwalające stwierdzić, jaką opinię wyrażają respondenci w kwestiach zawartych w poszczególnych pytaniach ankietowych;
- *średnie arytmetyczne* – zostały zastosowane w stosunku do pytań zbudowanych w oparciu o skale postaw (np. Likerta[1]). Uzyskane wyniki pozwoliły w sposób bardziej precyzyjny hierarchizować udzielone odpowiedzi;
- *analizy korelacyjne* – interpretując analizy korelacyjne, brano pod uwagę trzy wskaźniki:
  - test niezależności zmiennych Chi[2] na określonym poziomie istotności[2] *p*;
  - współczynnik zbieżności zmiennych V Cramera (wartość wskaźnika interpretowano na podstawie propozycji A. Góralskiego[3]).

Obliczenia wykonano w programie do analiz statystycznych: SPSS for MS WINDOWS Release 5.0.

3.4. Teren i organizacja badań

Zgodnie z celami badań i problemami badawczymi przyjęty został następujący teren badań i zakres ich prowadzenia:

a) **badaniami teoretycznymi** objęto literaturę pedagogiczną, socjologiczną i psychologiczną oraz dokumenty normatywne w zakresie postaw, motywów oraz teorii i praktyki wychowywania i kształcenia studentów wyższych szkół wojskowych w Polsce i za granicą. W wyniku badań określono odpowiednie definicje (Zob. rozdział II) umożliwiające operacjonalizację (wyspecyfikowanie parametrów i wskaźników, na podstawie których można było sądzić o

---

[1] Zob. J. Brzeziński, *Elementy metodologii* ... wyd. cyt., s. 257-269.

[2] Kwalifikując dane do opisu przyjęto wartość poziomu istotności $p \leq 0{,}05$.

[3] Zob. A. Góralski, *Metody opisu i wnioskowania statystycznego w psychologii i pedagogice*, Warszawa 1987, s. 38.

występowaniu danego zjawiska[1]) przyjętych problemów badawczych. Ponadto wychodząc z założenia, iż „przewidywanie zmian w postawach może być mierzone bardziej dokładnie, kiedy wiedzę pewnego człowieka o przedmiocie postawy i jego wiedzę o różnych innych elementach sytuacji, w jakich przedmiot postawy funkcjonuje potrafimy ulokować w kontekście jego najogólniejszych potrzeb i jego systemu wartości"[2] w toku badań wyszczególniono następujące sfery związane z postawami wobec zawodu:

- wizerunek WAT na tle innych uczelni;
- motywy wyboru uczelni;
- kształcenie postaw w trakcie studiów w WAT;
- oczekiwania wobec uczelni i poziom ich spełnienia;
- aspiracje edukacyjne studentów;
- motywy wyboru zawodu wojskowego;
- aspiracje zawodowe;
- uznawane wzory osobowe i wartości;
- przekonania oraz nastawienia wobec zawodu.

Aby poznać poglądy respondentów w wyżej wymienionych sferach, dla każdej z nich opracowano po kilka (4 – 6) wskaźników – pytań szczegółowych. Odpowiedzi na nie posłużyły opisaniu nie tylko wyspecyfikowanych sfer, ale również do przedstawienia całego badanego zjawiska.

Narzędziem służącym do określenia zmian zachodzących w postawach kandydatów na oficerów wobec zawodu w procesie kształcenia w wojskowej szkole wyższej były analizy korelacyjne. Uzyskane dane, dotyczące różnic w poglądach podchorążych pierwszego i czwartego roku studiów, pozwoliły na określenie determinantów zmian postaw studentów.

---

[1]O operacjonalizacji procesu badawczego pisze S. Nowak, w pracy pt.: *Metodologia badań socjologicznych*, Warszawa 1970, s. 98-104.

[2] S. Nowak, (red.), *Teorie postaw*, Warszawa 1973, s. 57., Zob. S. Nowak, *Metodologia* ... wyd. cyt., s. 435-446.

b) **badaniami empirycznymi** zostali objęci:

- studenci Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie:
- podchorążowie wszystkich wydziałów I roku studiów (163 osoby),
- podchorążowie wszystkich wydziałów IV roku studiów (194 osoby),
- studenci Wyższej Szkoły Oficerskiej im. T. Kościuszki we Wrocławiu (WSO im. T. Kościuszki):
- podchorążowie I i IV roku studiów (50 osób);
- studenci Wyższej Szkoły Oficerskiej im. S. Czarneckiego w Poznaniu (WSO im. S. Czarneckiego):
- podchorążowie I i IV roku studiów (50 osób);
- studenci Wyższej Szkoły Oficerskiej im. J. Bema w Toruniu (WSO im. J. Bema):
- podchorążowie I i IV roku studiów (47 osób);
- studenci Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych w Dęblinie (WSOSP):
- podchorążowie I i IV roku studiów (48 osób).

Badania w WSO zostały przeprowadzone w celu uzyskania wyników porównawczych w stosunku do wyników uzyskanych w WAT, co uzasadnia formułowanie wniosków dotyczących nie tylko WAT, ale również rozszerzenie ich na całe wyższe szkolnictwo wojskowe w Polsce.

Procedurę badań podzielono (umownie) na trzy dość odrębne części, charakteryzujące się osobnymi metodami i technikami badawczymi.

Pierwszym etapem były rozważania teoretyczne, nad postawami, motywami, wartościami, procesem kształcenia w szkole wyższej oraz zawodem wojskowego.

Kolejną kwestią, którą należało rozstrzygnąć, było ustalenie (wybór) procedury badawczej, tj. sposobów prowadzenia badań. Bardzo ważnym elementem tej części pracy było określenie próby badawczej i czasu badań. Przystępując do rozstrzygnięć w tym zakresie, realnie oszacowano potrzeby z uwzględnieniem posiadanych możliwości oraz zagrożeń mogących wystąpić w

trakcie prowadzenia badań. Zdecydowano się na przeprowadzenie badań przekrojowych zwanych również badaniami synchronicznymi lub pseudodynamicznymi[1]. Przyjęto, iż wymagania dotyczące kandydatów chcących studiować w Wojskowej Akademii Technicznej[2] nie zmieniły się w ciągu ostatnich kilku lat. Proces kształcenia oraz oddziaływania wychowawcze w tym czasie nie ulegały tak dużym zmianom[3], aby mogły w sposób istotny różnicować środowisko, w jakim funkcjonują poszczególne roczniki studentów. Z metodologicznego punktu widzenia najlepiej byłoby badać jeden rocznik co roku, przez kolejne cztery lata[4], jednak ze względu na potrzeby niniejszej pracy, uwarunkowane czasem trwania studiów doktoranckich, badania przeprowadzone zostały w czasie jednego roku wśród studentów I[5] i IV roku studiów. Zamierzenie to zostało podjęte świadomie, tym bardziej, że wyniki tych badań jako określony kształt analiz naukowych, nie będą służyły podejmowaniu konkretnych decyzji.

Końcowym etapem było przygotowanie oraz opracowanie statystyczne zebranego materiału, w tym opisowa prezentacja uzyskanych danych. Przygotowanie zebranego materiału empirycznego do opracowania statystycznego obejmowało:

---

[1] Badania przekrojowe polegają na jednorazowym poddaniu eksperymentom, testom czy obserwacji kilku różnych grup w celu zebrania danych umożliwiających prześledzenie procesów rozwojowych i zmian, bez konieczności przeprowadzania wielokrotnych badań. Badania te opierają się na założeniu, że członkowie tych grup reprezentują różne stopnie zaawansowania tego samego procesu. Zob. K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, Warszawa 1998, s. 27.

[2] WAT funkcjonuje od prawie pięćdziesięciu lat i ma ustaloną renomę (Zob. rozdział 2.1.)

[3] Por. M. Kasperski, *Kształtowanie morale kadry zawodowej oraz podchorążych w trakcie studiów w Wojskowej Akademii Technicznej*, Sprawozdanie z realizacji Zadania Naukowo – Badawczego (ZNS-533), Warszawa 1998; M. Adamkiewicz, (red.), *Geneza i współczesny wymiar kodeksu honorowego podchorążego"*, Sprawozdanie z tematu naukowego KBN PBW nr 854, Warszawa 2000.

[4] Jak piszą Zbigniew Nęcki i Maria Susułowska o badaniach dotyczących psychologicznej analizy studiów wyższych „najbardziej poprawne metodologicznie byłyby badanie longitudinalne (...). Tego rodzaju badania są jednak trudne do przeprowadzenia", Z. Nęcki, M. Susułowska, *Psychologiczna analiza przebiegu studiów wyższych*, Warszawa 1977, s. 32-33.

[5] Badania dla I roku przeprowadzono pod koniec roku akademickiego ponieważ założono, że dopiero po takim okresie studiów, podchorążowie mają już wyrobione zdanie na temat uczelni, systemu dydaktyczno – wychowawczego. Są zatem w stanie określić swoją postawę wobec uczelni i zawodu. Badania zaraz po wstąpieniu do wojska byłyby bezcelowe ponieważ badani nie byliby w stanie odpowiedzieć na większość z pytań kwestionariusza ankiety, którego celem był uzyskanie odpowiedzi w sposób kompleksowy przedstawiających zmiany postaw podchorążych wobec zawodu wojskowego.

- przegląd ankiet pod kątem poprawności ich wypełnienia;
- przygotowanie planu analiz statystycznych;
- wykonanie analiz statystycznych.

Następnie przy pomocy MS Office (Excel, Word) opisano wyniki opracowań statystycznych, wzbogacając je tabelami i wykresami.

3.5. Charakterystyka badanej grupy

Badania przeprowadzono na próbie reprezentatywnej[1] dla podchorążych pierwszego i czwartego roku studiów Wojskowej Akademii Technicznej. Sposób doboru próby zdeterminowany został charakterem założonych badań, jak też ograniczeniami natury organizacyjnej[2]. Uznano, że poszczególne wydziały powinny być reprezentowane w próbie przez taką liczbę osób, która zapewnia możliwość przeprowadzenia operacji statystycznych na materiale ankietowym. Warunek reprezentatywności próby dla poszczególnych lat studiów wynikał z chęci zgromadzenia materiałów, które pozwoliłyby na formułowanie wniosków odnoszących się nie tylko do całej uczelni, ale pozwalających także na rozpoznanie specyficznych problemów badanych roczników.

Poszczególne wydziały różnią się między sobą nie tylko realizowanymi programami i stawianymi studentom specyficznymi wymaganiami, ale często stanowią także odrębne środowisko społeczne z własną niepowtarzalną atmosferą, kultem określonych wartości i wzorami zachowań[3]. Aby osiągnąć próbę spełniającą wyżej wymienione warunki, zastosowano procedurę doboru zespołowego. W wylosowanych grupach (wydziałowe grupy szkoleniowe) objęto badaniami ankietowymi wszystkich, którzy byli obecni w danym dniu i nie pełnili

---

[1] „Próba reprezentatywna dla danej populacji ze względu na badaną zmienną (lub zespół zmiennych) jest to ta część populacji, która dla badanej zmiennej (zespołu zmiennych) daje oszacowania parametrów zawierające się w granicach określonych przez wymagania w kwestii dokładności wokół odpowiednich wartości populacji" cyt. za Z.G. Lisowskim, *Z zagadnień doboru próby*, [w:] K. Szaniawski, (red.), *Metody statystyczne w socjologii*, Warszawa 1968, s. 14.

[2] Studia doktoranckie trwają cztery lata, stąd między innymi decyzja o przeprowadzeniu badań zasadniczych w jednym roku oraz badań porównawczych rok później.

[3] Pisałem o tym w pracy magisterskiej pt.: *System dydaktyczno wychowawczy WAT w ocenie studentów*. Promotor H. Delbani, AWF, Warszawa 1990.

służb dyżurnych. Przy konstruowaniu próby badawczej założono jej proporcjonalność wobec struktury populacji danego rocznika i wydziału. Badaniom poddanych było 357 podchorążych ze wszystkich wydziałów. Badania podstawowe przeprowadzano w czerwcu 1998r. Stan studentów na poszczególnych wydziałach i ilość przebadanych studentów przedstawia tabela 1. Ponadto w czterech wyższych szkołach oficerskich przeprowadzono badania porównawcze, obejmując nimi w każdej ze szkół po 50 studentów (Zob. tabela 2). Badania te przeprowadzono na przełomie listopada i grudnia 1999 roku. Objęto nimi 195 studentów I i IV roku studiów. Szczegółowe dane przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Podział badanych ze względu na lata studiów.

Lp	Wydział	I rok		Procent stanu	IV rok		Procent stanu
		Stan	Badani		Stan	Badani	
1	Mechaniczny	58	23	**39,66**	115	39	**33,91**
2	Uzbrojenia i Lotnictwa	82	34	**41,46**	131	52	**39,69**
3	Elektroniki	179	71	**39,66**	217	75	**34,56**
4	Inżynierii, Chemii i Fizyki Technicznej	37	15	**40,54**	26	10	**38,46**
5	Cybernetyki	49	20	**40,82**	51	18	**35,29**
Razem		**405**	**163**	**40,24**	**540**	**194**	**35,93**
Ogółem		**357**					

Wielkość reprezentatywnej próby obliczono na podstawie wzoru:

$$n_b = \frac{N}{1 + \frac{d^2(N-1)}{z^2_\alpha \, pq}}$$

gdzie: n_b – niezbędna wielkość próby pobranej w sposób bezzwrotny,

N – liczba populacji;

d – dopuszczalny błąd szacunku frakcji p (podany w ułamku dziesiętnym);

p – spodziewany rząd wielkości szacowanej frakcji;

$q = 1 - p$.[1]

W związku z tym, że nie jest znany rząd wielkości szacowanej frakcji, można przyjąć za iloczyn pq we wzorze na n_b jego maksymalną wartość tj. ¼. Zakładając współczynnik ufności 0,90 i maksymalny błąd 5%, zatem $\alpha = 1 - P = 1-0,90 = 0,10$, stąd $z_{0,10} = 1,64$.[2] Po podstawieniu do wzoru otrzymano wielkość próby dla I roku – 161, dla IV – roku 180 dla obu roczników razem 209.

Tabela 2. Liczba respondentów objętych badaniami ankietowymi w poszczególnych wyższych szkołach oficerskich

Lp.	**Nazwa szkoły**	**Liczba badanych**	**% próby badawczej**
1.	WSOSP w Dęblinie	48	24,6
2.	WSO im. J. Bema w Toruniu	47	24,1
3.	WSO im. T. Kościuszki we Wrocławiu	50	25,6
4.	WSO im. S. Czarnieckiego w Poznaniu	50	25,6
RAZEM		**195**	100

Tabela 3. Miejsce zamieszkania badanych podchorążych
(WAT – N = 357, WSO – N = 195, dane w %)

Miejsce zamieszkania	**WAT**	**WSO**
wieś	28,1	21,5
miasto do 20 tyś. mieszkańców	17,1	21,0
miasto od 20 do 100 tyś. mieszkańców	28,4	31,3
miasto od 100 do 500 tyś. mieszkańców	16,3	16,9
miasto powyżej 500 tyś. mieszkańców	10,0	9,2

[1] Zob. J. Brzeziński, *Elementy metodologii* ... wyd. cyt., s. 142-144.

[2] Zob. S. Nowak, *Metodologia* ... wyd. cyt., s. 311-324.

Rozkład środowisk, z których pochodzą respondenci z WAT i WSO jest podobny. Jedyną różnicą jest większa liczba studentów pochodzących ze wsi w WAT. Interesujące wydaje się to, że w stosunku np. do studentów podobnej, ale cywilnej uczelni - Politechniki Warszawskiej, w WAT studiuje około cztery razy więcej studentów wywodzących się ze wsi[1]. Powodem tak dużego ich udziału w studiach wojskowych mogą być koszty edukacji, które w przypadku uczelni wojskowej są znikome. Można bez wsparcia finansowego rodziny lub pracy zarobkowej ukończyć studia. Studiowanie w cywilnej uczelni bez zabezpieczenia finansowego jest raczej niemożliwe.

Tabela 4. Zajęcia wykonywane przez studentów przed podjęciem studiów
(WAT – N = 357, WSO – N = 195, dane w %)

Co Pan robił przed podjęciem studiów?	WAT	WSO
1) uczyłem się	**87,4**	**80,0**
2) studiowałem	8,7	8,2
3) pracowałem	2,5	4,6
4) odbywałem służbę wojskową	1,1	5,6
5) szukałem pracy	0,3	1,0

Tabela 5. Rodzaj ukończonej szkoły
(WAT – N = 357, WSO – N = 195, dane w %)

Jaką szkołę ukończył Pan przed rozpoczęciem studiów?	WAT	WSO
1) Liceum ogólnokształcące	44,4	61
2) Liceum zawodowe	2,8	8,7
3) Technikum	52,2	28,7
4) Inną	0,6	1,5

[1] Zob. E. Przybyła – Piwko, T. Wojtowicz, *Oczekiwania studentów Politechniki Warszawskiej wobec studiów i przyszłej pracy zawodowej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Warszawskiej" 1994, nr 2, s. 96-97.

Studenci WAT, w zdecydowanej większości, przed podjęciem studiów w uczyli się (87,4%). Było to technikum (52,2%) lub liceum ogólnokształcące (44,4%). Dane uzyskane w WSO są odmienne; większość studentów (61,0%) to absolwenci liceów ogólnokształcących. Taki rozkład uwarunkowany jest specyfiką studiów w WAT i WSO. WAT jest politechniką i właśnie w niej absolwenci techników mogą kontynuować swoje zainteresowania techniką rozwijane w trakcie nauki w szkole średniej.

Tabela 6. Ocena, z jaką badani studenci ukończyli szkołę średnią *(WAT – N = 357, WSO – N = 195, dane w %)*

Skala ocen	WAT	WSO
1) poniżej 3.0	0,3	1,5
2) powyżej 3.0 do 3.5	2,8	7,2
3) powyżej 3.5 do 4.0	19,7	35,4
4) powyżej 4.0 do 4.5	41,3	37,4
5) powyżej 4.5	36,0	18,5

Z uzyskanych danych wynika, że podchorążowie WAT ukończyli szkołę średnią z lepszymi ocenami niż podchorążowie WSO. Może to świadczyć o wyższych wymaganiach egzaminacyjnych stawianym kandydatom do WAT niż kandydatom do wyższych szkół oficerskich.

Tabela 7. Ocena średnia, jaką uzyskali podchorążowie WAT w ostatnim semestrze *(N = 357, dane w %)*

Skala ocen	Dane w %
1) poniżej 3.0	0,3
2) powyżej 3.0 do 3.5	9,3
3) powyżej 3.5 do 4.0	36,5
4) powyżej 4.0 do 4.5	43,8
5) powyżej 4.5	10,1

Zdecydowana większość podchorążych uzyskuje oceny w przedziale 3.5 do 4,5.

Dane z pytań metryczkowych posłużyły do wykrycia determinantów warunkujących poglądy w badanych kwestiach.

Badania przeprowadzone w wyższych szkołach oficerskich, ze względu na liczebność i sposób doboru badanych, nie stanowią próby reprezentatywnej dla populacji badanego środowiska. Wydaje się jednak, iż uzyskanie wyników z czterech spośród pięciu istniejących wyższych uczelni wojskowych (nie licząc WAT) uprawnia do formułowania uogólnień. Ponadto badania te były prowadzone w celu porównania opinii studentów WAT ze studentami WSO.

Badania zasadnicze zostały przeprowadzone osobiście przez autora rozprawy. Wypełnienie kwestionariusza ankiety zawsze poprzedzało krótkie wprowadzenie na temat charakteru, celu i metody prowadzonych badań, podczas którego silnie akcentowano kwestię anonimowości. Badania były prowadzone techniką audytoryjną, w grupach szkoleniowych, bez obecności przełożonych. Spotkania odbywały się w salach wykładowych lub świetlicach, co zapewniało dogodne warunki wypełniania kwestionariusza. Wypełnienie ankiet zajmowało respondentom ok. 60 minut. Podchorążowie przyjęli ankietę z zainteresowaniem i życzliwością.

Zastosowana technika badawcza niesie ze sobą określone niedogodności, na przykład możliwość powierzchownego lub tylko częściowego wypełnienia ankiety, czy zakreślenia odpowiedzi dla żartów. Stwierdzono jednak tylko jeden przypadek nierzetelnego podejścia do ankiety (wyłączony z analizy z uwagi na wypełnienie tylko pierwszej strony).

Należy nadmienić, iż wyniki badań dotyczące postaw, hierarchii wartości i oczekiwań podchorążych zawierają najczęściej obraz deklaracji przedstawiających stan świadomości badanych. Prawdziwość otrzymanych wyników zależy od sformułowanych pytań i atmosfery towarzyszącej badaniom. W literaturze z zakresu metodologii badań społecznych zwraca się uwagę, że nawet w najbardziej sprzyjającym układzie z badawczego punktu widzenia, wartość prognostyczna rezultatów badań, otrzymanych w wyniku stosowania metod badania opinii, jest

ograniczona. Badania ukazują wyłącznie potencjalną możliwość zachowań respondentów[1].

Uzyskane wyniki badań stanowią pewien obraz świadomości podchorążych – przyszłych oficerów, którzy za kilka lat będą decydowali o obliczu naszej armii. Badania prowadzono w okresie bardzo ważnych wydarzeń dla wojska (wstąpienie Polski do NATO) oraz zmian strukturalnych w siłach zbrojnych (skrócenie zasadniczej służby wojskowej, restrukturyzacja, etatyzacja). Zgromadzone materiały empiryczne stanowią pewien obraz postaw przyszłych oficerów wobec zawodu wojskowego. Ze względu na charakter prowadzonych badań, główny nacisk został położony na opis faktycznie istniejącego stanu rzeczy, jego analizę oraz określenie głównych tendencji występowania zależności przyczynowo – skutkowej.

Dokonując szczegółowej analizy zgromadzonego materiału badawczego, należy jednak mieć świadomość dużego stopnia subiektywizmu zebranych w toku badań ocen i opinii wyrażanych przez studentów. Stopień subiektywności wyników badań starano się pomniejszyć przez wykorzystanie różnych metod i technik badawczych, co jednak nie zwalnia od potrzeb zachowania ostrożności w ostatecznym formułowaniu uogólnień i wniosków.

[1] Zob. rozważania A. Przecławskiej na temat wartości prognostycznej badań dotyczących postaw, hierarchii wartości i oczekiwań młodzieży. [w:] A. Przecławska, L. Rowicki, *Młodzi Polacy u progu nadchodzącego wieku*, Warszawa 1997, s. 10 – 11.

Rozdział IV

PROCES KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA W WOJSKOWEJ AKADEMII TECHNICZNEJ A KSZTAŁTOWANIE POSTAW WOBEC ZAWODU

Podstawą formułowania celów kształcenia i wychowania jest system wartości i model (wizja) przyszłego oficera. Obowiązki i zadania wyższych uczelni wojskowych są punktem wyjścia do wyprowadzenia z nich celów kształcenia ogólnego i zawodowego, a także wychowania. Można je ująć w dwóch podstawowych grupach:

- **cele ogólne (kierunkowe)**, zakładające kształtowanie wszechstronnie rozwiniętej osobowości człowieka oraz uwzględniające kształtowanie prawidłowego stosunku do świata wartości, społeczeństwa, drugiego człowieka, samego siebie, świata kultury i przyrody;
- **cele szczegółowe (instrumentalne)** – opanowanie wiedzy i umiejętności, nawyków zawodowych, opanowanie metod, środków, form działalności zawodowej, rozwinięcie umiejętności i przyzwyczajeń do ciągłego podnoszenia kwalifikacji i wykształcenie gotowości dążenia do mistrzostwa w zawodzie[1].

Zrealizowanie wymienionych celów kształcenia i wychowania umożliwia przygotowanie młodzieży do wykonywania w przyszłości pracy zawodowej, do spełniania się w obranym zawodzie, w tym przypadku wojskowym.

Na proces kształcenia i wychowania składa się szereg elementów, które mogą mieć różnorodne znaczenie dla przebiegu samego procesu jak też mogą oddziaływać na postawy studentów wobec uczelni i zawodu. Celem przedstawionej w tym rozdziale analizy jest ocena stosunku podchorążych do kształtowania umiejętności działania, do treści nauczania i własnego przygotowania do zawodu w procesie dydaktyczno – wychowawczym, a także ocena funkcjonowania uczelni w aspekcie spełnienia oczekiwań studentów wobec niej.

---

[1] Zob. Z. Wiatrowski, *Pedagogika pracy w zarysie*, Warszawa 1985, s. 140-141.

Społeczna funkcja wykształcenia wyższego sprowadza się do zaspokajania potrzeb społecznych, kulturowych, intelektualnych i politycznych określonych jednostek, grup, klas społecznych. Wpływają one na życie społeczeństwa, wywołując wiele skutków zamierzonych, jak również nie zamierzonych. Społeczna funkcja wykształcenia obejmuje swoim zasięgiem całokształt skutków wywołanych przez działalność instytucji wyższego wykształcenia i działalność absolwentów szkół wyższych[1].

W każdym przypadku o wynikach i wartości pracy szkół wyższych świadczą przede wszystkim ich absolwenci i jakość ich późniejszej pracy zawodowej. Przez nich to głównie uczelnie wywierają wpływ na życie społeczeństwa. Dlatego też każdy absolwent powinien wynosić z uczelni nie tylko wiedzę i umiejętności, lecz także wysoką kulturę moralną i umiejętność współżycia społecznego[2].

Rezultatem kształcenia zawodowego jest wykształcenie, którego znaczącymi składnikami są: wiedza, umiejętności, nawyki i sprawności zawodowe i to, co jest zasadniczym tematem tejże pracy, a mianowicie postawa wobec zawodu[3].

Postawy jednostki, powiązane z systemem wartości przez nią uznawanych, wpływają na wybór dominujących motywów działania, ukierunkowujących jej postępowanie. Stanowią one także wewnętrzny warunek wytwarzania się względnie trwałych nastawień czy ustosunkowań człowieka do świata i do samego siebie. Są zatem istotnymi składnikami osobowości, łączącymi się z tym jej wymiarem, który nazywamy charakterem[4].

W badaniach poddano ocenie oczekiwania podchorążych wobec systemu kształcenia i wychowania uczelni, w której studiują, w kontekście możliwości kształtowania postaw wobec zawodu wojskowego. Zostało przyjęte założenie, iż poziom spełnienia oczekiwań wobec wybranych aspektów systemu dydaktyczno - wychowawczego uczelni świadczyć będzie o oddziaływaniu tych elementów na

---

[1] J. Szczepański, *Socjologiczne zagadnienia wyższego wykształcenia*, Warszawa 1963, s. 12-13.

[2] Zob. S. Wołoszyn, *System oświaty i nauczyciel*, [w:] B. Suchodolski (red.) *Pedagogika*, Warszawa 1985, s. 664-665.

[3] Zob. Z. Wiatrowski, *Pedagogika pracy w zarysie*, Warszawa 1985, s. 131-132.

[4] M. Przetacznik – Gierowska, Z. Włodarski, *Psychologia wychowawcza*, T II, Warszawa 1994, s. 76.

kształtowanie postaw wobec zawodu. Stąd też szczegółowej ocenie poddano następujące czynniki:

- wizerunek WAT na tle innych uczelni;
- motywy wyboru uczelni;
- kształtowanie postaw w trakcie studiów w WAT;
- aspiracje edukacyjne.

4. 1. Wizerunek WAT na tle innych wyższych uczelni

Kształtowanie postaw podchorążych wobec zawodu następuje pod wpływem wielu złożonych i dynamicznych oddziaływań. Proces kształcenia postaw nie rozpoczyna się nigdy od punktu zerowego. Kształcąc i wychowując studentów mamy doczynienia z jednostką już częściowo dojrzałą.[1] Fakt ten sprawia, że szczególnie istotne wydaje się poznanie opinii o uczelni, środowiska z którego wywodzą się podchorążowie, i które to środowisko kształtowało postawy wobec zawodu wojskowego przed rozpoczęciem studiów w uczelni wojskowej. Uzyskane wyniki badań przedstawia tabela 8.

Opinię środowiska, z którego pochodzą badani, możemy traktować upraszczając nieco problem (ze względu na różnorodne pochodzenie społeczne studentów), jako opinię społeczeństwa na temat Wojskowej Akademii Technicznej. Otrzymane wyniki badań wykazują, że najlepiej zostały ocenione *egzaminy wstępne* (średnia 1,219). Dodać należy w tym miejscu, iż kandydaci na studentów uczelni wojskowych przechodzą długą procedurę kwalifikacyjną. W pierwszej kolejności testy psychotechniczne, oceniające ich predyspozycje do zawodu wojskowego, następnie sprawdzian sprawności fizycznej i dopiero po ich pozytywnym zaliczeniu mogą przystąpić do egzaminów teoretycznych. Nieznacznie niżej oceniany jest *poziom zdobywanej wiedzy* (średnia 1,315).

[1] J. Bogusz, Z. Kosyrz, *Kształcenie postaw* ... wyd. cyt., s. 47.

Tabela 8. Poszczególne aspektów studiów w ocenie środowiska, z którego pochodzą studenci WAT *(N = 357)*

Aspekty studiów	Ocena					Średnia*
	wyższa niż w innych uczelniach wyższych	*taka sama jak w innych uczelniach*	*niższa niż w innych uczelniach*	*nie spotkałem się z opinią o WAT*	*trudno mi powiedzieć*	
1) egzaminy wstępne	**71,6%**	**16,3%**	**1,7%**	**4,5%**	**5,1%**	**1,219**
2) poziom zdobywanej wiedzy	64,6%	22,8%	2,8%	4,8%	4,2%	1,315
3) wyposażenie uczelni w pomoce naukowe	48,3%	13,8%	7,3%	13,2%	16,3%	1,409
4) wymagania nauczycieli akademickich	37,9%	24,2%	3,4%	19,7%	14,0%	1,472
5) atmosfera studiów	30,3%	14,9%	13,2%	19,4%	21,1%	1,707

* Średnia arytmetyczna została wyliczona po przypisaniu zastosowanej w pytaniu skali odpowiedzi następującej punktacji: *wyższa niż w innych uczelniach – 1, taka sama jak w innych uczelniach – 2, niższa niż w innych uczelniach – 3, nie spotkałem się z opinią o WAT* i *trudno mi powiedzieć* – 0. Im niższa średnia tym lepsza opinia.

Wykres 1. Ocena środowiska, z którego pochodzą studenci I i IV roku studiów, dotycząca egzaminów wstępnych *(WAT - N = 357; dane w %)*[1]

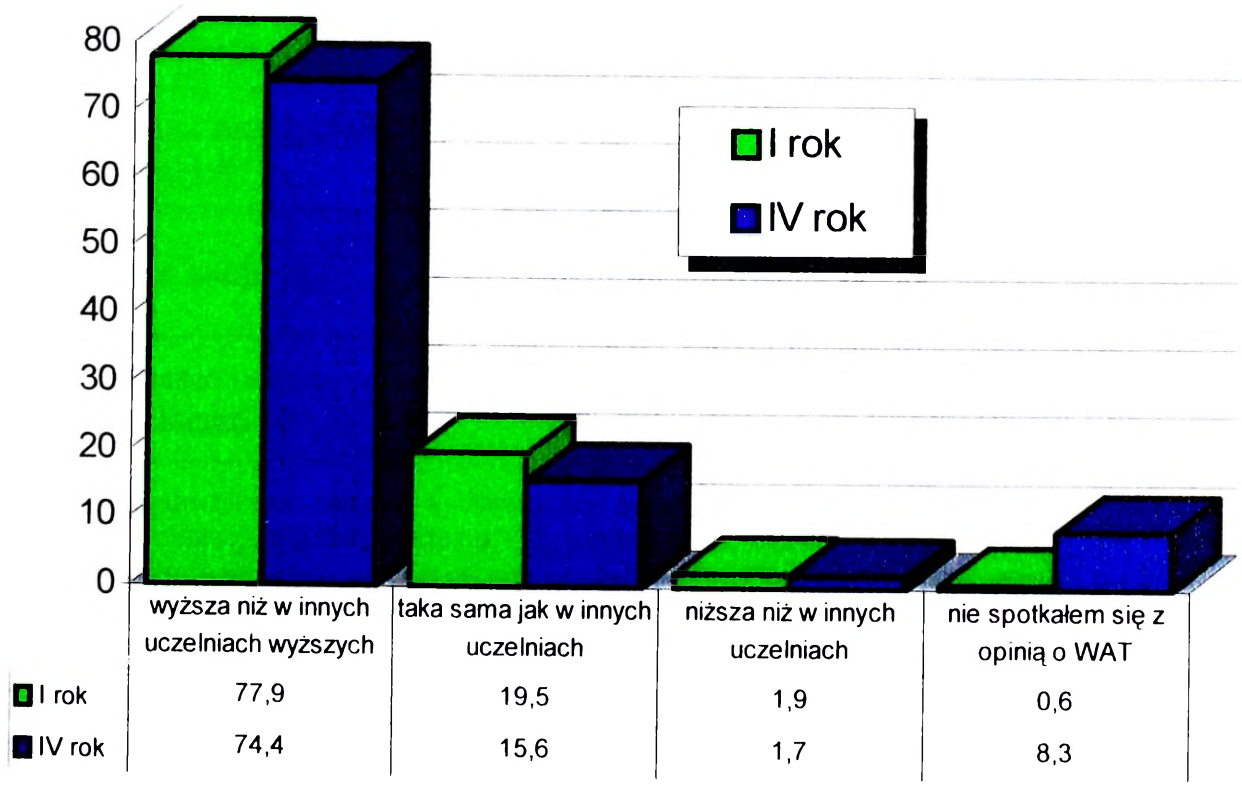

[1] Respondenci odpowiadali na pytanie: *Jaka ocena istniała w Pana środowisku o egzaminach wstępnych?*

Na podstawie analiz korelacyjnych można stwierdzić, iż istnieje słaba zależność statystyczna (p = 0,01; VCr = 0,183) pomiędzy rokiem studiów, a oceną egzaminów wstępnych. Szczegółowe wyniki badań przedstawia wykres 1.

Więcej studentów I niż IV roku studiów, przedstawiając opinię swoich środowisk o poziomie zdobywanej wiedzy, wybrało ocenę opisaną kategorią *wyższa niż w innych uczelniach* oraz *taka sama jak w innych uczelniach.* Ponadto więcej studentów IV roku niż I, nie spotkało się z opinią o WAT. Wynika z tego, iż w ostatnich latach zwiększyła się ilość informacji o WAT[1] w środowisku maturzystów.

Tabela 9. Poszczególne aspekty studiów w ocenie środowiska, z którego pochodzą badani studenci, a uczelniana rzeczywistość *(WAT - N = 357)*

Aspekty studiów	Czy ocena środowiska potwierdziła się?						Średnia*
	zdecydowanie tak	***raczej tak***	***częściowo tak – częściowo nie***	***raczej nie***	***zdecydowanie nie***	***trudno mi powiedzieć***	
1) egzaminy wstępne	**30,1%**	**37,1%**	**13,5%**	**5,3%**	**4,2%**	**7,9%**	**1,088**
2) poziom zdobywanej wiedzy	22,5%	33,4%	24,4%	8,7%	2,5%	7,0%	0,962
3) wymagania nauczycieli akademickich	16,9%	33,7%	17,7%	6,5%	3,7%	19,1%	0,884
4) atmosfera studiów	21,9%	24,7%	16,6%	6,2%	5,6%	21,1%	0,875
5) wyposażenie uczelni w pomoce naukowe	17,7%	23,9%	19,7%	11,5%	10,4%	13,8%	0,425

* Średnia arytmetyczna została wyliczona po przypisaniu zastosowanej w pytaniu skali odpowiedzi następującej punktacji: zdecydowanie tak – 2, raczej tak – 1, częściowo tak – częściowo nie – 0, raczej nie – (-1), zdecydowanie nie – (-2), trudno mi powiedzieć – 0. Im wyższa średnia tym opinia bardziej potwierdziła się.

[1] Wojskowa Akademia Techniczna jest od trzech lat notowana jako jedyna uczelnia wojskowa w rankingu szkół wyższych tygodnika WPROST.

Studenci, zdając egzaminy i studiując, mieli możliwość poznania (rzeczywistego) funkcjonowania uczelni. Na podstawie osobistych doświadczeń mogą stwierdzić czy ocena środowiska, z którego pochodzą, a dotycząca poszczególnych aspektów studiów, potwierdza się w praktyce (tabela 9).

Jak wynika z danych statystycznych ujętych w tabeli 9 najbardziej potwierdziły się w praktyce oceny dotyczące egzaminów wstępnych (średnia 1,088) i poziomu zdobywanej wiedzy (0,962).

Zauważa się też słabą zależność ($p = 0,03$; $VCr = 0,144$) pomiędzy średnią oceną, z jaką kończyli studenci szkołę średnią, a opinią o atmosferze studiów. Im wyższa ocena końcowa ze szkoły średniej, tym bardziej potwierdziła się ocena atmosfery studiów.

Porównanie wyników badań przedstawionych w tabelach 8 i 9 pozwala na stwierdzenie, iż ocena środowiska, z którego pochodzą studenci, a dotycząca wyposażenia uczelni w pomoce naukowe była zdecydowanie lepsza (trzeci pozycja – tabela 8) niż ma to miejsce w rzeczywistości (ostatnie miejsce – tabela 9) ocenianej przez podchorążych.

4.2. Motywy wyboru uczelni

Badanie problemów wyboru zawodu wojskowego przez podchorążych pozwala na zrozumienie złożoności ludzkich zachowań w procesie kształcenia w wyższej szkole wojskowej. Jak pisze M. Ossowska „Dla zdecydowania, jakim człowiek jest naprawdę, nie wystarczyło nigdy ludziom śledzenie postrzeganych przejawów jego postępowania, lecz wymagali oni sięgania do jego motywów, i stąd pojęcie motywu odgrywało zawsze w dyskusjach nad naturą ludzką rolę bardzo doniosłą”[1].

Wśród wielu zmiennych, które wpływają na motywy wyboru uczelni analizie empirycznej poddano następujące:

- motywy, które skłoniły podchorążych do podjęcia nauki w uczelni wyższej;
- czynniki decydujące o wyborze Wojskowej Akademii Technicznej;

[1] M. Ossowska, *Motywy postępowania*, Warszawa 1958, s. 27.

- retrospektywny obraz motywacji w samoocenie podchorążych.

4.2.1. Motywy podjęcia nauki w uczelni wojskowej

Wojsko polskie po okresie deprecjacji zawodu oficera w czasie stanu wojennego, odzyskało swoją dawną pozycje społeczną, o czym świadczą między innymi wyniki badań CBOS i WIBS[1]. Wielu młodych ludzi jest zainteresowanych zawodem oficera i decyduje się na naukę w szkole wojskowej. O jedno miejsce w akademiach wojskowych i wyższych szkołach oficerskich stara się często kilka osób. W WAT liczba ta oscyluje od 2 do 3 kandydatów na jedno miejsce w zależności roku naboru.

Studenci, rozpoczynając naukę w wyższej szkole wojskowej, zobowiązują się do podjęcia pracy w zawodzie wojskowego. Taka jest specyfika uczelni wojskowej i dlatego interesująca wydaje się analiza motywów wyboru tej drogi życiowej w grupie badanych podchorążych. Motywy, jakimi kierowali się ankietowani przy wyborze nauki w szkole wyższej przedstawia tabela 10.

Tabela 10. Motywy podjęcia nauki w szkole wyższej
(WAT – N = 357; WSO – N = 195; dane w %)

Wyszczególnienie	WAT	WSO
1) chęć zdobycia wiedzy	**70,8**	**51,3**
2) własne ambicje	**70,2**	**69,7**
3) możliwość awansu życiowego	**55,9**	**52,8**
4) trudności w znalezieniu pracy	21,6	23,6
5) namowa rodziny	9,3	11,8
6) przypadek	7	16,4
7) inne	5,9	6,2
8) chęć dorównania innym	4,8	6,7
9) namowa nauczycieli	0,8*	1,0*

* ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru procenty nie sumują się do 100.

[1] Zob. A. Wielgus, *Osobowość oficera dowódcy wojskowego*, Płock 1999, s. 215-229.

Z założonych hipotez i analizy literatury wynika, iż wśród licznie występujących uwarunkowań, na proces motywacji podchorążych wpływają szczególnie silnie motywy osobiste, poznawcze i społeczne.

Podchorążowie, wybierając szkołę wyższą, kierowali się głównie *chęcią zdobycia wiedzy* (70,8% wskazań) i *własnymi ambicjami* (70,2%) oraz w mniejszym stopniu *możliwością awansu życiowego* (55,9%). Na podstawie otrzymanych wyników można stwierdzić, iż o podjęciu studiów decydowały przede wszystkim motywy poznawcze[1] i osobiste[2]. Na uwagę zasługuje fakt niewielkiej liczby ankietowanych, którzy przypadkowo (7%) zdecydowali się na studia w szkole wyższej (być może powodem jest stosunkowo długa procedura kwalifikacyjna[3] na studia). Znikomy jest procent wskazań, w których studenci jako powód studiowania podają namowę nauczycieli (0,8%).

W przypadku studentów WSO głównym motywem są *własne ambicje* (69,7% wskazań), następnie *możliwość awansu życiowego* (52,8%) oraz *chęć zdobycia wiedzy* (51,3%).

4.2.2. Motywy wyboru studiów w Wojskowej Akademii Technicznej

Studenci WAT, decydując się na studiowanie, wybrali właśnie tę uczelnię spośród wielu innych. Motywy, którymi się kierowali, mogą wskazywać na to, czym się wyróżnia i co zachęciło ich do wyboru Wojskowej Akademii Technicznej, a nie innej uczelni. Wyniki badań prezentuje tabela 11.

---

[1] Motywy poznawcze wynikają z chęci poznania (zbadania, odkrycia) czegoś co do tej pory nie było znane.

[2] Motywy osobiste to wewnętrzne przekonanie ludzi, że to co myślą, i jak działają jest dobre, słuszne i przyniesie pożytek. Zaliczamy do nich: własne ambicje, przywiązanie znaczenia do kwestii finansowych i materialnych, zainteresowania, fascynacje, przywiązanie do określonych warunków bytowania, itp.

[3] Kandydaci na podchorążych zgłaszają chęć studiowania w uczelni wojskowej w Wojewódzkiej Komendzie Uzupełnień, a następnie po zakwalifikowaniu przechodzą kompleksowe badania lekarskie i psychotechniczne kwalifikujące do służby w charakterze kandydata na żołnierza zawodowego.

Tabela 11. Czynniki decydujące o wyborze WAT spośród innych wyższych uczelni *(WAT – N = 357; WSO – N = 195; dane w %)*

Wyszczególnienie	WAT	WSO
1) relatywnie niski koszt studiów wojskowych	**59,6**	**49,7**
2) chęć materialnego usamodzielnienia	**52,5**	**44,6**
3) zamiłowanie do nauk technicznych	**40,7**	14,9
4) zainteresowanie wojskiem	**39,3**	**51,3**
5) sytuacja na cywilnym rynku pracy (stabilizacja zawodu wojskowego)	33,1	36,4
6) wysoki poziom nauki	31,7	7,7
7) możliwość awansu społecznego	30,3	35,9
8) chęć służenia narodowi	20,2	35,9
9) tradycje rodzinne	14,9	21,0
10) opinia lub rada otoczenia	14,3	11,3
11) droga do interesującej pracy w „ cywilu"	11,8	6,7
12) kontynuacja wyuczonego zawodu w „cywilu"	11,5	3,6
13) przypadek	10,4	12,8
14) chęć uniknięcia zasadniczej służby wojskowej	7,0	8,7
15) wpływ rodziny i kolegów	6,5	3,1
16) dobra atmosfera nauki	5,9	5,1
17) położenie uczelni blisko miejsca zamieszkania	5,1	13,3
18) inne względy	4,5	2,6
19) przekonanie o łatwości studiów wojskowych	4,2*	9,2*

* ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru procenty nie sumują się do 100.

Podchorążowie, wybierając konkretną uczelnię mieli głównie na uwadze: *relatywnie niski koszt studiów* (59,6% wskazań) oraz *chęć usamodzielnienia materialnego* (52,5%). Ponadto Wojskowa Akademia Techniczna spełnia ich zainteresowania techniką (40,7%) i wojskiem (39,3%). Czynnikami mającymi najmniejszy wpływ na wybór tej właśnie uczelni są: *przekonanie o łatwości studiów wojskowych* (4,2%), *położenie uczelni blisko miejsca zamieszkania* (4,5%)

oraz dobra atmosfera do nauki (5,9%). Niski procent wyboru kategorii dotyczącej łatwości studiów wojskowych może oznaczać, iż studia wojskowe nie są postrzegane jako łatwe. Koresponduje to z wcześniej przedstawianymi opiniami o wysokim poziomie nauczania w Wojskowej Akademii Technicznej.

Wyniki uzyskane w badaniach porównawczych w WSO odbiegają od wyników otrzymanych w WAT. Dla studentów WSO głównym motywem podjęcia studiów w wybranej uczelni było *zainteresowanie wojskiem* (51,3% wskazań), a dopiero w drugiej kolejności *względy finansowe* (49,7%) i *chęć usamodzielnienia finansowego* (44.6%).

Podsumowując przedstawione wyniki badań, można stwierdzić, że względy finansowe są głównym motywem wyboru uczelni wojskowych. Dla wielu młodych ludzi studia w wyższej szkole wojskowej są jedną z nielicznych szans uzyskania wyższego wykształcenia bez nadmiernego obciążania rodziny finansowymi konsekwencjami studiów. Przedstawione wyniki badań mogą stanowić wystarczającą podstawę do stwierdzenia, iż przyczyną wyboru właśnie WAT spośród innych wyższych uczelni, są głównie motywy osobiste.

Uogólnienia te korespondują z przedstawioną w rozdziale III charakterystyką badanej grupy. Zarówno w WAT (prawie połowa studentów), jak i w WSO studiuje stosunkowo duża liczba osób (w porównaniu z „cywilnymi" uczelniami wyższymi), pochodzących ze środowiska wiejskiego oraz z małych miasteczek, które są środowiskami stosunkowo ubogimi. Studia wojskowe, ze względów finansowych, są dla nich niejednokrotnie jedyną szansą zdobycia wyższego wykształcenia[1].

4.2.3. Retrospektywny obraz motywacji do studiowania w ocenie podchorążych

Wybór uczelni jest, obok wyboru zawodu, jedną z najważniejszych decyzji człowieka. W przypadku studentów uczelni wojskowej wybór tego typu studiów związany jest również z wyborem zawodu.

---

[1] Por. A. Wielgus, *Osobowość oficera* ...wyd. cyt., s. 229-230.

Ze społecznego, ale i indywidualnego punktu widzenia najbardziej korzystna jest sytuacja, kiedy wybierane studia są zgodne z zainteresowaniami, zdolnościami i wiedzą studenta[1]. Z zainteresowaniami i oczekiwaniami związane są motywy, którymi kierują się młodzi ludzie, wybierając określone studia. Poznanie motywów, jakimi kierowali się studenci wyższych szkół wojskowych przy wyborze uczelni i w konsekwencji zawodu wojskowego, sprzyja lepszemu poznaniu postaw podchorążych wobec zawodu.

Dla prowadzonych analiz interesująca jest również samoocena motywacji podchorążych do studiowania w WAT. Opinie respondentów pozwalają poznać jak w odczuciu ich samych zmienił się poziom motywacji w czasie trwania studiów. Uzyskane wyniki badań zostały przedstawione na wykresie 2.

Wykres 2. Ocena poziomu motywacja do studiowania w WAT
(N = 357; dane w %)

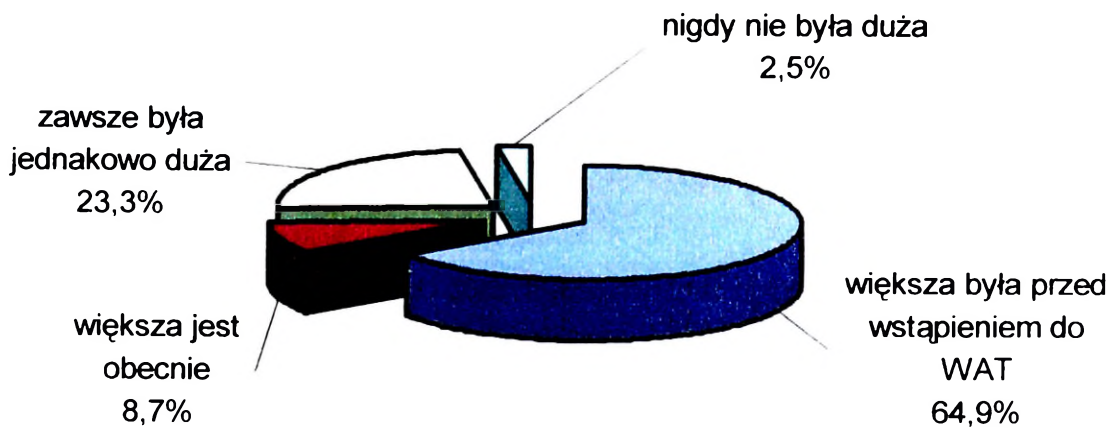

Wykres 2 przedstawia samoocenę poziom motywacji do studiowania w WAT. Studenci generalnie stwierdzają, że ich motywacja przed podjęciem studiów była wyższa. Co czwarty badany deklaruje jednakowo silną motywację przed rozpoczęciem studiów, jak i w trakcie ich trwania. Tylko około 9% podchorążych

---

[1] Zob. W. Bańka, (red.), *Efektywność kształcenia* ... wyd. cyt., s.28.

uznaje, że w czasie studiów w WAT wzrosła ich motywacja do studiowania. Ponad 64% studentów przyznaje, że w trakcie studiów nastąpił spadek motywacji do *studiowania w WAT.* Wynika z tego, że uczelnia rozczarowała większość studentów, chociaż jednocześnie co czwarty student (23,3%) deklaruje, iż motywacja ta była zawsze wysoka.

Na podstawie uzyskanych wyników badań można przypuszczać, że funkcjonująca rzeczywistość w naszych siłach zbrojnych oraz przebieg procesu kształcenia w uczelni wojskowej nie wpływają pozytywnie na kształtowanie się motywacji do studiowania w WAT. Na ten stan rzeczy może mieć wpływ wiele czynników, które będą przedmiotem dalszych analiz.

Analizy korelacyjne wykazały, iż nie występują istotne statystycznie różnice w motywacji do studiowania w WAT, w opiniach studentów I i IV roku studiów. Mimo że podchorążowie generalnie uważają, iż ich motywacja przed wstąpieniem w mury uczelni była wyższa, to poglądy te ukształtowane na pierwszym roku nie ulegają istotnym zmianom przez cały okres studiów.

Szczegółowy rozkład poziomu motywacji z podziałem na I i IV rok studiów przedstawia wykres3.

Wykres 3. Poziom motywacji do studiowania w WAT w opinii studentów I i IV roku studiów *(N = 357; dane w %)*

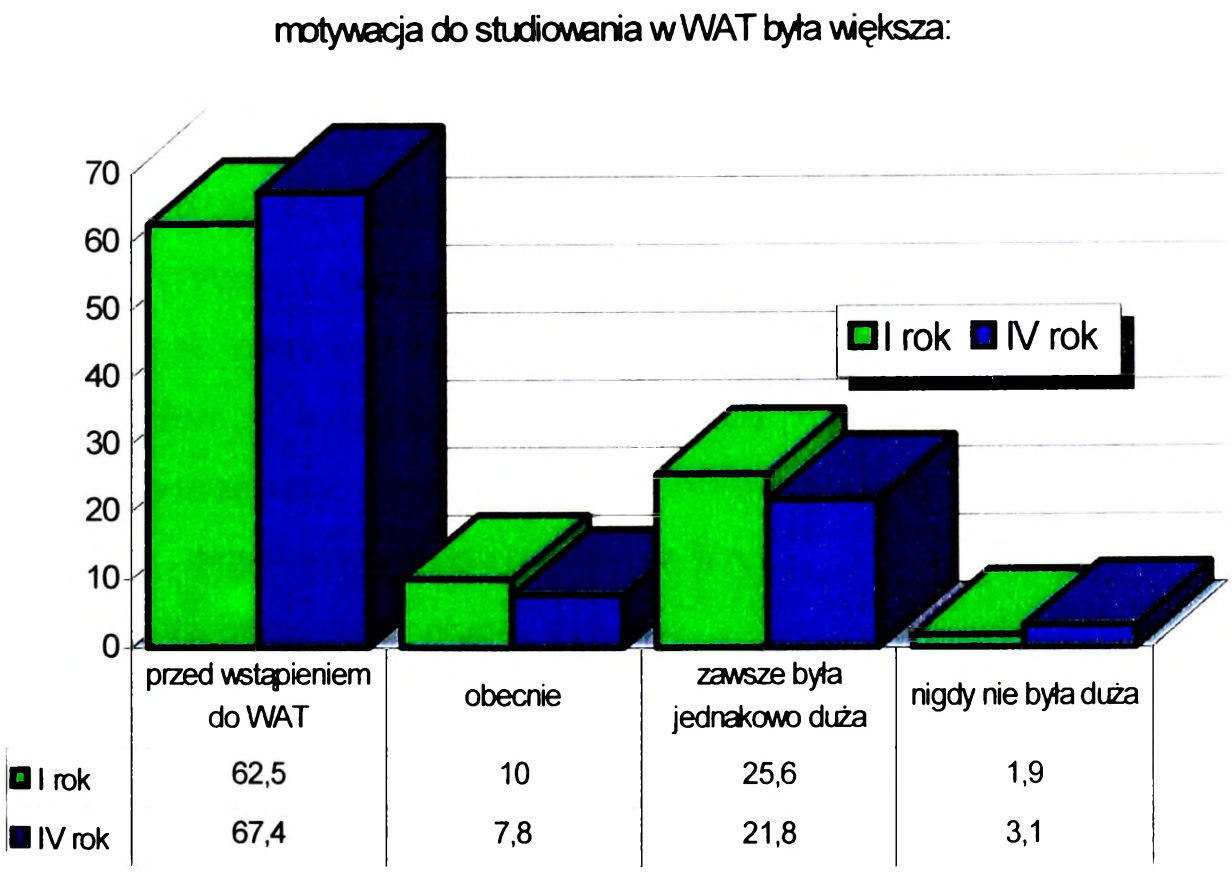

Porównując wyniki badań uzyskane w WSO i w WAT (wykresy 2 i 4), można stwierdzić, iż są one generalnie zgodne. Różnicą jest nieznacznie wyższa motywacja na poziomie *zawsze była jednakowo duża*. Oznaczałoby to, iż studenci WSO deklarują wyższy poziom „wysokiej" motywacji do studiowania (28,2%). Szczegółowe dane przedstawia wykres 4.

Wykres 4. Ocena poziomu motywacji do studiowania w WSO
(WSO – N = 195; dane w %)

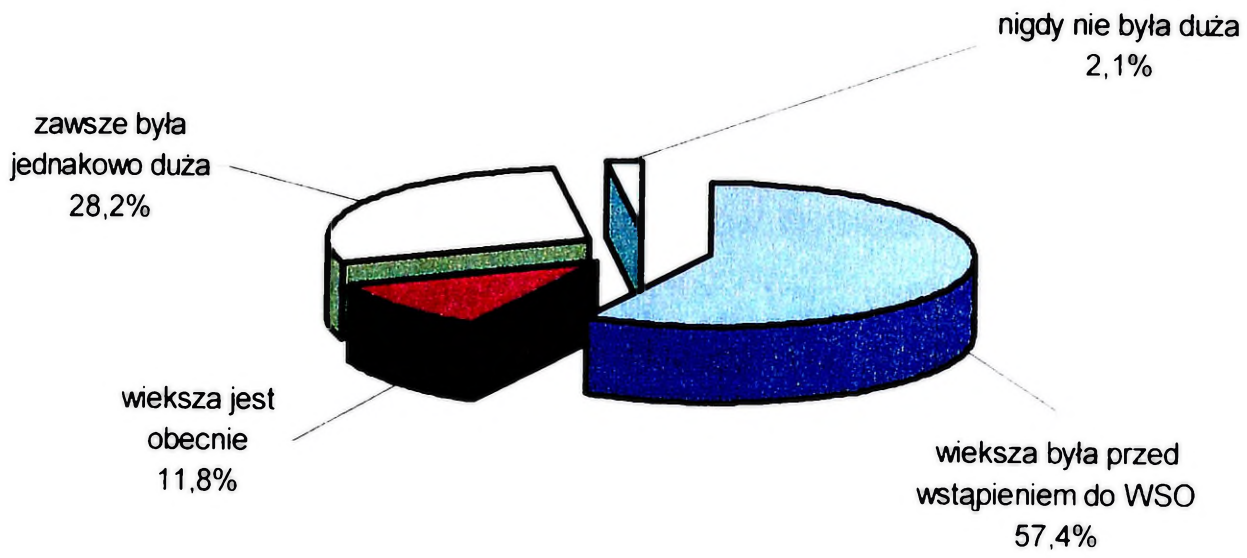

4.3. Kształtowanie postaw w trakcie studiów w WAT

Celowo – zadaniowa orientacja wszystkich procesów edukacyjnych sprawia, że powinny być one rozpatrywane w ścisłym związku z pozostałymi elementami (składnikami) systemu dydaktycznego[1]. Stąd szczegółowej ocenie poddano:

- oddziaływanie kadry uczelni na postawy podchorążych;
- treści kształcenia jako determinant kształtowania postaw;
- środowisko uczelniane i jego rola w kształtowania postaw;
- pozytywne i negatywne aspekty studiów w WAT;
- przebieg dotychczasowego okresu studiów.

Aby móc ocenić system dydaktyczno - wychowawczy uczelni w aspekcie

[1] R. Stępień, *Rozwój i doskonalenie* ... wyd. cyt., s.44.

kształtowania postaw studentów przyjęto założenie, iż główną miarą wpływu badanych wskaźników na postawy będzie poziom spełnienia oczekiwań.

4.3.1. Oddziaływanie kadry uczelni na postawy podchorążych

Wśród wielu czynników oddziałujących na postawy wobec zawodu, należy wymienić kadrę dowódczą i dydaktyczną uczelni. Kadra zawodowa powinna stanowić wzór w zakresie prezentowanych cech osobowościowych i wykonywania obowiązków służbowych.

W każdej uczelni, zarówno wojskowej, jak i cywilnej, kadra dydaktyczna odgrywa rolę zasadniczą. Wśród wielu elementów, nauczyciele akademiccy są najczęściej wymieniani jako główne źródło efektywności procesu kształcenia. Poziom ich kwalifikacji kształtuje również renomę danej uczelni. W szkole wojskowe duży wpływ na postawy studentów wywiera również kadra dowódcza, szczególnie jej zachowanie oraz sposób traktowania podwładnych. Ocenę spełnienia oczekiwań w tym zakresie przedstawia tabela 12.

Tabela 12. Ocena spełnienia oczekiwań studentów wobec kadry uczelni *(WAT – N = 357)*

Jak ocenia Pan następujące sfery funkcjonowania uczelni?	Kategorie odpowiedzi				Średnia*
	lepiej niż oczekiwałem	***tak jak oczekiwałem***	***gorzej niż oczekiwałem***	***trudno mi powiedzieć***	
1) kwalifikacje kadry dydaktycznej	**35,7%**	**54,5%**	**3,4%**	**5,1%**	**0,827**
2) zachowanie przełożonych	4,2%	22,8%	59,3%	12,6%	-0,867
3) bezstronność (traktowanie przez przełożonych)	2,0%	21,6%	64,3%	11,0%	**-0,941**

* Średnia arytmetyczna została wyliczona po przypisaniu zastosowanej w pytaniu skali odpowiedzi następującej punktacji: *lepiej niż oczekiwałem – 1, tak jak oczekiwałem – 0, gorzej niż oczekiwałem – (-1), trudno mi powiedzieć – 0.* Im wyższa średnia tym wyższy poziom spełnienia oczekiwań.

Ponad połowa badanych stwierdziła, iż *kwalifikacje kadry dydaktycznej* WAT nie odbiegają od ich wcześniejszych wyobrażeń (54% respondentów wybrało odpowiedź *tak jak oczekiwałem*), a według sporej grupy podchorążych (35,7%) wypadają one nawet lepiej niż tego się spodziewali, decydując się na studia w tej uczelni. WAT nie spełniła oczekiwań podchorążych w kwestii bezstronności przełożonych oraz ich zachowania. Aż około 60% ankietowanych uważa, że jest gorzej niż oczekiwali. Jest to bardzo niepokojące zjawisko, gdyż to właśnie kadra dowódcza, która utrzymuje codzienny i bezpośredni kontakt ze studentami, wywiera duży wpływ na kształtowanie postaw podchorążych wobec zawodu. Duża rozbieżność między oczekiwaniami, a poziomem ich spełnienia może być przyczyną wielu konfliktów, a nawet powodem rezygnacji ze studiów.

4.3.2. Treści kształcenia jako determinant kształtowania postaw

Podejmując próbę oceny treści kształcenia, poddano ocenie poziom nauczania w poszczególnych dziedzinach. Aby móc odnieść otrzymane oceny do postaw, poziom nauczania oceniano poprzez stopień spełnienia oczekiwań wobec wymienionych sfer funkcjonowania uczelni (tabela 13).

Najwyżej w WAT jest oceniany poziom nauczania przedmiotów technicznych (średnia 0,179), zaś w WSO poziom nauczania przedmiotów specjalistycznych (średnia 0,300). Niepokojąca natomiast jest opinia wyrażana przez studentów WAT, a dotycząca poziomu nauczania języków obcych, prawie trzech na czterech z nich uważa, że jest on gorszy niż oczekiwali. Dobra znajomość języków obcych, a szczególnie języka angielskiego jest obecnie bardzo istotna, ze względu na wstąpienie Polski do NATO i co się z tym wiąże, potrzebę oficerów biegle posługującym się tym językiem.

Tabela 13. Ocena spełnienia oczekiwań studentów wobec treści kształcenia *(WAT – N = 357; WSO – N = 195)*

Sfery funkcjonowania uczelni	Kategorie odpowiedzi				Średnia* WAT	Średnia* WSO
	lepiej niż oczekiwałem	***tak jak oczekiwałem***	***gorzej niż oczekiwałem***	***trudno mi powiedzieć***		
1) poziom nauczania przedmiotów technicznych	**19,7%**	**62,9%**	**13,2%**	**3,1%**	**0,197**	**0,195**
2) poziom nauczania przedmiotów specjalistycznych	18,8%	59,6%	16,3%	4,2%	0,072	0,300
3) poziom nauczania przedmiotów ogólnokształcących	9,3%	62,9%	20,8%	5,9%	-0,383	-0,133
4) poziom nauczania przedmiotów wojskowych	5,9%	49,7%	34,8%	8,4%	-0,710	0,211
5) nowoczesność programów nauczania	7,0%	32,3%	51,7%	7,9%	-0,761	-0,769
6) poziom nauczania języków obcych	4,8%	19,1%	72,8%	2,2%	-0,877	0,044

* Średnia arytmetyczna została wyliczona po przypisaniu zastosowanej w pytaniu skali odpowiedzi następującej punktacji: *lepiej niż oczekiwałem – 1, tak jak oczekiwałem – 0, gorzej niż oczekiwałem – (-1), trudno mi powiedzieć – 0.* Im wyższa średnia tym wyższy poziom spełnienia oczekiwań.

Otwarte pozostaje pytanie czy opinie dotyczące tej sfery funkcjonowania uczelni są wynikiem niskich kwalifikacji nauczycieli, jakości stosowanych metod nuczania, czy zbyt małej liczby godzin przeznaczonych na naukę języków obcych?

Warto jednak zaznaczyć, że od czasu ukończenia badań nastąpiły duże zmiany w systemie nauczania języków obcych w WAT[1]: zwiększono liczbę godzin nauczania, ponadto w odróżnieniu od systemu, który funkcjonował w momencie prowadzenia badań, obecnie każdy ze studentów obowiązkowo uczy się języka angielskiego oraz drugiego dowolnie wybranego. Ponadto zdanie egzaminu z języka angielskiego według norm NATO (Stanag 6001) na poziomie 2 i drugiego języka na poziomie 1 jest warunkiem dopuszczającym do promocji. Problem ten wykracza jednak poza tematykę niniejszej pracy.

[1] Zob. J. Kowalewski, *Nowy model kształcenia językowego w Wojskowej Akademii Technicznej*, [w:], Z. Kazimierski (red.) *Rozwój techniki wojskowej – kształcenie inżynierów dla potrzeb Wojska Polskiego w XX wieku*, Warszawa 2000, s. 192-197.

Poziom spełniania oczekiwań dotyczących wspomnianego już nauczania języków obcych różnicuje podchorążych WSO od studentów WAT. W opiniach studentów WSO znajduje się on na czwartym miejscu w hierarchii spełnienia oczekiwań. Być może przyczyną takiego stanu rzeczy są różnice w oczekiwaniach, co do poziomu nauczania języków obcych.

Rok studiów wpływa w stopniu słabym (p = 0,01; VCr. = 0,174) na spełnienie oczekiwań podchorążych dotyczących poziomu nauczania języków obcych. Szczegółowe wyniki badań prezentuje wykres 5.

Wykres 5. Zmiana spełnienia oczekiwań podchorążych wobec poziomu nauczania języków obcych w trakcie studiów *(WAT - N = 357; dane w %)*

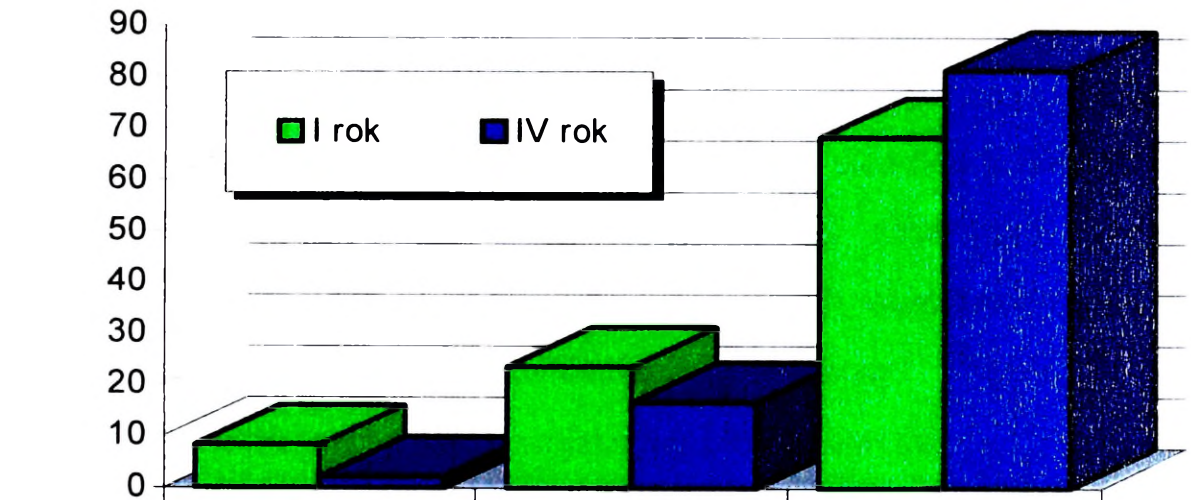

	lepiej niż oczekiwałem	tak jak oczekiwałem	gorzej niż oczekiwałem
I rok	8,3	23,6	68,2
IV rok	2,2	16,7	81,2

Oczekiwania studentów IV roku są spełnione w mniejszym stopniu, niż oczekiwania studentów I roku. Ponadto oczekiwania podchorążych wobec tej sfery funkcjonowania uczelni różnicuje słabo wysokość średniej oceny z ostatniego semestru (p = 0,00; VCr. = 0,171), im wyższa średnia tym spełnienie oczekiwań mniejsze. Poziom nauczania w dziedzinie przedmiotów specjalistycznych koreluje w stopniu słabym z typem ukończonej szkoły średniej (p = 0,00; VCr. = 0,163). Stopień spełnienia oczekiwań wobec tej sfery funkcjonowania uczelni jest wyższy wśród absolwentów liceów w stosunku do stopnia spełnienia oczekiwań absolwentów innych typów szkół średnich.

4.3.3. Środowisko uczelniane i jego rola w kształtowaniu postaw

Różnorodne definiowanie pojęcia *środowisko* implikuje wielość ujęć tego określenia w znaczeniu środowiska wojskowego. Ograniczając się do sposobu postrzegania go przez nauki społeczne, jako czynnika wpływającego na kształtowanie osobowości człowieka, na jego system wartości, wzory zachowań i postawy, można uznać wojsko jako na jeden z takich czynników. Do podstawowych różnic, wyodrębniających armię spośród pozostałych instytucji, można zaliczyć to, iż jest ona:[1]

- organizacją o przewadze więzi formalnej nad personalną;
- instytucją biurokratyczną o strukturze hierarchicznej;
- środowiskiem społecznym o własnym systemie uwarstwienia;
- grupą bojową, zorganizowaną do zwycięskiej walki.

Swoistość, tej instytucji wynika ze ścisłego podporządkowania działalności głównie celom militarnym, których osiągnięcie stanowi podstawowe kryterium przydatności armii. Znajduje to wyraz w jej strukturach organizacyjnych, formalnoprawnym systemie zależności służbowych, określonym toku życia i więzi między żołnierzami, w uprawnieniach przełożonych, rozkazodawstwie oraz dyscyplinie wojskowej, a także wojskowej obyczajowości.

Studenci rozpoczynając studia mają określone wyobrażenie o przyszłych warunkach, w których będą studiowali. Opinie na temat zgodności tych wyobrażeń z praktyką życia uczelnianego przedstawia tabela 14.

Z analizy danych zawartych w tabeli 14 wynika, że w WAT najpełniej zostały spełnione oczekiwania dotyczące *aktywności fizycznej i sportu* (średnia 0,289). Co trzeci student uważa, że w tej dziedzinie jest lepiej niż oczekiwał, a dla prawie połowy badanych studentów (46,1%) rzeczywistość uczelniana jest zgodna z ich oczekiwaniami. Podobnie potwierdziły się oczekiwania dotyczące *surowości życia wojskowego* (średnia 0,050) i *koleżeństwa* (- 0,018), odpowiednio 20,5% i 22,5% respondentów stwierdza, że jest lepiej niż oczekiwali, a prawie połowa badanych podchorążych stwierdza, że ich oczekiwania spełniły się w tym zakresie.

---

[1] Zob. J. J. Wiatr, *Socjologia wojska*, Warszawa 1964, s. 29.

Tabela 14. Ocena spełnienia oczekiwań podchorążych wobec poszczególnych aspektów życia codziennego uczelni *(WAT – N = 357; WSO – N = 195)*

Jak Pan ocenia następujące aspekty codziennego życia w uczelni?	Kategorie odpowiedzi				Średnia* WAT	Średnia* WSO
	lepiej niż oczekiwałem	***tak jak oczekiwałem***	***gorzej niż oczekiwałem***	***trudno mi powiedzieć***		
1) aktywność fizyczna i sport	29,8%	46,1%	21,1%	2,0%	**0,171**	**0,289**
2) surowość życia wojskowego	20,5%	53,7%	18,5%	6,2%	**0,050**	-0,255
3) koleżeństwo	22,5%	46,3%	23,3%	6,7%	**-0,018**	**0,011**
4) ogólna atmosfera i stosunki międzyludzkie w uczelni	14,6%	45,8%	26,4%	12,1%	-0,288	-0,512
5) akceptacja ze strony środowiska cywilnego	12,6%	46,1%	25,0%	15,2%	-0,328	**0,056**
6) stosunki międzyludzkie	9,8%	52,2%	27,5%	9,3%	-0,474	-0,632
7) wewnętrzny przekaz, obieg informacji	11,0%	34,8%	37,1%	15,7%	-0,544	-0,506
8) porządek i dyscyplina	7,6%	46,3%	33,1%	11,8%	-0,628	-0,217
9) warunki do regeneracji i wypoczynku	10,1%	29,5%	53,7%	5,6%	-0,683	-0,763
10) poszanowanie osobowości	5,6%	35,7%	48,0%	9,6%	-0,791	-0,661
11) obciążenie obowiązkami służbowymi	**4,5%**	**40,2%**	**44,9%**	**9,3%**	**-0,818**	**-0,900**

* Średnia arytmetyczna została wyliczona po przypisaniu zastosowanej w pytaniu skali odpowiedzi następującej punktacji: *lepiej niż oczekiwałem – 1, tak jak oczekiwałem – 0, gorzej niż oczekiwałem – (-1), trudno mi powiedzieć – 0.* Im wyższa średnia tym wyższy poziom spełnienia oczekiwań.

Uczelnia nie spełniła oczekiwań podchorążych w kwestii *obciążenia obowiązkami służbowymi* (44,9% respondentów ocenia to kategorią „gorzej niż oczekiwałem") oraz *poszanowania osobowości* (48% respondentów ocenia ten aspekt również kategorią „gorzej niż oczekiwałem"). Otrzymane wyniki korespondują z niskim poziomem spełnienia oczekiwań dotyczących zachowania się przełożonych. Wydaje się, iż te elementy systemu dydaktyczno – wychowczego w stopniu najniższym spełniają oczekiwania podchorążych.

Wyniki uzyskane w WSO nie różnią się zasadniczo od wyników z WAT. W

przypadku WSO najsłabiej spełniły się oczekiwania dotyczące *obciążenia obowiązkami służbowymi* (średnia - 0,900).

Na podstawie przeprowadzonych analiz korelacyjnych można stwierdzić, iż rok studiów różnicuje poziom spełnienia oczekiwań wobec *surowości życia wojskowego*. Szczegółowe wyniki badań przedstawia wykres 6.

Wykres 6. Zmiana spełnienia oczekiwań podchorążych wobec surowości życia wojskowego w czasie studiów *(N = 357; dane w %)*

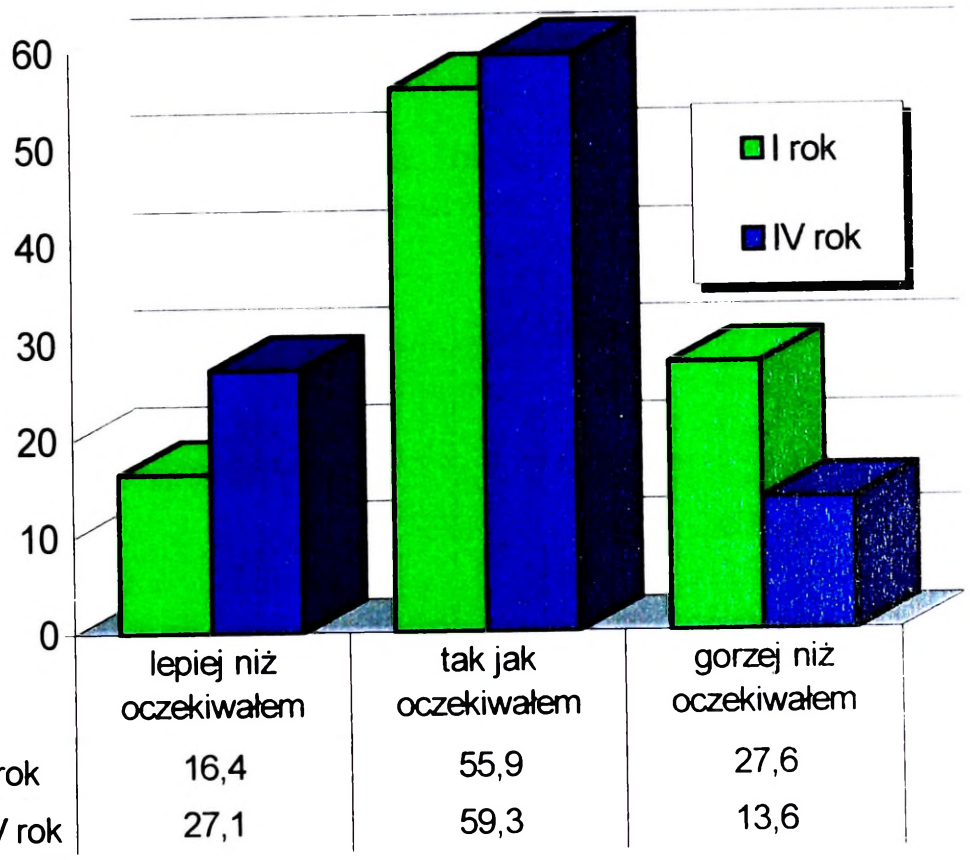

Pobyt w uczelni wpływa na zmianę spełnienie oczekiwań studentów WAT, dotyczących *surowości życia wojskowego*. Więcej studentów IV niż I roku studiów ocenia ten aspekt życia uczelni kategoriami *lepiej niż oczekiwałem* i *tak jak oczekiwałem* (p = 0,00; VCr. = 0,194). O 6% więcej studentów I niż IV roku studiów uważa, ze surowość życia wojskowego jest gorsza niż oczekiwali. W trakcie studiów wzrasta poziom spełnienia oczekiwań podchorążych wobec wymienionego aspektu studiów, ponadto podchorążowie adaptują się do surowości życia wojskowego.

Średnia ocena na świadectwie maturalnym różnicuje w stopniu słabym poziom spełnienia oczekiwań dotyczących *akceptacji ze strony środowiska*

cywilnego (p = 0,01; VCr. = 0,150). Na podstawie przeprowadzonych analiz statystycznych zauważa się również słaby wpływ typu ukończonej szkoły na spełnienie oczekiwań związanych z *warunkami do regeneracji i wypoczynku* (p = 0,02; VCr. = 0,130); *poszanowaniem osobowości* (p = 0,03; VCr. = 0,128); *obciążeniem obowiązkami służbowymi* (p = 0,00; VCr. = 0,165) oraz *zachowaniem przełożonych* (p = 0,00; VCr. = 0,175). W wymienionych kwestiach absolwenci liceów wybierali częściej niż absolwenci innych typów szkół średnich odpowiedź *lepiej niż oczekiwałem*.

Podobnej ocenie określającej spełnienie oczekiwań podchorążych poddano poszczególne sfery funkcjonowania uczelni (tabela 15).

Tabela 15. Ocena spełnienia oczekiwań badanych studentów wobec poszczególnych sfer funkcjonowania uczelni *(WAT – N = 357; WSO – N = 195)*

Jak ocenia Pan następujące sfery funkcjonowania uczelni?	Kategorie odpowiedzi				Średnia* WAT	Średnia* WSO
	lepiej niż oczekiwałem	*tak jak oczekiwałem*	*gorzej niż oczekiwałem*	*trudno mi powiedzieć*		
1. wyposażenie bazy dydaktycznej i jej wykorzystanie	**12,4%**	**44,1%**	**32,0%**	**10,4%**	**-0,443**	**-0,389**
2. warunki socjalno – bytowe	8,7%	52,5%	34,0%	3,7%	-0,592	-0,628
3. system naboru kandydatów do uczelni	8,1%	40,4%	34,0%	16,0%	-0,613	-0,627
4. organizacja zajęć	7,0%	32,0%	54,5%	5,3%	-0,772	-0,654
5. organizacja życia służbowego	4,8%	34,3%	51,4%	8,4%	-0,830	-0,771
6. obciążenia obowiązkami służbowymi	**4,5%**	**36,5%**	**51,7%**	**6,2%**	**-0,840**	**-0,860**

* Średnia arytmetyczna została wyliczona po przypisaniu zastosowanej w pytaniu skali odpowiedzi następującej punktacji: *lepiej niż oczekiwałem – 1, tak jak oczekiwałem – 0, gorzej niż oczekiwałem – (-1), trudno mi powiedzieć – 0.* Im wyższa średnia tym wyższy poziom spełnienia oczekiwań.

Uzyskane wyniki badań wskazują, iż *wyposażenie bazy dydaktycznej i jej wykorzystanie* zostało ocenione przez studentów najlepiej, spośród wymienionych sfer funkcjonowania uczelni (średnia – 0,443). W opinii ponad połowy studentów

jest ono lepsze bądź, takie jak oczekiwali, ale co trzeci student ocenia tę sfera kategorią *gorzej niż oczekiwałem*. Podchorążowie są zawiedzeni *obciążeniem obowiązkami służbowymi* (średnia – 0,840) oraz *organizacją życia służbowego* (- 0,830). Tak niski poziom spełnienia oczekiwań może wynikać ze specyfiki uczelni wojskowych, w których studenci muszą ponosić dodatkowe obciążenia[1]. Nie mniej jednak, organizacja życia służbowego i zajęć jest źle odbierana przez podchorążych. Przedstawione uwagi odnoszą się również do wyższych szkół oficerskich.

Ponad jedna trzecia badanych podchorążych jest niezadowolona z warunków socjalno – bytowych; ich oczekiwania nie spełniły się. Jest to zastanawiające, ponieważ uczelnie wojskowe zapewniają swoim studentom bezpłatne wyżywienie, zakwaterowanie i umundurowanie a także stypendium (żołd).

Przeprowadzone analizy korelacyjne nie wykazały istotnych statystycznie zmian w spełnieniu oczekiwań badanych podchorążych I i IV roku studiów.

4.3.4. Pozytywne i negatywne aspekty studiów w WAT

Poznanie procesu kształtowania postaw w uczelni wojskowej wymaga poznania pozytywnych i negatywnych stron studiów (tabela 16).

Odpowiedzi respondentów na pytanie dotyczące tej kwestii wskazują, że najczęściej wymieniane przez podchorążych argumenty za studiami w uczelni wojskowej to argumenty ekonomiczne (*koszt studiów* – 76,7% wskazań respondentów) oraz *dostępność literatury – wyposażenie bibliotek* (64,3%). Ponadto prawie jedna trzecia studentów zwraca uwagę na prestiż uczelni (35,4%) i poziom nauczania (34,8%).

Atmosfera, w której żyją i studiują podchorążowie, tworzona jest zarówno przez bezpośrednich przełożonych (w relacji służbowej przełożony - podwładny), jak też przez kadrę w różnych sytuacjach edukacyjnych. Podchorążowie WAT studiując, podlegają jednocześnie dyscyplinie wojskowej. Efektem tego jest zwiększona ilość zajęć na realizację jednych i drugich przedsięwzięć. W tym

---

[1] Zob. rozdział 2.2. oraz 4.3.4.

miejscu należy przypomnieć, że WAT to politechnika, realizująca dodatkowo program kształcenia i wychowania przyszłych oficerów. Z tego też powodu studenci WAT mają dużo więcej zajęć dydaktycznych niż studenci studiów cywilnych. Zdecydowana większość z nich (71,6% wskazań) uznaje tę sytuację za negatywną. Uczelnia, zapewniając studentom możliwość zdobycia zawodu atrakcyjnego nie tylko w wojsku, lecz także w cywilu, wymaga jednak dużego nakładu pracy oraz podporządkowania się dyscyplinie wojskowej.

Tabela 16. Pozytywne i negatywne aspekty studiowania w uczelni wojskowej.
(WAT – N = 357; WSO – N = 195; dane w %)

Wyszczególnienie	Pozytywne		Negatywne	
	WAT	WSO	WAT	WSO
1) koszt studiów	**76,7**	**79,5**	**1,1**	**2,1**
2) dostępność literatury – wyposażenie bibliotek	**64,3**	**51,8**	**2,0**	**5,6**
3) opinia o uczelni	**35,4**	**28,2**	**3,4**	**4,1**
4) poziom nauczania	34,8	15,4	3,1	7,2
5) warunki bytowe (internaty, stołówki)	25,8	17,4	20,2	39,0
6) wyposażenie bazy dydaktycznej i jej wykorzystanie	18,3	16,9	11,5	8,7
7) ogólna atmosfera nauki w szkole	11,0	24,1	15,4	11,8
8) sposób, w jaki traktują studentów wykładowcy	9,6	8,2	7,9	8,7
9) możliwość równoległego studiowania w uczelni cywilnej	7,6	32,3	14,6	11,8
10) warunki regeneracji sił i wypoczynku	6,5	2,6	24,7	40,5
11) sposób traktowania studentów przez przełożonych	3,1	5,1	**49,4**	**30,8**
12) system oceniania wiedzy przez wykładowców	3,1	5,1	11,8	9,7
13) organizacja czasu wolnego	2,2	2,1	**56,7**	**63,6**
14) obciążenie obowiązkami służbowym	0,3*	2,6*	**71,6***	**65,6***

* ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru procenty nie sumują się do 100.

Wyniki badań porównawczych przeprowadzonych w WSO są zgodne z tymi uzyskanymi w WAT. Możemy zatem przyjąć z dużą dozą prawdopodobieństwa, że stwierdzenia dotyczące podchorążych WAT odnoszą się do wszystkich polskich studentów wyższych uczelni wojskowych. Warto zadać sobie w tym miejscu pytanie, czy dla sił zbrojnych korzystne jest to, że głównym motywem studiowania w uczelni wojskowej są względy finansowe? Warunki finansowe, jakie może zaproponować armia żołnierzom zawodowym nie są zbyt atrakcyjne. W pracy „cywilnej" bardzo często otrzymaliby oni znacznie lepsze zarobki. Dotyczy to w szczególności młodych oficerów, dobrze wykształconych, znających języki obce i potrafiących kierować zespołami ludzkimi.

Być może jest tak, że młodzi ludzie decydują się na ukończenie wyższej uczelni wojskowej ze względu na niskie koszty studiów, a po skończeniu studiów, przy pierwszej korzystnej okazji odchodzą ze służby wojskowej[1]. Społeczne pieniądze zainwestowane w wykształcenie oficera (zdecydowanie większe niż w przypadku studenta „cywilnego") nie zostają co prawda zupełnie zmarnowane, ale nie przynoszą też wymiernych korzyści siłom zbrojnym.

4.3.5. Ocena dotychczasowego okresu studiów

Ważnym czynnikiem, mogącym odgrywać istotną rolę w kształtowaniu się postaw wobec uczelni i zawodu, jest zadowolenie z dotychczasowego okresu studiów. Odczucie to możemy rozpatrywać w kategoriach teorii oczekiwań lub teorii sprawiedliwości. Wysoki stopień zadowolenia może świadczyć o pewnym stanie równowagi między wyobrażeniami człowieka o korzyściach materialnych i niematerialnych, a faktycznymi możliwościami ich osiągnięcia. W przypadku dokonywanych analiz zostało przyjęte założenie, iż odczuwanie zadowolenia z dotychczasowego okresu studiów przez studentów ma wpływ na postawy wobec zawodu wojskowego.

W celu określenia stopnia zadowolenia z dotychczasowych studiów respondenci zostali poproszeni o wyrażenie opinii na ten temat (tabela 17).

---

[1] Zob. Rozdział 4.3.

Tabela 17. Ocena dotychczasowego okresu studiów
(WAT – N = 357; WSO – N = 195; dane w %)

Jak, ogólnie biorąc, oceniłby Pan dotychczasowy okres studiów?	WAT		WSO	
a) jestem bardzo zadowolony	5,6	**38,7**	10,3	**41,6**
b) jestem raczej zadowolony	33,1		31,3	
c) jestem częściowo zadowolony a częściowo niezadowolony	45,8	45,8	36,4	36,4
d) jestem raczej niezadowolony	11,2	**14,6**	11,3	**20,5**
e) jestem bardzo niezadowolony	3,4		9,2	

Z dotychczasowego okresu studiów zadowolonych jest zdecydowanie więcej studentów niż niezadowolonych, choć prawie połowa spośród nich (45,8%) jest częściowo zadowolona i częściowo niezadowolona. Poglądy podchorążych na ten temat różnicuje średnia ocen z ostatniego semestru (p = 0,04686; VCr. = 0,15448). Im wyższa średnia semestralna tym wyższy poziom zadowolenia z dotychczasowego okresu studiów.

Jednym z wyznaczników ogólnej oceny uczelni są deklaracje studentów, czy poleciliby swoim kolegom uczelnię, w której studiują. Uzyskane opinie przedstawia tabela 18.

Tabela 18. Postrzeganie uczelni wojskowej poprzez rekomendację
(WAT – N = 357; WSO – N = 195; dane w %)

Czy znając realia studiów w WAT / WSO poleciłby Pan tę uczelnię kolegom, znajomym?	WAT		WSO	
a) zdecydowanie tak	10,7	**44,1**	17,9	**50,7**
b) raczej tak	33,4		32,8	
c) raczej nie	25,3	**33,7**	22,6	**38,0**
d) zdecydowanie nie	8,4		15,4	
e) trudno mi powiedzieć	21,1		11,3	

Ponad 44% studentów WAT poleciliby uczelnię, w której studiują swoim kolegom. W WSO większa jest liczba studentów gotowych rekomendować swoją uczelnię (50,7%).

Badania korelacyjne wykazały, iż istnieje wyraźna, lecz mała zależność statystyczna postrzegania uczelni poprzez rekomendacje od roku studiów ($p = 0,01$; $VCr = 0,206$). Szczegółowe wyniki badań przedstawia wykres 7.

Wykres 7. Zmiana rekomendacji uczelni w trakcie studiów
(WAT - N = 357; dane w %)[1]

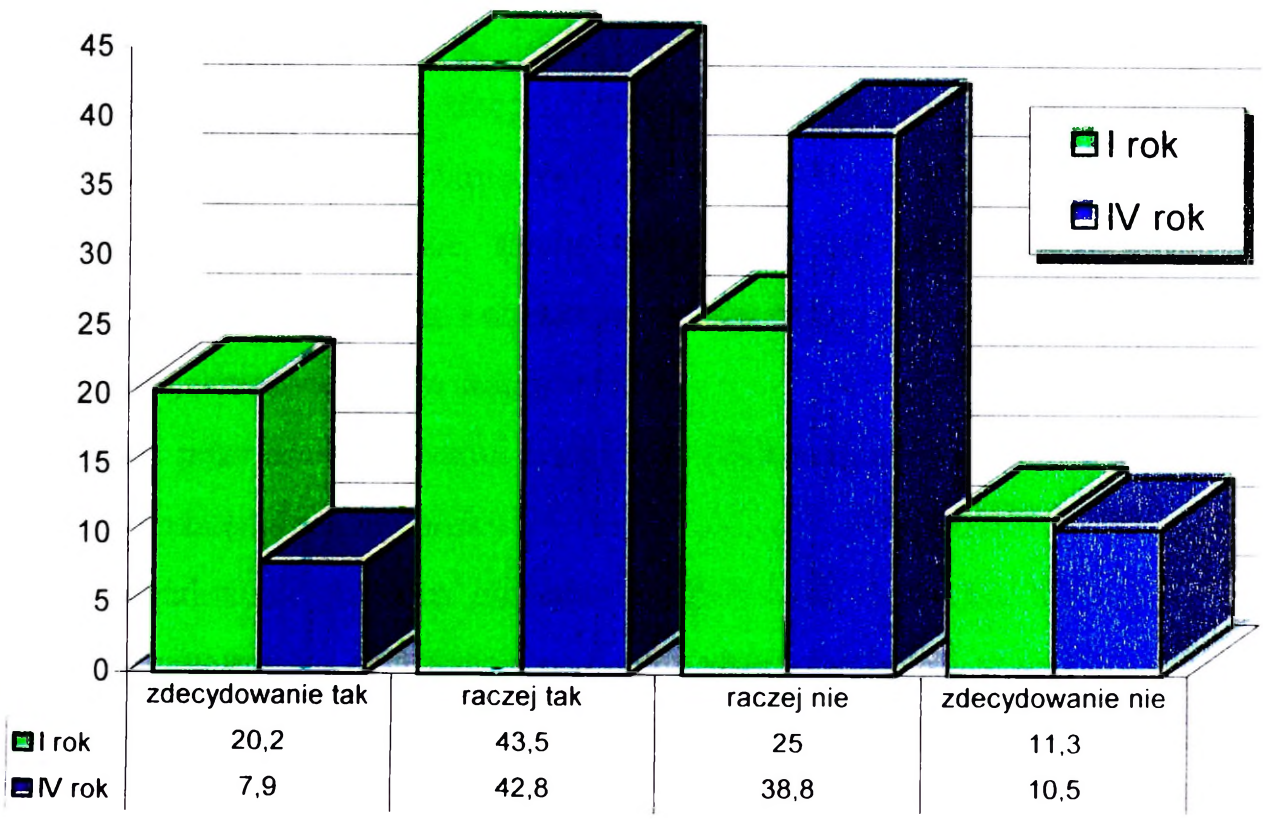

	zdecydowanie tak	raczej tak	raczej nie	zdecydowanie nie
I rok	20,2	43,5	25	11,3
IV rok	7,9	42,8	38,8	10,5

Studenci pierwszego roku studiów są bardziej radykalni w wyrażanych poglądach, około 12% więcej wybrało odpowiedź *zdecydowanie tak*, w stosunku do swoich kolegów z czwartego roku. Ponadto prawie o 14% mniej studentów IV niż I roku poleciłoby tę uczelnię swoim znajomym. Wyniki te świadczą raczej o negatywnym wpływie pobytu w uczelni na opinię o niej.

---

[1] Badani studenci odpowiadali na pytanie: *Czy znając realia studiów w WAT poleciłby pan tę uczelnię kolegom, znajomym?*

4.4. Aspiracje edukacyjne studentów

Aspiracje są jednym z motywów ludzkiego działania. Są czynnikiem, od którego zależy podejmowanie określonych działań przez jednostkę, jak również ich efektywność. Jak twierdzi Stanisław Kowalski „aspiracje szkolne są źródłem współzawodnictwa w wyścigu o zdobywanie jak najwyższych kwalifikacji i kompetencji. Są po prostu jednym z najistotniejszych komponentów osobowości współczesnej młodzieży"[1].

Studenci rozpoczynający naukę w szkole wyższej, mają już owe aspiracje w pewnym stopniu ukształtowane, głównie pod wpływem czynników osobowościowych, środowiskowych i pedagogicznych. Podjęcie studiów na określonym kierunku jest zachowaniem sprzyjającym realizacji zamierzeń wytyczonych przez jednostkę; sprzyja ich rozwijaniu i ukierunkowaniu. Można oczekiwać, że na tym etapie rozwoju jednostki na kształtowanie się aspiracji decydujący wpływ będzie miała szkoła wyższa[2]. Studenci, mając określone aspiracje, a co za tym idzie i oczekiwania[3] chcieliby, aby w trakcie studiów spełniły się one w jak największym stopniu.

Aby poznać oczekiwania i aspiracje edukacyjne badanych studentów analizie poddano następujące czynniki:

- świadomość potrzeby posiadania odpowiedniego wykształcenia,
- planowany do osiągnięcia poziom wykształcenia,
- oczekiwania wynikające ze zdobycia wyższego wykształcenia w WAT.

---

[1] S. Kowalski, *Socjologia wychowawcza w zarysie*, Warszawa 1979, s. 313.

[2] Zob. W. Wróblewska, *Szkoła wyższa a aspiracje edukacyjno – zawodowe studentów i ich efektywność studiowania*, „Pedagogika Szkoły Wyższej", Szczecin – Warszawa 1996, nr 4, s. 159-160.

[3] *Komputerowy Słownik Języka Polskiego*, Warszawa 1998, definiuje *oczekiwania* jako przypuszczenia, nadzieje, pragnienia.

4.4.1. Świadomość potrzeby posiadania odpowiedniego wykształcenia

Rozwój współczesnego społeczeństwa oraz miejsce, w którym przyszło nam żyć, wymaga coraz gruntowniejszego wykształcenia. Poziom wykształcenia determinuje miejsce zajmowane w hierarchii społecznej, wysokość zarobków oraz charakter wykonywanej pracy. Jednym z wyznaczników motywów poznawczych jest utrwalona społecznie świadomość potrzeby posiadania odpowiedniego wykształcenia. Podchorążowie zostali zapytani, jakie wykształcenie jest w tej chwili niezbędne młodym ludziom (wykres 8 i 9).

Wykres 8. Opinia badanych studentów WAT o aktualnie niezbędnym poziomie wykształcenia *(N = 357; dane w %)*

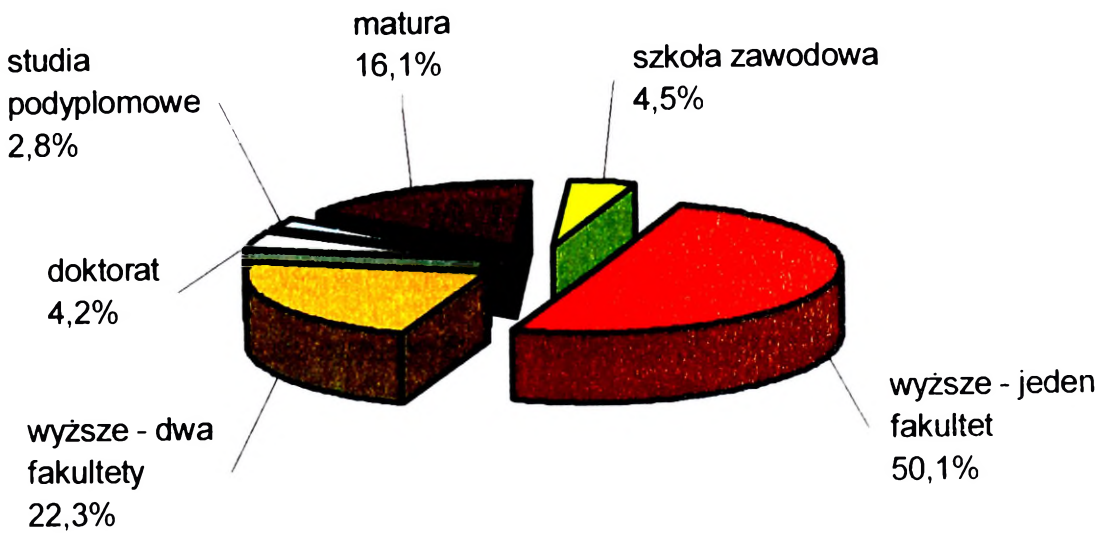

Dane przedstawione na wykresie 8 wskazują, że w opinii zdecydowanej większości (79,4%) badanych podchorążych WAT, powinno być to wykształcenie wyższe. Za ukończeniem jednego fakultetu studiów wyższych opowiada się połowa badanych. W opinii jednej trzeciej badanych (29,3%) to za mało i do niezbędnego aktualnie wykształcenia zaliczają oni ukończenie dwóch fakultetów (22,3%).

Wykres 9. Opinia badanych studentów WSO o aktualnie niezbędnym poziomie wykształcenia *(N = 195; dane w %)*

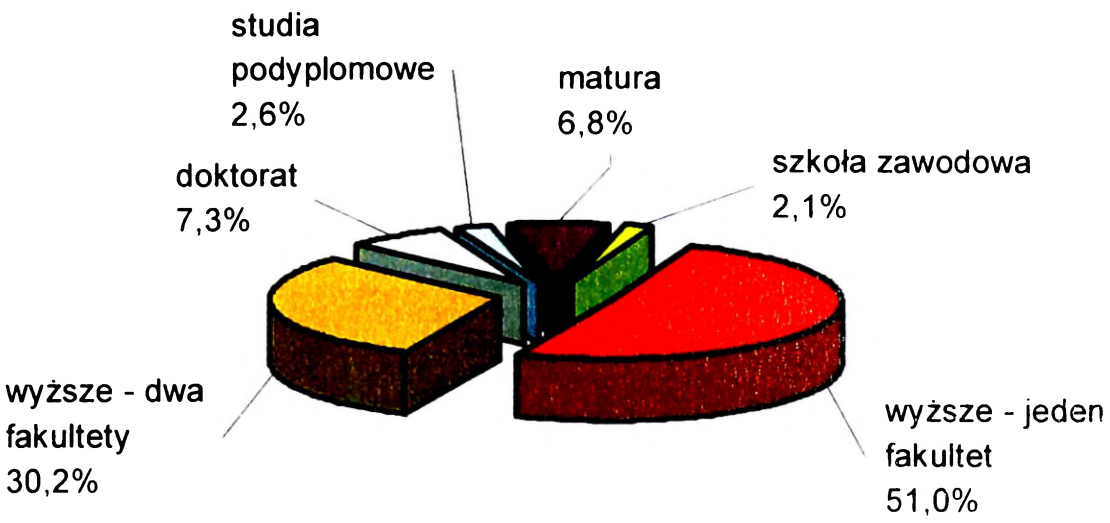

Wyniki badań przeprowadzonych w WSO wskazują, że studenci tych uczelni przypisują większe znaczenie wyższemu wykształceniu niż ich koledzy z WAT. Aż 91,1% czyli o 11,7% więcej podchorążych z WSO niż z WAT uważa, że wyższe wykształcenie jest obecnie niezbędne. Studenci ci przykładają również większą wagę, niż ich koledzy z WAT, do wykształcenia „ponad" wyższego (doktorat, drugi fakultet). Generalnie, badani podchorążowie wskazują na wykształcenie wyższe, jako wartość niezbędną młodym ludziom we współczesnym świecie.

4.4.2. Planowany do osiągnięcia poziom wykształcenia

W poprzednim podrozdziale zostały przedstawione wyniki badań dotyczące poglądów podchorążych na temat niezbędnego aktualnie wykształcenia dla młodych ludzi. Na tym tle zostanie przedstawiony planowany do osiągnięcia przez studentów poziom wykształcenia oraz zmiany tych planów w trakcie studiów. Jest to szczególnie ważne, ponieważ przy obecnym bardzo szybkim postępie technicznym oraz dynamicznych przemianach społecznych zdobyta w trakcie studiów wiedza szybko się dezaktualizuje. Dotyczy to szczególnie studiów na kierunkach technicznych.

Wykres 10. Poziom wykształcenia planowany do osiągnięcia przez podchorążych WAT po ukończeniu studiów *(N = 357; dane w %)*[1]

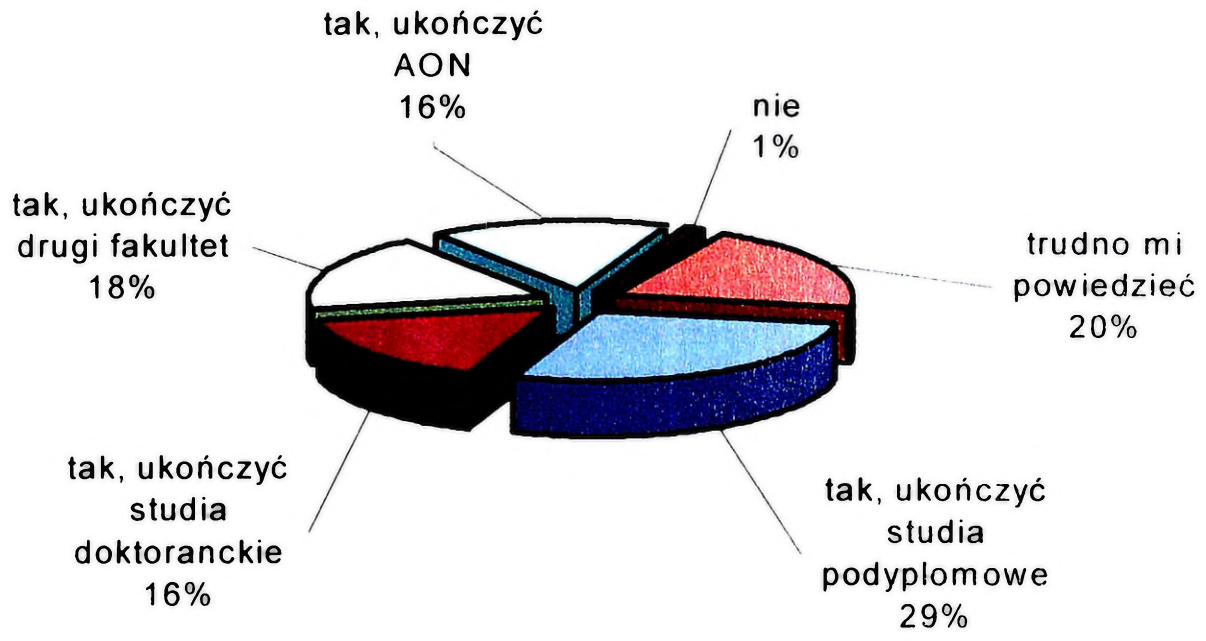

Studenci WAT, chociaż studiują w renomowanej uczelni[2], deklarują w zdecydowanej większości (78.1% respondentów), że po jej ukończeniu dalej będą się kształcili i podnosili swoje kwalifikacje. Najwięcej z nich (29%) chce ukończyć studia podyplomowe.

Znajdują tu potwierdzenie wnioski dotyczące znaczenia motywów poznawczych w wyborze studiów. Ukończenie tylko wyższej uczelni nie zadowala podchorążych. Deklarują oni chęć dalszego kształcenia. Tylko co piąty student nie jest zdecydowany co do dalszego podnoszenia kwalifikacji. Analizy korelacyjne wskazują na zmiany w poglądach podchorążych na wyżej wymienioną kwestię w trakcie studiów (p = 0,01; VCr. = 0,227). (Szczegółowe wyniki badań przedstawia wykres11).

---

[1] Studenci odpowiadali na pytanie: *czy po ukończeniu WAT zamierza Pan podnosić swoje kwalifikacje?*

[2] WAT w 1998 i 1999 zajęła 2 miejsce w Polsce, wśród uczelni politechnicznych, w rankingu wyższych uczelni tygodnika WPROST.

Wykres 11. Zmiany planów edukacyjnych podchorążych w czasie studiów *(WAT - N = 357; dane w %)*[1]

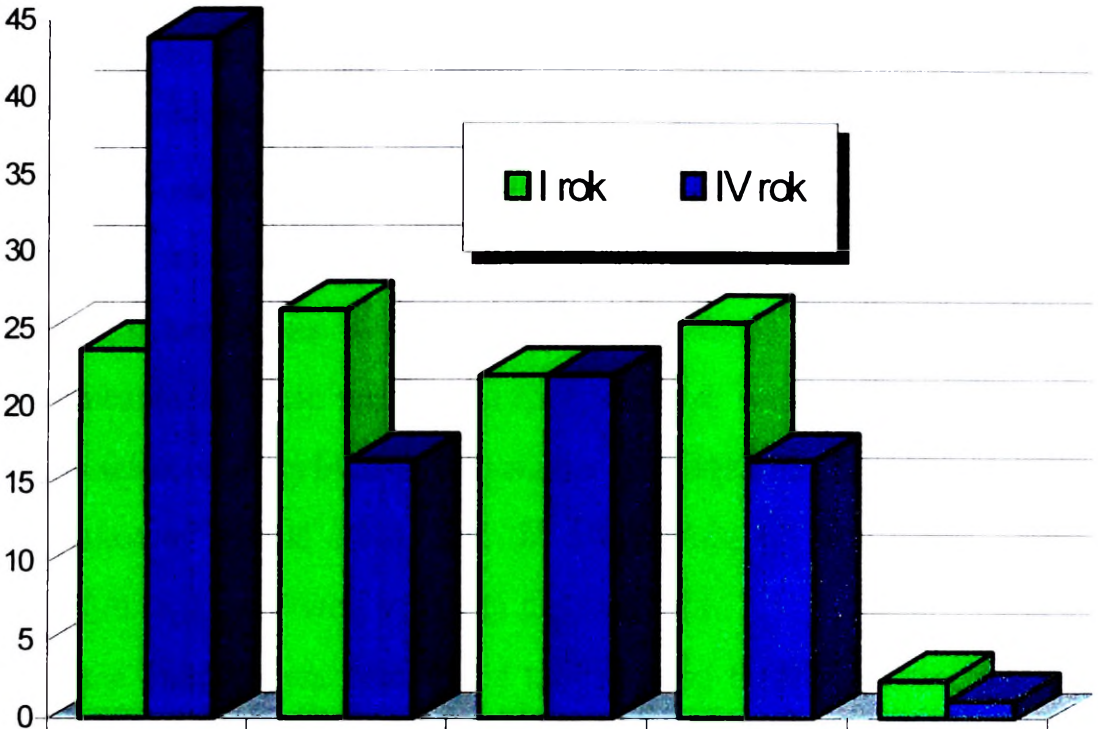

	tak, ukończyć studia podyplomowe	tak, ukończyć studia doktoranckie	tak, ukończyć drugi fakultet	tak, ukończyć AON	nie
I rok	23,7	26,3	22	25,4	2,5
IV rok	43,9	16,5	22	16,5	1,2

Jak wynika z badań, dwa razy więcej podchorążych na IV roku studiów, niż na I roku, chce ukończyć studia podyplomowe. Na I roku natomiast widoczna jest przewaga studentów deklarujących chęć ukończenia studiów doktoranckich. Ponadto studenci IV roku studiów są mniej, niż ich koledzy z I roku, zainteresowani studiami w Akademii Obrony Narodowej (AON). Świadczyć to może o zmianie poglądów w trakcie trwania studiów w WAT. Studenci wraz z upływem czasu studiów bardziej pragmatycznie traktują kwestię podnoszenia kwalifikacji. Przygotowanie doktoratu jest pracochłonne i wymaga poświęcenia dużej ilości czasu. Z kolei studia podyplomowe pozwalają na szybsze poszerzenie wiedzy oraz ukierunkowanie kwalifikacji w pożądanym kierunku.

Jeśli rozpatrzymy powyższe wyniki badań w kontekście deklaracji co do planów zawodowych (Zob. wykres 15 i 16), to nie można wykluczyć, iż rosnąca w

[1] Studenci odpowiadali na pytanie: *czy po ukończeniu WAT zamierza Pan podnosić swoje kwalifikacje?*

czasie studiów liczba studentów chcących ukończyć studia podyplomowe jest wynikiem zamiaru podjęcia decyzji o odejściu z wojska, jeśli zaistnieją sprzyjające okoliczności. Studenci chcą skorzystać z bezpłatnego kształcenia, a następnie znaleźć odpowiednio finansowo satysfakcjonującą pracę. Jeżeli rozpatrujemy zaś kwestię studiów w AON, to nie są one w dużej mierze przydatne „poza wojskiem", a mają za to duże znaczenie dla rozwoju kariery dowódczej, co jak widać nie zawsze jest celem zainteresowań studentów WAT. Plany edukacyjne, a co się z tym wiąże i oczekiwania wobec zawodu urealniają się. Studenci, zdając sobie sprawę z warunków, jakie może im zaproponować wojsko i wiedząc, że otrzymują solidne wykształcenie wybierają optymalne rozwiązanie. Znając ich nastawienie do służby wojskowej można stwierdzić, iż nie kierują się sentymentem do wojska, a realizmem sytuacji życiowej, w której się znajdują.

Zupełnie inaczej przedstawia się ten problem w WSO. Uczelnie te z założenia kształcą studentów na studiach pierwszego stopnia i stąd inny rozkład odpowiedzi na pytanie o poziom planowanego wykształcenia (wykres 12).

Wykres 12. Poziom wykształcenia planowany do osiągnięcia przez podchorążych WSO po ukończeniu studiów *(N = 195; dane w %)*[1]

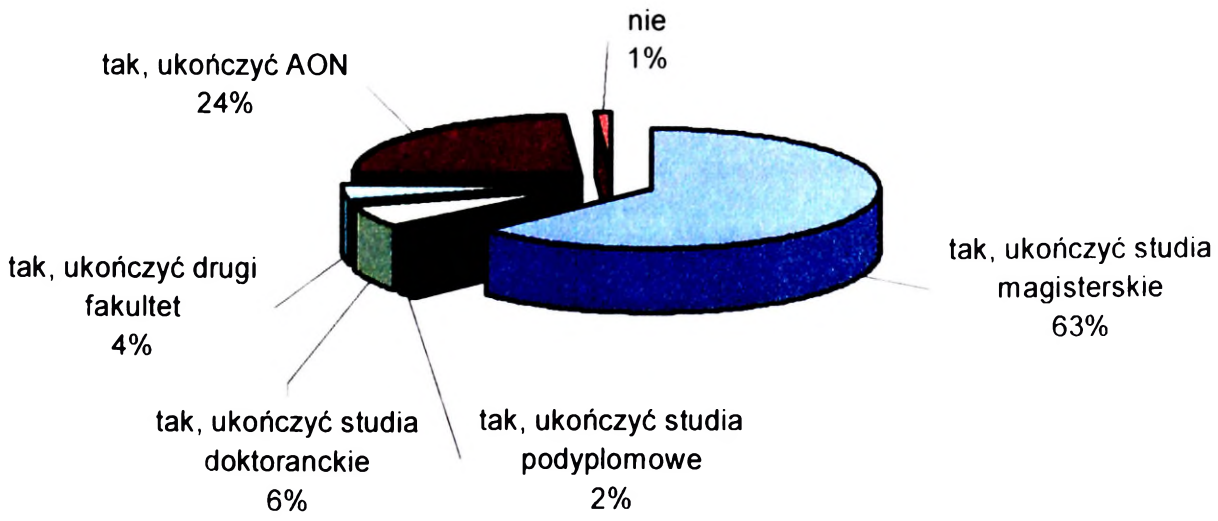

[1] Studenci odpowiadali na pytanie: *Czy po ukończeniu WSO zamierza Pan podnosić swoje kwalifikacje?*

Studenci WSO ze względu na wspomnianą już specyfikę studiów, w większości (87% respondentów) chcieliby uzupełnić swoje wykształcenie, aby uzyskać dyplom studiów drugiego stopnia. Rozkład otrzymanych odpowiedzi (ukończyć AON – 24%, ukończyć studia magisterskie – 63%) świadczy o chęci uzyskania wykształcenia w pełni uznawanego w środowisku cywilnym[1]. Wyższe szkoły oficerskie kształcą przede wszystkim przyszłych dowódców dla których naturalną drogą rozwoju są studia w Akademii Obrony Narodowej. Jednak znaczna ich część chce podwyższać swoje kwalifikacje poprzez ukończenie studiów magisterskich. Dyplom magistra być może nie gwarantuje szybkiej „kariery dowódczej", ale za to pozwala uzyskać wykształcenie w pełni uznawane w środowisku cywilnym. Dlatego słuszny wydaje się postulat, by szkolnictwo wojskowe podlegało takim samym uregulowaniom prawnym, jak szkolnictwo cywilne, a dyplomy ukończenia wyższych uczelni wojskowych były w pełni porównywalne z dyplomami wyższych uczelni cywilnych.

4.4.3. Oczekiwania badanych podchorążych wynikające ze zdobycia wyższego wykształcenia w uczelni wojskowej

Podchorążowie, decydując się na kilka lat studiów, które szczególnie w uczelni wojskowej są okresem wyrzeczeń i ciężkiej pracy, oczekują w zamian za to spełnienia oczekiwań związanych z uzyskaniem wyższego wykształcenia (tabela 19).

Badani studenci oczekują, że kończąc studia w WAT uzyskają, przede wszystkim *samodzielność życiową* (54,5% wskazań), *kwalifikacje zawodowe* (46,3%) i *stabilizację zawodową* (36,5%). Na podstawie przedstawionych wyników badań można sformułować wniosek, iż studenci wiążą uzyskanie samodzielności życiowej z uzyskaniem kwalifikacji zawodowych i dobrego zawodu i tego właśnie oczekują po ukończeniu studiów.

Wyniki badań uzyskane w WSO są podobne, chociaż gradacja korzyści wynikających z ze zdobycia wykształcenia w uczelni wojskowej jest inna.

---

[1] Absolwenci Akademii Obrony Narodowej uzyskują tytuł *oficera dyplomowanego*.

Podchorążowie WSO bardziej niż ci z WAT liczą na stabilizację zawodową (52,3% wskazań).

Tabela 19. Oczekiwania podchorążych wynikające ze zdobycia wyższego wykształcenia *(WAT – N = 357; WSO – N = 195; dane w %)*

Jak pan sądzi, co przede wszystkim uzyska Pan po zdobyciu wyższego wykształcenia?	**WAT**	**WSO**
1) samodzielność życiową (materialną)	**54,5**	**53,3**
2) kwalifikacje zawodowe	46,3	40,0
3) stabilizację zawodową	36,5	52,3
4) dobre stanowisko pracy w wojsku	29	31,8
5) awans społeczny	25,0	18,5
6) uznanie i szacunek społeczny	17,4	23,1
7) dobrą pracę w cywilu	14,0	6,2
8) inne	6,5	4,1
9) wysokie zarobki	6,2	5,1
10) przydatność dla społeczeństwa	5,3	12,8
11) większe możliwości uczestniczenia w korzystaniu z dóbr kultury	1,7*	1,5*

* ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru procenty nie sumują się do 100.

Specyfika uczelni wojskowej powoduje, że wszyscy jej absolwenci po ukończeniu szkoły mają zapewnioną pracę i w dużej mierze tylko od nich samych, ich zdolności i chęci do pracy zależy, jak potoczy się ich kariera zawodowa. Jednocześnie, co jest pewnym paradoksem, studenci zdają sobie sprawę z warunków finansowych, jakie armia ma im do zaproponowania po ukończeniu studiów (*wysokie zarobki* - WAT – 6,2%; WSO – 5,1%). Analizując te wyniki w aspekcie teorii oczekiwań[1] można pokusić się o stwierdzenie, że jeżeli w przyszłej pracy zawodowej nie zostaną spełnione oczekiwania związane z finansowymi

[1] Zob. Stoner J. A. F., Freeman R. E., Gilbert D. R., *Kierowanie*, Warszawa 1999, s. 441-444.

warunkami służby, będzie występowało wśród kadry zjawisko frustracji i niezadowolenia, które z kolei może doprowadzić do rezygnacji z pracy w wojsku.

Na podstawie przedstawionych wyników badań można stwierdzić, iż studenci uczelni wojskowych realnie oceniają istniejącą sytuację w wojsku. Wybrali drogą życiową, która stwarza im przesłanki do ustabilizowanej przyszłości (pewna praca i możliwość dokształcania). Są oni przekonani, iż otrzymują dobre wykształcenie, które we współczesnej rzeczywistości społecznej jest jednym z najważniejszych atutów młodych ludzi rozpoczynających dorosłe życie.

4.5. Podsumowanie

Zmiany, zachodzące w osobowości podchorążych pod wpływem działalności dydaktyczno – wychowawczej wyższej uczelni wojskowej, w tym przypadku Wojskowej Akademii Technicznej, wyrażające się w nabyciu określonych umiejętności, nawyków, a także, co jest przedmiotem tejże pracy – w postawach, poglądach i uznawanej hierarchii wartości, są zwierciadłem skuteczności oddziaływań uczelni.

Zaprezentowane rozważania teoretyczne i analiza wyników badań przeprowadzonych w Wojskowej Akademii Technicznej oraz badań porównawczych pozwalają na zweryfikowanie części hipotez przedstawionych w rozdziale III niniejszej pracy oraz przedstawienie pewnych uogólnień.

Studenci wyższych uczelni wojskowych, wybierając studia wojskowe, kierują się głównie motywami osobistymi i poznawczymi. Jedną z najistotniejszych zalet szkolnictwa wojskowego jest niski koszt studiów ponoszony przez pojedynczego studenta, stąd też duża liczba studentów pochodzących ze wsi i małych miasteczek, które są dość często środowiskami niezamożnymi, studiuje w uczelniach wojskowych. Aktualnie w Polsce trwa wprowadzanie w życie reformy systemu edukacji, która według założeń autorów, ma doprowadzić do upowszechnienia średniego i wyższego wykształcenia, szczególnie w środowiskach, gdzie start

życiowy młodzieży jest trudny (wsie, małe miasteczka)[1]. Aspekt niskich kosztów studiów ponoszonych przez studentów uczelni wojskowych, może być drogowskazem dla reformatorów szkolnictwa polskiego. Bezpłatność szkolnictwa wojskowego stanowi swego rodzaju wyjątek przy coraz większej liczbie szkół wyższych pobierających czesne za studia i planach wprowadzenia odpłatności za wszystkie rodzaje studiów.

Motywy wyboru uczelni różnicują podchorążych WAT i WSO. Dla studentów WAT głównymi motywami podjęcia nauki były motywy osobiste w drugiej kolejności poznawcze. W przypadku studentów WSO kolejność ta jest odwrotna.

Przedstawione w niniejszym rozdziale wyniki badań pozwalają na pozytywne zweryfikowanie hipotezy, iż studenci oczekują uzyskania dobrego wykształcenia i zawodu, który gwarantowałby im życiową stabilizację.

Przemianami, jakie dokonują się w trakcie studiów w postawach wobec zawodu są te, które dotyczą deklarowanego wykształcenia, jakie pragną zdobyć studenci. Wśród studentów IV roku studiów jest dwa razy więcej chętnych do ukończenia studiów podyplomowych, niż na I roku studiów, gdzie przeważa chęć ukończenia studiów doktoranckich. U studentów kształtuje się swoisty pragmatyzm życiowy. Poprzez studia podyplomowe można w krótkim czasie ukierunkować zdobytą już wiedzę, przystosowując swoje kwalifikacje do zaistniałych w danym momencie potrzeb.

Oczekiwania wobec poziomu nauczania języków obcych są spełniane bardziej na początku studiów, niż przed ich ukończeniem. Wzrastają prawdopodobnie wymagania podchorążych odnośnie kształcenia językowego. Przyczyną tego może być coraz większe znaczenie znajomości języków obcych jako czynnika warunkującego rozwój kariery zawodowej i to nie tylko w wojsku. Dokonujące się zmiany w oczekiwaniach podchorążych wobec zawodu oficera urealniają się pod wpływem konfrontacji z rzeczywistością armii.

---

[1] Zob. *Reforma systemu edukacji. Szkolnictwo ponadgimnazjalne (projekt – materiały do dyskusji)*, Warszawa 2000.

Podchorążowie bardzo cenią sobie wysoki poziom nauczania w Wojskowej Akademii Technicznej. Ponad jedna trzecia studentów jest tego zdania. Ponadto prawie dwie trzecie studentów wyraziło opinię, iż w środowisku, z którego pochodzą uważa się, iż poziom nauczania w WAT jest wyższy niż w innych uczelniach. Jednocześnie ponad połowa studentów potwierdza tę opinię. Dla jednej trzeciej studentów wysoki poziom nauczania w WAT był motywem wyboru tej właśnie uczelni.

Wraz z latami studiów spada zainteresowanie wyborem zawodu wojskowego a opinia o uczelni staje się bardziej krytyczna. Mniej studentów IV roku, niż I poleciłoby uczelnię, w której studiują, swoim znajomym.

Przedstawiona w rozdziale metodologicznym hipoteza badawcza, iż studenci są przeciążeni zajęciami została zweryfikowana pozytywnie. Jako najbardziej negatywną stronę studiowania w uczelni wojskowej podają oni obciążenie obowiązkami służbowymi. Podchorążowie WAT i WSO zgodni w tym względzie. Uczelnia nie spełnia oczekiwań studentów w tej kwestii.

Typ ukończonej szkoły różnicuje poglądy respondentów w kwestiach:

- absolwenci liceów ogólnokształcących oceniają lepiej niż oczekiwali: warunki do rekreacji i wypoczynku, poszanowanie osobowości, obciążenie obowiązkami służbowymi, zachowanie przełożonych w stosunku do absolwentów innych szkół średnich,
- absolwenci liceów oceniają, że poziom nauczania w dziedzinie przedmiotów specjalistycznych jest wyższy niż oczekiwali.

Rozdział V

EWOLUCJA ZMIAN POSTAW PODCHORĄŻYCH WOBEC ZAWODU WOJSKOWEGO W TRAKCIE STUDIÓW W WYŻSZEJ UCZELNI WOJSKOWEJ

W niniejszym rozdziale skupiono się głównie na zmianach postaw podchorążych wobec zawodu, jako wyniku działalności szkoły wyższej, wyrażającej się w kształtowaniu osobowości zawodowej przyszłych pracowników. Postawy te kształtują się zależnie od struktury i charakteru określonych sytuacji. Odpowiedniej treści nabierają takie jej zasadnicze elementy, jak: układ funkcji i treści w zakresie orientacji poznawczej, emocjonalnej oraz układ funkcji w zakresie czynności realizujących cele osoby wobec wartości mieszczących się w sytuacji[1]. Ukształtowana postawa zawiera trzy składniki: intelektualny, uczuciowo – motywacyjny i behawioralny[2]. W procesie kształtowania można oddziaływać równocześnie na wszystkie konstytutywne elementy postawy. W niniejszej rozprawie przyjęte zostało założenie, iż dyspozycje emocjonalne już ukształtowane, składające się na uczuciowy komponent postawy decydowały w znacznej mierze o wyborze uczelni i zawodu wojskowego. Niemniej jednak uczelnia poprzez ułatwienie podchorążym zdobywania doświadczeń i przeżyć uczuciowych może również na nie oddziaływać. Prawidłowości kształtowania się komponentu behawioralnego postawy dotyczą celowego oddziaływania na tę jej stronę[3], natomiast kształtowanie komponentu poznawczego łączy się z percepcją informacji, z przekazywaniem jednostce wartości, wymagań, zasad i norm

---

[1] S. Gerstman. (red.). *Osobowość*. Warszawa 1970. s. 70-71.

[2] Zob. Rozdział I.

[3] Pisząc o kształtowaniu postaw E. Tkaczyk twierdzi, iż komponent behawioralny może się ukształtować również pod wpływem czysto zewnętrznego przymusu społecznego. E. Tkaczyk. *Kształtowanie się walencji przedmiotu postawy w świetle teorii uczenia się*. [w:] S. Nowak. (red.). *Teorie postaw*. Warszawa 1973. s. 186-211.

postępowania[1]. Dostarczanie rzeczowej wiedzy o przedmiocie postawy oraz organizowanie warunków do aktywnego i samodzielnego jej zdobywania i rozszerzania zapobiega tworzeniu się postaw niepełnych. Na podłożu rzetelnych i prawdziwych informacji, dostosowujących pod względem zakresu, treści i formy do możliwości intelektualnych jednostki, kształtują się przekonania i poglądy dobrze uzasadnione i ugruntowane, stając się rzeczowymi elementami danej postawy[2].

Badając zmiany w postawach podchorążych wobec zawodu wojskowego wyodrębniono następujące związane z nimi sfery:

- motywy wyboru zawodu wojskowego;
- aspiracje zawodowe;
- uznawane wzory osobowe i wartości;
- przekonania oraz nastawienia wobec zawodu.

5. 1. Motywy wyboru zawodu wojskowego

Badanie problemów wyboru zawodu wojskowego przez podchorążych pozwala na zrozumienie złożoności ludzkich zachowań w procesie kształcenia w wyższej szkole wojskowej.

Z założonych hipotez i analizy literatury wynika, iż wśród licznie występujących uwarunkowań, na proces motywacji podchorążych wpływają szczególnie silnie czynniki osobiste, poznawcze i społeczne.

Wybór zawodu jest jedną z najważniejszych decyzji człowieka. Ze społecznego, ale i indywidualnego punktu widzenia najbardziej korzystna jest sytuacja, kiedy wybrany zawód jest zgodny z zainteresowaniami, zdolnościami i wiedzą studenta, a więc tym wszystkim, co stanowi o jego przydatności do wybranego zawodu.[3] Z zainteresowaniami i oczekiwaniami wiążą się motywy,

---

[1] Zob. W. Wołoszyn, *Powinności nauczycieli akademickich a gotowość zawodowa studentów*, Bydgoszcz 1996, s. 47-54.

[2] M. Przetacznik – Gierowska, Z. Włodarski, *Psychologia wychowawcza*, t II, Warszawa 1994, s. 79.

[3] W. Bańka, (red.), *Efektywność kształcenia* ... wyd. cyt., s.28.

którymi kierują się młodzi ludzie, wybierając określony zawód. Poznanie motywów, jakimi kierowali się studenci uczelni wojskowych przy wyborze uczelni i w konsekwencji zawodu wojskowego sprzyja lepszemu poznaniu postaw podchorążych wobec zawodu.

Badani podchorążowie zostali poproszeni o wskazanie motywami, jakimi kierowali się, wybierając zawód wojskowego (tabela 20).

Tabela 20. Motywy wyboru zawodu wojskowego przez badanych podchorążych *(WAT – N = 357; WSO – N = 195; dane w %)*

Wyszczególnienie	WAT	WSO
1) możliwość materialnego usamodzielnienia się	**48,9**	**52,3**
2) możliwość bezpłatnego kształcenia i dokształcania	**40,2**	**45,1**
3) sytuacja na cywilnym rynku pracy	34,0	35,4
4) zainteresowanie wojskiem	32,3	34,4
5) możliwość szybkiego otrzymania mieszkania	28,4	23,1
6) dostęp do nowoczesnej techniki	27,8	17,4
7) prestiż zawodu wojskowego	26,1	27,7
8) chęć służenia narodowi	25,6	34,9
9) chęć dowodzenia, kierowania innymi	16,3	34,9
10) możliwość szybkiego awansu społecznego	16,0	23,6
11) tradycje rodzinne	12,9	19,5
12) zamiłowanie do przygód	12,6	25,1
13) chęć pomocy materialnej rodzinie	11,8	18,5
14) przypadek	8,1	7,2
15) wysokość zarobków w wojsku	5,3	8,2
16) wpływ rodziny, kolegów, znajomych	3,7	4,1
17) inne	3,4	2,1
18) niepowodzenia w podjęciu innych studiów i innego zawodu	2,8*	1,5*

*ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru procenty nie sumują się do 100.

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że podchorążowie WAT przy wyborze zawodu kierowali się głównie motywami osobistymi. Jako główne motywy badani wymieniają: *możliwość usamodzielnienia materialnego*

(48,9% wskazań), *możliwość bezpłatnego kształcenia, dokształcania* (40,2%). Wojsko jako instytucja daje możliwość usamodzielnienia materialnego (np.: gwarancja uzyskania pracy po skończeniu uczelni, możliwość otrzymania kwatery służbowej). Funkcjonuje tu również (w dużej części bezpłatny) system podwyższania kwalifikacji zawodowych.

Porównując te wyniki badań z uzyskanymi w WSO można stwierdzić, iż dla studentów WSO większe znaczenie mają takie motywy związane ze specyfiką zawodu wojskowego, jak: *chęć służenia narodowi* (34,9%) oraz *zamiłowanie do przygód* (25,1%).

Interesujący jest też fakt, iż studenci WAT i WSO wybierając zawód wojskowego, oczekują usamodzielnienia finansowego, a przy wyborze uczelni kierują się głównie finansowymi uwarunkowaniami studiów, ale jednocześnie znikoma jest liczba (5,3% wskazań) studentów WAT podających wysokie zarobki w wojsku jako motyw do pełnienia służby zawodowej.

Z dotychczasowych ustaleń wynika, iż do wojska w charakterze kandydatów na żołnierzy zawodowych przychodzą w dużej części ludzie, którzy nie mają innego wyboru. Ze względów finansowych, dostępne są dla nich tylko studia wojskowe. Powstaje zatem pytanie, czy jest to zjawisko korzystne dla tego właśnie zawodu. Czy podchorążowie, wśród których tylko co trzeci deklaruje zainteresowanie wojskiem, gwarantują w przyszłości wysoki poziom umiejętności zawodowych i wartości etycznych?

W powyższej części niniejszego podrozdziału opisane zostały motywy wyboru zawodu wojskowego. Wiele z tych motywów zmieniło się w trakcie nauki w uczelni wojskowej. Studenci w czasie studiów mieli możliwość poznania wojska, dostrzeżenia jego wad i zalet. Interesujące może być poznanie powodów, dla których badani podchorążowie chcieliby jeszcze raz wybrać zawód oficera, (tabela 21).

Tabela 21. Obecne powody wybory zawodu oficera
(WAT – N = 357; WSO – N = 195; dane w %)

Gdyby wybierał Pan dzisiaj zawód oficera, jakie byłyby główne powody wstąpienia do wojska?	**WAT**	**WSO**
1) interesuję się techniką i inżynierią	**42,4**	**19,0**
2) chciałbym być niezależnym / chęć opuszczenia domu	38,2	35,9
3) interesuję się sportem i aktywnością fizyczną	35,4	29,7
4) z powodu ułatwień w kształceniu i dokształcaniu	33,4	35,4
5) z powodu bezrobocia w cywilu	31,7	34,9
6) interesuję się wojskowością	28,4	28,7
7) z powody bezpieczeństwa zawodowego	20,2	16,4
8) chciałbym odegrać swoją rolę w służbie narodu	18,8	27,7
9) z powodu ułatwień w awansie społecznym	17,1	21,5
10) chciałbym być marynarzem, lotnikiem, spadochroniarzem itd.	13,5	26,7
11) z powodu możliwości pracy w zdyscyplinowanej organizacji	13,5	13,8
12) z powodu zarobków	13,2	22,1
13) szukam przygód	12,6	25,1
14) interesuję się kierowaniem ludźmi	12,1	12,3
15) nie wybrałbym tego zawodu	***11,2***	***15,4***
16) by kontynuować tradycję rodzinną	10,7	20,0
17) z powodu etyki wojskowej	9,8	5,6
18) chciałbym działać jako nauczyciel	4,6	7,2
19) chciałbym naśladować jakieś osobowości wojskowe	**4,2***	**5,1***

* ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru procenty nie sumują się do 100.

Wśród najważniejszych powodów powtórnego, hipotetycznego wyboru zawodu wojskowego podchorążowie wymieniają: *interesuję się techniką i inżynierią* (42,4% wskazań), *chciałbym być niezależnym chęć opuszczenia domu* (38,2%). Odpowiadając na to pytanie, studenci uczelni pokazują realne zalety służby wojskowej, odbierane przez kandydatów na oficerów już po pewnym okresie służby.

Studenci WSO wskazywali odmienne powody, dla których ponownie chcieliby zostać oficerem. Główne różnice wiążą się ze specyfiką uczelni. Studenci WSO większe znaczenie przywiązują do takich motywów, jak: *chciałbym być marynarzem, lotnikiem spadochroniarzem itd.* i *szukam przygód*, a zdecydowanie mniejsze do *interesuję się techniką i inżynierią.*

Na podstawie otrzymanych wyników można stwierdzić, iż 11,2 % studentów WAT i 15,4% studentów WSO nie wybrałoby ponownie zawodu wojskowego[1].

Analiza odpowiedzi na to i poprzednie pytanie pozwala na przedstawienie pewnych uogólnień. Najczęściej powtarzające się w badaniach motywy wyboru zawodu wojskowego to zdecydowanie motywy ekonomiczne. Te, ukierunkowane na wojsko, na ogół znajdują się na dalszym miejscu[2].

Otrzymane wyniki badań pozwalają na stwierdzenie, iż w czasie studiów następują pewne zmiany w motywach wyboru zawodu wojskowego. Wśród studentów WAT wzrosło zainteresowanie techniką, a motywy osobiste przesunęły się na plan dalszy.

5.1.1. Retrospektywny obraz motywacji do wojska i zawodu wojskowego

Dla prowadzonych analiz interesująca jest również samoocena ogólnej motywacji podchorążych do zasadniczych aspektów drogi życiowej, którą wybrali. Zgromadzone opinie respondentów pozwalają na określenie zmian w ich motywacji do zawodu wojskowego i wojska, jako instytucji, (tabela 22).

Tabela 22. Ocena poziomu motywacji do wojska i zawodu wojskowego *(WAT - N = 357; dane w %)*

Kiedy Pana motywacja była większa?	***przed wstąpieniem do WAT***	***obecnie***	***zawsze była jednakowo duża***	***nigdy nie była duża***
a) do wojska jako instytucji	**52,2**	13,2	18,8	14,9
b) do zawodu wojskowego	44,7	13,8	**27,0**	13,5

[1] Por. rozdział 5.4.2.

[2] Por. A. Wielgus, *Osobowość oficera* ... wyd. cyt. s. 229-241

Tabela 22 przedstawia samoocenę podchorążych dotyczącą zmian motywacji do wojska oraz do zawodu wojskowego, przed i w trakcie studiów w WAT. Studenci generalnie oceniają, że ich motywacja przed podjęciem studiów była większa. Około 10% badanych studentów deklaruje większą motywację do zawodu wojskowego niż do wojska na poziomie *zawsze była jednakowo duża*. Tylko około 13% podchorążych uznaje, że w czasie studiów w WAT wzrosła ich motywacja do wojska i do zawodu wojskowego.

Około 13% respondentów przyznaje, że w okresie pobytu w WAT ich motywacja wzrosła.

Przeprowadzone analizy korelacyjne wykazały, iż nie ma różnic istotnych statystyczne w poziomie motywacji do zawodu wojskowego pomiędzy podchorążymi I i IV roku studiów.

Na podstawie analiz korelacyjnych można stwierdzić również, że istnieje wyraźna choć mała zależność pomiędzy rokiem studiów, a motywacją do wojska jako instytucji ($p = 0,00$; $VCr. = 0,308$). Uzyskane wyniki badań przedstawione zostały na wykresie 13.

Przed podjęciem studiów większą motywacje do wojska, jako instytucji deklaruje o ponad 20% studentów IV więcej niż I roku. Ponadto więcej studentów IV roku deklaruje, że motywacja do wojska nigdy nie była duża. Dla przeprowadzanych analiz istotnym wydaje się fakt, iż zachodzące zmiany w samoocenie motywacji studentów do zawodu wojskowego w trakcie studiów, nie są istotne ze statystycznego punktu widzenia, (wykres 14).

Ponadto na podstawie przeprowadzonych analiz korelacyjnych można stwierdzić, że im wyższa średnia ocen końcowych w szkole średniej, tym częstszy wybór odpowiedzi opisanych kategorią *zawsze była wysoka* oraz mniej wyborów opisanych kategorią *obecnie* ($p = 0,01$; $VCr. = 0,155$).

Wykres 13. Zmiana motywacji podchorążych do wojska jako instytucji w trakcie studiów WAT *(N – 357; dane w %)*[1]

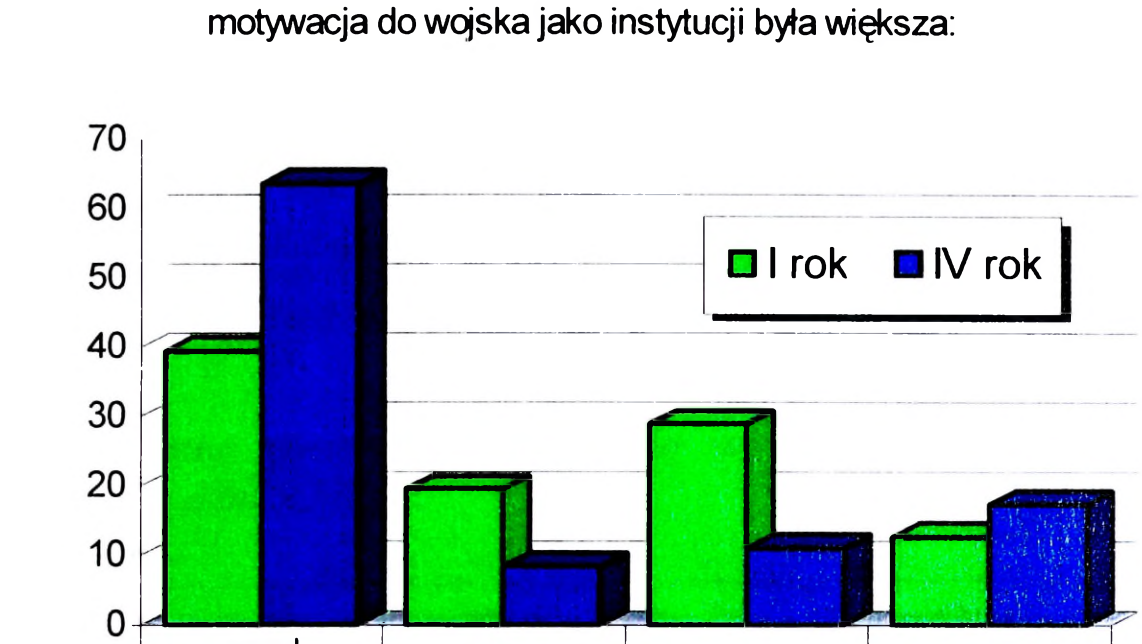

	przed wstąpieniem do WAT	obecnie	zawsze była jednakowo duża	nigdy nie była duża
I rok	39,4	19,4	28,8	12,5
IV rok	63,5	8,3	10,9	17,2

Wykres 14. Zmiana motywacji podchorążych do zawodu wojskowego w trakcie studiów w WAT *(N = 357; dane w %)*

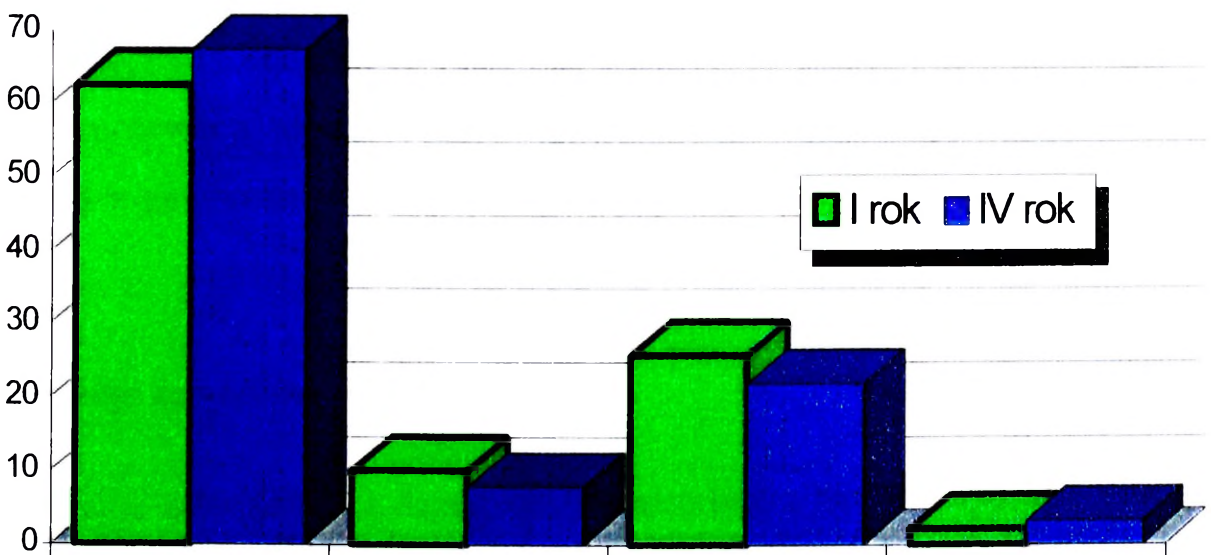

	przed wstąpieniem do WAT	obecnie	zawsze była jednakowo duża	nigdy nie była duża
I rok	62,5	10	25,6	1,9
IV rok	67,4	7,8	21,8	3,1

Uzyskane wyniki badań pozwalają przypuszczać, że funkcjonująca rzeczywistość w uczelniach wojskowych nie wpływa pozytywnie na kształtowanie motywacji do zawodu wojskowego. Studenci po zapoznaniu się z realiami wojska nie są już takimi jego entuzjastami. Na ten stan rzeczy mogą mieć wpływ obiegowe opinie o stosunkach panujących w wojsku i dobrych warunkach socjalnych, jakie proponuje wojsko kadrze zawodowej. Rzeczywistość mija się z tymi wyobrażeniami, dlatego być może, zaobserwowano malejącą motywację do zawodu wojskowego i do wojska jako instytucji, w trakcie studiów.

Tabela 23. Ocena poziomu motywacji do wojska i zawodu wojskowego *(WSO - N = 195; dane w %)*

Wyszczególnienie	***Przed wstąpieniem do WSO***	***obecnie***	***zawsze była jednakowo duża***	***nigdy nie była duża***
a) do wojska jako instytucji	**47,7**	13,3	26,7	11,8
b) do zawodu wojskowego	43,6	13,3	**34,4**	8,2

Analizując wyniki badań uzyskane w WSO można stwierdzić, iż generalnie są one zgodne z wynikami uzyskanymi w WAT. Różnicą jest nieznacznie wyższa motywacja na poziomie *zawsze była jednakowo duża* w wymienionych kategoriach. Oznaczałoby to, że studenci WSO deklarują wyższy poziom „wysokiej" motywacji do zawodu wojskowego (34,4%) oraz do wojska jako instytucji (26,7%). Znajdują tu potwierdzenie wcześniejsze uwagi o większym poziomie motywacji deklarowanym przez podchorążych WSO, do kategorii związanych z zawodem wojskowym, w stosunku do ich kolegów studiujących w WAT.

5.2. Aspiracje zawodowe

Aspiracje zawodowe są dążeniami związanymi z zawodem, pracą zawodową. Odnoszą się do zdobycia w przyszłości określonego zawodu lub wykonywania pewnych czynności zawodowych. Na podstawie dotychczasowych badań literatury

i obserwacji studentów można przypuszczać, że ich aspiracje w dużym stopniu wpływają na rzetelność studiowania. Im wyższe ambicje ma student, tym bardziej jest aktywny, bardziej angażuje się w życie uczelni, identyfikuje się z wybranym zawodem.

5.2.1. Plany zawodowe podchorążych

Poznanie oczekiwań i aspiracji zawodowych ma duże znaczenie dla zrozumienia postaw podchorążych wobec zawodu wojskowego. Podchorążowie, studiując w uczelni wojskowej, mają swoje plany zawodowe na przyszłość. Odpowiedzi na pytanie dotyczące planów zawodowych po ukończeniu studiów przedstawia wykres 15.

Wykres 15. Plany zawodowe podchorążych po ukończeniu WAT *(N = 357; dane w %)*

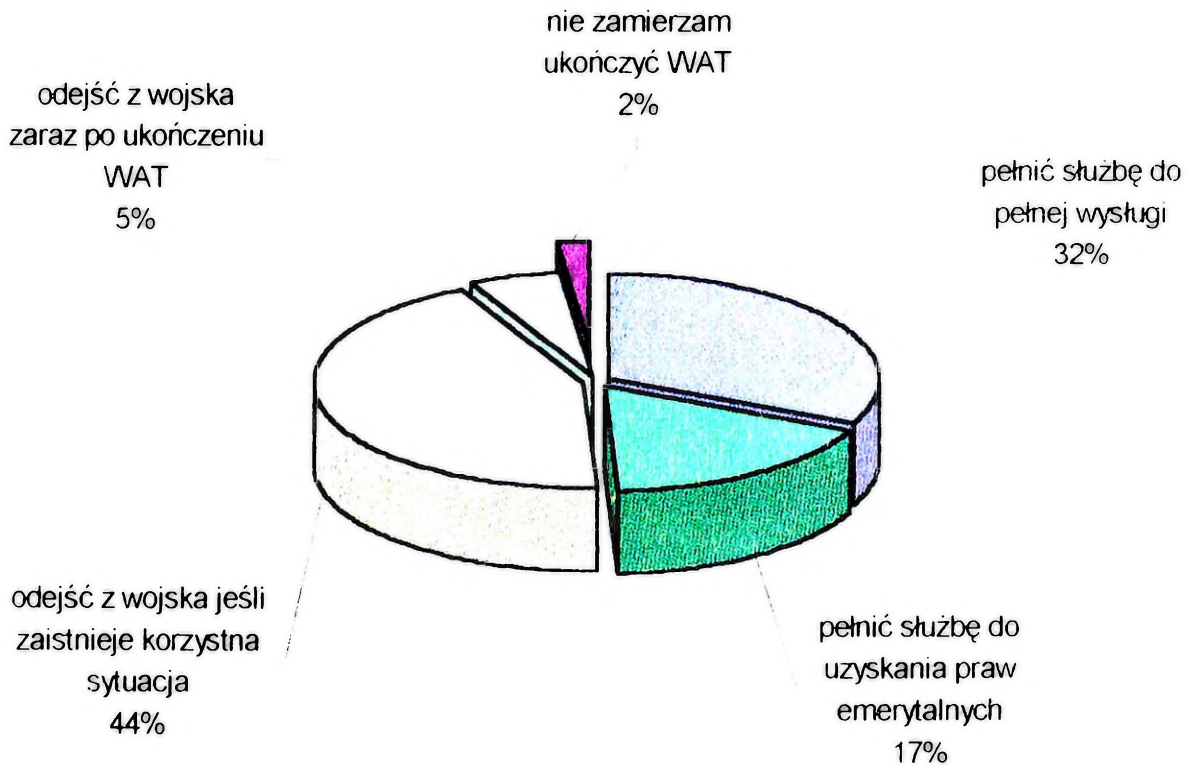

Jak wynika z odpowiedzi udzielonych na pytanie dotyczące planów zawodowych studentów WAT, prawie połowa badanych (49%) ma zamiar służyć w wojsku przynajmniej do uzyskania praw emerytalnych, z tego 32% podchorążych chce służyć do pełnej wysługi lat. Podobna liczba studentów (44%),

zamierza wykonywać ten zawód do chwili uzyskania lepszej propozycji pracy. Przedstawione na wykresach 15 i 16 dane wskazują, że podchorążowie, mimo że wybrali zawód wojskowego nie chcą być z nim związani na dobre i na złe. Swój pobyt w strukturach armii uzależniają od sytuacji na rynku pracy. W kontekście wcześniejszych ustaleń dotyczących motywów wyboru zawodu wojskowego, można zaryzykować twierdzenie, że jeżeli sytuacja finansowa oficerów nie będzie zbliżona do osób z porównywalnym wykształceniem, ale pracujących poza wojskiem, to nastąpi odejście sporej części kadry zawodowej do pracy poza strukturami armii.

Wykres 16. Plany zawodowe podchorążych po ukończeniu WSO *(N = 195; dane w %)*

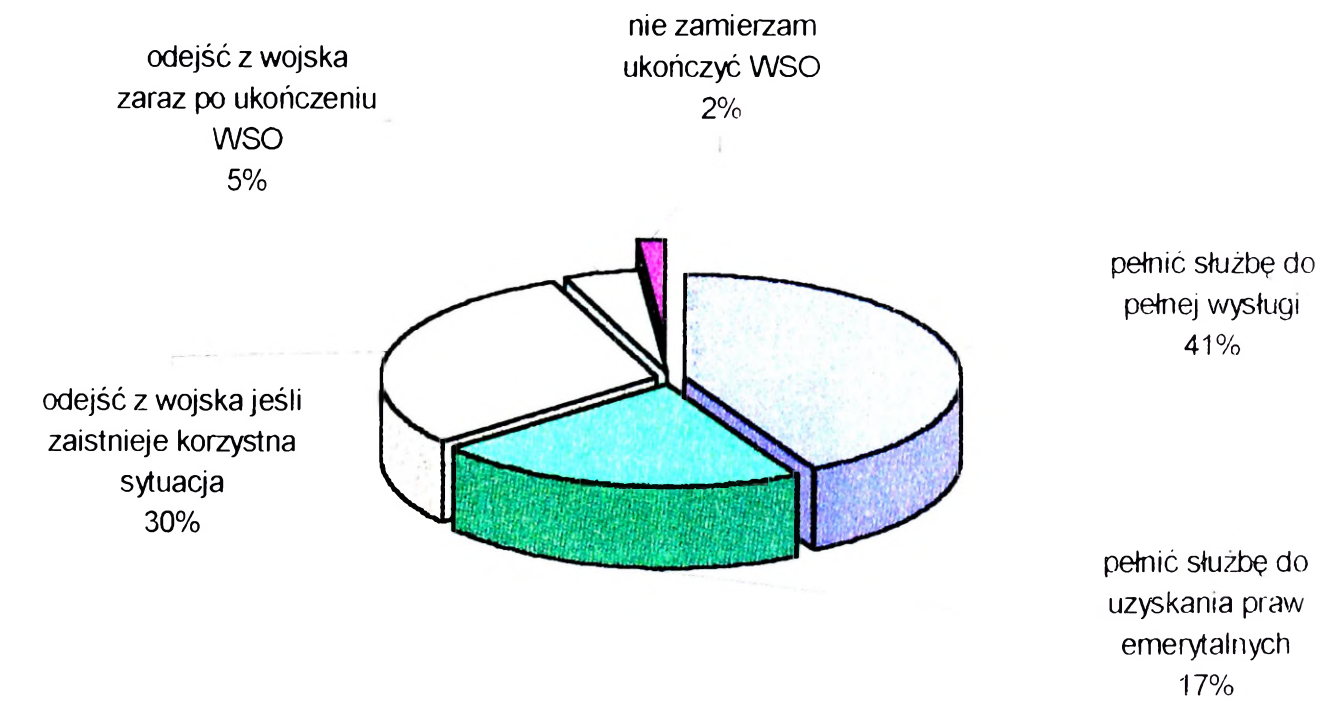

Porównując wyniki uzyskane w WSO z wynikami z WAT, można stwierdzić, że plany zawodowe podchorążych po ukończeniu studiów, różnią się. Więcej o 10% podchorążych w WSO niż w WAT chce pełnić służbę do pełnej wysługi lat i jednocześnie o 14% mniej podchorążych chce odejść z wojska, gdy zaistnieje korzystna sytuacja.

Uzyskane wyniki z badań pozwalają stwierdzić, iż podchorążowie WAT na tle podchorążych WSO są słabiej zdeterminowani do służby w wojsku. Czują się mniej związani ze środowiskiem wojskowym. Przyczyn takiego stanu rzeczy może być kilka. Jedną z nich jest specyfika uczelni. Absolwenci WAT otrzymują wykształcenie umożliwiające często znalezienie lepiej płatnej pracy w cywilu. Wykształcenie uzyskiwane w WSO rzadko wykracza poza specjalności typowo wojskowe i bez dodatkowych studiów lub kursów nie można liczyć na szybkie znalezienie dobrej pracy.

W badanych planach zawodowych podchorążych po ukończeniu studiów zauważa się zależność między dokonanymi wyborami planów zawodowych a rokiem nauki ($p = 0,00$; $VCr. = 0,273$). Szczegółowe wyniki badań przedstawia poniższy wykres.

Wykres 17. Zmiana poglądów podchorążych na temat planów zawodowych *(N = 357; dane w %)*

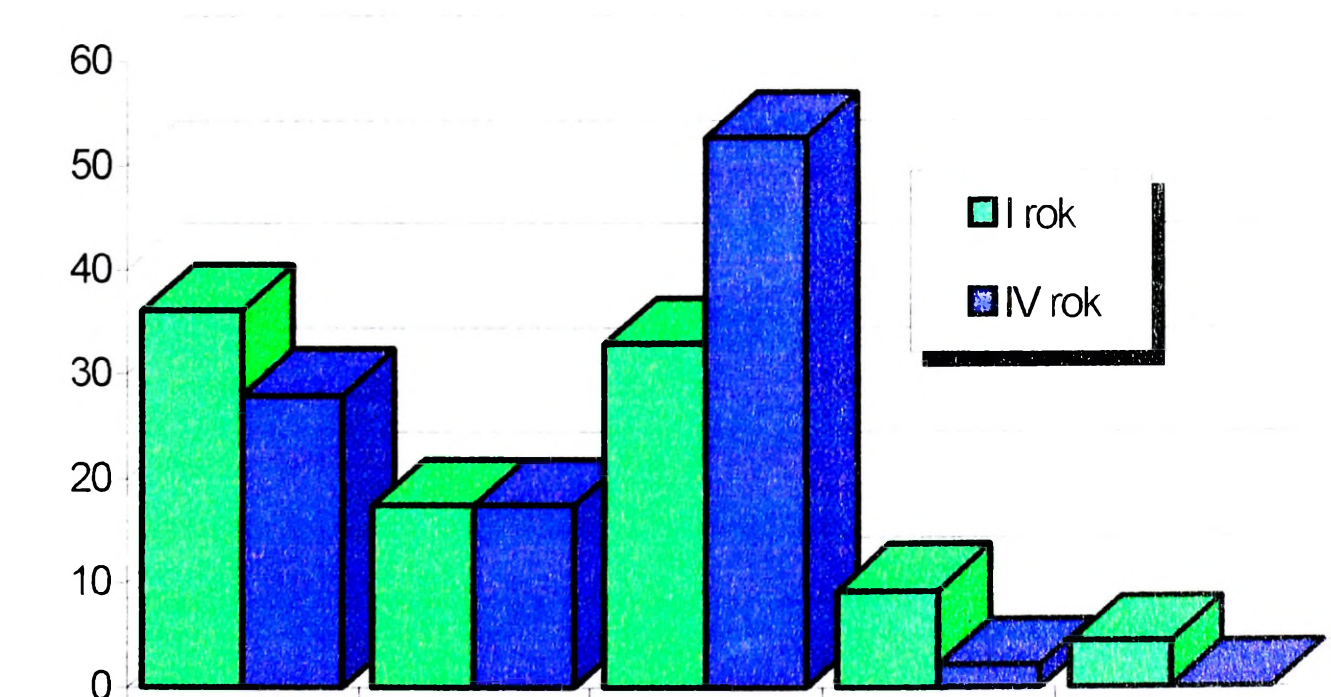

Z zaprezentowanych na wykresie 17 danych wynika, iż o prawie 20% więcej studentów IV niż I roku studiów chce odejść z wojska, jeśli zajdzie korzystna sytuacja. Jednocześnie więcej studentów I roku niż IV chce zrezygnować z pracy w wojsku zaraz po ukończeniu uczelni. Wnioski z przeprowadzonych analiz korelacji wskazują, iż w trakcie nauki studenci zmieniają swój stosunek do przyszłej pracy zawodowej. Mając na uwadze wcześniejsze ustalenia, można stwierdzić, że podchorążowie chcą pracować w wojsku, jednak tylko do momentu, kiedy będą mogli korzystnie odejść do innej pracy spełniającej ich oczekiwania, gównie ekonomiczne. Wraz z latami nauki spada liczba podchorążych pragnących odejść zaraz po skończeniu studiów. Znów można znaleźć potwierdzenie dla hipotezy, iż oczekiwania wobec zawodu urealniają się pod wpływem konfrontacji z rzeczywistością armii.

5.2.2. Uwarunkowania decydujące o sukcesie w służbie

W procesie analizy aspiracji edukacyjnych i zawodowych, ważne jest określenie uwarunkowań, w jakich mogą się one urzeczywistniać. Ocenie respondentów poddano czynniki mogące decydować o sukcesie w służbie. Stanowią one (postrzegane przez podchorążych) warunki do realizacji w praktyce aspiracji zawodowych. Wyniki badania opinii na ten temat zostały zamieszczone w tabeli 24.

Jak wynika z uzyskanych wyników badań zasadniczy wpływ na sukces w służbie mają: *ambicja, dążenie do celu* – 59,9% wskazań oraz *inicjatywa, energiczność, operatywność* – 45,8%. Niestety oprócz tych pozytywnych cech związanych z zawodem wojskowego i charakterystycznych dla niego, duży udział w sukcesie, według badanych podchorążych ma *posiadanie znajomości, protekcja – 58,4%.*

Tabela 24. Czynniki decydujące o sukcesie w służbie *(WAT – N = 357; WSO – N = 195; dane w %)*

Wyszczególnienie	WAT	WSO
1) ambicja, dążenie do celu	**59,8**	**63,1**
2) posiadane znajomości, protekcja	**58,4**	**44,1**
3) inicjatywa, energiczność, operatywność	**45,8**	**40,0**
4) posiadane kwalifikacje zawodowe	43,0	46,2
5) sprawność intelektualna, inteligencja	37,4	28,2
6) rzetelne wykonywanie obowiązków	22,8	34,9
7) panująca w danym momencie orientacja polityczna	11,0	6,7
8) nienaganna postawa moralna	8,4	15,4
9) posiadany światopogląd /religia/	**3,1**	**4,6**
10) inne czynniki	2,0*	4,1*

* ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru procenty nie sumują się do 100.

Zastanawiającym jest fakt, że tak sądzą studenci, którzy są dopiero kandydatami na żołnierzy zawodowych, i których obecność w strukturach wojska jest stosunkowo krótka. Można w tym miejscu zadać pytanie czy w dotychczasowej służbie spotkali się z przypadkami, że znajomości lub protekcja wpływały na sukcesy w służbie. Jeśli tak, to oznaczałoby to występowanie w uczelniach wojskowych nagannego zjawiska, które może mieć zły wpływ na morale przyszłej kadry zawodowej. Łączy się to z opinią o bardzo niskim (8,4% wskazań) znaczeniu *nienagannej postawy moralnej*. Niestety nie świadczy to pozytywnie o stosunkach panujących w uczelni.

Ponadto uzyskane wyniki badań potwierdzą poprzednie stwierdzenia odnoszące się do poglądów związanych ze światopoglądem, a mianowicie: *światopogląd religia* (*3,1%* wskazań) nie mają wpływu według respondentów na karierę zawodową. Można więc chyba przypuszczać, że w wojsku sprawa uznawanych wartości światopoglądowych jest sprawą indywidualną każdego żołnierza i nie ma wpływu na przebieg kariery zawodowej.

Opinie podchorążych WSO o tym, co decyduje o sukcesie w służbie różnią się od opinii studentów WAT. W przypadku WSO największy wpływ mają

ambicja, dążenie do celu (63,1% respondentów), ale na drugim miejscu są *posiadane kwalifikacje zawodowe* (46,2%). *Rzetelne wykonywanie obowiązków* i *nienaganna postawa moralna* mają większy wpływ na sukces w służbie.

W kolejnym pytaniu respondenci oceniali czynniki mogące rzutować na ich zawodową satysfakcję. Wyniki badań zostały przedstawione w tabeli 25.

Satysfakcja z wykonywanego zawodu ma między innymi wpływ na postawy wobec niego oraz zachowanie się w różnych sytuacjach. Brak satysfakcji może wpływać na zmianę postawy wobec zawodu na negatywną a nawet w skrajnych przypadkach doprowadzić do zmiany na inny, bardziej zadawalający zawód.

Wyniki badań przedstawione w tabeli 25 wskazują, że największy wpływ na satysfakcję z wykonywanego zawodu według badanych podchorążych mają: *bezpieczeństwo zawodowe* (średnia 1,051), *kompatybilność (zgodność, dopasowanie) warunków pracy z życiem rodzinny* (1,057) oraz *zarobki, wynagrodzenie* (1,055). Wyniki te korespondują z wcześniejszymi ustaleniami świadczącymi o tym, jak dużą wartość przywiązują podchorążowie do sfery socjalnej zawodu, uposażenia, stabilności zawodowej oraz rodziny. Na takie właśnie wartościowanie tych czynników może mieć wpływ sytuacja gospodarcza naszego kraju (bezrobocie, niepewność jutra itd.) oraz ostatnie zmiany uregulowań prawnych, które to pozbawiły żołnierzy szeregu przywilejów socjalnych, istniejących w innych armiach.

Analizy korelacji wykazały, że ranga niektórych z wymienionych czynników jest uzależniona od roku studiów. W trakcie studiów następuje przewartościowanie czynników mających wpływ na satysfakcję z wykonywanego zawodu. Wraz z rokiem studiów wzrasta ranga: *uznania ze strony przełożonych* ($p = 0,00$; VCr. = 0,180); *relacji między zadaniami wojskowymi a przydzielonymi środkami* ($p = 0,04$; VCr. 0,119); *przekładalność umiejętności zawodowych do warunków życia cywilnego* ($p = 0,02$; VCr. = 0,134). Szczegółowe wyniki badań przedstawiają odpowiednio wykresy 18, 19, 20.

Tabela 25. Czynniki wpływające na satysfakcję z wykonywanego zawodu
(WAT – N = 357; WSO – N = 195)

Czynniki	Kategorie odpowiedzi			Średnia*
	ważny	***nieważny***	***trudno mi powiedzieć***	
1) bezpieczeństwo zawodowe	**78,4%**	**4,2%**	**15,2%**	**1,051**
2) zarobki, wynagrodzenie	**87,4%**	**5,1%**	**6,2%**	**1,055**
3) kompatybilność (zgodność, dopasowanie) warunków pracy z życiem rodzinny	83,7%	5,1%	9,8%	1,057
4) osiągnięcie wysokiego poziomu wykształcenia	82,9%	5,3%	10,1%	1,061
5) uznanie ze strony przełożonych	77,2%	8,1%	12,9%	1,095
6) uznanie mojej fachowości	76,1%	11,5%	10,7%	1,131
7) relacje między zadaniami wojskowymi a przydzielonymi środkami	71,1%	11,0%	16,3%	1,134
8) obciążenie pracą / godziny pracy	75,0%	12,1%	11,2%	1,139
9) uznanie ze strony podwładnych	72,5%	12,6%	13,2%	1,149
10) sprzyjające okoliczności do wykonywania i rozwoju inicjatywy	63,2%	15,2%	19,9%	1,194
11) uznanie ze strony kolegów	66,0%	18,3%	14,0%	1,217
12) przekładalność umiejętności zawodowych do warunków życia cywilnego	60,7%	19,9%	18,0%	1,247
13) możliwość wykazania się wzorowym wykonywaniem obowiązków	53,4%	23,6%	21,3%	1,307

* Średnia arytmetyczna została wyliczona po przypisaniu zastosowanej w pytaniu skali odpowiedzi następującej punktacji: *ważny – 1, nie ważny – 2, trudno mi powiedzieć – 0.* Im niższa średnia tym wyższy poziom akceptacji.

Wykres 18. Zmiana znaczenia uznania ze strony przełożonych w trakcie studiów *(WAT - N = 357; dane w %)*

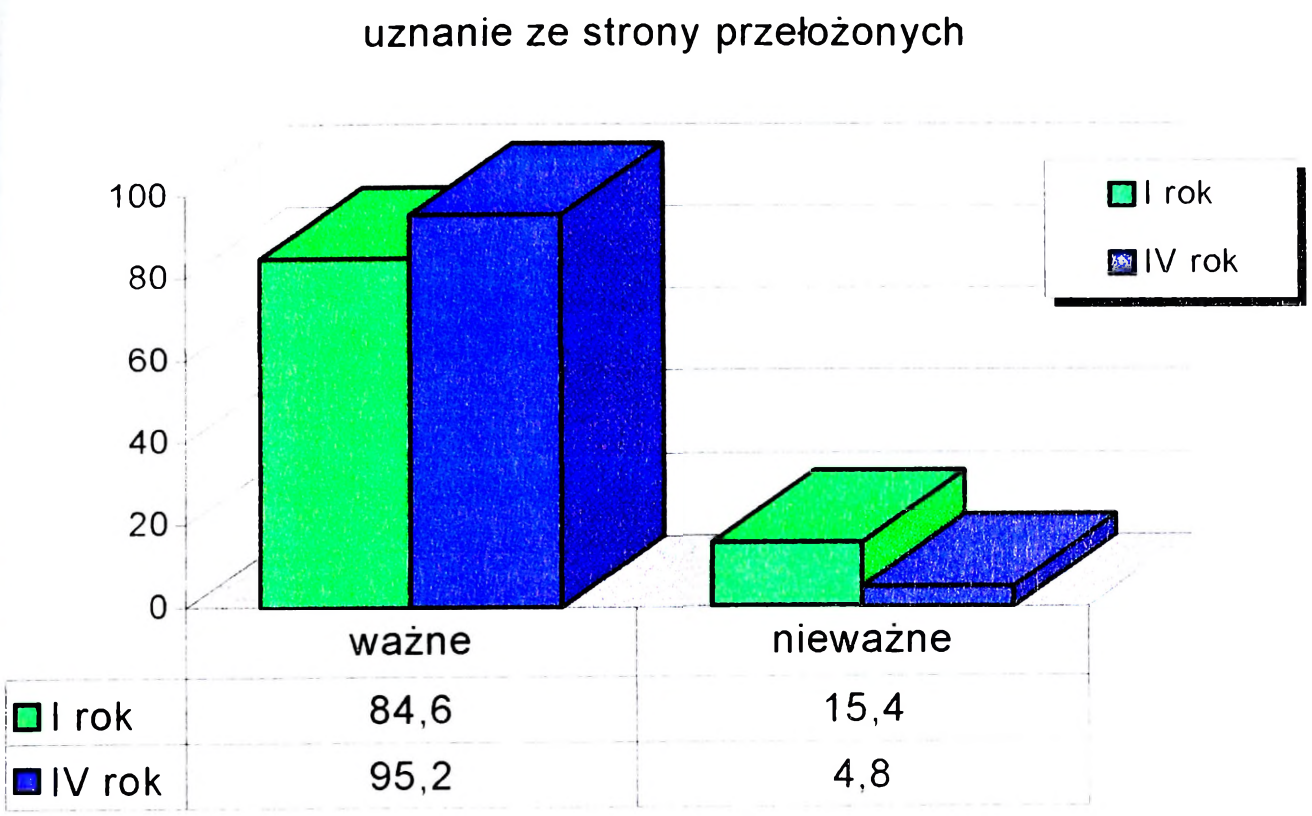

Wykres 19. Zmiana znaczenia relacji między zadaniami wojskowymi a przydzielonymi środkami w trakcie studiów *(WAT - N = 357; dane w %)*

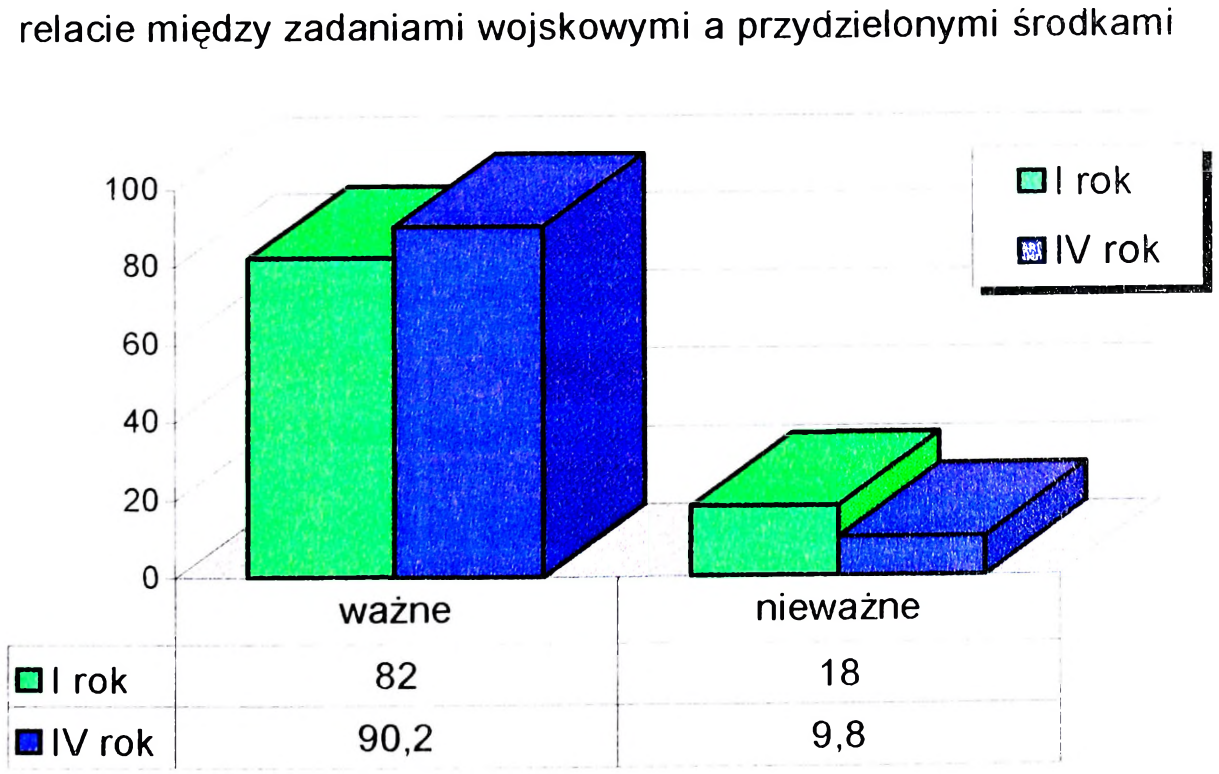

Wykres 20. Zmiana znaczenie przełożenia umiejętności zawodowych do warunków życia cywilnego w trakcie studiów *(WAT - N = 357; dane w %)*

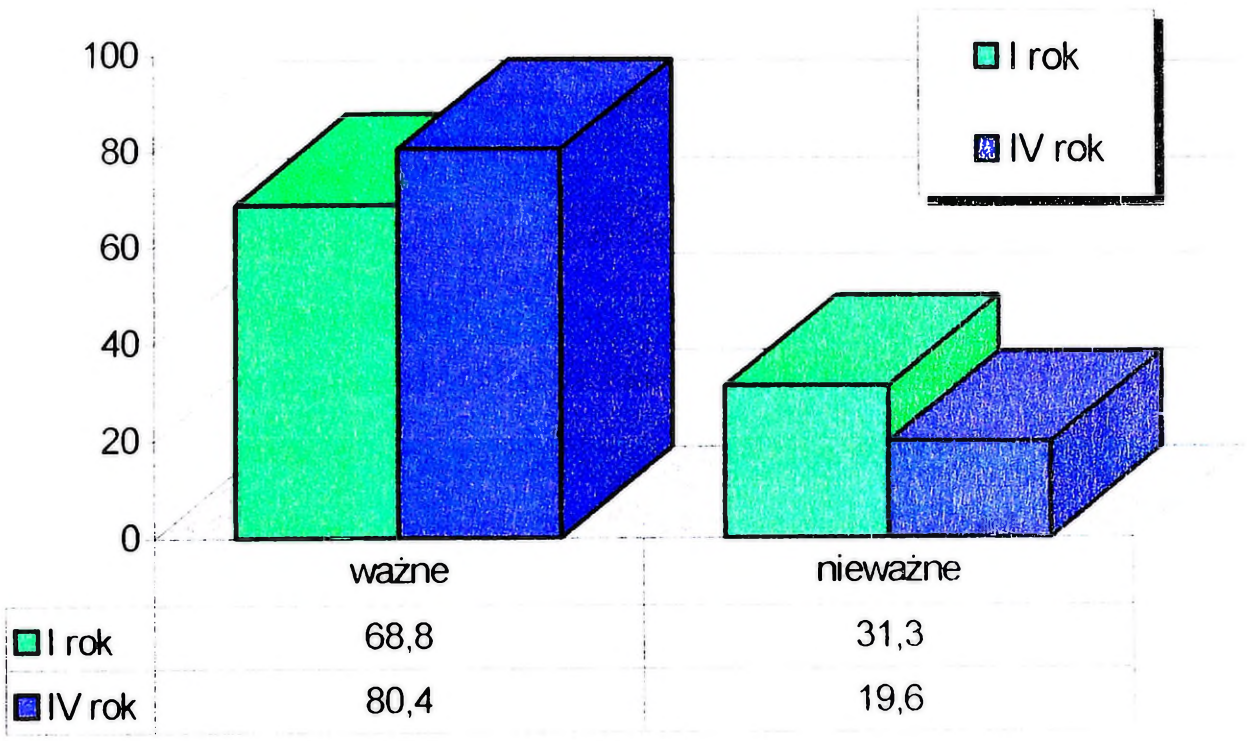

Z przedstawionych analiz korelacyjnych wynika, iż w trakcie trwania studiów podchorążowie zmieniają postawy wobec zawodu. Wzrasta ranga czynników wpływających na satysfakcję zawodową silnie związanych z wykonywaniem zawodu wojskowego. Ponadto analizy te wykazały występowanie zależności między średnią ocen na świadectwie maturalnym, a wagą *sprzyjających okoliczności do wykonywania i rozwoju inicjatywy* ($p = 0,01$; $VCr. = 0,181$) oraz pomiędzy oceną z ostatniego semestru a *uznaniem ze strony podwładnych* ($p = 0,04$; $VCr. = 0,016$). Ranga wymienionych czynników wzrasta wraz ze wzrostem średniej oceny.

5.3. Uznawane wzory osobowe i wartości

Większość zawodów ma określony zestaw wartości, zasad, norm i reguł postępowania. Tradycje etyki zawodowej sięgają epoki starożytnej, gdzie formułowano zasady, reguły, obowiązki i powinności moralne wobec wykonawców takich zawodów jak lekarz, prawnik, kapłan czy nauczyciel, którzy

w obszarze działań zawodowych nieustannie mieli doczynienia z drugim człowiekiem, będącym obiektem ich profesjonalnych czynności. Czynności zawodowe wymienionych profesji nie można sprowadzić jedynie do strony technicznej. Są one źródłem różnorodnych skutków społecznych, istotnych w przypadku każdej jednostki, jak i całej zbiorowości. Ich jakość nie zależy od osobistego przeświadczenia wykonawcy zawodu o szczególnym „powołaniu" do wykonywania takiego, bądź innego zawodu, lecz od uznawanego systemu wartości, stanowiącego podstawę życia społecznego i kształtującego relacje pomiędzy wykonawcą zawodu, a jednostką lub zbiorowością objętą jego działaniami i czynnościami profesjonalnymi.

Takie podejście pozwala zaliczyć zawód żołnierza zawodowego do zawodów, których wykonywanie zdeterminowane jest społeczną rangą osobistych kwalifikacji moralnych.

Zawód wojskowego nie jest jednolity pod względem wykonywanych czynności. Oficerowie z racji różnych kwalifikacji zajmują stanowiska dowódcze, doradcze, inżynieryjne, wykonują prace lekarza czy prawnika, a także pracownika naukowego czy nauczyciela. Nie bez znaczenia dla kształtowania się systemu wartości i powinności moralnych w danym zawodzie są uprawnienia przypisane jego wykonawcom oraz wewnętrzny układ powiązań i zależności międzyludzkich w grupie zawodowej. Jednakże naczelnymi wartościami każdej etyki zawodowej są uniwersalne wartości moralne, których szczególną istotę i znaczenia wyznacza społeczna rola wykonawcy określonego zawodu w określonych sytuacjach profesjonalnych, a nierzadko i pozaprofesjonalnych[1].

W badaniach uwzględniono następujące czynniki decydujące o wzorach osobowych i wartościach[2]:

---

[1] Zob. A. Tchórzewski. *Aksjodeontyczne aspekty kształcenia zawodowego na poziomie szkolnictwa wyższego*. „Pedagogika Szkoły Wyższej". Szczecin – Warszawa 1995, nr 3, s. 137-139.

[2] Przyjęto założenie, iż w świadomości jednostki funkcjonuje zestaw norm i wartości stanowiący dla niej pewien wzorzec aksjologiczny. Ten zestaw jest często „wzorem osobowym" rozumianym jako zespół cech i wartości jakimi powinien charakteryzować się człowiek przynależący do określonej kultury i wspólnoty, grupy społecznej, czy też pełniący określoną rolę społeczną. Definicję cyt. za M. Kloczkowskim. *Wzory osobowe i system wartości zawodowych kadry WP*. [w:] M. Adamkiewicz (red.). *Geneza i współczesny wymiar kodeksu honorowego podchorążego*. Sprawozdanie z tematu naukowego KBN PBW, nr 854. Warszawa 2000, s. 221.

- ideał oficera w świadomości podchorążych;
- hierarchia uznawanych wartości;
- pozycja społeczna wojska i oficera w percepcji podchorążych.

5.3.1. Ideał oficera w świadomości podchorążych

Wydaje się, że stereotyp oficera tradycyjnie opierający się na cechach osobowości autorytarnej, ukazujący go głównie jako jednostkę odważną, śmiałą, zdecydowaną wykonywać każde zadanie, jest obecnie zdezaktualizowany. We współczesnych uwarunkowaniach społecznych i organizacyjno-technicznych armii, doceniając historycznie ukształtowane cechy żołnierza zawodowego, na plan pierwszy wysuwają się nowe predyspozycje, często nie identyfikowane do tej pory z tą rolą, takie jak kwalifikacje organizacyjne i specjalistyczne oraz kompetencje społeczne. W armiach zachodnioeuropejskich rola oficera jest przede wszystkim zorientowana pragmatycznie i określona cechami niezbędnymi dobremu menedżerowi. Są to głównie: umiejętność przewodzenia, odpowiedzialność, zdolność bycia ekspertem. Dopiero na drugim miejscu stawia się cechy charakterystyczne dla stereotypu dobrego żołnierza takie jak zdyscyplinowanie czy stanowczość[1].

Badania dotyczące problemów związanych z zawodem oficera, miały także na celu przybliżenie jego stereotypu. Respondenci odpowiadali na pytanie: *jakie cechy charakterystyczne składają się na wizerunek „dobrego oficera" stworzony na podstawie jego działalności i cech osobistych?* Właściwości te mogą wspomagać nie tylko rozumienie zasad moralnych uznawanych przez podchorążych, ale również i utożsamiać cnoty, które mogłyby być cenione z racji na nie same. W ofercie trzydziestu cech, które poddano pod rozwagę respondentów (dając im możliwość dziesięciokrotnego wyboru) ustalono, hierarchię pożądanych cech, którą przedstawia tabela 26.

---

[1] Zob. S. Jarmoszko, *Oficerowie armii* ... wyd. cyt., s. 33-35.

Tabela 26. Hierarchia cech określających „dobrego" oficera

(WAT – N = 357; WSO – N = 195; dane w %)

Cechy	WAT	WSO
1) inteligencja	**77,0**	**74,9**
2) honor	**75,3**	**72,3**
3) dbałość o podwładnych	**65,4**	**71,3**
4) odpowiedzialność	**55,9**	**56,4**
5) sprawiedliwość	**54,5**	**56,4**
6) duża wiedza	**54,2**	**59,0**
7) umiejętność przewodzenia, dowodzenia	49,4	40,0
8) patriotyzm	48,6	47,2
9) odwaga	45,2	50,3
10) dobry mąż i ojciec	37,1	43,6
11) uczciwość	34,8	29,2
12) zdyscyplinowanie	34,8	29,7
13) operatywność	34,0	27,2
14) apolityczność	33,4	32,3
15) stanowczość	32,0	28,2
16) koleżeństwo	31,5	28,7
17) rzetelność	30,1	26,2
18) słowność	28,1	21,0
19) lojalność	27,0	32,2
20) zdolność do współpracy	26,4	18,5
21) pracowitość	24,4	28,2
22) tolerancja	19,9	25,1
23) prawdomówność	19,4	20,0
24) szczerość, otwartość	11,0	12,3
25) szlachetność	10,7	10,8
26) takt	10,7	11,8
27) skromność	9,6	12,8
28) wiara	**5,9**	**6,7**
29) obojętność światopoglądowa	**5,1**	**4,1**
30) rygorystyczność	**4,2***	**9,2***

* ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru procenty nie sumują się do 100.

Z uzyskanych danych wynika, że omawiany stereotyp nie jest zdominowany cechami jednego rodzaju. Uogólniając można powiedzieć, iż oficer powinien być:

- intelektualistą (inteligencja – 77% wskazań, duża wiedza – 54,2%);
- człowiekiem honoru – (honor – 75,3%);
- dobrym menedżerem – (dbałość o podwładnych - 65,4%, sprawiedliwość – 54,5%, umiejętność przewodzenia, dowodzenia – 49,4%).

Jak widać, zasadnicze znaczenie podchorążowie przywiązują do wartości intelektualnych i etycznych.

Wyniki badań wskazują również, że *wiara* (5,9% wskazań), *obojętność światopoglądowa* (5,1%) i *rygorystyczność* (4,2%) nie stanowią według respondentów, pożądanych cech dobrego oficera.

Dane uzyskane w WSO nie różnią się zasadniczo od wyników z WAT. To może dawać nam podstawę do rozszerzenia powyższych twierdzeń na wszystkich polskich adeptów zawodu wojskowego.

5.3.2. Hierarchia uznawanych wartości

„Socjologowie często zakładają, że system wartości jest zbudowany hierarchicznie, z czego wynika, że jednym wartościom można w tym systemie przyznać wyższą, innym zaś niższą rangę. W praktyce oznacza to, że istnieje określona **hierarchia wartości**."[1]

Poznanie hierarchii wartości uznawanych przez podchorążych ma wielorakie znaczenie. Umożliwia przede wszystkim lepszą orientację w stanie świadomości studentów. Pozwala zatem lepiej rozumieć ich cele i dążenia. Ułatwia zrozumienie potrzeb życiowych, a także analizę postaw podchorążych. Wiedza o wartościach odczuwanych i uznawanych przez studentów jest niezbędnym, podstawowym składnikiem racjonalnego planowania pracy wychowawczej, oceny jej przebiegu.[2]

Przedstawiona hierarchia cech „dobrego" oficera wskazywała pośrednio na uznawane przez podchorążych wartości. Waga tego problemu sprawia, że rozpoznanie systemów wartości badanych było również przedmiotem dokładniejszych pomiarów. Podczas badań dano studentom możliwość określenia

---

[1] M. J., Szymański. *Młodzież wobec wartości. Próba diagnozy*, Warszawa 1998. s. 20.

[2] Tamże. s. 47.

jak ważne są dla nich wymienione poniżej wybrane wartości. Przedstawione wyniki tworzą hierarchiczną listę (tabela 27).

Tabela 27. Hierarchia uznawanych wartości *(WAT – N = 357)*

Poniżej wyszczególnione zostały pewne ważne w życiu każdego z nas rzeczy, proszę wskazać jak ważne są one dla Pana.	Kategoria odpowiedzi					Średnia*
	bardzo ważne	*dość ważne*	*nie bardzo ważne*	*w ogóle nie ważne*	*trudno mi powiedzieć*	
1) rodzina	**72,5%**	**23,3%**	**1,7%**	**0,6%**	**0,3%**	**1,289**
2) dziewczyna (sympatia)	**69,4%**	**22,2%**	**5,6%**	**1,1%**	**0,0%**	**1,374**
3) samorealizacja (rozwój osobisty)	**57,0%**	**36,0%**	**3,1%**	**0,6%**	**1,4%**	**1,453**
4) czas wolny	48,9%	44,1%	3,7%	0,6%	0,8%	1,546
5) praca (nauka)	40,4%	50,6%	6,2%	0,6%	0,6%	1,661
6) sport i aktywność fizyczna	39,9%	47,5%	7,9%	0,8%	2,0%	1,684
7) przyjaciele (koledzy)	35,1%	52,2%	8,1%	0,8%	1,7%	1,738
8) studiowanie i zainteresowania kulturalne	23,3%	59,6%	11,2%	1,1%	3,1%	1,896
9) zaangażowanie społeczne	5,1%	31,5%	36,0%	14,6%	11,0%	2,690
10) zaangażowanie religijne	9,8%	23,6%	29,8%	27,8%	7,3%	2,830
11) zaangażowanie polityczne	2,5%	9,6%	39,6%	41,0%	5,6%	3,285

* Średnia arytmetyczna została wyliczona po przypisaniu zastosowanej w pytaniu skali odpowiedzi następującej punktacji: *bardzo ważne – 1, ważne – 2, nie bardzo ważne – 3, w ogóle nie ważne – 4, trudno mi powiedzieć* – 0. Im mniejsza średnia tym wyższa pozycja w hierarchii uznawanych wartości.

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 27, w systemie społeczno – zawodowych wartości podchorążych WAT pierwszą pozycję zajmuje *rodzina* (średnia 1,289), a tuż za nią jest *dziewczyna (sympatia)* (1,374). Podchorążowie duże znaczenie przypisują również *samorealizacji (rozwojowi osobistemu)* (1,453).

Odmienne wyniki uzyskano w badaniach porównawczych. Studenci WSO preferują inną kolejność i na pierwszym miejscu stawiają *czas wolny*, następnie *pracę (naukę), przyjaciół (kolegów), sport i aktywność fizyczną.*

Respondenci z obu środowisk nie przywiązują dużego znaczenia do

zaangażowania społecznego (tylko 5,1% badanych stwierdziło, że jest ono bardzo ważne w życiu), do *zaangażowania religijnego* (dla 9,8% było czymś istotnym) oraz do *zaangażowania politycznego* - nieliczni (2,5%) badani stwierdzili, że odgrywa ono znaczącą rolę w życiu.

Badania korelacyjne pozwalają na stwierdzenie, iż lata studiów różnicują poglądy podchorążych w następujących kwestiach:

- *samorealizacja (rozwój osobisty)* (p = 0,04; VCr. = 0,155); wraz z pobytem w uczelni spada znaczenie tej wartości. (Szczegółowe wyniki badań przedstawia wykres 21);

Wykres 21. Zmiana poglądów na temat samorealizacji (rozwoju osobistego) w trakcie studiów *(WAT - N = 357)*

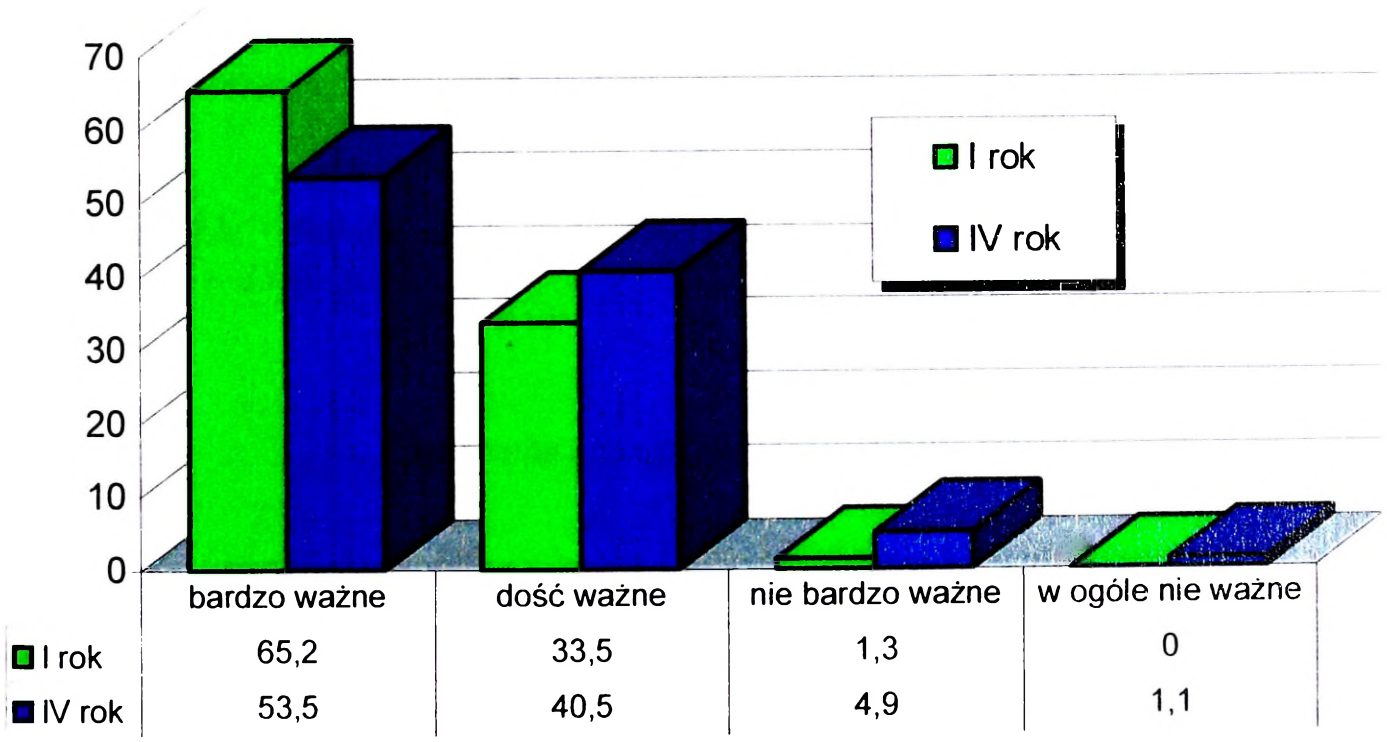

- *przyjaciele (koledzy)* (p = 0,02; VCr. = 0,172); wzrasta znaczenie tej wartości wraz z pobytem w uczelni. Wyniki badań zostały zaprezentowane na wykresie 22;
- *zaangażowanie społeczne* (p = 0,00; VCr. = 0, 203); znaczenie maleje wraz z pobytem w uczelni (Zob. wykres 23); ponadto miejsce zamieszkania różnicuje tę kwestię (p = 0,02; VCr. = 0,145); im większa miejscowość, z której pochodzą respondenci, tym mniejsze znaczenie przypisywane tej wartości;

Wykres 22. Zmiana znaczenia przyjaciół (kolegów) w trakcie studiów *(WAT - N = 357)*

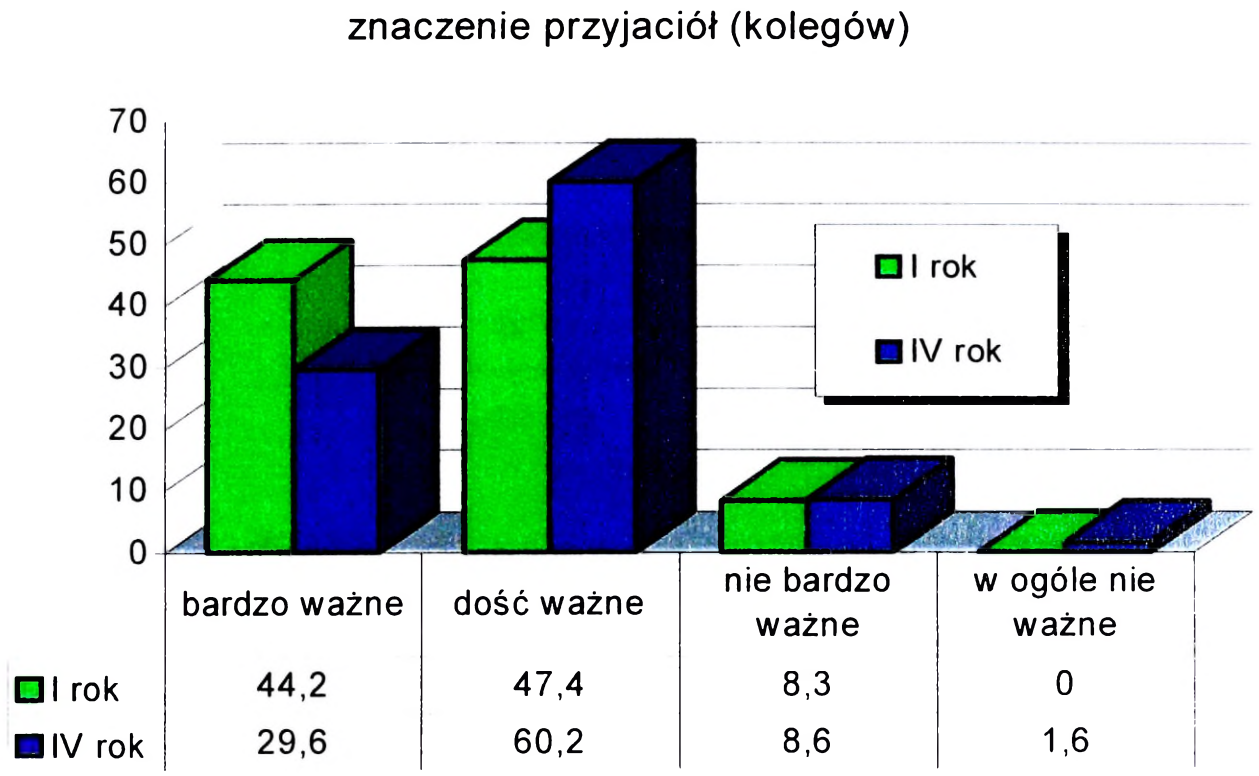

Wykres 23. Zmiana znaczenie zaangażowania społecznego w trakcie studiów *(WAT - N = 357)*

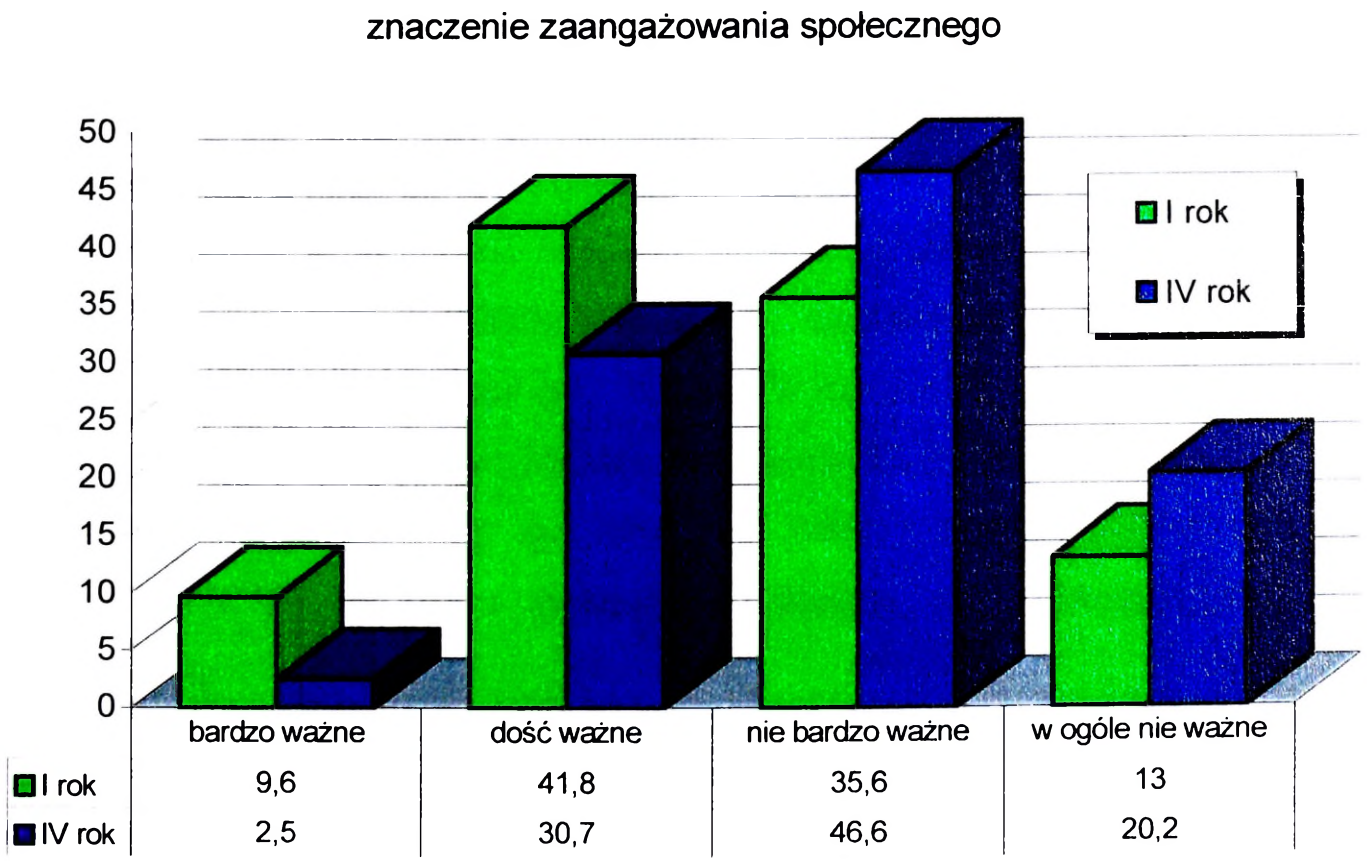

- *zaangażowanie religijne* (p = 0,02; VCr. = 0,173); znaczenie maleje wraz z pobytem w uczelni. Uzyskane wyniki badań przedstawione zostały na wykresie 24.

Wykres 24. Zmiana znaczenia zaangażowania religijnego w trakcie studiów *(WAT - N = 357)*

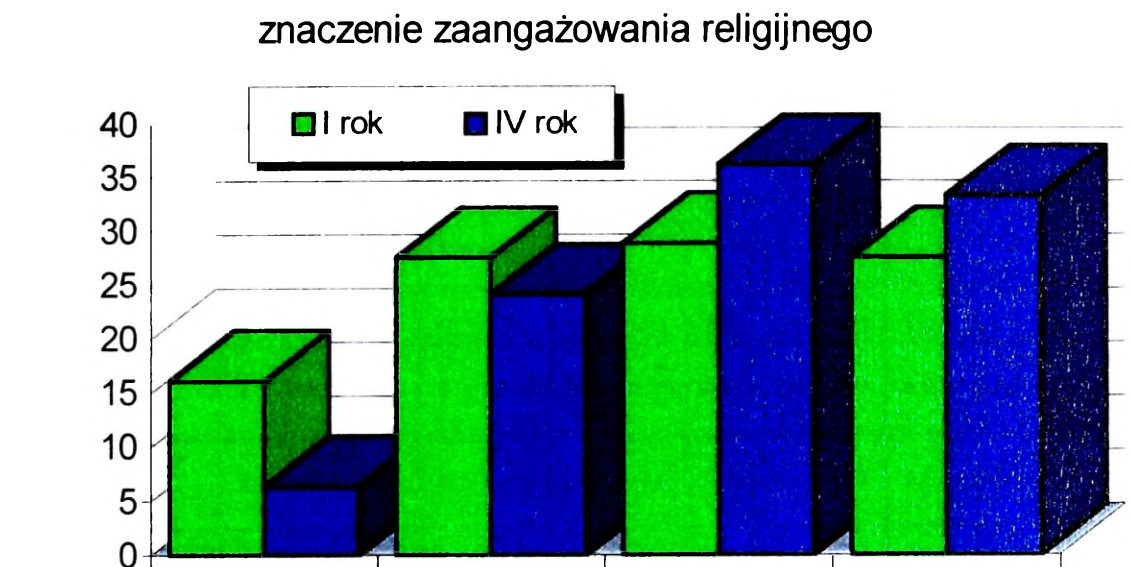

Otrzymane wyniki badań pozwalają na stwierdzenie, iż w czasie studiów następują zmiany w uznawanej przez studentów hierarchii wartości. Wzrosło znaczenie przyjaciół, a jednocześnie spadło znaczenie samorealizacji oraz zaangażowania społecznego i religijnego.

Porównanie otrzymanych wyników badań z wynikami międzynarodowymi[1] wskazuje na znaczne podobieństwo systemu wartości podchorążych WAT do uśrednionych wyników państw europejskich. Wyraźne różnice występują tylko w przypadku dwóch elementów. Mniejsze znaczenia dla polskich podchorążych ma *zaangażowanie polityczne* i *społeczne*, co stanowi prawdopodobnie przejaw odreagowania po minionym systemie, a zarazem efekt obecnych przemian ustrojowych.

---

[1] Zob. G. Caforio (ed.), *The European Cadet: Professional Socialisation in Military Academies. A Crossnational Study, Baden – Baden 1998, s. 74 – 91.*

Tabela 28. Ocena ważności zajęć wykonywanych w czasie wolnym *(WAT – N = 357; WSO – N = 195)*[1]

Wyszczególnienie	Pozycja w hierarchii wartości *(dane w %)*															Średnia * WAT	Średnia * WSO
	1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**	**14**	**15**		
1. przebywanie z dziewczyną	48,0	17,1	6,5	4,5	3,9	1,7	1,7	2,2	2,8	2,5	0,8	1,1	0,3	1,1	2,2	**3,163**	**3,697**
2. sport i aktywność fizyczna	11,5	17,1	14,9	7,0	8,7	6,5	5,9	5,1	3,1	5,3	3,9	2,2	2,5	1,4	0,8	5,196	5,374
3. odwiedzanie kogoś z rodziny	5,3	19,9	9,8	9,3	12,1	8,1	4,2	7,3	4,8	4,5	3,4	2,8	1,7	1,4	0,8	5,465	5,210
4. studiowanie	17,4	11,2	6,7	10,1	6,7	2,5	7,0	4,5	5,1	4,5	3,9	3,9	4,8	2,8	4,5	6,100	5,677
5. chodzenie do kina	2,2	5,1	7,6	8,1	14,6	8,4	11,0	6,5	7,0	9,0	5,9	5,1	1,1	2,5	2,2	7,079	6,672
6. wędrowanie z przyjaciółmi	4,5	6,2	8,7	8,1	9,0	9,6	8,4	7,3	4,8	7,3	5,6	6,5	3,9	4,5	0,8	7,112	7,590
7. słuchanie muzyki	4,5	5,9	7,3	9,3	8,4	9,8	7,9	7,3	8,7	7,0	4,8	3,9	5,9	3,4	1,4	7,153	6,456
8. czytanie książek	3,9	4,8	7,9	9,0	9,6	10,1	7,9	5,1	7,9	7,6	5,9	6,7	4,8	2,8	1,4	7,265	6,590
9. udział w imprezach sportowych	2,5	3,4	7,9	6,5	8,1	5,3	6,7	7,2	9,6	9,6	8,4	6,5	5,1	5,6	3,1	8,162	8,456
10. chodzenie na koncerty muzyki	2,0	2,0	3,1	4,5	9,0	5,6	9,3	6,7	8,1	9,3	7,0	9,6	8,7	5,9	4,2	8,926	8,523
11. pozostawanie sam ze sobą	2,2	4,2	7,3	5,1	7,0	5,1	5,3	5,9	7,6	7,6	3,9	5,6	5,6	9,3	12,6	9,006	8,621
12. chodzenie do teatru	1,7	2,8	4,2	3,7	3,9	7,9	7,0	11,5	4,5	10,1	8,7	8,7	9,3	7,0	4,8	9,135	9,303
13. taniec	2,2	2,0	3,1	3,7	4,2	5,1	5,6	8,1	4,2	12,1	7,6	10,1	9,6	9,0	9,0	9,782	9,764
14. zwiedzanie wystaw, muzeów, galerii	0,8	1,1	2,2	1,1	3,7	3,9	3,9	4,8	5,6	8,4	9,3	8,4	11,8	12,9	17,1	11,038	10,697
15. gra na instrumencie muzycznym	1,1	1,7	2,0	3,4	2,2	1,4	3,9	2,8	3,4	5,9	6,2	6,2	11,5	15,4	27,0	11,642	11,149

* Średnia arytmetyczna została wyliczona po przypisaniu przez respondentów każdemu zajęciu pozycji od 1 – *najbardziej ważna* do 15 – *najmniej ważna*. Im średnia mniejsza tym wyższa pozycja w hierarchii wartości.

[1] Respondenci mieli za zadanie uszeregować wyszczególnione zajęcia w porządku ważności, od najbardziej ważnej do najmniej ważnej.

Wyniki przedstawione w tabeli 27 oraz uzyskane odpowiedzi na pytanie dotyczące sposobu spędzania czasu wolnego (tabela 28) pozwalają jeszcze dokładniej poznać uznawane przez podchorążych wartości.

Badani podchorążowie deklarują, że najwięcej czasu wolnego poświęcają swojej dziewczynie - sympatii (średnia 3,163); ponadto znaczną jego część przeznaczają na sport i aktywność fizyczną oraz na studiowanie i odwiedzanie rodziny. Podobnie, jak w odpowiedziach na poprzednie pytania, czołowe miejsca w hierarchii zajmuje wartości takie, jak: rodzina, sympatia.

Wielkość miejscowości, z których pochodzą podchorążowie różnicuje poglądy w badanych kwestiach. Wraz ze wzrostem wielkości miejscowości, z której pochodzą respondenci, spada znaczenie *czytania książek* ($p = 0,04$; VCr. = 0,138). Analizy korelacji wskazały ponadto, iż studenci IV roku większe znaczenie skłonni są przyznać *czytaniu książek* ($p = 0,03$; VCr. = 0,277) w stosunku do znaczenia przyznawanego przez podchorążych I roku studiów. Podchorążowie studiujący w WSO hierarchizują przedstawione wartości według takiej samej kolejności, jak ich koledzy z WAT.

5.3.3. Pozycja społeczna wojska oraz oficera w percepcji podchorążych

Interesującym problemem poznawczym jest percepcja zawodu oficera i wojska jako instytucji w układzie: społeczeństwo a osoby przygotowywane do wykonywania tego zawodu. Otrzymany obraz pokazuje odczucia studentów uczelni wojskowych co do rangi zawodu, jaką ich zdaniem, społeczeństwo przypisuje badanym kategoriom. Odczucia te mają wpływ na postawy wobec zawodu wojskowego ponieważ „wykonywanie zawodu o wysokim prestiżu społecznym wpływa pozytywnie na postawy wobec niego”[1].

[1] Zob. W. Bańka, (red.), *Efektywność kształcenia* ... wyd. cyt., s. 28.

Wykres 25. Społeczny *image* oficera oraz wojska w percepcji badanych podchorążych WAT *(N = 357)**

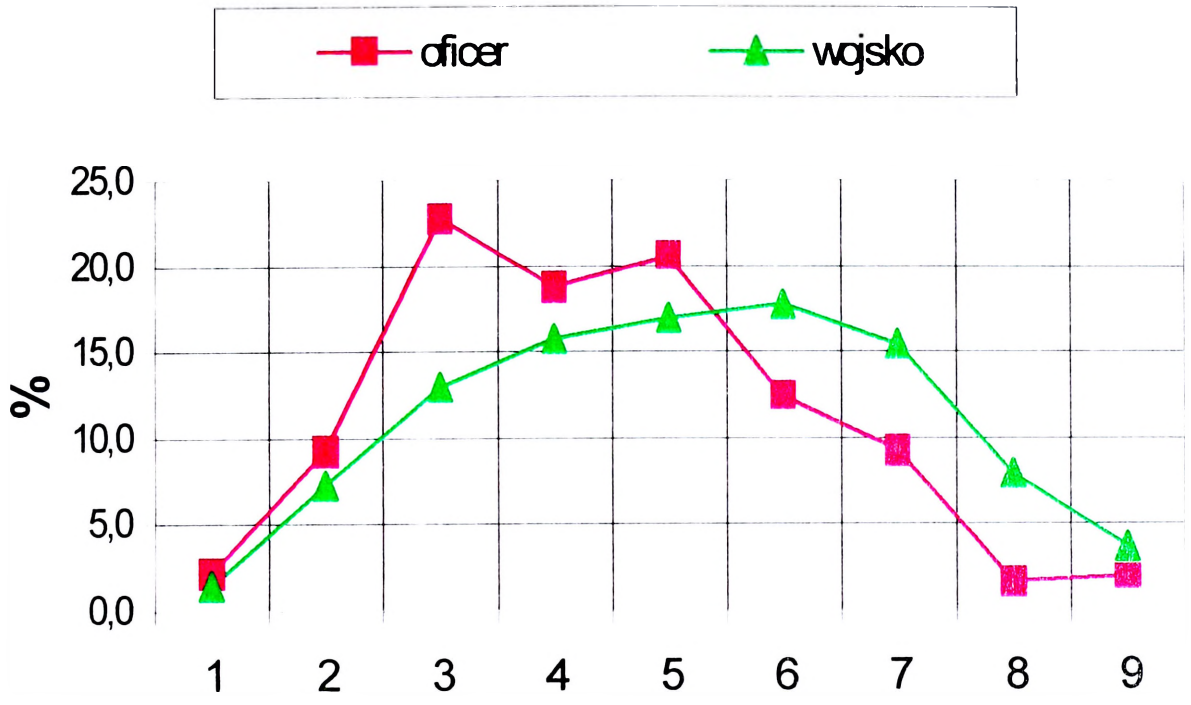

*Ocena w skali od bardzo pozytywny – 1 do bardzo negatywny – 9.

Image to obraz, wizerunek jakiejś postaci, stworzony na podstawie jego działalności zawodowej i cech osobistych. Respondenci oceniali go w skali 1 – 9 (od bardzo pozytywnego do bardzo negatywnego). Z otrzymanych danych wynika, że w ocenie podchorążych wizerunek oficera (WAT - średnia **4,42**; WSO – średnia 4,20) jest bardziej pozytywny od wizerunku całych sił zbrojnych (WAT – średnia **5,18**; WSO – średnia 5,01).

Przeprowadzone analizy korelacyjne wykazały, że lepiej oceniają obraz oficera wojska (p = 0,01; VCr. = 0,137) i sił zbrojnych (p = 0,01; VCr. = 0,140) studenci, którzy ukończyli szkołę średnią z wyższą oceną średnią. Wartość oceny spada wraz ze spadkiem średniej oceny na świadectwie maturalnym.

Wyniki badań porównawczych przeprowadzonych w WSO wskazują, że studenci tego typu uczelni bardziej pozytywnie od studentów z WAT, odbierają przypisywaną przez społeczeństwo rangę – oficerom (średnia 4,20) oraz wojsku (średnia 5,01).

5.4. Przekonania oraz nastawienia wobec zawodu

Zgodnie z przyjętą w rozdziale I definicją postawy wobec zawodu składają się między innymi przekonania i nastawienia. Często też nastawienia bywają utożsamiane z postawami. Wymienione elementy postaw wobec zawodu wojskowego kształtują się często jeszcze przed wstąpieniem w szeregi armii, jednak dopiero po zetknięciu się bezpośrednim z warunkami, w jakich funkcjonuje dany zawód, urealniają się. Studia w uczelni wojskowej dają możliwość bezpośredniego kontaktu z osobami wykonującymi zawód wojskowego. Specyfika tego zawodu przejawiająca się między innymi w tym, że studenci przygotowujący się do jego wykonywania wiedzą, co będą robili w ramach swoich obowiązków po ukończeniu uczelni powoduje, iż studenci ci dokładnie poznają przyszły zawód w trakcie studiów. Jest to odmienna sytuacja niż w uczelniach „cywilnych", gdzie absolwenci nie zawsze znają charakteru przyszłej pracy, ponadto bardzo często podejmują pracę w zupełnie innym zawodzie[1].

Zmiany w przekonaniach i nastawieniach wobec zawodu powstające w trakcie studiów pozwalają na poznanie prawidłowości, według których one przebiegają, co może zaowocować wskazaniem determinantów warunkujących lepsze przygotowanie podchorążych do pracy zawodowej.

W badaniach empirycznych uwzględniono oddziaływanie następujących czynników składających się na przekonania i nastawienia wobec uczelni oraz zawodu wojskowego:

- zadowolenie z pracy;
- nastawienia wobec wojska i zawodu wojskowego;
- zakres akceptacji norm społeczno – zawodowych;
- poglądy badanych podchorążych na przyszłe funkcjonowanie sił zbrojnych.

---

[1] Por. Z. Nęcki, S. Susłowska, *Psychologiczna analiza* ... wyd. cyt., s. 158-160.

5.4.1. Praca zawodowa jako źródło zadowolenia

Chcąc ulokować postawy w możliwie szerokim kontekście wartości, potrzeb, upodobań i dążeń, zadano badanym podchorążym pytanie o czynniki mające wpływ na zadowolenie z pracy oficera. Wyniki prezentuje tabela 29.

Tabela 29. Czynniki mające wpływ na zadowolenie z pracy oficera *(WAT – N = 357; WSO – N = 195; dane w %)*

Co, Pana zdaniem, ma najwyższy wpływ na zadowolenie z pracy oficera?	**WAT**	**WSO**
1) odpowiednie wynagrodzenie	**50,3**	**43,1**
2) dobre stosunki z przełożonymi	**42,7**	**48,2**
3) dobre stosunki z współpracownikami	37,9	33,8
4) dobre stosunki z podwładnymi	37,1	42,1
5) odpowiednie warunki pracy	29,5	22,6
6) odpowiednia praca zgodna z kwalifikacjami	24,7	20,5
7) możliwość realizacji własnych celów	24,4	32,3
8) odpowiednia osłona socjalna	19,9	23,6
9) możliwość awansu społecznego	10,7	14,9
10) coś innego	3,4*	2,1*

* ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru procenty nie sumują się do 100.

Na podstawie zgromadzonych opinii można stwierdzić, że największy wpływ na zadowolenie oficera z pracy ma *odpowiednie wynagrodzenie* (WAT – 50,3%; WSO – 43,1% wskazań) i ogólnie ujmując *stosunki interpersonalne w pracy*. Pierwsza pozycja odpowiedniego wynagrodzenia potwierdza wcześniejszą tezę, że studenci oczekują od uczelni zawodu gwarantującego im stabilizację finansową. Można wnioskować z tego, biorąc pod uwagę również wyniki uzyskane w WSO, jak i z wcześniejszych odpowiedzi, że podchorążowie chcieliby mieć zapewnione dobre warunki finansowe, aby móc w pełni poświęcić się wykonywaniu zawodu bez specjalnej troski o materialne zabezpieczenie rodziny.

Wydaje się, iż nadanie tak dużej rangi bodźcom finansowym, poza troską o zaspokojenie potrzeb egzystencjalnych i poczucia bezpieczeństwa, ma związek z

niskim poziomem satysfakcji zawodowej, jaki odczuwa kadra[1]. Wyższe wynagrodzenie byłoby w tym przypadku rekompensatą za niezaspokojenie tych potrzeb. Pieniądze, władza i prestiż znajdują się wśród najważniejszych wartości i wskaźników pozycji społecznej. Wojsko nie jest jednak postrzegane jako instytucja zaspokajająca potrzeby związane z tymi wartościami. Ujmując problem wykorzystania pieniędzy jako czynnika motywującego do służby wojskowej w kategoriach behawioralnych, wydaje się, że nie spełnia on w wojsku roli istotnego wzmocnienia pozytywnego.

5.4.2. Nastawienia wobec wojska i zawodu wojskowego

Przedmiotem dociekań badawczych było także określenie nastawień badanych w wymiarze biurokratyzm[2] – profesjonalizacja[3]. W czasie badań przedstawiono respondentom pięć sytuacji, do każdej zaproponowano dwa alternatywne zachowania. Badani podchorążowie wskazywali w każdej sytuacji, którą odpowiedź bardziej odpowiadałaby im. W pytaniach został zastosowany indeks, w którym wskaźniki oznaczone liczbą 1 odnoszą się do biurokratyzmu, a liczbą 2 – do profesjonalizacji. Wyrażone przez badanych podchorążych opinie charakteryzują sylwetkę przyszłych oficerów, ich deklarację co do sposobu postępowania.

---

[1] Zob. S. Jarmoszko, *Oficer armii* ... wyd. cyt., s. 26.

[2] Termin *biurokratyzm* określany jest jako przerost formalistyki w działalności urzędów, bezduszne przestrzeganie przepisów w załatwianiu spraw urzędowych i interesantów. Zob. *Komputerowy słownik języka polskiego* 1998.

[3] Termin *profesjonalizacja* określany jest jako kompleks zmian psychospołecznych, polegających na uznawaniu zawodu przez członków społeczeństwa za ważną wartość, a wykonywanie określonego rodzaju aktywności zawodowej za podstawową zasadę bytowania w społeczeństwie. Profesjonalizacja społeczeństwa dokonuje się w świadomości jednostek i wyraża się w ich postawach, wartościach, do których osiągnięcia dążą; ma jednak swoje przejawy behawioralne, tzn. przejawia się w obserwowalnych zachowaniach. Zob. J. Turowski, *Socjologia* ... wyd. cyt., s. 209.

Tabela 30. Nastawienia podchorążych w wymiarze biurokratyzm / profesjonalizacja *(WAT* – N = 357*; WSO* – N = 195; dane w %*)*

30.A. Celem działalności oficera jest:

	WAT	WSO	Uśrednione wyniki międzynarodowe[1]
1) rozwój zainteresowań i pomysłów pod kierownictwem osób wyższych stopniem	23	17	14
2) działanie zgodne z własną wiedzą zawodową w celu pomnażania osiągnięć oddziału w którym służy	**77**	**83**	**86**

Udzielone odpowiedzi wskazują na duże poczucie samodzielności, aktywności i wiary we własne możliwości oraz wysokie uspołecznienie. To może być dowodem, iż uczelnia, w której studiują podchorążowie kształtuje wymienione cechy. Wyniki uzyskane w Polsce odbiegają od średniej międzynarodowej. Podchorążowie WAT w badanej kwestii są w mniejszym stopniu nastawieni na profesjonalizację w stosunku do kolegów z WSO.

30.B. Właściwym sposobem działania oficera w dowodzeniu jest:

	WAT	WSO	Uśrednione wyniki międzynarodowe
1) ścisłe trzymanie się norm i bazowanie na precedensach (wzorach już istniejących) tak daleko jak tylko to możliwe	9	16	38
2) adaptowanie norm do bieżącej sytuacji; kreowanie nowych wzorów i zachowań tam, gdzie jest miejsce dla inicjatywy	**91**	**84**	**62**

Kolejne odpowiedzi potwierdzają wnioski z poprzedniego pytania dodając ponadto do charakterystyki postaw podchorążych, iż w swoim postępowaniu chcieliby być kreatywni, innowacyjni i odpowiedzialni. Wyniki międzynarodowe zdecydowanie różnią się od odpowiedzi polskich studentów. Prawie o 30% więcej studentów WAT i o ponad 20% podchorążych WSO w sposobie działania bardziej skłania się ku profesjonalizacji, w porównaniu do wyników średniej europejskiej.

[1] Zob. G. Caforio, *The Military Profession: Theories of Change "Armed Forces and Society"* 1988, No.1, pp. 55-69.

30. C. Ogólne odniesienia (kompetencje) etyczne oficera powinny być wytworzone przez:

	WAT	WSO	**Uśrednione wyniki międzynarodowe**
1) prawa, zasady, oficjalne okólniki	14	18	**21**
2) kodeks etyczny zawodu oficera	**86**	**82**	79

System wartości zasad etycznych w ostatnich latach, mimo długowiecznej tradycji polskiego oręża, ulegał pewnym wahaniom[1]. Kandydaci na oficerów w zdecydowanej większości (86% badanych) chcieliby kierować się kodeksem etycznym zawodu oficera. Powyższe wyniki badań mogą świadczyć o atmosferze panującej w uczelni, w której kadra stara się dystansować od wszechobecnej polityki i koniunkturalnych zachowań. Oficjalne prawa, zasady i okólniki podlegają pewnym wahaniom politycznym, od których jak widać, podchorążowie się dystansują przedkładając ponad nie zasady ponadczasowe. Wyniki badań porównawczych i średnia międzynarodowa nie odbiegają w sposób istotny od wyników uzyskanych w WAT.

30.D. Źródłami satysfakcji poszukiwanej przez oficerów są:

	WAT	WSO	**Uśrednione wyniki międzynarodowe**
1) rozwój kariery bądź czynniki sprzyjające temu	**64**	**56**	58
2) bardziej wymagające przydziały i obowiązki, bądź działalność w szczególnie trudnych sytuacjach	36	44	**42**

Opinie, zgodnie z którymi podchorążowie twierdzą, że *rozwój kariery bądź czynniki sprzyjające temu* (64% badanych) są źródłami ich satysfakcji mogą wskazywać, iż bardziej znajdują zadowolenie w dbaniu o rozwój własnej kariery,

---

[1] Zob. M. Kasperski, *Przemiany wzorów osobowych kadry WP w okresie transformacji*, [w:] M. Adamkiewicz (red.) *Tradycje i* ... wyd. cyt., s. 221-231.

niż w sprawdzaniu się w trudnych sytuacjach oraz stawaniu wobec wyzwań. Wyniki uzyskane w WSO i średnia międzynarodowa są prawie identyczne (tabela 30.D), różnią się zaś od wyników z WAT, gdzie podchorążowie przywiązują większą wagę do rozwoju kariery. Analizy korelacyjne wykazały zależność udzielanych odpowiedzi na powyższe pytanie od roku studiów (p = 0,00; VCr. = 0,240). Szczegółowe wyniki badań zostały zamieszczone na wykresie 26.

Średnia ocen z ostatniej sesji (p = 0,02; VCr. = 0,166) również różnicuje te odpowiedzi.

Wykres 26. Zmiana opinii dotyczącej źródeł satysfakcji poszukiwanej przez oficerów w trakcie studiów *(N= 357; dane w %)*

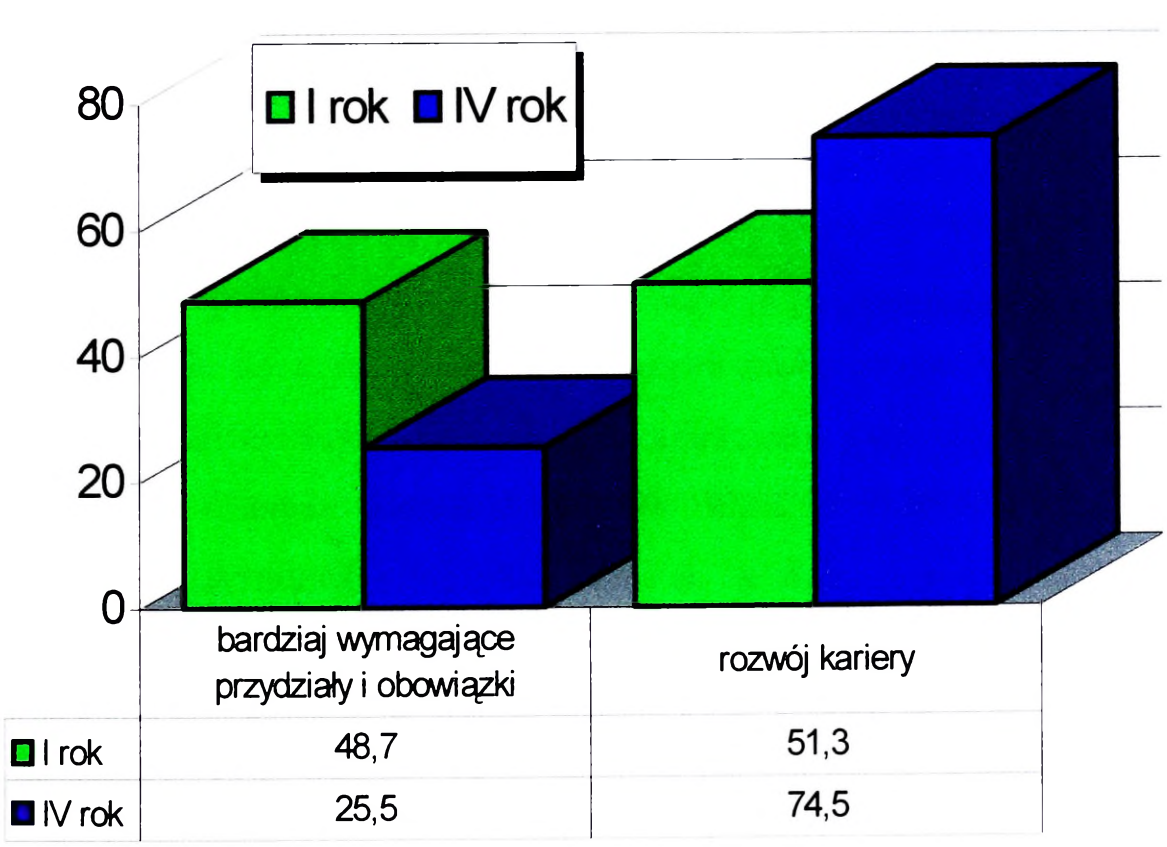

Studenci IV roku są bardziej zorientowani biurokratycznie niż ich koledzy z I roku. Znaczenie tej orientacji rośnie wraz ze wzrostem średniej oceny z ostatniego semestru. W tych wynikach potwierdza się również wcześniejsze stwierdzenie dotyczące rosnącego wraz z upływem czasu studiów pragmatyzmu studentów.

30. E. Socjokulturowym odniesieniem dla oficerów jest:

	WAT	WSO	Uśrednione wyniki międzynarodowe
1) zachowanie wyższych rangą oficerów	**60**	**62**	**32**
2) zachowanie bardziej innowacyjnych kolegów, bodziec ze strony podwładnych	40	38	68

Zachowanie starszych oficerów stanowi dla ponad połowy respondentów (WAT – 60% badanych; WSO – 62%) pewien wzór do naśladowania. Może to być przyczynkiem do ciągłości w przekazywaniu tradycji i zasad zachowania. W tym przypadku uśrednione wyniki międzynarodowe zdecydowanie różnią się od uzyskanych w WAT i WSO, gdzie przewaga jest po stronie poglądu, *iż zachowanie bardziej innowacyjnych kolegów, bodziec ze strony podwładnych* (68%) jest socjokulturowym odniesieniem dla oficerów.

Podsumowując powyższe rozważania na temat nastawień podchorążych w wymiarze biurokratyzm / profesjonalizacja można stwierdzić, iż w zawodowych nastawieniach podchorążych przeważa tendencja profesjonalistyczna, której istotą jest kierowanie się w pracy przede wszystkim zdobytą wiedzą, inwencją twórczą i ogólnymi możliwościami działania, a nie administracyjnie określonymi wzorcami i schematami. Chociaż globalnie wyniki WAT i WSO są analogiczne do uśrednionych wyników międzynarodowych, w dwóch przypadkach występuje wyraźna różnica. Polscy podchorążowie prezentują wyższy stopień skłonności do innowacyjności, a zarazem w większym stopniu reprezentują postawotwórczą rolę przełożonych i znaczenie rozwoju kariery wojskowej jako źródła osobistej satysfakcji[1].

Analizując postawy, nie sposób pominąć deklaracji podchorążych co do ich zachowań w sytuacji upowszechniania negatywnej opinii o wojsku. Odpowiedź na to pytanie może świadczyć o poziomie utożsamiania się z armią i akceptowania jej celów i zadań jako własnych.

---

[1] Por. S. Jarmoszko, *Podchorążowie wobec norm* ...wyd. cyt., s. 243-273.

Tabela 31. Deklarowane przez respondentów zachowanie w przypadku wyrażania negatywnej opinii o wojsku *(WAT – N = 357; WSO – N = 195; dane w %)*

Gdyby ktoś w Pana obecności wyrażał złą opinię o Wojsku Polskim, jak zareagowałby Pan?	**WAT**	**WSO**
1) broniłbym dobrego imienia wojska	**53,1**	**54,4**
2) byłoby mi to obojętne	8,1	14,4
3) poparłbym wyrażoną opinię	7,3	8,2
4) trudno mi powiedzieć	30,6	22,6

Powyższe dane wskazują na poziom utożsamiania się podchorążych ze środowiskiem wojskowym. Studenci w większości (53,1% badanych) broniliby dobrej opinii o Wojsku Polskim, a tylko 7,3 % podchorążych zgodziłoby się z negatywną oceną instytucji, z którą chcą związać swoje życie. Co trzeci z badanych jest niezdecydowany. Studenci WAT i WSO są zgodni w swoich ocenach z nieznacznie (ok. 6%) większą deklarowaną obojętnością ze strony podchorążych WAT. Analizy korelacyjne nie wykazały zależności między rokiem studiów, a deklarowanym zachowaniem studentów w sposób istotny statystycznie. Opinie te nie ulegają zmianie w trakcie studiów.

Gotowość do poświecenia się dla Ojczyzny jest jedną z immanentnych cech zawodu wojskowego. W zasadzie nie można wyobrazić sobie oficera nie będącego gotowym do ponoszenia ofiar dla Ojczyzny. Uczelnie wojskowe mają między innymi za zadanie kształcić i utrwalać już istniejące postawy, akceptujące powinności oficerów wobec państwa. Odpowiedź na kolejne pytanie dotyczące gotowości do poświęcenia się dla ojczyzny pozwoli na poznanie deklaracji studentów uczelni wojskowych w tej kwestii. Wyniki badań zostały zaprezentowane w tabeli 32.

Tabela 32. Deklarowany stopień poświęcenia się dla Ojczyzny
(WAT – N = 357; WSO – N = 195; dane w %)

Gdyby wymagało tego dobro Ojczyzny czy jest Pan gotów dla niej:	Kategorie odpowiedzi					**Średnia* WAT**	**Średnia* WSO**
	zdecydowa nie tak	***raczej tak***	***raczej nie***	***zdecydowa nie nie***	***trudno mi powiedzieć***		
1) narażać zdrowie	**44,1%**	**39,9%**	**5,6%**	**4,2%**	**5,3%**	**1,216**	**1,280**
2) narażać życie	36,8%	39,0%	8,4%	5,3%	9,6%	1,044	1027
3) poświęcić karierę	30,6%	35,4%	12,1%	7,0%	13,8%	0,828	1,017
4) oddać życie	29,2%	30,6%	11,5%	10,1%	17,4%	0,703	0,762
5) zrezygnować z życia rodzinnego	**11,0%**	**18,0%**	**24,2%**	**25,8%**	**19,9%**	**-0,456**	**-0,335**

* Średnia arytmetyczna stanowi została wyliczona po przypisaniu zastosowanej w pytaniu skali odpowiedzi następującej punktacji: *zdecydowanie tak – 2, raczej tak – 1, raczej nie – (-1), zdecydowanie nie – (-2), trudno mi powiedzieć – 0.* Im wyższa średnia tym wyższy poziom gotowości do poświęcenia się.

Z analizy danych zawartych w tabeli 32. wynika, że podchorążowie wyrażają gotowość do poświęcenia dla Ojczyzny przede wszystkim zdrowia (średnia 1,216), a następnie są gotowi do narażania życia (1,044) oraz poświęcenia kariery (0,828). Jednocześnie najtrudniej przyszłoby im zrezygnować z życia rodzinnego (- 0,456).

Interesującym jest również fakt, że mimo gotowości do poświęceń, podchorążowie nie chcą zrezygnować z życia rodzinnego dla dobra Ojczyzny. Uogólniając można powiedzieć, iż są oni gotowi do poświęceń, ale nie kosztem rodziny. Na wyniki te można spojrzeć również z innej perspektywy. W czasie pokoju rzadko występują sytuacje, w których żołnierze musieliby narażać życie lub zdrowie. Takie sytuacje występują najczęściej w czasie wojny. Można więc chyba przypuszczać, że podchorążowie chcieliby wieść spokojne życie w czasach pokoju, jednak gdyby zaistniała tzw. „wyższa konieczność", byliby prawdopodobnie gotowi do poświęcenia wszystkiego dla Ojczyzny.

Korelacja pomiędzy rokiem studiów a gotowością do narażania zdrowia, poświęcenia kariery, oddania życia i rezygnacji z życia rodzinnego dla Ojczyzny, nie jest z punktu widzenia statystyki istotna, nie mniej jednak wskazuje na

niewielki wzrost gotowości pod wpływem oddziaływania uczelni na studentów. Zaprezentowane wyniki mogą wskazywać na to, że w WAT nie tyle kształtuje się co modeluje postawy akceptujące powinności oficerów wobec państwa.

Przeprowadzone analizy korelacyjne wskazują, że wraz z upływem lat studiów zauważa się nieznaczny spadek determinacji na *tak* i wzrost determinacji na *nie* w kwestii dotyczącej *narażania życia* (p = 0,05; VCr. = 0,158). Szczegółowe wyniki badań przedstawia wykres 27.

Wykres 27. Zmiana gotowości do narażania życia dla Ojczyzny w trakcie studiów *(N = 357; dane w %)*[1]

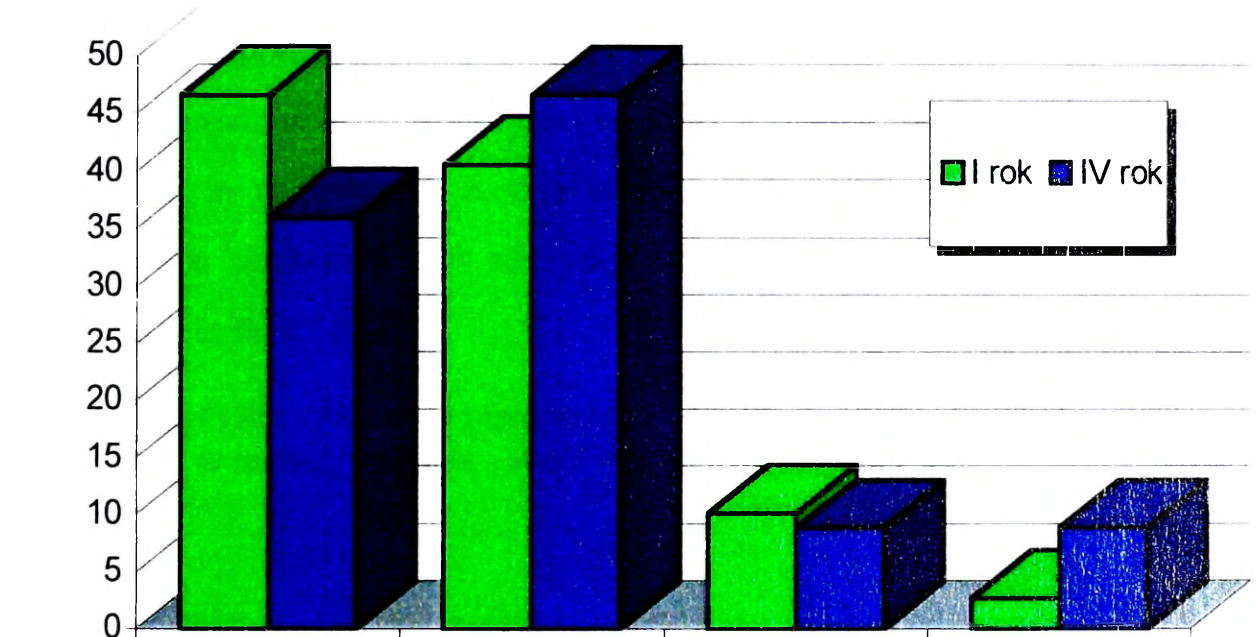

	zdecydowanie tak	raczej tak	raczej nie	zdecydowanie nie
I rok	46,6	40,5	10,1	2,7
IV rok	35,9	46,5	8,8	8,8

Podchorążowie uczestnicząc w procesie kształcenia i wychowania, mieli okazję poznać uwarunkowania pełnienia służby zawodowej. Jednym z wyznaczników oceny postawy wobec zawodu wojskowego jest deklaracja możliwości ponownego wyboru tego zawodu. Uzyskane opinie przedstawia tabela 33.

[1] Badani odpowiadali na pytanie: *Gdyby wymagało tego dobro Ojczyzny czy jest Pan gotów dla niej narażać życie?*

Tabela 33. Postrzeganie zawodu wojskowego poprzez deklarację jego ponownego wyboru *(WAT – N = 357; WSO – N = 195; dane w %)*

Czy znając aktualne realia życia wojskowego zdecydowałby się Pan na ponowny wybór zawodu wojskowego?	WAT		WSO	
a) zdecydowanie tak	12,4	**44,1**	27,2	**57,9**
b) raczej tak	31,7		29,7	
c) raczej nie	27,5	**40,1**	12,8	**30,2**
d) zdecydowanie nie	12,9		17,4	
e) trudno mi powiedzieć	14,3		12,8	

Poglądy respondentów na temat powtórnego wyboru zawodu wojskowego są podzielone. Prawie połowa badanych (44,1%) zdecydowałaby się na jego ponowny wybór. Dane te są zbieżne z wynikami przedstawionymi w tabeli 21, gdzie podobna liczba studentów jest zdecydowana nie wybrać tego zawodu ponownie (WAT – 11,2%; WSO 15,4%).

Wykres 28. Zmiana deklaracji ponownego wyboru zawodu wojskowego przez podchorążych w trakcie studiów *(WAT - N = 357; dane w %)*[1]

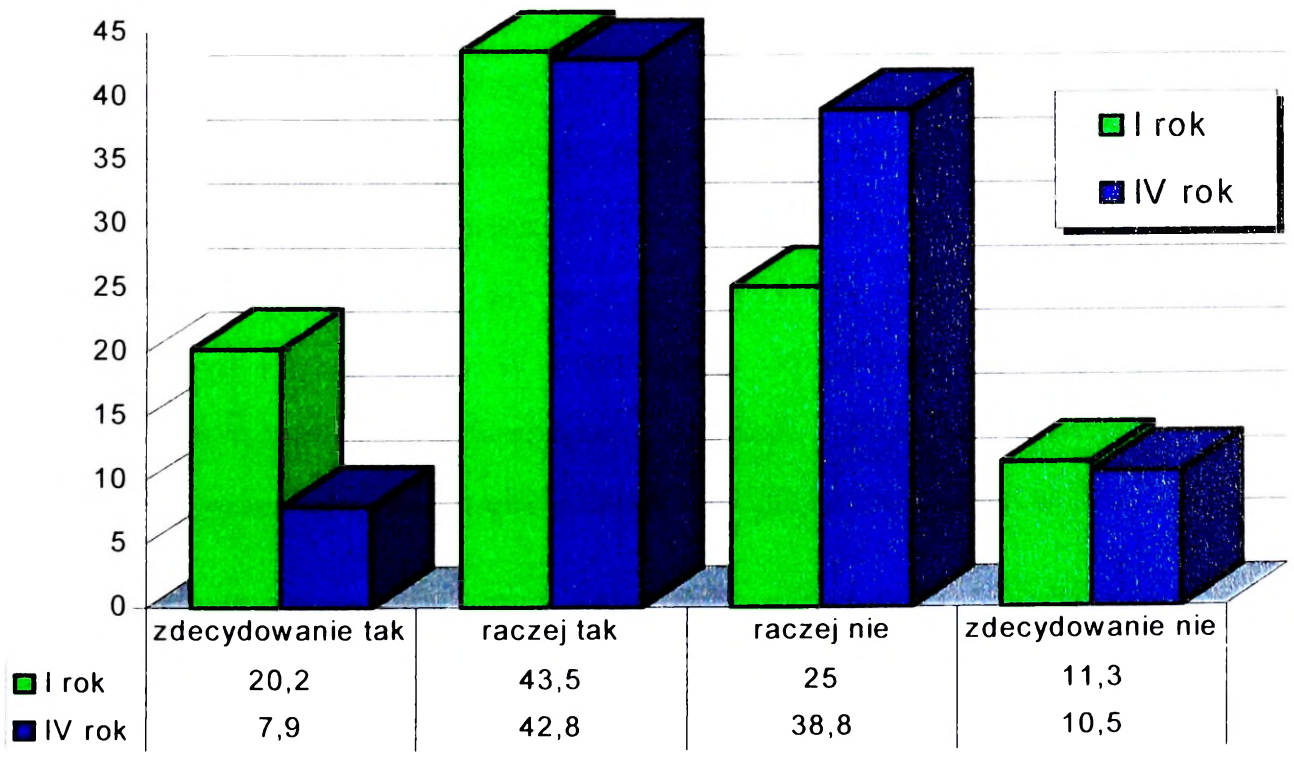

[1] Respondenci odpowiadali na pytanie: *Czy znając aktualne realia życia wojskowego, zdecydowałby się Pan na ponowny wybór zawodu wojskowego?*

Wraz z latami studiów spada zainteresowanie ponownym wyborem zawodu wojskowego. Mniejsza ilość studentów IV roku studiów wybrała by ponownie ten zawód. Na podstawie tych danych nasuwa się wniosek, iż wraz z coraz dłuższym kontaktem z rzeczywistością wojskową, podchorążowie są coraz mniej pewni co do słuszności wyboru swojej drogi życiowej.

Analiza porównawcza wyników WAT i WSO wykazuje większą liczbę studentów WSO (o13,8%), którzy wybraliby ponownie ten zawód i jednocześnie wśród zdeterminowanych wybrać powtórnie zawód jest ponad dwa razy więcej studentów WSO *zdecydowanie* pewnych swojego wyboru.

5.4.3. Zakres akceptacji norm społeczno – zawodowych

Zawód wojskowego wymaga podporządkowania się całemu systemowi norm społecznych, etycznych i zawodowych. Wojsko jako specyficzna instytucja i środowisko społeczne zarazem, kreuje własny system norm i wartości. W przypadku podchorążych, początek tego procesu ma miejsce w uczelni wojskowej. W tabeli 34 zostały wyszczególnione pewne zasady, które określają społeczno - zawodowe zachowania badanych.

Jak można zaobserwować podchorążowie akceptują przede wszystkim te zasady, które zapewniają sprawność w działaniu. Pozostaje to w bezpośredniej korelacji z zarysowaną wcześniej strukturą stereotypu *dobrego oficera* (gdzie dominują wartości instrumentalne). Niepokoić może zbyt duża rozbieżność pomiędzy pryncypiami sprawności, a pryncypiami etycznymi. Oto bowiem ponad połowa badanych twierdzi, że nie zawsze należy być lojalnym członkiem grupy, prawdomównym i uczciwym. W odniesieniu do zawartych w tabeli 34 trzech pierwszych pryncypiów, podchorążowie uzyskali największą zgodność wskazań. Odchylenie standardowe osiągnęło kolejno następujące wartości: 0,52; 0,50; 0,51.

Tabela 34. Zakres deklarowanej akceptacji norm społeczno – zawodowych przez badanych podchorążych *(WAT – N = 357; WSO – N = 195)*

Poniżej wyszczególnione zostały pewne zasady zachowania. Chciałbym poznać Pana opinię na ich temat.	Kategoria odpowiedzi			Średnia*
	Zgadzam się	*Zgadzam się lub nie zgadzam się w zależności od sytuacji*	*Nie zgadzam się*	
1. musisz radzić sobie ze wszystkimi kategoriami ludzi	79,5%	14,6%	4,5%	**1,239**
2. musisz być pomysłowy, twórczy	77,8%	17,4%	3,4%	**1,245**
3. musisz być niezależny, otwarty o nieskrępowanym umyśle	74,7%	20,5%	3,4%	**1,276**
4. zawsze musisz być cierpliwy i opanowany	61,2%	30,9%	5,9%	1,436
5. musisz mocno rozwijać cechy przywódcze, dowódcze	52,8%	37,1%	8,7%	1,553
6. musisz być lojalnym, oddanym członkiem grupy	41,0%	53,7%	3,7%	1,620
7. musisz zawsze mówić prawdę i być całkowicie uczciwym	37,6%	52,0%	8,7%	1,706
8. musisz być osobą religijną, zarówno w przekonaniach jak i praktyce	21,6%	22,2%	54,2%	**2,332**

* Średnia arytmetyczna została wyliczona po przypisaniu zastosowanej w pytaniu skali odpowiedzi następującej punktacji: *zgadzam się* – 1, *zgadzam się lub nie zgadzam się w zależności od sytuacji* – 2, *nie zgadzam się* – 3. Im niższa średnia tym większy poziom akceptacji.

Opinie podchorążych studiujących w WSO nie różnią się zasadniczo od tych, które uzyskano w WAT. Wyniki badań międzynarodowych[1] przeprowadzonych wśród podchorążych wybranych państw europejskich nierzadko odbiegają od polskich. Nasi podchorążowie wyżej cenią następujące normy: *musisz radzić sobie ze wszystkimi kategoriami ludzi* (więcej o 27% odpowiedzi „zgadzam się"), *musisz być niezależny, otwarty o nieskrępowanym umyśle* (więcej o 20%). Gorzej oceniają zaś: *musisz być lojalnym i oddanym członkiem grupy* (mniej o 28%), *musisz zawsze mówić prawdę i być całkowicie uczciwy* (mniej o 16%).

Na opinię w powyższych kwestiach ma wpływ wiele czynników. Zauważono korelację pomiędzy rodzajem ukończonej szkoły a poziomem akceptacji twierdzenia *musisz być pomysłowy i twórczy* (p = 0,04; VCr. = 0,119).

[1] Zob. M. Nuciari, *Value Orientation and Political Attitudes of Cadets in a Comparative View*, in: G. Caforio (ed.), *The European Cadet: Professional Socialisation in Military Academies. A Crossnational Study*, Baden – Baden 1998, s. 74 – 91.

Absolwenci technikum bardziej akceptują to stwierdzenie niż ich koledzy absolwenci innych szkół średnich. Ponadto studenci, którzy uzyskali lepsze oceny na świadectwie maturalnym, w mniejszym stopniu akceptują normę *musisz mocno rozwijać cechy przywódcze, dowódcze* (p = 0,02; VCr. = 0,128).

5.4.4. Poglądy badanych podchorążych na temat przyszłego funkcjonowania sił zbrojnych

Siły zbrojne RP przechodzą okres restrukturyzacji i redukcji. Uwarunkowane jest to układami rozbrojeniowymi i faktem wstąpienia Polski do NATO. Wraz z tymi zjawiskami zmienia się czas i charakter służby zasadniczej. Powstała służba kontraktowa i nadterminowa. W ostatnim czasie zmieniły się uregulowania prawne dotyczące obowiązkowej służby absolwentów wyższych uczelni. Jako główny cel zmian w siłach zbrojnych obok dostosowania ich do współpracy z NATO, wymienia się również zwiększenie uzawodowienia armii lub nawet odejście od powszechnego poboru. Zamierzenia te, choć są w fazie projektów i propozycji, budzą zrozumiałą dyskusję o przyszłym kształcie naszych sił zbrojnych.

W badaniach poddano opiniowaniu podchorążych uwarunkowania dotyczące powszechnego poboru wojskowego. Otrzymane opinie przedstawia tabela 35.

Studentom przedstawiono argumenty za i przeciw powszechnemu poborowi wojskowemu. Poglądy badanych są zgodne z zakładanym obecnie kierunkiem przekształcenia sił zbrojnych, mówiącym o potrzebie utworzenia ochotniczej armii zawodowej. Jako główny argument takiego ukształtowania naszej armii podają, że służba zasadnicza, biorąc pod uwagę całokształt gospodarki państwa, wymaga większych kosztów niż armia ochotnicza (średnia 1,184).

Wartym odnotowania jest stosunek studentów do obecności kobiet w wojsku. Od 1999 roku kobiety studiują w uczelniach wojskowych na takich samych prawach jak mężczyźni. Wśród badanych tylko 23% wyraża opinię, że *powszechny pobór wojskowy powinien obejmować również kobiety*. Jednocześnie 55% podchorążych jest temu przeciwnych. Ponadto na podstawie analiz korelacyjnych można zauważyć zależność pomiędzy oceną końcową na świadectwie maturalnym

a akceptacją poglądów: *istnieje naturalny związek między demokracją a powszechnym obowiązkiem służby wojskowej* (p = 0,01; VCr. = 0,187). Wraz ze wzrostem średniej oceny na świadectwie maturalnym spada akceptacja dla tego twierdzenia.

Tabela 35. Opinia respondentów o wadach i zaletach powszechnego poboru wojskowego *(N = 357)*

Poniżej znajdzie Pan kilka argumentów za i przeciw powszechnemu poborowi wojskowemu. Chciałbym poznać Pana opinię na ich temat.	Kategorie odpowiedzi			Średnia*
	zgadzam się	***nie zgadzam się***	***trudno mi powiedzieć***	
1) patrząc na całokształt gospodarki państwa, służba zasadnicza powoduje większe koszty niż armia ochotnicza z powodu marnotrawienia zasobów ludzkich	**64,9%**	**14,6%**	**19,4%**	**1,184**
2) istnieje naturalny związek między demokracją a powszechnym obowiązkiem służby wojskowej	23,3%	45,8%	29,5%	1,663
3) armia ochotnicza (zawodowa) stanowi olbrzymi wydatek dla budżetu obronnego, służba zasadnicza jest mniej kosztowna, jeśli chodzi o wydatki.	26,4%	59,0%	13,2%	1,691
4) pobór gwarantuje stałą wymianę wartości, opinii i spostrzeżeń między społeczeństwem a siłami zbrojnymi	16,9%	48,6%	33,1%	1,742
5) powszechny pobór wojskowy dzieli równo ciężar obrony	18,8%	50,8%	28,9%	1,730
6) powszechny pobór wojskowy powinien obejmować również kobiety	23,6%	55,1%	20,2%	1,700

* Średnia arytmetyczna została wyliczona po przypisaniu zastosowanej w pytaniu skali odpowiedzi następującej punktacji: *zgadzam się – 1, nie zgadzam się – 2, trudno mi powiedzieć – 0*. Im mniejsza średnia tym większa zgodność z poglądami respondentów.

Ocena końcowa na świadectwie maturalnym wpływa również na poziom aprobaty dla twierdzenia, iż *armia ochotnicza (zawodowa) stanowi olbrzymi wydatek dla budżetu obronnego, służba zasadnicza jest mniej kosztowna, jeśli chodzi o wydatki* (p = 0,00; VCr. = 0,227). Ponadto analizy korelacyjne wykazały, że wraz ze wzrostem wielkości miejscowości, z której pochodzą respondenci,

maleje akceptacja dla tezy, że *pobór gwarantuje stałą wymianę wartości, opinii i spostrzeżeń między społeczeństwem a siłami zbrojnymi* (p = 0,01; VCr. = 0,221).

Zachodni analitycy podkreślają, że od lat siedemdziesiątych zachodnie społeczeństwa przemysłowe zmieniły swoją subiektywną percepcję podstaw bezpieczeństwa[1]. Większość środowisk społecznych, szczególnie młode i dobrze wykształcone warstwy społeczne, nie wierzą już w zagrożenie wojną. Ma to wiele źródeł. Obok przyczyn specyficznych, takich jak polityczne zmiany towarzyszące zakończeniu konfliktu Wschód – Zachód, zaszły także przeobrażenia w społecznych systemach wartości[2]. To wszystko skłoniło ludzi do powątpiewania, czy obrona militarna, jako podstawowy instrument narodowego bezpieczeństwa, powinna być kontynuowana w takiej formie jak dotychczas. Analitycy zachodni zakładają, że oficerowie wojska z pewnym opóźnieniem przyswajają sobie społeczne zmiany w obrębie własnego społeczeństwa.

Badanie poglądów na temat funkcji wojska ujawnia nie tylko oficjalnie nadawaną siłom zbrojnym pozycję w systemie państwa i wewnątrz społeczeństwa, ale także to, co wnoszą one do rozwoju swoich krajów. Przyjęcie założenia, że w państwie demokratycznym urzeczywistnia się zasadę „prymatu polityki nad wojskiem" (która oznacza, że przywództwo polityczne bierze górę nad dowódcą wojskowym) sprawia, że sposób postrzegania przez żołnierzy funkcji wojska daje pewną wskazówkę, czy klasa polityczna (a ściślej rządząca) osiągnęła sukces w ich uspołecznieniu w pożądanym dla demokracji kierunku. Skupienie się na rezultatach takiej socjalizacji nie pozostaje także bez znaczenia dla analizy postaw podchorążych wobec przyszłych misji wojska czy potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego[3].

W badaniach poproszono podchorążych o ustosunkowanie się do perspektywy ewentualnego wzrostu znaczenia funkcji i zadań wojska (tabela 36).

---

[1] Zob. H.U. Kohr, J. Kuhlmann, *A Plea for a General Voluntary Civil Service*, Baltimore 1991, p. 24; M. Nuciari, K.W. Haltiner, *Change of Values and Alternative Concepts of Security*, Baltimore 1991, p. 2, cyt. za S. Jarmoszko, *Oficerowi armii* ... wyd. cyt., s. 62.

[2] Por. M. J. Szymański, *Młodzież wobec wartości* ... wyd. cyt., s. 132-141.

[3] Zob. S. Jarmoszko, *Oficerowie armii* ... wyd. cyt., s. 65.

Tabela 36. Przyszłe znaczenie możliwych zadań sił zbrojnych *(N = 357)*

Poniżej znajduje się lista możliwych zadań sił zbrojnych. Proszę wskazać, jak ważne będą one w przyszłości?	Kategoria odpowiedzi				Średnia*
	będą bardziej ważne	*pozostaną bez zmian*	*staną się mniej ważne*	*trudno mi powiedzieć*	
1) akcje wojskowe pod dowództwem NATO	**80,3%**	**11,2%**	**1,1%**	**5,1%**	**0,972**
2) operacje utrzymania pokoju pod flagą ONZ	**54,2%**	**37,1%**	**1,7%**	**4,5%**	**0,940**
3) pomoc w przypadku katastrof	57,9%	33,4%	2,2%	3,9%	0,925
4) operacje utrzymania pokoju we współdziałaniu z innymi państwami	57,9%	33,4%	4,2%	4,2%	0,865
5) międzynarodowe misje kontroli zbrojeń	61,8%	24,7%	5,1%	6,2%	0,849
6) walka ze zorganizowaną przestępczością	58,4%	23,6%	5,1%	10,4%	0,841
7) pomoc w utrzymaniu porządku na granicach (szczególnie w przypadku wielkich migracji)	45,5%	36,5%	6,5%	9,0%	0,751
8) ochrona i obrona terytorium państwa	46,3%	37,1%	9,8%	4,5%	0,650
9) wewnętrzna kontrola terytorium	31,5%	44,9%	11,2%	9,8%	0,474
10) funkcje ceremonialne (wizyty państwowe, asysty i warty honorowe)	11,8%	71,6%	8,7%	5,6%	0,151

* Średnia arytmetyczna została wyliczona po przypisaniu zastosowanej w pytaniu skali odpowiedzi następującej punktacji: *będą bardziej ważne – 1, pozostaną bez zmian – 0, staną się mniej ważne – (-1), trudno mi powiedzieć – 0*. Im wyższa średnia tym wyższe znaczenie możliwych zadań sił zbrojnych.

Na podstawie przedstawionych w tabeli 36 wyników badań można stwierdzić, iż podchorążowie uważają, że w najbliższym czasie wzrośnie znaczenie akcji wojskowych pod dowództwem NATO (średnia 0,972). Bez zmian pozostaną zaś funkcje ceremonialne (wizyty państwowe, asysty i warty honorowe) – średnia 0,151.

Podsumowując należy stwierdzić, że studenci WAT przewidują wzrost znaczenia tych zadań wojska, które odnoszą się do utrzymania pokoju (misje *peace keeping*, kontrola zbrojeń itp.). Jest to tym bardziej prawdopodobne, że

członkostwo Polski w NATO nakłada na nasz kraj wiele obowiązków w tym zakresie.

Przeprowadzone analizy korelacyjne wykazały zależność pomiędzy rokiem studiów a opinią na temat znaczenia walki ze zorganizowaną przestępczością w przyszłości. Uzyskane wyniki badań zostały zaprezentowane na wykresie 29.

Wykres 29. Zmiana opinii podchorążych na temat przyszłego znaczenia walki z zorganizowaną przestępczością w trakcie studiów *(N = 357; dane w %)*

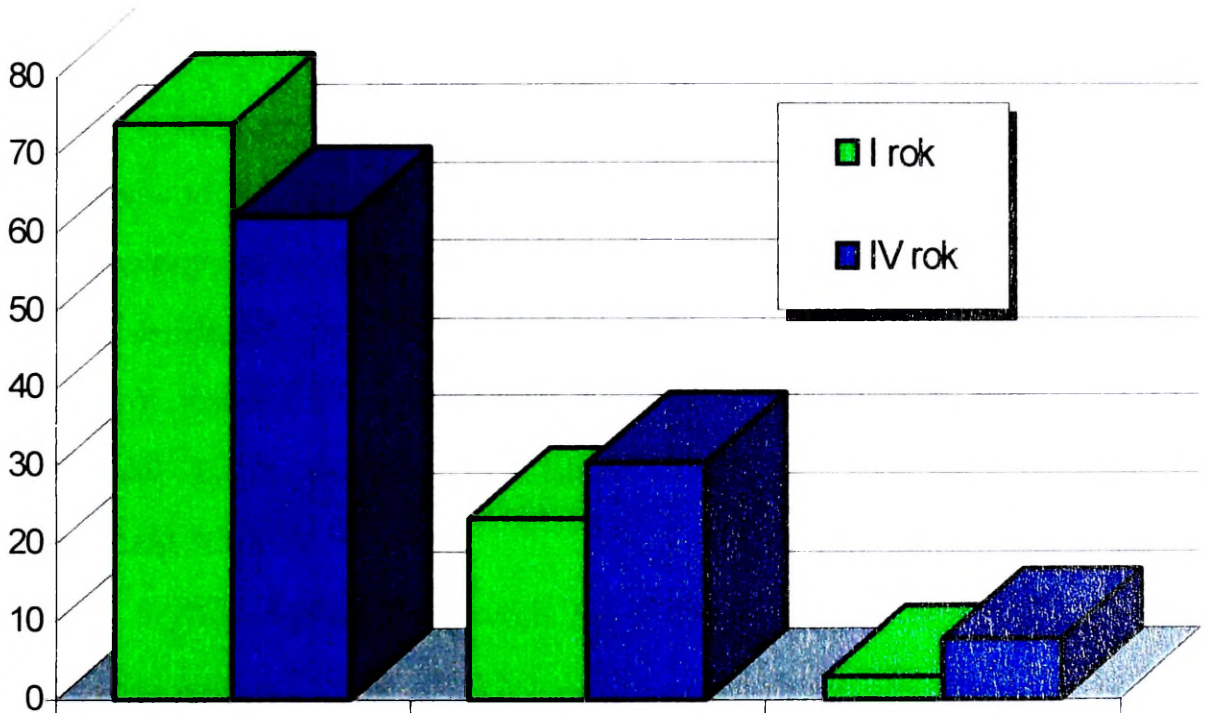

	będzie bardziej ważna	pozostanie bez zmian	stanie się mniej ważna
I rok	73,9	23,2	2,9
IV rok	62	30,4	7,6

Podchorążowie IV roku mniejsze znaczenie przywiązują do walki z zorganizowaną przestępczością ($p = 0,05$; $VCr. = 0,141$) w stosunku do kolegów z I roku.

5.6. Podsumowanie

W czasie studiów podchorążowie zmieniają swoje postawy wobec przyszłej pracy zawodowej. W coraz mniejszym stopniu podchorążowie deklarują odejście z wojska zaraz po ukończeniu uczelni, zdając sobie sprawę z sytuacji na rynku pracy. Chcą wykorzystać pozytywne strony służby zawodowej (możliwość bezpłatnego dokształcania, możliwość usamodzielnienia materialnego) i w związku z tym zwiększa się wraz latami nauki liczba studentów chcących odejść z wojska, ale dopiero, gdy zaistnieje korzystna sytuacja, spełniająca ich oczekiwania najczęściej ekonomiczne. Potwierdzeniem tego faktu będzie również większe zorientowanie biurokratyczne deklarowane przez studentów IV roku studiów. Rozwój kariery stanowi dla nich większą satysfakcję niż dla studentów I roku. Należy też podkreślić wzrost znaczenia, w trakcie nauki w uczelni, czynników wpływających na satysfakcję zawodową a silnie związanych z wykonywaniem przyszłego zawodu (*uznanie ze strony przełożonych, relacje między zadaniami wojskowymi a przydzielonymi środkami, przekładalność umiejętności zawodowych do warunków życia cywilnego*). Zauważa się, iż pobyt w uczelni wpływa na zmianę postawy wobec surowości życia wojskowego. Studenci IV roku lepiej niż oczekiwali oceniają ten aspekt studiów.

Uzyskane wyniki badań pozwalają na stwierdzenie, iż o wyborze zawodu wojskowego decydują głównie motywy osobiste, a w czasie studiów następują zmiany. Wzrasta znaczenie motywów poznawczych, a osobiste przesuwają się na dalszy plan.

Na podstawie samooceny studentów dotyczącej zmian w motywacji do zawodu wojskowego można stwierdzić, że w trakcie studiów motywacja zmniejsza się. Więcej studentów IV, niż I roku studiów deklaruje większą motywację do wojska, jako instytucji przed podjęciem studiów w uczelni wojskowej. Ponadto więcej studentów IV roku studiów deklaruje, że motywacja do wojska nigdy nie była duża.

Analizy korelacyjne wykazały, że w trakcie studiów następują zmiany w hierarchii uznawanych wartości przez podchorążych. Pod wpływem uczelni wojskowej wzrasta znaczenie *przyjaciół, (kolegów)*, a równocześnie oddziaływania

wychowawczo – dydaktyczne uczelni powodują, że spada znaczenie takich wartości jak: *samorealizacja (rozwój osobisty)*, *zaangażowanie społeczne i religijne*.

Dokonujące się zmiany w sferze wartości świadczą niekiedy o tym, że studenci stają się bardziej prospołeczni, ale jedynie wobec środowiska kolegów i przyjaciół.

Dokonane oceny poglądów dotyczących przyszłych zagrożeń i deklaracje co do zachowania w sytuacjach krytycznych wskazują, iż Wojskowa Akademia Techniczna kształtuje gotowość do poświęcenia się dla Ojczyzny, chociaż zależność ta jest nie istotna statystycznie.

Uzyskane wyniki badań pozwalają na częściową weryfikacje hipotezy, że studenci, wybierając zawód wojskowego, kierują się motywami poznawczymi osobistymi i społecznymi. Wybierając uczelnię, studenci wybrali również zawód wojskowego. Chcieliby, aby przyszła praca zapewniła im samodzielność materialną oraz możliwość dalszego rozwoju intelektualnego i zawodowego. Jednocześnie nie czują się silnie związani z wojskiem. Swoją pracę w wojsku uzależniają głównie od warunków finansowych.

Postawy wobec zawodu różnicują podchorążych WAT i WSO. Więcej studentów WSO, niż WAT nie wybrałoby ponownie zawodu wojskowego, są oni zatem bardziej rozczarowani swoim wyborem, mimo to jednak podchorążowie WSO deklarują wyższy poziom „wysokiej" motywacji do zawodu wojskowego. Więcej studentów WAT niż WSO planuje odejść z wojska, gdy zaistnieje korzystna sytuacja. Świadczy to o tym, iż są oni mniej związani ze środowiskiem wojskowym.

Podchorążowie WAT deklarują wyższy poziom gotowości do narażania życia dla Ojczyzny w stosunku do kolegów z WSO, którzy natomiast są bardziej gotowi do narażania zdrowia, oddania życia, poświęcenia kariery i zrezygnowania z życia rodzinnego dla Ojczyzny.

Dane demograficzne różnicują część poglądów w badanych kwestiach. Oceny uzyskane na świadectwie maturalnym różnicują motywację do wojska jako instytucji. Im wyższa ocena na świadectwie maturalnym tym:

- większa motywacja do wojska jako instytucji;
- większa akceptacja dla rozwijania cech przywódczych i dowódczych;
- przyznawany bardziej pozytywny obraz zawodu wojskowego i wojska w społecznym odbiorze;
- przywiązywanie większej wagi do sprzyjających okoliczności do wykonywania i rozwoju inicjatywy jako czynnika wpływającego na satysfakcję z wykonywanego zawodu;
- mniejsza aprobata dla twierdzenia, że istnieje naturalny związek między demokracją a powszechnym obowiązkiem służby wojskowej.

Środowisko, z którego pochodzą podchorążowie, wpływa na zmiany postaw wobec zawodu wojskowego. Wraz ze wzrostem wielkości miejscowości, z której pochodzą, maleje znaczenie dla:

- zaangażowania społecznego w hierarchii uznawanych wartości;
- akceptacja dla tezy, iż pobór gwarantuje stałą wymianę wartości, opinii i spostrzeżeń między społeczeństwem a siłami zbrojnymi.

Podchorążych cechuje także znaczny dystans wobec sfery polityki. Przeważająca większość (rzędu 80%) deklaruje brak politycznego zaangażowania.

UOGÓLNIENIA I WNIOSKI

Młody człowiek, wkraczający w progi instytucji państwowej i społecznej jaką jest wojsko, poddany zostaje intensywnej socjalizacji zawodowej, w procesie której adaptuje się, wrasta w specyficzny styl życia wojskowego i kształtuje swoje postawy wobec przyszłego zawodu. Zaprezentowane wyniki badań ukazują określony stan owych postaw w odniesieniu do kandydatów na oficerów – podchorążych Wojskowej Akademii Technicznej i wyższych szkół oficerskich.

Głównym problemem pracy była próba znalezienia odpowiedzi na pytanie dotyczące charakteru i zakresu zmian w postawach kandydatów na oficerów wobec zawodu wojskowego w trakcie studiów w wojskowej szkole wyższej. Jako przykład posłużyła Wojskowa Akademia Techniczna. Ponadto przeprowadzono badania porównawcze w czterech wyższych szkołach oficerskich i dodatkowo, do porównań posłużono się wynikami badań międzynarodowych przeprowadzonych przez organizację ERGOMAS. Analiza zebranego materiału pozwala stwierdzić, iż przyjęte w pracy cele zostały zrealizowane.

Przeprowadzone badania pozwalają na pozytywne zweryfikowanie głównej hipotezy badawczej i stwierdzenie, że w czasie studiów w Wojskowej Akademii Technicznej następują zmiany w postawach wobec zawodu wojskowego. Uczelnia wzmacnia postawy akceptujące powinności oficerów wobec państwa. Pod wpływem konfrontacji z rzeczywistością armii urealniają się oczekiwania studentów wobec zawodu wojskowego.

Zrealizowane badania i analizy wykazały, że uczelnie wojskowe nie tyle kształtują nowe postawy u swoich studentów, co modelują i krystalizują już istniejące, ukształtowane przed przyjściem do wojska.

Przeprowadzone analizy korelacyjne pokazały, że głównym determinantem tych zmian w postawach podchorążych wobec zawodu wojskowego są czynniki ekonomiczne. To one w głównej mierze decydują o wyborze studiów i zawodu wojskowego, a następnie wpływają na satysfakcję ze służby wojskowej oraz na dalsze plany zawodowe. Jest jeszcze jeden aspekt tego problemu mogący mieć znaczenie dla sił zbrojnych. Studenci, kierujący się względami finansowymi nie

zawsze są emocjonalnie związani z wojskiem. Wybrali zawód, z którym nie w pełni się identyfikują i nie czują się w pełni powołani do jego wykonywania. Występuje tu zjawisko ambiwalencji. Z jednej strony podchorążowie chcą zdobyć wyższe wykształcenie, co ze względów ekonomicznych zapewnia im właśnie uczelnia wojskowa, z drugiej zaś są zmuszeni kształcić się w uczelni przygotowującej ich do zawodu, który nie w pełni pokrywa się z ich zainteresowaniami i potrzebami. Chcą jednak skończyć dobrą uczelnię i uzyskać wykształcenie dające im możliwość znalezienia dobrze płatnej pracy.

Wśród norm określających zachowania społeczno – zawodowe, podchorążowie akceptują pryncypia o charakterze prakseologicznym, które zapewniają sprawność w działaniu. Ta orientacja znalazła także odzwierciedlenie w wymiarze: biurokratyzm / profesjonalizacja, gdzie badani opowiedzieli się za działaniem zracjonalizowanym, wolnym od biurokratycznych ograniczeń. W postawach zawodowych podchorążych przeważa tendencja profesjonalistyczna, której istotą jest kierowanie się w pracy zawodowej przede wszystkim zdobytą wiedzą, inwencją twórczą i ogólnymi możliwościami działania, a nie administracyjnie określonymi wzorcami i schematami.

Przedstawiony obraz postaw zawodowych jest nie tylko obrazem postaw podchorążych, ale poprzez oddziaływania interpersonalne ze środowiskiem, którym się kształcą i wychowują, przedstawia także postawy kadry zawodowej wobec wykonywanego zawodu.

Porównanie danych uzyskanych w badaniach z danymi międzynarodowymi pozwala na konstatację, iż postawy polskich podchorążych nie odbiegają zasadniczo od postaw ich kolegów z innych państw europejskich. Może to być dobrą prognozą w kontekście współpracy naszych sił zbrojnych w ramach NATO oraz ich udziału w międzynarodowych misjach pokojowych.

Należy zaznaczyć, że w systemie wartości uznawanych przez podchorążych szczególne miejsce zajmuje rodzina. Jest ona wyraźną dominantą i sytuuje się na szczycie hierarchii uznawanych wartości. Inne wartości zajmujące czołowe pozycje w hierarchii to: samorealizacja, dziewczyna, czas wolny.

Zestawienie wyników polskich z wynikami międzynarodowymi dowodzi także, iż w postawach naszych podchorążych obecne są charakterystyczne cechy polskiego charakteru narodowego. Polskiego podchorążego cechuje zatem wyższy poziom egocentryzmu, afirmacja swobody i zaradności, przy wyraźnej niechęci do (społecznych czy moralnych) ograniczeń aktywności osobistej. Bliskie są mu również inne właściwości: największy dystans wobec polityki, mniejsza prospołeczność, ale jednocześnie najwyższe deklaracje patriotyzmu.

Dalsze porównania z wynikami badań przeprowadzonych w państwach europejskich wykazały zjawisko „deprofesjonalizacji zawodu wojskowego", które dotyczy także naszego kraju. Istota tego zjawiska polega na postępującej zmianie orientacji zawodowej wojskowych. Wykonywany zawód coraz rzadziej jest traktowany w kategoriach tradycyjnie pojmowanego zawodu (opartego na trwałych wartościach ideowych, jak powołanie, poświęcenie, zainteresowanie, etyka zawodowa, itp.), a coraz częściej w kategoriach zwykłego zajęcia (pracy wykonywanej w celach zarobkowych, gdzie największe znaczenie ma ich wysokość, ogólne warunki pracy czy możliwości szybkiego awansowania).

Dane socjometryczne różnicują poglądy podchorążych w badanych kwestiach.

Wstąpienie Polski do NATO nie pozostaje bez wpływu na podchorążych. Otwiera przed nimi nowe perspektywy. Można przypuszczać, iż wpłynie ono pozytywnie na postawy kandydatów na oficerów wobec zawodu. Z dużym prawdopodobieństwem można przewidywać, iż perspektywa udziału w misjach pokojowych, możliwość pracy w agendach NATO, możliwość kontaktów ze światem będą miały wpływ na pozytywną motywacje do zawodu wojskowego. Aby polscy oficerowie nie czuli się gorsi w kontaktach ze swoimi kolegami z innych armii, należy w kształceniu i wychowaniu dążyć do tego, by obecny i przyszły oficer był Europejczykiem, człowiekiem światowym, dyplomatą a zarazem dobrym znawcą problematyki bezpieczeństwa, umiejącym organizować walkę zbrojną i podejmować trafne decyzje.

Reasumując, należy podkreślić, że przemiany społeczne i strukturalne, jakie obecnie zachodzą w kraju, a co za tym idzie i w siłach zbrojnych stawiają nas przed

koniecznością prowadzenia dalszych studiów i badań dotyczących zmian postaw kandydatów na oficerów wobec zawodu w procesie kształcenia w wojskowej szkole wyższej.

BIBLIOGRAFIA

Adamkiewicz M., (red.), *Geneza i współczesny wymiar kodeksu honorowego podchorążego,* Sprawozdanie z tematu naukowego KBN PBW nr 854, Warszawa 2000, Wyd. WAT.

Adamkiewicz M., (red.), *Tradycje i współczesność etosu oficera Wojska Polskiego*, Warszawa 1997, Wyd. WAT.

Adamkiewicz M., *Poglądy na wojsko i obronność w badaniach demoskopowych*, Warszawa 1995, Wyd. MON.

Adamkiewicz M., *Przemiany etosu zawodu wojskowego*, Warszawa 1992, Wyd. Bellona.

Adłaś W., Stępień R., *O systemie dydaktyczno – wychowawczym*, „Przegląd Wojsk Lądowych" 1983, nr 10.

Aronson E., *Człowiek - istota społeczna,* Warszawa 1987, Wyd. Naukowe PWN.

Aronson E., *Psychologia społeczna*, Poznań 1997, Wyd. Zysk i S-ka.

Baley S., *Psychologia wychowania w zarysie,* Warszawa 1958, Wyd. Naukowe PWN.

Bańka W., (red.), *Efektywność kształcenia w wyższej wojskowej uczelni technicznej*, Warszawa 1987, Wyd. WAT.

Bednarek J., Bieńkowski J., Stępień., *Proces kształcenia wojskowego*, Warszawa 1994, Wyd. AON.

Bera R., *Metodyczne podstawy kształtowania postaw żołnierskich*, Warszawa 1998, Wyd. Bellona.

Bieńkowski J., Groskrejc J., Nowakowski Z., *Kształcenia kadr oficerskich w wyższych uczelniach wojskowych*, Warszawa 1999, Wyd. AON.

Bogaj A., *Efektywność kształcenia,* [w:] Pomykało W., (red.) *Encyklopedia Pedagogiczna*, Warszawa 1993, Fundacja Innowacja.

Bogaj A., Kwiatkowski S. M., Szymański M., *System edukacyjny w Polsce. Osiągnięcia – przemiany – dylematy,* Warszawa 1995, IBE.

Bogaj A., *Realia i perspektywy reform oświatowych*, Warszawa1997, IBE.

Bogaj A., *Taksonomie celów kształcenia – poziomy kompetencji zawodowych*, „Edukacja" 1994, nr 1.

Bogusz J., *Autorytet nauczyciela akademickiego a wyniki kształcenia i wychowania*, „Pedagogika Szkoły Wyższej", Szczecin – Warszawa 1996, nr 4, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.

Bogusz J., *Dydaktyka wojskowa,* Warszawa 1983, Wyd. MON.

Bogusz J., Kosyrz Z., *Kształtowanie postaw patriotyczno – obronnych młodzieży*, Warszawa 1979, Wyd. Wiedza Powszechna.

Bogusz J., Narwicz K., Nowicki G., *Świadomość moralna, system wartości i dążenia życiowe młodzieży szkolnej*, Warszawa 1990, Wyd. Centrum Badań Problemów Młodzieży.

Bromberek B., *Młodzież rozpoczynająca studia wyższe wobec wartości wykształcenia, zawodu i perspektyw zawodowych*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej" 1984, nr 2.

Brzezinski J., *Elementy metodologii badań psychologicznych*, Warszawa 1980, Wyd. Naukowe PWN.

Caforio G., (red.), *The European Cadet: Professional Socialisation in Military Academies; A Crossnational Study*, Baden – Baden 1998, Nomos Verlagsgesellschaft.

Caforio G., (red.), *The Military Profession in Europe*, "Current Sociology" 1994, No. 3, Sage Publications.

Caforio G., *The Military Profession: Theories of Change*, "Armed Forces and Society" 1988, No. 1.

Charakterystyki osobowo - zawodowe absolwentów Wojskowej Akademii Technicznej, Warszawa 1995, SG WP.

Charakterystyki osobowo – zawodowe absolwentów wyższych szkół oficerskich (wojska lądowe), Warszawa 1995, SG WP.

Chisholm A. W. J., *Określenie podstaw kształcenia inżynierów*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej" 1989, nr 4.

Dąbrowska E., Socha W., Wojciechowska-Charlak B., *Materiały pomocnicze do nauczania teorii wychowania,* Lublin 1988, Wyd. UMCS.

Denek K., *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej*, Toruń 1999.

Derbich J., *Studiowanie jako tworzenie samego siebie,* „Pedagogika Szkoły Wyższej", Szczecin – Warszawa 1996, nr 4, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.

Domżalski K., *Motywacyjne uwarunkowania procesu kształcenia studentów wyższych szkół wojskowych,* Rozprawa doktorska, Warszawa 1997, Wyd. AON.

Drogosz – Zabłocka E., (red.), *Zmiany na rynku pracy a kształcenie zawodowe*, Warszawa1996, IBE.

Durkheim E., *O podziale pracy społecznej*, Warszawa 1999, Wyd. naukowe PWN.

Dymek M., *Samoakceptacja droga do sukcesu,* Warszawa 1997, IBE.

Dyrda M., *Uwarunkowania procesu dowodzenia w aspekcie przygotowania zawodowego*, [w:] Kucharski M., (red.), *Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo – wychowawczej,* Warszawa 1996, Wyd. AON.

Fajkowski M., *Z problematyki kształcenia w wyższych szkołach oficerskich*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne" 1994, nr 8.

Gerstman S., (red.), Osobowość, Łódź 1982, Wyd. Uniwersytetu Łódźkiego.

Gielarowska D., *Charakterystyka sylwetki zawodowej inżyniera na tle ogólnych celów kształcenia na poziomie wyższym*, [w:] *Prace Instytutu Nauk Ekonomiczno – Społecznych Politechniki Warszawskiej,* Zeszyt 52, Warszawa 1993, Wyd. Politechniki Warszawskiej.

Golba R., *Kształtowanie postaw społecznych i zawodowych studentów w WAT,* [w:] Adamkiewicz M., (red.), *Tradycje i współczesność etosu oficera Wojska Polskiego*, Warszawa 1997, Wyd. WAT.

Golba R., *Motywy wyboru studiów i zawodu wojskowego przez studentów Wojskowej Akademii Technicznej*, [w:] Kazimierski Z., Włodarkiewicz W., (red.), *Rozwój techniki wojskowej – kształcenie inżynierów dla potrzeb Wojska Polskiego w XX wieku*, Warszawa 2000, Wyd. WAT.

Golba R., *System dydaktyczno – wychowawczy WAT w ocenie studentów,* „Toruńskie Studia Dydaktyczne"1997, nr 11.

Goodman N., *Wstęp do socjologii,* Poznań 1997, Wydawnictwo Zysk i S-ka.

Góralski A., *Metody opisu i wnioskowania statystycznego w psychologii i pedagogice,* Warszawa 1987, Wyd. Naukowe PWN.

Griffin R. W., *Podstawy zarządzania organizacjami,* Warszawa 1996, Wyd. Naukowe PWN.

Grzegorczyk H., *Wojskowa Akademia Techniczna 1951 – 1991*, Warszawa 1991. Wyd. WAT.

Haładus A., *System dydaktyczno – wychowawczy w uczelni wojskowej i jego wyznaczniki*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej. Inżynieria Systemów Kształcenia", Warszawa 1985, nr 7, Wyd. WAT.

Hejnicka – Bezwińska T., *Edukacja – kształcenie – pedagogika (Fenomen pewnego stereotypu)*, Kraków 1995, Oficyna wydawnicza „IMPULS".

Hoser J., *Zadowolenie z zawodu, przygotowanie do zawodu*, [w:] *Zeszyty Naukowe Ośrodka Nauk Społecznych Politechniki Warszawskiej*, Zeszyt 4, Warszawa 1995, Wyd. Politechniki Warszawskiej.

Hoser J., *Zapotrzebowanie na kadry inżynierskie w Polsce na tle europejskich trendów,* [w:] *Zeszyty Naukowe Ośrodka Nauk Społecznych Politechniki Warszawskiej*, Zeszyt 4, Warszawa 1995, Wyd. Politechniki Warszawskiej.

Januszek H., Sikora J., *Socjologia pracy*, Poznań 1998, Wyd. Akademii Ekonomicznej.

Jarmoszko S., *Oficerowie armii europejskich. Szkic socjologiczny*, „Studia i Materiały", Warszawa 1996, nr 42, Wyd. MON.

Jarmoszko S., *Społeczne aspekty przemian w Wojsku Polskim*, „Studia i Materiały", Warszawa 1998, nr 48, Wyd. MON.

Jaskot K., *Uczelnia ukierunkowana na studenta,* „Pedagogika Szkoły Wyższej", Szczecin – Warszawa 1996, nr 4, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.

Jędrzycki W., (red.), *Człowiek, praca, postęp społeczny*, Warszawa 1984, Państwowe Wydawnictwa Ekonomiczne.

Jopkiewicz A., (red.) *Edukacja i rozwój*, Kielce 1995, Wyd. WSP.

Jóźwiak J., Podgórski J., *Statystyka od podstaw*, Warszawa 1998, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Kaczmarek W., Ścibiorek Z., *Przyszła wojna - jaka?,* Warszawa 1995, Wyd. BUWiK.

Karczewski E., Kazimierski Z.,(red.), *Kształcenie humanistyczne w akademiach wojskowych,* Materiały z sympozjum naukowego przeprowadzonego z okazji jubileuszu X–lecia INH WAT, Warszawa 1999, Wyd. WAT.

Kasperski M., *Kształtowanie morale kadry zawodowej oraz podchorążych w trakcie studiów w Wojskowej Akademii Technicznej*, Sprawozdanie z realizacji Zadania Naukowo – badawczego (ZNS-533), Warszawa 1998, Wyd. WAT.

Kasperski M., *Przemiany wzorów osobowych kadry WP w okresie transformacji,* [w:] Adamkiewicz M., (red.), *Tradycje i współczesność etosu oficera Wojska Polskiego*, Warszawa 1997, Wyd. WAT.

Kasprzyk L., Węgrzecki A., *Wprowadzenie do filozofii,* Warszawa 1981, Wyd. Naukowe PWN.

Kazimierski Z., Karczewski E., (red.), *Kształcenie humanistyczne w akademiach wojskowych*, Materiały z sympozjum naukowego przeprowadzonego z okazji jubileuszu X – lecia INH WAT (27.11.1998r.), Warszawa 1999, Wyd. WAT.

Kazimierski Z., Włodarkiewicz W., (red.), *Rozwój techniki wojskowej – kształcenie inżynierów dla potrzeb Wojska Polskiego w XX wieku*, Warszawa 2000, Wyd. WAT.

Kiciński K., *Orientacje moralne. Próba typologii*, Warszawa 1998, Krzysztof Kiciński i ISNS UW.

Kochańska G., Reykowski J., *Szkice z teorii osobowości*, Warszawa 1980, WP.

Kodeks honorowy oficera Wojska Polskiego, Warszawa 1995, Wyd. SG WP.

Kołkowski L., Kwiatkowski S. M., *Elementy teorii kształcenia zawodowego*, Warszawa 1994, IBE.

Kołodziejczyk A., *Kadra zawodowa WP w dobie przemian*, „Studia i Materiały", Warszawa 1995, nr17, Wyd. MON.

Konarzewski K., *Podstawy teorii oddziaływań wychowawczych*, Warszawa 1982, Wyd. Naukowe PWN.

Kotarbiński T., Dzieła wszystkie, t. I., *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk,* Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1990, Ossolineum.

Kowalski S., *Procesy niwelacyjne aspiracji szkolnych jako wskaźnik postępu demokracji*, „Szkoła Pedagogiczna" t. XX, Wrocław 1976.

Kowalski S., *Socjologia wychowania w zarysie*, Warszawa 1979, Wyd. Naukowe PWN.

Kozielecki J., *Człowiek wielowymiarowy*, Warszawa 1998, Wyd. „Żak".

Kozielecki J., *Koncepcje psychologiczne człowieka*, Warszawa 1998, Wyd. „Żak".

Kozłowski W., *Postawy i nastawienia*, [w:] Pomykało W., (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna*, Warszawa 1993, Fundacja Innowacja.

Kozłowski W., *Zmienić się, aby być sobą,* Warszawa 1998, IBE.

Kruszewski K, *Zmiana i wiadomość. Perspektywa dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1987, Wyd. Naukowe PWN.

Kruszewski K., *Kształcenie w szkole wyższej. Podręcznik umiejętności dydaktycznych*, Warszawa 1988, Wyd. Naukowe PWN.

Kruszewski K., *Kształcenie w szkole wyższej. Podręcznik umiejętności dydaktycznych*, Warszawa 1988, Wyd. Naukowe PWN.

Kucharski M., (red.), *Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo – wychowawczej*, Warszawa 1996, Wyd. AON.

Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki,* Warszawa1997, Wyd. Salezjańskie.

Kupisiewicz Cz., *Paradygmaty i wizje reform oświatowych*, Warszawa 1985, Wyd. Naukowe PWN.

Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1994, BGW.

Kupisiewicz Cz., *Przemiany edukacyjne w świecie na tle raportów oświatowych*, Warszawa 1980, Wiedza Powszechna.

Kwiatkowska - Kowal B., *Kształcenie nauczycieli w szkole wyższej (nowe konteksty, stan, możliwości przeobrażeń),* Warszawa 1994, Wyd. „Terre".

Kwiatkowska H., (red.), *Ewolucja tożsamości pedagogiki*, Warszawa 1994, Wyd. PTP.

Kwiatkowska H., *Edukacja nauczycieli. Konteksty – Kategorie – Praktyki,* Warszawa 1997, IBE.

Kwiatkowska H., Kotusiewicz A., (red.), *Nauczyciele nauczycieli*, Warszawa – Łódź 1992, Wyd. Naukowe PWN.

Kwiatkowski S. M., (red.), *Nowe uwarunkowania edukacji szkolnej*, Warszawa 1997, IBE.

Kwiatkowski S. M., *Przemiany edukacji zawodowej,* [w:] Jopkiewicz A., (red.), *Edukacja i rozwój*, Kielce 1995, Wyd. WSP.

Kwiatkowski S.M., (red.), *Bibliografia kształcenia zawodowego w wyborze (1990 – 1994)*, Warszawa 1995, IBE.

Kwiatkowski S.M., (red.), *Kształcenia w warunkach gospodarki rynkowej*, Warszawa 1997, IBE.

Kwiatkowski S.M., *Heurystyki i algorytmy w procesie dydaktycznym*, Warszawa 1991, Wyd. Politechniki Warszawskiej.

Kwiatkowski S.M., *Nauczanie wielopoziomowe*, Warszawa 1984, Wyd. Politechniki Warszawskiej.

Kwieciński Z., (red.), *Spory o edukację*, Warszawa 1993, Wyd. Naukowe PWN.

Kwieciński Z., *Socjopatologia edukacji*, Warszawa – Toruń 1994, Wyd.„Edytor".

Kwieciński Z., *Środowisko a wyniki pracy szkoły,* Warszawa 1975, IBE.

Kwieciński Z., Witkowski L., (red.), *Ku pedagogii pogranicza*, Toruń 1990, UMK, Studia Kulturowe i Edukacyjne.

Lewowicki T. Galas B., *Osobowość i aspiracje,* Warszawa 1991, Wyd. Uniwersytetu Warszawaskiego.

Lewowicki T., (red.), *Szkoła i pedagogika w dobie przełomu.* Warszawa 1995, Wyd. Naukowe PWN.

Lewowicki T., *Aspiracje dzieci i młodzieży*, Warszawa 1987, Wyd. Naukowe PWN.

Lewowicki T., *Proces kształcenia w szkole wyższej*, Warszawa – Poznań 1988, Wyd. Naukowe PWN.

Lewowicki T., *Przemiany oświaty: szkice o ideach i praktyce edukacyjnej,* Warszawa 1994, Wyd. „Żak".

Łobocki M., *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa1999, Wyd. Naukowe PWN.

Łobocki M., *Teoria wychowania*, [w:] Pomykało W., (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna*, Warszawa 1993, Fundacja Innowacja.

Łobocki M., *W poszukiwaniu skutecznych form wychowania,* Warszawa 1990, WSiP.

Magoń W., *Problemy wychowania w szkole wyższej*, [w:] Matusiak J. W., (red.), „Dydaktyka szkoły wyższej. Inżynieria systemów kształcenia", Warszawa 1985, nr 7, Wyd. WAT.

Matczak A., *Style poznawcze. Rola indywidualnych preferencji*, Warszawa 1982, Wyd. Naukowe PWN.

Matusiak J. W., (red), *Dydaktyka Szkoły Wyższej. Inżynieria Systemów Kształcenia.*, Warszawa 1985, Zeszyt nr 7, Wyd. WAT.

Mądrzycki T., *Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw*, Warszawa 1987, WSiP.

Mendel T., *Metodyka pisania prac doktorskich*, Poznań 1996, Wyd. Akademii Ekonomicznej.

Michalski S., Ossowski R., (red.), *Nauki pedagogiczne w Polsce. Tradycje, współczesność, przyszłość,* Materiały z konferencji, Bydgoszcz 1994, Wyd. WSP

Mika S., *Psychologia społeczna*, Warszawa 1981, Wyd. Naukowe PWN.

Molesztak A., Tchorzewski A., Wołoszyn W, *W kręgu powinności moralnych nauczyciela*, Bydgoszcz 1994, Wyd. WSP.

Nowacki T., *Dydaktyka doskonalenia zawodowego*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1976, Ossolineum.

Nowacki T., *Podstawy dydaktyki zawodowej,* Warszawa 1984, Wyd. Naukowe PWN.

Nowak S., (red.), *Teorie postaw*, Warszawa 1973, Wyd. Naukowe PWN.

Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 1985, Wyd. Naukowe PWN.

Nowosielski W., *Kształtowanie postaw żołnierzy służby zasadniczej w toku pracy (na przykładzie jednostek kolejowych i drogowych)*, Rozprawa doktorska, Warszawa 1991, Wyd. AON.

Obuchowski K., *Człowiek intencjonalny*, Warszawa 1993, Wyd. Naukowe PWN.

Obuchowski K., *Psychologia dążeń ludzkich*, Warszawa 1983, Wyd. Naukowe PWN.

Obuchowski K., *W poszukiwaniu właściwości człowieka*, Warszawa 1989, Wyd. Naukowe PWN.

Oficer, Dowódca, Wychowawca. Z zagadnień współczesnej myśli pedagogicznej w wojsku. (materiały z konferencji na temat: „Edukacja humanistyczna w wykształceniu dowódcy", 13-14 czerwca 1996 roku – Toruń – WSO im. gen. J. Bema, Warszawa 1996, Wyd. MON, Wyd. Bellona.

Okoń W., *Elementy dydaktyki szkoły wyższej*, Warszawa 1973, Wyd. Naukowe PWN.

Okoń W., *Mały Słownik Pedagogiczny*, Warszawa 1997, Wyd. „Żak".

Okoń W., *Nowy Słownik Pedagogiczny*, Warszawa 1997. Wyd. „Żak"

Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1987, Wyd. Naukowe PWN.

Olechnicki P., Załęcki P., *Słownik socjologiczny*, Toruń 1997, Wyd. Graffiti BC.

Ossowski R., (red.), *System kształcenia i doskonalenia nauczycieli.* Materiały z konferencji naukowej w Bydgoszczy odbytej 11.06.1994r., Bydgoszcz 1994, Wyd. WSP.

Palka S., *Teoria pedagogiczna a praktyczne doświadczenia nauczycieli*, Warszawa 1989, WSiP.

Pałasz L., *Charakterystyka społeczna studentów oraz ich opinie o kształceniu i przyszłej pracy zawodowej*, „Pedagogika Szkoły Wyższej", Szczecin – Warszawa 1995, nr 3, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.

Peak H., *Postawy i motywacja*, [w:] Scott W.E., Cummings L.L., (red.), *Zachowanie człowieka w organizacji,* Warszawa 1983, Wyd. Naukowe PWN.

Pieter J., *Ocena i wartości*, Katowice 1973.

Pieter J., *Wiedza osobista*, Katowice 1993, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego.

Pietrasiński Z., *Rozwój człowieka dorosłego,* Warszawa 1990, WP.

Pilch T., Lepalczyk J., (red.), *Pedagogika społeczna,* Warszawa 1995, Wyd. „Żak".

Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1995, Wyd. „Żak".

Pomykało W., (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna*, Warszawa 1993, Fundacja Innowacja.

Popkin R. H., Stroll A., *Filozofia*, Poznań 1994, Wyd. Zysk i S-ka.

Pospiszyl K., *Psychologiczna analiza postaw społecznych młodzieży*, Warszawa 1973, Wyd. Naukowe PWN.

Poznańska M.W., *Pedagogika alternatywna. New Age. Propozycje pedagogicznej koncepcji osobowości i wychowania,* Toruń 1996, Wyd. Adam Marszałek.

Przecławska A., Rowicki L., *Młodzi Polacy u progu nadchodzącego wieku,* Warszawa 1997, Wyd. „Żak".

Przetacznik – Gierowska M., Włodarski Z., *Psychologia wychowawcza,* Warszawa 1994, Wyd. Naukowe PWN.

Przetakiewicz W., (red.), *Dydaktyka wyższej szkoły wojskowej* 1995, nr 15, Wyd. WAT.

Przybyła – Piwko E., Wojtowicz T., *Oczekiwania studentów Politechniki Warszawskiej wobec studiów i przyszłej pracy zawodowej*, [w:] *Zeszyty Naukowe Politechniki Warszawskiej* 1994, nr 2, Wyd. Politechniki Warszawskiej.

Pytkowski W., *Organizacja badań i ocena prac naukowych*, Warszawa 1985, Wyd. Naukowe PWN.

Radwan K., (red.), *Edukacja obywatelska i działalność informacyjna w wojsku wobec perspektywy integracji z NATO (materiały z seminarium),* Warszawa 1997, Wyd. MON.

Radziewicz J., *Edukacja alternatywna*, Warszawa 1992, WSiP.

Raport dla UNESCO Międzynarodowej komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku, pod przewodnictwem Jacques'a Deloresa, *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*. Warszawa 1998, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich.

Rembowski J., *Postawy i ich związek z cechami osobowości*, „Kwartalnik Pedagogiczny" 1966, nr 4.

Reykowski J., *Eksperymentalna psychologia emocji*, Warszawa 1969, KiW.

Reykowski J., *Metodologiczne problemy psychologii współczesnej,* Warszawa 1964, Wyd. Naukowe PWN.

Reykowski J., *Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość*, Warszawa 1986, Wyd. Naukowe PWN.

Reykowski J., *Z zagadnień psychologii motywacji*, Warszawa 1977, WSiP.

Ruszkiewicz J., *Kształcenie inżynierów – innowatorów, Zeszyty Naukowe Politechniki Warszawskiej* 1995, nr 4, Wyd. Politechniki Warszawskiej.

Rutkowski S., *Zarys dziejów polskiego szkolnictwa wojskowego*, Warszawa 1970, Wyd. MON.

Scott W.E., Cummings L.L., (red.), *Zachowanie człowieka w organizacji*, Warszawa 1983, Wyd. Naukowe PWN.

Segal D., *Measuring the Institutional/Occupation Change Thesis*, „Armed Forces and Society" 1986, nr 12.

Siek S., *Struktura osobowości,* Warszawa 1986, Wyd. Naukowe PWN.

Sillamy N., *Słownik psychologii*, Katowice 1996, Wyd. „Książnica".

Skowronek J., Trejnis Z., *Z dziejów szkolnictwa i rozwoju techniki w Wojsku Polskim*, cz. I i II, Warszawa 1992, Wyd. WAT.

Smart B., *Postmodernizm,* Poznań 1998, Wyd. ZYSK i S-ka.

Solana J., *On course for a NATO of 19 nations in 1999*, „NATO review", Brussels 1998, No.1, NATO.

Stępień R., (red.), *Problemy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1999, Wyd. AON.

Stępień R., Bednarek J., *Stan i kierunki badań umiejętności dowódczych i wychowawczych studentów AON*, Sprawozdanie z badań, Warszawa 1994, Wyd. AON.

Stępień R., Bieńkowski J., *Przemiany w naukach pedagogicznych i ich wpływ na współczesny kształt dydaktyki wyższej szkoły wojskowej*, Warszawa 1999, Wyd. AON.

Stępień R., *Dydaktyczne problemy kształcenia humanistycznego w wyższym szkolnictwie wojskowym*, [w:] *Oficer, Dowódca, Wychowawca*. Materiały z konferencji na temat „Edukacja humanistyczna w wykształceniu dowódcy", Warszawa 1996, Wyd. Bellona, Wyd. MON.

Stępień R., *Model wychowania wojskowego w Siłach Zbrojnych RP,* Warszawa 1996, Wyd. AON.

Stępień R., *Priorytety w teorii i praktyce kształcenia kadr oficerskich a wymogi pracy szkoleniowo – wychowawczej*, [w:] Kucharski M., (red.), *Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo – wychowawczej*", Warszawa 1996, Wyd. AON.

Stępień R., *Rozwój i doskonalenie kształcenia w wyższym szkolnictwie wojskowym*, Warszawa 1990, Wyd. WAP.

Stępień R., *Współczesne problemy edukacji dla bezpieczeństwa*, Warszawa 1996, Wyd. AON.

Stępień R., *Z zagadnień dydaktyki i wychowania w wojsku,* Warszawa 1993, Wyd. Bellona.

Stoner J. A. F., Freeman R. E., Gilbert D. R., *Kierowanie*, Warszawa 1999, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Strategia bezpieczeństwa Rzeczpospolitej Polski, http:// www.msz.gov.pl/ polzagr/strategiabezprp.html.

Susułowska M., Nęcki Z., *Psychologiczna analiza przebiegu studiów wyższych,* Warszawa 1977, Wyd. Naukowe PWN.

Suświłło M., *Przygotowanie pedagogiczne, kompetencyjne i praktyczne do zawodu nauczyciela,* [w:] Jopkiewicz A., (red.), *Edukacja i rozwój*, Kielce 1995, Wyd. WSP.

Szaniawski K., *Metody statystyczne w socjologii*, Warszawa 1968.

Szczepański J., *Socjologiczne zagadnienia wyższego wykształcenia*, Warszawa 1963.

Szczepański J., *Szkice o szkolnictwie wyższym*, Warszawa 1992, WSiP.

Szczepański J., *Zawód, Studia Socjologiczne,* Warszawa 1963.

Szczurkowska S., *Kształcenie ogólne a kształcenie zawodowe w wybranych krajach*, Warszawa1996, IBE.

Szulc B., *Możliwości przemian rozwojowych w wyższym szkolnictwie wojskowym*, [w:] *Szkolnictwo, Antynomie – Paradygmaty – kierunki przemian*, Warszawa 1995, Wyd. AON.

Szulc B., *Przemiany w treściach kształcenia w szkole wyższej*, Warszawa 1991,Wyd. AON.

Szulc B., *Przywództwo w dowodzeniu wojskami. Cechy i procedury przywó*dztwa, Warszawa 1995,Wyd. AON.

Szymański M. J., *Młodzież wobec wartości. Próba diagnozy*, Warszawa 1998, Wyd. IBE.

Szymański M. J., *Młodzież wobec wartości. Próba diagnozy*, Warszawa 1997, IBE.

Ścibiorek Z., *Rozważania o obronie*, Warszawa 1993, Wyd. Bellona.

Świniarski J., *Filozoficzne podstawy edukacji dla bezpieczeństwa*, Warszawa 1999, Wyd. MON.

Tchórzewski A. M., (red.), *Rola wartości i powinności moralnych w kształtowaniu świadomości profesjonalnej nauczycieli.* Bydgoszcz 1994, Wyd. WSP.

Tchórzewski A.M, *Aksjodeontyczne aspekty kształcenia zawodowego na poziomie szkolnictwa zawodowego*, „Pedagogika Szkoły Wyższej", Szczecin – Warszawa 1995, nr 3, Wyd. naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.

Tchórzewski A.M., (red.), *Problemy etyczno–deontologiczne zawodu nauczycielskiego w okresie przemian ustrojowych w Polsce,* Materiały z konferencji naukowej w Zaciszu k. Tucholi w dniach 3-4 grudnia 1992 roku. Bydgoszcz 1993. Wyd. WSP.

Tillmann K.J., *Teorie socjalizacji. Społeczność instytucja upodmiotowienie*, Warszawa 1996, Wyd. Naukowe PWN.

Toffler A. i H., *Wojna antywojna*, Warszawa 1997, WWL MUZA S.A.

Toffler A., *Nadciąga Czwarta Fala*, „Polityka" nr 52 z 25 grudnia 1999.

Toffler A., *Przyszłość już nadeszła*, „Polityka" nr 2 z 8 stycznia 2000.

Toffler A., *Trzecia fala*, Warszawa 1997, PIW.

Tomaszewski T., *Główne idee współczesnej psychologii*, Warszawa 1984, Wiedza Powszechna.

Tomaszewski T., *Psychologia,* Warszawa 1967, Wyd. Naukowe PWN.

Tomaszewski T., *Wstęp do psychologii*, Warszawa 1963, Wyd. Naukowe PWN.

Tomaszewski T., *Z pogranicza psychologii i pedagogiki*, Warszawa 1970, PZWS.

Turowski J., *Socjologia – wielkie struktury społeczne*, Lublin 1994, Wyd. Towarzystwo Naukowe KUL.

Van Doorn J., *The Officer Corps: A Fusion of Profession and Organization, "European Journal of Sociology"*, 1965, No. 6.

Wiatrowski Z., *Problemy rozwoju zawodowego w szkole wyższej*, „Pedagogika Szkoły Wyższej", Szczecin – Warszawa 1996, nr 4, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.

Wielgus A., *Osobowość oficera – dowódcy wojskowego*, Płock 1999, Wyd. Naukowe NOVUM

Witkowski L., *Edukacja humanistyczna czynnikiem warunkującym poziom kultury społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Oficer, dowódca, wychowawca*, Materiały z konferencji na temat „Edukacja humanistyczna w wykształceniu dowódcy", Warszawa 1996, Wyd. Bellona, Wyd. MON.

Witkowski L., *Edukacja i humanistyka. Nowe konteksty humanistyczne dla nowoczesnych nauczycieli*, Warszawa 2000, IBE.

Witkowski L., *Edukacja wobec sporów o (po) nowoczesność,* Warszawa 1998, IBE.

Wołoszyn S., *Nauki o wychowaniu w Polsce w XX wieku. Próba syntetycznego zarysu na tle powszechnym,* Kielce 1998, Dom Wydawniczy STRZELEC.

Wołoszyn W., *Powinności nauczycieli akademickich a gotowość zawodowa studentów*, Bydgoszcz 1996, Wyd. WSP.

Wróblewska W., *Szkoła wyższa a aspiracje edukacyjno – zawodowe studentów i ich aktywność studiowania*, „Pedagogika Szkoły Wyższej", Szczecin – Warszawa 1996, nr 4, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.

Wykurz M., *Rola filozofii w kształtowaniu kreatywnych inżynierów*, *Zeszyty Naukowe Politechniki Warszawskiej* 1995, nr 4, Wyd. Politechniki Warszawskiej.

Zaborowski Z., *Współczesne problemy psychologii społecznej i psychologii osobowości,* Warszawa 1994, Oficyna wydawnicza „Profil".

Zaczyński W.P, *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1995, WSiP.

Zaczyński W.P., *Proces kształcenia*, [w:] Pomykało W., (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna*, Warszawa 1993, Fundacja Innowacja.

Zaczyński W.P., *Uczenie się przez przeżywanie*, Warszawa 1990, WSiP.

Ziarko J., *Wartości, cele osobiste i zawodowe podchorążych WSOSP*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne" 1997, Nr 11.

Ziembieński Z., *Logika praktyczna,* Warszawa 1996, Wyd. Naukowe PWN.

Ziembieński Z., *Wykłady socjologii dla pracowników i administratywistów*, Warszawa 1990, Wyd. „Przemiany".

Zimbardo G.P., F.L.Ruch, *Psychologia i życie*, Warszawa 1997, Wyd. Naukowe PWN.

Żukowska Z., (red.), *Fair play, sport, edukacja*, Warszawa 1996, Biblioteka PTNKF.

Żukowska Z., *Cele kształcenia nauczycieli rozpatrywane w kategoriach: człowiek – pedagog – specjalista*, „Toruńskie Studia` Dydaktyczne" 1993, nr 8.

Załącznik 1

WOJSKOWA AKADEMIA TECHNICZNA
im. Jarosława Dąbrowskiego

„Z A T W I E R D Z A M"

DYREKTOR DEPARTAMENTU KADR
I SZKOLNICTWA WOJSKOWEGO

gen. bryg. dr inż. Józef BUCZYŃSKI

CHARAKTERYSTYKI
OSOBOWO - ZAWODOWE ABSOLWENTÓW
WOJSKOWEJ AKADEMII TECHNICZNEJ
im. Jarosława Dąbrowskiego

„U Z G O D N I O N O"

DOWÓDCA
WOJSK LĄDOWYCH

gen. broni Zbigniew ZALEWSKI

DOWÓDCA
WOJSK LOTNICZYCH I OBRONY POWIETRZNEJ

gen. dyw. pilot Kazimierz DZIOK

DOWÓDCA
MARYNARKI WOJENNEJ

admirał Ryszard ŁUKASIK

KOMENDANT
WOJSKOWEJ AKADEMII TECHNICZNEJ
im. Jarosława Dąbrowskiego

gen. dyw. prof. dr hab. inż. Andrzej AMELJAŃCZYK

WARSZAWA

1998r.

WSTĘP

Głównym zadaniem szkolnictwa wojskowego jest wykształcenie dowódców i specjalistów wojskowych o uformowanych cechach osobowych, dysponujących niezbędnym (stosownie do wymagań rodzajów sił zbrojnych) zakresem wiedzy i umiejętności zawodowych, zapewniających pełnienie funkcji dowódczych (równorzędnych) w działaniach bojowych oraz w warunkach pokojowego funkcjonowania Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Opracowany w Wojskowej Akademii Technicznej nowy model studiów (obowiązujący od 1998r.), spełniający wymogi systemu edukacji narodowej, ukierunkowuje działalność dydaktyczno - wychowawczą na **ukształtowanie (rozwinięcie i utrwalenie) u przyszłych swoich absolwentów określonych postaw i cech osobowości.** Uzyskuje się je poprzez:

- kształcenie podchorążych na wysokokwalifikowanych oficerów Sił Zbrojnych RP, rozbudzonych intelektualnie i bardzo sprawnych fizycznie, posiadających szeroką wiedzę ogólnowojskową i specjalistyczną, pożądane umiejętności pedagogiczne oraz wysoką kulturę bycia;
- wychowanie podchorążych w duchu:
  - patriotyzmu wyrażającego się w umiłowaniu Ojczyzny oraz silnych związków emocjonalnych ze społeczeństwem i środowiskiem zawodowym;
  - humanizmu przejawiającego się głównie w podmiotowym traktowaniu ludzi, poszanowaniu ich godności i wolności;
  - zaangażowania w sprawy Ojczyzny oraz traktowania niepodległości i bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej jako najwyższego dobra;
- rozwijanie u podchorążych szczególnie ważnych dla zawodu oficera cech i wartości, zwłaszcza:
  - odwagi, poczucia honoru, godności, odpowiedzialności oraz zdyscyplinowania;
  - predyspozycji przywódczych, dowódczych, organizacyjnych i menedżerskich;
  - samodzielności i inicjatywy w podejmowaniu decyzji oraz działania w trudnych sytuacjach;
  - odporności psychicznej i sprawności fizycznej;

- umiejętności twórczego myślenia i wytrwałości w pracy;
- wymagalności wobec siebie i podwładnych w wykonywaniu zadań;
- wrażliwości na piękno, sztukę, estetykę;
- tolerancji wobec innych, wyrażających się w uznawaniu prawa do posiadania odrębnych poglądów, przyzwyczajeń, stylu działania;

oraz **opanowanie wiedzy i nabycie umiejętności** niezbędnych do:

- efektywnego działania w warunkach wyzwań XXI wieku, w tym związanych z integracją Polski ze strukturami bezpieczeństwa europejskiego i światowego;
- organizacji i zarządzania podległym pododdziałem oraz szybkiego i trafnego podejmowania decyzji;
- organizacji i realizacji procesu dydaktyczno - wychowawczego w podległym pododdziale, w tym współdziałania z jednostkami wojskowymi oraz centrami szkolenia specjalistycznego;
- samodzielnego poszerzania wiedzy wojskowej i zdobywania umiejętności taktycznych;
- poznawania osobowości ludzi, nawiązywania z nimi współpracy oraz rozpoznawania przypadków „trudnych żołnierzy";
- rozpoznawania struktur nieformalnych oraz rozwiązywania problemów wychowawczych i konfliktów w dowodzonym pododdziale;
- motywowania podwładnych do działania oraz sprawiedliwego ich oceniania;
- zdobywania wiedzy i umiejętności techniczno - specjalnych w zakresie eksploatacji sprzętu wojskowego;
- prowadzenia działalności badawczej ukierunkowan

A. KWALIFIKACJE WOJSKOWE

1. Walory oficerskie:
    a. postawy;
    b. walory intelektualne.
2. Kwalifikacje oficerskie:
    a. humanistyczno – ekonomiczne;
    b. językowe;
    c. sprawność fizyczna;
    d. ogólnowojskowe;
    e. dowódczo – przywódcze;
    f. taktyczno – logistyczne.

B. KWALIFIKACJE POLITECHNICZNE

1. Walory inżynierskie:
    a. postawy;
    b. walory intelektualne.
2. Kwalifikacje nietechniczne:
    a. humanistyczno – ekonomiczne;
    b. językowe;
    c. sprawność fizyczna.
3. Kwalifikacje techniczne.

CHARAKTERYSTYKA OSOBOWO – ZAWODOWA ABSOLWENTA – OFICERA, KIERUNEK STUDIÓW: BUDOWNICTWO

A. KWALIFIKACJE WOJSKOWE

1. Walory oficerskie

a. postawy - wyrażają nastawienie oficera do wykonywanych zadań, określają jego stosunek do otaczającej rzeczywistości i procesów w niej zachodzących oraz wyznaczają jego sposób bycia i postępowania

- **postawy wobec siebie** - przejawiają się w stosunku oficera do samego siebie, znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:
  - **honor i godność** - wyraża się przestrzeganiem historycznie ukształtowanego zbioru norm godnego i honorowego postępowania;
  - **samodzielność i zaradność** - objawiają się zadatkami do podejmowania świadomego i celowego działania;
  - **ambicja** - rozumiana jako pragnienie twórczych osiągnięć, dążność do wybicia się;
  - **samokrytycyzm** - stosunek krytyczny do samego siebie, swego postępowania, przyznanie się do popełnianych błędów;
  - **opanowanie** - to umiejętność poskromienia swojego wzburzenia przejawiająca się wewnętrznym spokojem;
  - **odwaga** - umiejętność podejmowania działania w trudnych i niebezpiecznych sytuacjach;
  - **zdyscyplinowanie** - jako przestrzeganie ustalonych norm postępowania oraz rzetelne wykonywanie wyznaczonych zadań w ramach swoich umiejętności;
  - **słowność** - dotrzymywanie zobowiązań i przyrzeczeń;
  - **dociekliwość** - dążenie do wnikliwego rozpatrywania istoty spraw;
- **postawy wobec innych ludzi** - przejawiają się w stosunku oficera do innych ludzi, znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:
  - **sprawiedliwość** - rozumiana jako postępowanie bezstronne nieobarczone prywatą sądów;

- **lojalność** - rozumiana jako postawa unikania pomówień kierowanych pod adresem innych oraz wierność ideałom i wartościom uznawanym we własnym środowisku;
- **odpowiedzialność** - poczucie świadomości skutków podejmowanych decyzji i gotowość ponoszenia konsekwencji tych decyzji;
- **konsekwencja** - rozumiana jako logiczna całość w postępowaniu, niesprzeczność myślenia z działaniem, zgodne z zasadami i planem;
- **wymagalność** - rozumiana jako egzekwowanie postępowania zgodnego z przepisami regulaminów, oparta na poczuciu wartości, wiary w siebie i podwładnych oraz przekonaniu o potrzebie stawiania zadań wykonalnych;
- **stanowczość i zdecydowanie** - stałość w sądach i w działaniu;
- **prezencja** - rozumiana jako nienaganny wygląd zewnętrzny;
- **kultura bycia** - wynika z postępowania zgodnego z nakazem moralnym, zasadami współżycia społecznego, objawia się w umiejętności wyrażania własnych stanów psychicznych w sposób taktowny, znajduje swoje odbicie w sposobie mówienia, poruszania się i zachowania się absolwenta;
- **uczynność** - rozumiana jako chęć, skłonność do niesienia pomocy, do oddawania przysługi;
- **koleżeńskość** - rozumiana jako solidarność i życzliwość w służbie;
- **skromność** - rozumiana jako trafność w ocenie swoich możliwości;

♦ **postawy wobec innych wartości** - przejawiają się w postępowaniu wobec natury martwej i żywej, wobec głównych form działania i zachowania się ludzi (nauki, pracy, porządku, itp.), wobec wytworów tego działania (ojczyzny, nauki, religii, techniki, itp.) i innych:

- **patriotyzm** - uzewnętrznia się w umiłowaniu Ojczyzny, pielęgnowaniu tradycji historycznych i kulturowych oraz gotowości poświęcania życia w Jej służbie;
- **postawa obywatelska** - wyraża się w myśleniu i działaniu kategoriami państwa, umacniania państwa prawa, trosce o godność narodową i dobro Ojczyzny;
- **humanizm** - postulat szacunku dla człowieka, troski o jego swobodny rozwój i szczęście;
- **postawa etyczna** - wyraża się w przestrzeganiu norm moralnych oraz gotowością do walki z wszelkimi przejawami zła;

- **duma** - wierność ideałom wojska oraz przywiązanie do tradycji Wojska Polskiego
- **tolerancja** - szacunek dla cudzych poglądów lub wierzeń wyrażający się w dopuszczeniu ich do głosu;
- **krytycyzm** - wyraża się w dążeniu do obiektywizacji oceny własnego postępowania i podwładnych;
- **wrażliwość na piękno kultury ojczystej** - okazywana uczuciowo - poznawczym stosunkiem do wytworów materialnych i duchowych narodu, symboli wojskowych i tradycji oręża polskiego;
- **wrażliwość na sztukę** - wzbogaca życie uczuciowe i wyobraźnię, doskonali procesy postrzegania, myślenia i rozumienia;

b. **walory intelektualne** wyrażają sprawność procesów umysłowych:

- **inteligencja** - rozumiana jako właściwość psychiczna, która przejawia się w względnie stałej, charakterystycznej dla jednostki efektywności wykonywania złożonych zadań, w tym zaangażowania m.in. procesów wnioskowania i rozumowania; w sprawnym korzystaniu z nabytej wiedzy i doświadczenia, trafnym doborze metod działania, zwłaszcza w nowych, złożonych sytuacjach; zapewnia możliwość podejmowania właściwych decyzji przy "niepełnych danych" i dużej dynamice zmian sytuacji;
  - **wyobraźnia** - rozumiana jako umiejętność adekwatnego odtwarzania w umyśle fragmentów rzeczywistości, przewidywania prawdopodobnych zdarzeń, które mogą powstać w konkretnych warunkach;
  - **spostrzegawczość** - jako umiejętność szybkiego zaobserwowania wielu szczegółów i istoty sprawy;
  - **twórcze i abstrakcyjne myślenie** - przejawia się w umiejętności operowania pojęciami w procesach: analizy, syntezy, uogólniania, porównywania, abstrahowania, klasyfikowania, wnioskowania i innych;
  - **łatwość kojarzenia** - rozumiana jako umiejętność łączenia wyobrażeń, wyobraźni i innych przeżyć w taki sposób, że zjawienie się w świadomości jednych powoduje uświadomienie sobie innych;
- **zdolności** - rozumiane jako właściwości psychofizyczne warunkujące jego sprawne działanie w jakimś kierunku:
  - **zdolności dowódczo - przywódcze** - to zespół cech psychofizycznych umożliwiających oficerowi pełnienie funkcji dowódczych i administracyjnych

w działaniach bojowych oraz w warunkach pokojowego szkolenia wojsk i działań taktycznych;

- **samodzielność i aktywność poznawcza** - jako permanentne działanie na rzecz rozszerzania wiedzy i umiejętności zawodowych oraz rozwoju osobowości;
- **odporność** - umiejętność przeciwstawiania się negatywnym wpływom moralnym przejawiająca się w niewrażliwości na nie, wytrzymałości.

2. Kwalifikacje oficerskie

a. **humanistyczno - ekonomiczne** obejmują:

- **znajomość:**
  - podstawowych wartości i norm moralnych oraz etyki oficera;
  - podstawowej wiedzy i zasad analizy problematyki nauk humanistycznych i ekonomicznych;
  - podstawowych pojęć i twierdzeń pedagogicznych, psychologicznych, estetycznych i socjologicznych, w tym również praktyczne opanowanie treści, form i metod oddziaływania pedagogiczno - wychowawczego na podwładnych;
  - podstawowej problematyki z zakresu literatury, sztuki;
  - etykiety i dobrych obyczajów;
  - podstawowej problematyki organizacji, zarządzania i gospodarki wojskowej;
  - podstawowej wiedzy o państwie i prawie;
  - problematyki bezpieczeństwa międzynarodowego i współdziałania w NATO;
  - tradycji orężnych narodu polskiego, zwłaszcza tradycji polskiej techniki wojskowej.
- **umiejętność:**
  - kształtowania postaw patriotycznych i przywiązania do tradycji oręża polskiego;
  - kształtowania osobowości podwładnych, dyscypliny oraz motywacji do wykonywania zadań służbowych;
  - kierowania zespołami ludzkimi;
  - analizowania efektów własnej działalności szkoleniowo - wychowawczej oraz korygowanie poczynań stosownie do uzyskanych wyników;

b. **językowe** – przygotowanie do biernego i czynnego posługiwania się językiem obcym w zakresie: rozumienia, mówienia, czytania i pisania; osiągnięcie takiej kompetencji komunikacji językowej, która umożliwi korzystanie z literatury fachowej i sprosta zadaniom wynikającym z charakteru wykonywanych obowiązków, pełnionych zadań

i funkcji, zwłaszcza w aspekcie działania w ramach NATO oraz przygotowanie do egzaminu resortowego zgodnie z wymaganiami STANAG 6001;

c. **sprawność fizyczna** - zapewnia wysoki poziom odporności na trudy i zmęczenie oraz spełnia wymogi norm wychowania fizycznego obowiązujące w Akademii.

d. **ogólnowojskowe** obejmują:

♦ **znajomość:**

- regulaminów i przepisów wojskowych;
- przepisów dotyczących gospodarki mieniem wojskowym;
- budowy i zasad eksploatacji typowych pojazdów mechanicznych będących na wyposażeniu wojska;
- budowy i zasad eksploatacji broni strzeleckiej znajdującej się na wyposażeniu pododdziału;
- podstawowych zasad obrony przeciwchemicznej i zabezpieczenia inżynieryjnego;
- zasad organizacji i prowadzenia szkolenia w pododdziale;
- zasad mobilizacyjnego rozwinięcia jednostki wojskowej oraz osiągania wyższych stanów gotowości bojowej;
- elementów topografii i orientacji w terenie.

♦ **umiejętność:**

- właściwego interpretowania regulaminów i przepisów wojskowych oraz praktycznego ich stosowania w szkoleniu, służbie i życiu codziennym;
- opracowywania i prowadzenia niezbędnej dokumentacji dotyczącej procesu szkolenia, gospodarki materiałowej oraz toku służby w pododdziale;
- posługiwania się bronią osobistą oraz znajdującą się na wyposażeniu pododdziału;
- posługiwania się środkami łączności będącymi na wyposażeniu wojska;
- przestrzegania zasad BHP w zakresie otrzymanych do wykonania zadań.

♦ **oraz ukształtowanie takich cech jak:**

- dbałość o stan zdrowia swojego i podwładnych;
- właściwa profilaktyka zdrowotna oraz higieniczny tryb życia;
- zdolność do działania w warunkach stresowych;

- umiejętność współpracy.

e. **dowódczo - przywódcze** obejmują:

♦ **znajomość:**

- mechanizmów i zasad przywództwa;
- zasad, metod i form dowodzenia;
- zasad dowodzenia i wykorzystywania zautomatyzowanych systemów dowodzenia;
- pracy na mapach, w tym mapach cyfrowych;
- podstawowych przepisów prawnych, ochrony tajemnicy, ochrony kontrwywiadowczej, a także działalności kadrowej.

♦ **umiejętność:**

- kształtowania u podwładnych pożądanych cech;
- wypracowywania decyzji w różnych i zmieniających się warunkach
- stawiania zadań podwładnym;
- egzekwowania wykonania postawionych zadań;
- oceniania podwładnych;

f. **taktyczno - logistyczne** obejmują:

♦ **znajomość:**

- taktyki i sztuki operacyjnej;
- podstaw działań obronnych, zaczepnych, przegrupowania wojsk do szczebla ZT;
- podstaw działań w zakresie inżynieryjno przygotowania operacyjnego obrony obszaru kraju;
- logistyki wojsk lądowych;
- organizacji i funkcjonowania infrastruktury wojskowej w ramach zabezpieczenia logistycznego Sił Zbrojnych;
- podstaw ratownictwa, likwidacji zniszczeń i odbudowy obiektów infrastruktury obronnej;
- zasad zabezpieczenia inżynieryjnego działań bojowych i organizacji działań pododdziałów i oddziałów wojsk inżynieryjnych;
- logistyki wojsk inżynieryjnych.

- **umiejętność:**
  - przygotowania działań taktycznych;
  - oceny możliwości bojowych i działań wojsk innych państw;
  - wykorzystywania zasad osiągania wyższych stanów gotowości bojowej i mobilizacyjnego rozwinięcia pododdziałów i oddziałów;
  - planowania i organizowania przedsięwzięć inżynieryjnych w ramach działania infrastruktury wojskowej;
  - kierowania eksploatacją obiektów infrastruktury obronnej;
  - rozwiązywania w okresie "W" problemów likwidacji zniszczeń i odbudowy obiektów infrastruktury obronnej;
  - planowania działań pododdziałów inżynieryjnych;
  - organizacji i realizacji zadań zabezpieczenia inżynieryjnego działań wojsk.

B. KWALIFIKACJE POLITECHNICZNE

1. Walory inżynierskie

a. **postawy** - wyrażają nastawienie inżyniera do wykonywanych zadań, określają jego stosunek do otaczającej rzeczywistości i procesów w niej zachodzących oraz wyznaczają jego sposób bycia i postępowania

- **postawy wobec siebie** - przejawiają się w stosunku inżyniera do samego siebie znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:
  - **ambicja** - rozumiana jako pragnienie twórczych osiągnięć, dążność do wybicia się;
  - **samodzielność i zaradność** - objawiają się zadatkami do podejmowania świadomego i celowego działania;
  - **samokrytycyzm** - stosunek krytyczny do samego siebie, swego postępowania, przyznanie się do popełnianych błędów;
  - **precyzja** - rozumiane jako dokładność, ścisłość, skrupulatność; postawa odznaczająca się dokładnością, dbałością o szczegóły w wykonywaniu określonych zadań;
- **postawy wobec innych ludzi** - przejawiają się w stosunku inżyniera do innych ludzi, znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:

- **odpowiedzialność** - poczucie świadomości skutków podejmowanych decyzji i gotowość ponoszenia konsekwencji tych decyzji;
- **kultura bycia** - wynika z postępowania zgodnego z nakazem moralnym, zasadami współżycia społecznego i etyki zawodowej, objawia się w umiejętności wyrażania własnych stanów psychicznych w sposób taktowny, znajduje swoje odbicie w sposobie mówienia, poruszania się i zachowania się absolwenta;
- **obiektywizm** - rozumiany jako bezstronność, postawa wolna od przesądów i uprzedzeń;
- **skromność** - rozumiana jako trafność w ocenie swoich możliwości.

♦ **postawy wobec innych wartości** - przejawiają się w postępowaniu wobec natury martwej i żywej, wobec głównych form działania i zachowania się ludzi (nauki, pracy, porządku, itp.), wobec wytworów tego działania (ojczyzny, nauki, religii, techniki, itp.) i innych:

- **humanizm** - postulat szacunku dla człowieka, troski o jego swobodny rozwój i szczęście;
- **tolerancja** - szacunek dla cudzych poglądów lub wierzeń wyrażający się w dopuszczeniu ich do głosu;
- **krytycyzm** - wyraża się w dążeniu do obiektywizacji oceny własnego postępowania i podwładnych;
- **postawa etyczna** - wyraża się w przestrzeganiu norm moralnych zwłaszcza uczciwości, sprawiedliwości i rzetelności;
- **dociekliwość** - dążenie do wnikliwego rozpatrywania istoty spraw;
- **wrażliwość na sztukę** - wzbogaca życie uczuciowe i wyobraźnię, doskonali procesy postrzegania, myślenia i rozumienia;
- **otwarty światopogląd** - przejawia się w rozumieniu podstawowych zjawisk zachodzących w świecie; umiejętność oceny i interpretacji zjawisk społeczno - politycznych i ekonomicznych.

b. walory intelektualne - wyrażają sprawność procesów umysłowych

♦ **inteligencja** - rozumiana jako ogólne predyspozycje do rozwiązywania problemów w oparciu o sprawne procesy myślenia:

- **wyobraźnia** - rozumiana jako umiejętność tworzenia w świadomości czegoś nowego w stosunku do uprzedniego doświadczenia;
- **spostrzegawczość** - jako umiejętność szybkiego zaobserwowania wielu szczegółów i istoty sprawy;
- **twórcze i abstrakcyjne myślenie** - przejawia się w umiejętności operowania pojęciami w procesach: analizy, syntezy, uogólniania porównywania, abstrahowania, klasyfikowania, wnioskowania i innych;
- **myślenie techniczne** - rozumiane jako proces odzwierciedlania oraz stosowania praw przyrody i zasad techniki w wytworach technicznych i procesach technologicznych;
- **wyobraźnia techniczna** - przestrzenna, kinestetyczna, konstrukcyjna i operacyjna

♦ **zdolności** - rozumiane jako właściwości psychofizyczne warunkujące jego sprawne działanie w jakimś kierunku:

- **samodzielność i aktywność poznawcza** - jako permanentne działanie na rzecz rozszerzania wiedzy i umiejętności zawodowych oraz rozwoju osobowości;
- **zdolności organizatorskie** - rozumiane jako umiejętność podejmowania, planowania określonych przedsięwzięć;
- **zdecydowanie** - w zakresie wyboru rozwiązań technicznych, formułowania problemów, stawiania diagnoz technicznych.

2. Kwalifikacje nietechniczne

a. humanistyczno - ekonomiczne obejmują:

♦ **znajomość:**

- podstawowych zasad organizacji i zarządzania oraz podejmowania decyzji
- podstaw makro - i mikroekonomii, zasad gospodarki rynkowej;
- podstawowych pojęć i twierdzeń psychologicznych, socjologicznych i pedagogicznych;
- prawnych i społecznych uwarunkowań ochrony środowiska naturalnego oraz sposobów zapobiegania jego degradacji;

♦ **umiejętność:**

- oceny i interpretacji zjawisk społeczno - politycznych i ekonomicznych;
- analizowania efektów własnej działalności szkoleniowo - wychowawczej oraz korygowania poczynań stosownie do uzyskiwanych wyników;

b. **językowe** - określone w zakresie posługiwania się językiem obcym na poziomie średnim, z uwzględnieniem problematyki technicznej, w stopniu umożliwiającym komunikowanie się i korzystanie z literatury fachowej;

c. **sprawność fizyczna** - określona na poziomie zapewniającym harmonijny rozwój osobowości.

3. Kwalifikacje techniczne

Ogólne i ogólnozawodowe wykształcenie absolwenta na kierunku studiów, dają trwałe podstawy wszechstronnego rozwoju umiejętności zawodowych, obejmują:

♦ **znajomość:**

- podstawowych działów matematyki, w tym: analizy matematycznej, algebry, logiki matematycznej, analizy funkcjonalnej;
- rachunku prawdopodobieństwa, stochastyki matematycznej, procesów stochastycznych;
- podstawowych działów fizyki współczesnej;
- podstaw mechaniki konstrukcji inżynierskich (mechaniki technicznej, wytrzymałości materiałów, mechaniki i dynamiki budowli, mechaniki gruntów);
- podstaw projektowania konstrukcji budowlanych (metalowych, betonowych, drewnianych);
- wybranych zagadnień fundamentowania;
- zastosowania techniki komputerowej w budownictwie;
- podstawowych zagadnień z geologii;
- rysunku technicznego budowlanego;
- zastosowania geodezji w budownictwie;
- podstaw teorii sprężystości i teorii konstrukcji;

- materiałów budowlanych;
- wybranych zagadnień budownictwa ogólnego;
- podstawowych zagadnień budownictwa obronnego;
- podstawowych zagadnień budownictwa komunikacyjnego;
- wybranych zagadnień eksploatacji obiektów infrastruktury obronnej i inżynieryjnej;
- technologii i organizacji wojskowych prac remontowo-budowlanych i inżynieryjnych;
- ekonomiki i zasad zarządzania w budownictwie i inżynierii wojskowej;
- zagadnień prawnych w organizacji procesów inwestycyjnych i remontowych;
- podstaw ochrony środowiska;
- zasad eksploatacji maszyn inżynieryjnych;
- polowego budownictwa fortyfikacyjnego;
- podstaw minerstwa i prac minerskich;
- technologii budowy zapór inżynieryjnych oraz sposobów ich pokonywania;
- zasad i sposobów maskowania wojsk;
- konstrukcji i zasad eksploatacji dróg;
- konstrukcji i budowy mostów tymczasowych i przepraw oraz ich eksploatacji;
- konstrukcji i zasad eksploatacji mostów;
- konstrukcji i budowy mostów składanych;
- podstawowych pojęć informatycznych i systemów operacyjnych DOS, NC, WINDOWS;
- podstaw programowania;
- komputerowego projektowania konstrukcji i organizacji działań;

♦ **umiejętność:**

- samodzielnego korzystania ze współczesnych narzędzi informatycznych, korzystania z baz danych, arkusza kalkulacyjnego, edytora tekstu, e-mail, Internetu;

- zastosowania wiedzy technicznej do rozwiązywania problemów logistyki w warunkach pokoju i działań zbrojnych;
- wykonywania i czytania dokumentacji technicznej oraz znajomość zasad pracy sztabowej i opracowania dokumentów bojowych;
- opracowania rysunków konstrukcyjno – budowlanych;
- projektowania konstrukcyjno-budowlanego i technologiczno – organizacyjnego;
- rozwiązywania problemów technologii i organizacji prac;
- rozwiązywania problemów ochrony środowiska;
- eksploatacji maszyn budowlanych i inżynieryjnych oraz elektronarzędzi.

CHARAKTERYSTYKA OSOBOWO – ZAWODOWA ABSOLWENTA – OFICERA, KIERUNEK STUDIÓW: CHEMIA

A. KWALIFIKACJE WOJSKOWE

1. Walory oficerskie

a. postawy - wyrażają nastawienie oficera do wykonywanych zadań, określają jego stosunek do otaczającej rzeczywistości i procesów w niej zachodzących oraz wyznaczają jego sposób bycia i postępowania

- **postawy wobec siebie** - przejawiają się w stosunku oficera do samego siebie, znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:
  - **honor i godność** - wyraża się przestrzeganiem historycznie ukształtowanego zbioru norm postępowania honorowego i godnego;
  - **samodzielność i zaradność** - objawiają się zadatkami do podejmowania świadomego i celowego działania;
  - **ambicja** - rozumiana jako pragnienie twórczych osiągnięć, dążność do wybicia się;
  - **samokrytycyzm** - stosunek krytyczny do samego siebie, swego postępowania, przyznanie się do popełnianych błędów;

- **opanowanie** - to umiejętność poskromienia swojego wzburzenia przejawiająca się wewnętrznym spokojem;
- **odwaga** - umiejętność podejmowania działania w trudnych i niebezpiecznych sytuacjach;
- **zdyscyplinowanie** - jako przestrzeganie ustalonych norm postępowania oraz rzetelne wykonywanie wyznaczonych zadań w ramach swoich umiejętności;
- **słowność** - dotrzymywanie zobowiązań i przyrzeczeń;
- **dociekliwość** - dążenie do wnikliwego rozpatrywania istoty spraw;

♦ **postawy wobec innych ludzi** - przejawiają się w stosunku oficera do innych ludzi, znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:

- **sprawiedliwość** - rozumiana jako postępowanie bezstronne nieobarczone prywatą sądów;
- **lojalność** - rozumiana jako postawa unikania pomówień kierowanych pod adresem innych oraz wierność ideałom i wartościom uznawanym we własnym środowisku;
- **odpowiedzialność** - poczucie świadomości skutków podejmowanych decyzji i gotowość ponoszenia konsekwencji tych decyzji;
- **konsekwencja** - rozumiana jako logiczna całość w postępowaniu, niesprzeczność myślenia z działaniem, zgodne z zasadami i planem;
- **wymagalność** - rozumiana jako egzekwowanie postępowania zgodnego z przepisami regulaminów, oparta na poczuciu wartości, wiary w siebie i podwładnych oraz przekonaniu o potrzebie stawiania zadań wykonalnych;
- **stanowczość i zdecydowanie** - stałość w sądach i w działaniu;
- **prezencja** - rozumiana jako nienaganny wygląd zewnętrzny;
- **kultura bycia** - wynika z postępowania zgodnego z nakazem moralnym, zasadami współżycia społecznego, objawia się w umiejętności wyrażania własnych stanów psychicznych w sposób taktowny, znajduje swoje odbicie w sposobie mówienia, poruszania się i zachowania się absolwenta;
- **uczynność** - rozumiana jako chęć, skłonność do niesienia pomocy, do oddawania przysługi;

- **koleżeńskość** - rozumiana jako solidarność i życzliwość w służbie;
- **skromność** - rozumiana jako trafność w ocenie swoich możliwości;

♦ **postawy wobec innych wartości** - przejawiają się w postępowaniu wobec natury martwej i żywej, wobec głównych form działania i zachowania się ludzi (nauki, pracy, porządku, itp.), wobec wytworów tego działania (ojczyzny, nauki, religii, techniki, itp.) i innych:

- **patriotyzm** - uzewnętrznia się w umiłowaniu Ojczyzny, pielęgnowaniu tradycji historycznych i kulturowych oraz gotowości poświęcania życia w Jej służbie;
- **postawa obywatelska** - wyraża się w myśleniu i działaniu kategoriami państwa, umacniania państwa prawa, trosce o godność narodową i dobro Ojczyzny;
- **humanizm** - postulat szacunku dla człowieka, troski o jego swobodny rozwój i szczęście;
- **postawa etyczna** - wyraża się w przestrzeganiu norm moralnych oraz gotowością do walki z wszelkimi przejawami zła;
- **duma** - wierność ideałom wojska oraz przywiązanie do tradycji Wojska Polskiego;
- **tolerancja** - szacunek dla cudzych poglądów lub wierzeń wyrażający się w dopuszczeniu ich do głosu;
- **krytycyzm** - wyraża się w dążeniu do obiektywizacji oceny własnego postępowania i podwładnych;
- **wrażliwość na piękno kultury ojczystej** - okazywana uczuciowo - poznawczym stosunkiem do wytworów materialnych i duchowych narodu, symboli wojskowych i tradycji oręża polskiego;
- **wrażliwość na sztukę** - wzbogaca życie uczuciowe i wyobraźnię, doskonali procesy postrzegania, myślenia i rozumienia;

b. walory intelektualne wyrażają sprawność procesów umysłowych

♦ **inteligencja** - rozumiana jako właściwość psychiczna, która przejawia się w względnie stałej, charakterystycznej dla jednostki efektywności wykonywania złożonych zadań, w tym zaangażowania m.in. procesów

wnioskowania i rozumowania; w sprawnym korzystaniu z nabytej wiedzy i doświadczenia, trafnym doborze metod działania, zwłaszcza w nowych, złożonych sytuacjach; zapewnia możliwość podejmowania właściwych decyzji przy "niepełnych danych" i dużej dynamice zmian sytuacji;

- **wyobraźnia** - rozumiana jako umiejętność adekwatnego odtwarzania w umyśle fragmentów rzeczywistości, przewidywania prawdopodobnych zdarzeń, które mogą powstać w konkretnych warunkach;
- **spostrzegawczość** - jako umiejętność szybkiego zaobserwowania wielu szczegółów i istoty sprawy;
- **twórcze i abstrakcyjne myślenie** - przejawia się w umiejętności operowania pojęciami w procesach: analizy, syntezy, uogólniania, porównywania, abstrahowania, klasyfikowania, wnioskowania i innych;
- **łatwość kojarzenia** - rozumiana jako umiejętność łączenia wyobrażeń, wyobraźni i innych przeżyć w taki sposób, że zjawienie się w świadomości jednych powoduje uświadomienie sobie innych;

♦ **zdolności** - rozumiane jako właściwości psychofizyczne warunkujące jego sprawne działanie w jakimś kierunku:

- **zdolności dowódczo - przywódcze** - to zespół cech psychofizycznych umożliwiających oficerowi pełnienie funkcji dowódczych i administracyjnych w działaniach bojowych oraz w warunkach pokojowego szkolenia wojsk i działań taktycznych;
- **samodzielność i aktywność poznawcza** - jako permanentne działanie na rzecz rozszerzania wiedzy i umiejętności zawodowych oraz rozwoju osobowości;
- **odporność** - umiejętność przeciwstawiania się negatywnym wpływom moralnym przejawiająca się w niewrażliwości na nie, wytrzymałości;

2. Kwalifikacje oficerskie

a. **humanistyczno - ekonomiczne** obejmują:

- **znajomość:**
  - podstawowych wartości i norm moralnych oraz etyki oficera;
  - podstawowej wiedzy i zasad analizy problematyki nauk humanistycznych i ekonomicznych;
  - podstawowych pojęć i twierdzeń pedagogicznych, psychologicznych, estetycznych i socjologicznych, w tym również praktyczne opanowanie treści, form i metod oddziaływania pedagogiczno - wychowawczego na podwładnych;
  - podstawowej problematyki z zakresu literatury, sztuki;
  - etykiety i dobrych obyczajów;
  - podstawowej problematyki organizacji, zarządzania i gospodarki wojskowej;
  - elementów analizy ekonomicznej;
  - podstawowej wiedzy o państwie i prawie;
  - problematyki bezpieczeństwa międzynarodowego i współdziałania w NATO;
  - tradycji orężnych narodu polskiego, zwłaszcza tradycji polskiej techniki wojskowej;
- **umiejętność:**
  - kształtowania postaw patriotycznych i przywiązania do tradycji oręża polskiego;
  - kształtowania osobowości podwładnych, dyscypliny oraz motywacji do wykonywania zadań służbowych;
  - kierowania zespołami ludzkimi;
  - analizowania efektów własnej działalności szkoleniowo - wychowawczej oraz korygowanie poczynań stosownie do uzyskanych wyników;

b. **językowe** - przygotowanie do biernego i czynnego posługiwania się językiem obcym w zakresie: rozumienia, mówienia, czytania i pisania; osiągnięcie takiej kompetencji komunikacji językowej, która umożliwi korzystanie z literatury fachowej oraz sprosta zadaniom wynikającym z charakteru wykonywanych obowiązków, pełnionych zadań i funkcji, zwłaszcza w aspekcie działania w ramach NATO oraz przygotowanie do egzaminu resortowego zgodnie z wymaganiami STANAG 6001;

c. **sprawność fizyczna** - zapewnia wysoki poziom odporności na trudy i zmęczenie oraz spełnia wymogi norm wychowania fizycznego obowiązujące w Akademii;

d. **ogólnowojskowe** obejmują:

- **znajomość:**
  - regulaminów i przepisów wojskowych;
  - przepisów dotyczących gospodarki mieniem wojskowym;
  - budowy i zasad eksploatacji typowych pojazdów mechanicznych będących na wyposażeniu wojska;
  - budowy i zasad eksploatacji broni strzeleckiej znajdującej się na wyposażeniu pododdziału;
  - podstawowych zasad obrony przeciwchemicznej i zabezpieczenia inżynieryjnego;
  - zasad organizacji i prowadzenia szkolenia w pododdziale;
  - zasad mobilizacyjnego rozwinięcia jednostki wojskowej oraz osiągania wyższych stanów gotowości bojowej;
  - elementów topografii i orientacji w terenie;
- **umiejętność:**
  - właściwego interpretowania regulaminów i przepisów wojskowych oraz praktycznego ich stosowania w szkoleniu, służbie i życiu codziennym;
  - opracowywania i prowadzenia niezbędnej dokumentacji dotyczącej procesu szkolenia, gospodarki materiałowej oraz toku służby w pododdziale;
  - posługiwania się bronią osobistą oraz znajdującą się na wyposażeniu pododdziału;
  - posługiwania się środkami łączności będącymi na wyposażeniu wojska;

- przestrzegania zasad BHP w zakresie otrzymanych do wykonania zadań.

♦ **oraz ukształtowanie takich cech jak:**

- dbałość o stan zdrowia swojego i podwładnych;
- właściwa profilaktyka zdrowotna oraz higieniczny tryb życia;
- zdolność do działania w warunkach stresowych;
- umiejętność współpracy;

e. **dowódczo - przywódcze** obejmują:

♦ **znajomość:**

- mechanizmów i zasad przywództwa;
- zasad, metod i form dowodzenia;
- zasad dowodzenia i wykorzystywania zautomatyzowanych systemów dowodzenia;
- pracy na mapach, w tym mapach cyfrowych;
- podstawowych przepisów prawnych, ochrony tajemnicy, ochrony kontrwywiadowczej, a także działalności kadrowej;

♦ **umiejętność:**

- kształtowania u podwładnych pożądanych cech;
- wypracowywania decyzji w różnych i zmieniających się warunkach;
- stawiania zadań podwładnym;
- egzekwowania wykonania postawionych zadań;
- oceniania podwładnych;

f. **taktyczno - logistyczne** obejmują:

♦ **znajomość:**

- ogólnej charakterystyki działań taktycznych;
- organizacji, uzbrojenia i przeznaczenia ZT, oddziałów i pododdziałów wojsk własnych;
- organizacji i uzbrojenia oraz zasad prowadzenia działań taktycznych przez wojska innych państw;
- zasad dowodzenia na szczeblu taktycznym, pracy na mapach, zasad opracowywania podstawowych dokumentów służb logistycznych oraz procesu decyzyjnego dowódcy;

- ogólnych zasad organizacji i prowadzenia działań taktycznych;
- polowego systemu dowodzenia wojskami;
- wybranych problemów organizacji i prowadzenie działań taktycznych przez oddziały i pododdziały rodzajów wojsk;
- organizacji i zadań systemu OT w systemie obronnym państwa;
- ogólnej charakterystyki środków napadu z użyciem broni konwencjonalnej oraz broni masowego rażenia;
- zasad osiągania wyższych stanów gotowości bojowej;
- opisu procesów logistycznych w okresie "P" i "W";
- organizacji systemu logistycznego w rodzajach wojsk;
- organizacji i zabezpieczenia logistycznego w oddziałach i pododdziałach;
- stacjonarnej infrastruktury logistycznej;
- elementów logistyki innych państw;
- zasad kierowania zabezpieczeniem logistycznym pododdziałów wojsk obrony przeciwchemicznej;
- podstawowych zasad organizacji obsługiwania, naprawy, ewakuacji i ratownictwa oraz zasilania materiałowego w działaniach bojowych wojsk obrony przeciwchemicznej;
- podstawowych problemów, zadań i funkcji służby pionu eksploatacji i zaopatrywania w osiąganiu wyższych stanów gotowości bojowej wojsk oraz w działaniach bojowych do szczebla taktycznego.

♦ **umiejętność:**

- przygotowania działań taktycznych;
- oceny możliwości bojowych i działań wojsk innych państw;
- wykorzystywania zasad osiągania wyższych stanów gotowości bojowej i mobilizacyjnego rozwinięcia pododdziałów i oddziałów;
- oceny potrzeb logistycznego zabezpieczenia działań oddziałów i pododdziałów wojsk lądowych;
- prognozowania strat w uzbrojeniu i sprzęcie wojskowym oraz oceny możliwości zabezpieczenia materiałowo - technicznego w działaniach bojowych.

B. KWALIFIKACJE POLITECHNICZNE

1. Walory inżynierskie

a. **postawy** - wyrażają nastawienie inżyniera do wykonywanych zadań, określają jego stosunek do otaczającej rzeczywistości i procesów w niej zachodzących oraz wyznaczają jego sposób bycia i postępowania

- **postawy wobec siebie** - przejawiają się w stosunku inżyniera do samego siebie znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:
  - **ambicja** - rozumiana jako pragnienie twórczych osiągnięć, dążność do wybicia się;
  - **samodzielność i zaradność** - objawia się zadatkami do podejmowania świadomego i celowego działania;
  - **samokrytycyzm** - stosunek krytyczny do samego siebie, swego postępowania, przyznanie się do popełnianych błędów;
  - **precyzja** – rozumiana jako dokładność, ścisłość, skrupulatność; postawa odznaczająca się dokładnością, dbałością o szczegóły w wykonywaniu określonych zadań;
- **postawy wobec innych ludzi** - przejawiają się w stosunku inżyniera do innych ludzi, znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:
  - **odpowiedzialność** - poczucie świadomości skutków podejmowanych decyzji i gotowość ponoszenia konsekwencji tych decyzji;
  - **kultura bycia** - wynika z postępowania zgodnego z nakazem moralnym, zasadami współżycia społecznego i etyki zawodowej, objawia się w umiejętności wyrażania własnych stanów psychicznych w sposób taktowny, znajduje swoje odbicie w sposobie mówienia, poruszania się i zachowania się absolwenta;
  - **obiektywizm** - rozumiany jako bezstronność, postawa wolna od przesądów i uprzedzeń;
  - **skromność** - rozumiana jako trafność w ocenie swoich możliwości;

- **postawy wobec innych wartości** - przejawiają się w postępowaniu wobec natury martwej i żywej, wobec głównych form działania i zachowania się ludzi (nauki, pracy, porządku, itp.), wobec wytworów tego działania (ojczyzny, nauki, religii, techniki, itp.) i innych:
  - **humanizm** - postulat szacunku dla człowieka, troski o jego swobodny rozwój i szczęście;
  - **tolerancja** - szacunek dla cudzych poglądów lub wierzeń wyrażający się w dopuszczeniu ich do głosu;
  - **krytycyzm** - wyraża się w dążeniu do obiektywizacji oceny własnego postępowania i podwładnych;
  - **postawa etyczna** - wyraża się w przestrzeganiu norm moralnych zwłaszcza uczciwości, sprawiedliwości i rzetelności;
  - **dociekliwość** - dążenie do wnikliwego rozpatrywania istoty spraw;
  - **wrażliwość na sztukę** - wzbogaca życie uczuciowe i wyobraźnię, doskonali procesy postrzegania, myślenia i rozumienia;
  - **otwarty światopogląd** - przejawia się w rozumieniu podstawowych zjawisk zachodzących w świecie; umiejętność oceny i interpretacji zjawisk społeczno - politycznych i ekonomicznych;

b. walory intelektualne - wyrażają sprawność procesów umysłowych

- **inteligencja** - rozumiana jako ogólne predyspozycje do rozwiązywania problemów w oparciu o sprawne procesy myślenia:
  - **wyobraźnia** - rozumiana jako umiejętność tworzenia w świadomości czegoś nowego w stosunku do uprzedniego doświadczenia;
  - **spostrzegawczość** - jako umiejętność szybkiego zaobserwowania wielu szczegółów i istoty sprawy;
  - **twórcze i abstrakcyjne myślenie** - przejawia się w umiejętności operowania pojęciami w procesach: analizy, syntezy, uogólniania porównywania, abstrahowania, klasyfikowania, wnioskowania i innych;

- **myślenie techniczne** - rozumiane jako proces odzwierciedlania oraz stosowania praw przyrody i zasad techniki w wytworach technicznych i procesach technologicznych;
- **wyobraźnia techniczna** - przestrzenna, kinestetyczna, konstrukcyjna i operacyjna;

♦ **zdolności** - rozumiane jako właściwości psychofizyczne warunkujące jego sprawne działanie w jakimś kierunku:

- **samodzielność i aktywność poznawcza** - jako permanentne działanie na rzecz rozszerzania wiedzy i umiejętności zawodowych oraz rozwoju osobowości;
- **zdolności organizatorskie** - rozumiane jako umiejętność podejmowania, planowania określonych przedsięwzięć;
- **zdecydowanie** - w zakresie wyboru rozwiązań technicznych, formułowania problemów, stawiania diagnoz technicznych;

2. Kwalifikacje nietechniczne

a. **humanistyczno - ekonomiczne** obejmują:

♦ **znajomość:**

- podstawowych zasad organizacji i zarządzania oraz podejmowania decyzji;
- podstaw makro - i mikroekonomii, zasad gospodarki rynkowej;
- podstawowych pojęć i twierdzeń psychologicznych, socjologicznych i pedagogicznych;
- prawnych i społecznych uwarunkowań ochrony środowiska naturalnego oraz sposobów zapobiegania jego degradacji;

♦ **umiejętność:**

- oceny i interpretacji zjawisk społeczno - politycznych i ekonomicznych;
- analizowania efektów własnej działalności szkoleniowo - wychowawczej oraz korygowania poczynań stosownie do uzyskiwanych wyników;

b. **językowe** - określone w zakresie posługiwania się językiem obcym na poziomie średnim, z uwzględnieniem problematyki technicznej, w stopniu umożliwiającym komunikowanie się i korzystanie z literatury fachowej;

c. **sprawność fizyczna** - określona na poziomie zapewniającym harmonijny rozwój osobowości.

3. Kwalifikacje techniczne

Ogólne i ogólnozawodowe wykształcenie absolwenta na kierunku studiów, dają trwałe podstawy wszechstronnego rozwoju umiejętności zawodowych, obejmują:

- **znajomość:**

- podstawowych działów matematyki, w tym: analizy matematycznej, algebry, logiki matematycznej, analizy funkcjonalnej;
- rachunku prawdopodobieństwa, stochastyki matematycznej, procesów stochastycznych;
- podstawowych działów fizyki;
- chemii ogólnej, nieorganicznej, organicznej, fizycznej i analitycznej, ze szczególnym uwzględnieniem broni masowego rażenia;
- budowy materii, fizyki jądrowej, oddziaływanie promieniowania jonizującego z materią oraz dozymetrii;
- podstaw elektrotechniki, elektroniki oraz metrologii i miernictwa elektrycznego
- podstaw fizycznych i technicznych oraz zasad stosowania na polu walki broni jądrowej i chemicznej;
- wybranych zagadnień hydrodynamiki wybuchu oraz termochemii spalania;
- podstaw mechaniki, metaloznawstwa i technologii metali oraz podstaw inżynierii i technologii chemicznej w tym przetwórstwa tworzyw wielkocząsteczkowych;
- podstawowych zagadnień balistyki wewnętrznej i zewnętrznej;
- czynników rażących wybuchów jądrowych, bojowych środków trujących i toksycznych środków przemysłowych, ich oddziaływania na ludzi, sprzęt i obiekty terenowe;
- zasad i sposobów ochrony przed skutkami użycia BMR;
- podstaw teoretycznych prognozowania i oceny skutków uderzeń broni jądrowej i broni chemicznej w rejonie wybuchu;

- zasad konstrukcji, budowy, działania i eksploatacji sprzętu oraz aparatury do wykrywania i likwidacji skażeń chemicznych i promieniotwórczych, wykrywania wybuchów jądrowych, sprzętu do zbiorowej i indywidualnej ochrony przed skażeniami;
- teorii i technologii środków dymnych i zapalających;
- zagadnień ekologicznych występujących w wojsku;
- zasad doboru składników oraz technologii materiałów wybuchowych, mas pirotechnicznych oraz ciekłych i stałych paliw rakietowych;
- podstaw teorii materiałów wybuchowych oraz metod badania ich właściwości;
- zasad pracy silnika rakietowego i metod określania parametrów paliw rakietowych;
- zasad konstrukcji oraz projektowania amunicji;
- zasad bhp podczas wytwarzania, magazynowania, transportu i stosowania materiałów wybuchowych;
- metod badania amunicji i materiałów prochowych;

♦ **umiejętność:**

- samodzielnego korzystania ze współczesnych narzędzi informatycznych, korzystania z baz danych, arkusza kalkulacyjnego, edytora tekstu, e-mail, Internetu;
- wykonywania prognoz, analiz i oceny skutków uderzeń broni jądrowej i broni chemicznej w rejonie wybuchu oraz oceny sytuacji skażeń chemicznych i promieniotwórczych w terenie;
- prowadzenia prac ze źródłami promieniotwórczymi;
- sporządzania, badań, stosowania i przechowywania środków dymnych i zapalających;
- otrzymywania oraz kontroli procesów wytwarzania materiałów wybuchowych, paliw rakietowych oraz mas pirotechnicznych;
- wykorzystania metod analitycznych do badania jakości materiałów wybuchowych i paliw rakietowych.

CHARAKTERYSTYKA OSOBOWO – ZAWODOWA ABSOLWENTA – OFICERA, KIERUNEK STUDIÓW: ELEKTRONIKA I TELEKOMUNIKACJA

A. KWALIFIKACJE WOJSKOWE

1. Walory oficerskie

a. postawy - wyrażają nastawienie oficera do wykonywanych zadań, określają jego stosunek do otaczającej rzeczywistości i procesów w niej zachodzących oraz wyznaczają jego sposób bycia i postępowania

- **postawy wobec siebie** - przejawiają się w stosunku oficera do samego siebie, znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:
  - **honor i godność** - wyraża się przestrzeganiem historycznie ukształtowanego zbioru norm postępowania honorowego i godnego;
  - **samodzielność i zaradność** - objawiają się zadatkami do podejmowania świadomego i celowego działania;
  - **ambicja** - rozumiana jako pragnienie twórczych osiągnięć, dążność do wybicia się;
  - **samokrytycyzm** - stosunek krytyczny do samego siebie, swego postępowania, przyznanie się do popełnianych błędów;
  - **opanowanie** - to umiejętność poskromienia swojego wzburzenia przejawiająca się wewnętrznym spokojem;
  - **odwaga** - umiejętność podejmowania działania w trudnych i niebezpiecznych sytuacjach;
  - **zdyscyplinowanie** - jako przestrzeganie ustalonych norm postępowania oraz rzetelne wykonywanie wyznaczonych zadań w ramach swoich umiejętności;
  - **słowność** - dotrzymywanie zobowiązań i przyrzeczeń;
  - **dociekliwość** - dążenie do wnikliwego rozpatrywania istoty spraw;

- **postawy wobec innych ludzi** - przejawiają się w stosunku oficera do innych ludzi, znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:
  - **sprawiedliwość** - rozumiana jako postępowanie bezstronne nieobarczone prywatą sądów;
  - **lojalność** - rozumiana jako postawa unikania pomówień kierowanych pod adresem innych oraz wierność ideałom i wartościom uznawanym we własnym środowisku;
  - **odpowiedzialność** - poczucie świadomości skutków podejmowanych decyzji i gotowość ponoszenia konsekwencji tych decyzji;
  - **konsekwencja** - rozumiana jako logiczna całość w postępowaniu, niesprzeczność myślenia z działaniem, zgodne z zasadami i planem;
  - **wymagalność** - rozumiana jako egzekwowanie postępowania zgodnego z przepisami regulaminów, oparta na poczuciu wartości, wiary w siebie i podwładnych oraz przekonaniu o potrzebie stawiania zadań wykonalnych;
  - **stanowczość i zdecydowanie** - stałość w sądach i w działaniu;
  - **prezencja** - rozumiana jako nienaganny wygląd zewnętrzny;
  - **kultura bycia** - wynika z postępowania zgodnego z nakazem moralnym, zasadami współżycia społecznego, objawia się w umiejętności wyrażania własnych stanów psychicznych w sposób taktowny, znajduje swoje odbicie w sposobie mówienia, poruszania się i zachowania się absolwenta;
  - **uczynność** - rozumiana jako chęć, skłonność do niesienia pomocy, do oddawania przysługi;
  - **koleżeńskość** - rozumiana jako solidarność i życzliwość w służbie;
  - **skromność** - rozumiana jako trafność w ocenie swoich możliwości;
- **postawy wobec innych wartości** - przejawiają się w postępowaniu wobec natury martwej i żywej, wobec głównych form działania i zachowania się ludzi (nauki, pracy, porządku, itp.), wobec wytworów tego działania (ojczyzny, nauki, religii, techniki, itp.) i innych:
  - **patriotyzm** - uzewnętrznia się w umiłowaniu Ojczyzny, pielęgnowaniu tradycji historycznych i kulturowych oraz gotowości poświęcania życia w Jej służbie;

- **postawa obywatelska** - wyraża się w myśleniu i działaniu kategoriami państwa, umacniania państwa prawa, trosce o godność narodową i dobro Ojczyzny;
- **humanizm** - postulat szacunku dla człowieka, troski o jego swobodny rozwój i szczęście;
- **postawa etyczna** - wyraża się w przestrzeganiu norm moralnych oraz gotowością do walki z wszelkimi przejawami zła;
- **duma** - wierność ideałom wojska oraz przywiązanie do tradycji Wojska Polskiego;
- **tolerancja** - szacunek dla cudzych poglądów lub wierzeń wyrażający się w dopuszczeniu ich do głosu;
- **krytycyzm** - wyraża się w dążeniu do obiektywizacji oceny własnego postępowania i podwładnych;
- **wrażliwość na piękno kultury ojczystej** - okazywana uczuciowo - poznawczym stosunkiem do wytworów materialnych i duchowych narodu, symboli wojskowych i tradycji oręża polskiego;
- **wrażliwość na sztukę** - wzbogaca życie uczuciowe i wyobraźnię, doskonali procesy postrzegania, myślenia i rozumienia;

b. walory intelektualne wyrażają sprawność procesów umysłowych

- **inteligencja** - rozumiana jako właściwość psychiczna, która przejawia się w względnie stałej, charakterystycznej dla jednostki efektywności wykonywania złożonych zadań, w tym zaangażowania m.in. procesów wnioskowania i rozumowania; w sprawnym korzystaniu z nabytej wiedzy i doświadczenia, trafnym doborze metod działania, zwłaszcza w nowych, złożonych sytuacjach; zapewnia możliwość podejmowania właściwych decyzji przy "niepełnych danych" i dużej dynamice zmian sytuacji;
  - **wyobraźnia** - rozumiana jako umiejętność adekwatnego odtwarzania w umyśle fragmentów rzeczywistości, przewidywania prawdopodobnych zdarzeń, które mogą powstać w konkretnych warunkach;
  - **spostrzegawczość** - jako umiejętność szybkiego zaobserwowania wielu szczegółów i istoty sprawy;

- **twórcze i abstrakcyjne myślenie** - przejawia się w umiejętności operowania pojęciami w procesach: analizy, syntezy, uogólniania, porównywania, abstrahowania, klasyfikowania, wnioskowania i innych;
- **łatwość kojarzenia** - rozumiana jako umiejętność łączenia wyobrażeń, wyobraźni i innych przeżyć w taki sposób, że zjawienie się w świadomości jednych powoduje uświadomienie sobie innych;

♦ **zdolności** - rozumiane jako właściwości psychofizyczne warunkujące jego sprawne działanie w jakimś kierunku:

- **zdolności dowódczo - przywódcze** - to zespół cech psychofizycznych umożliwiających oficerowi pełnienie funkcji dowódczych i administracyjnych, w działaniach bojowych oraz w warunkach pokojowego szkolenia wojsk i działań taktycznych;
- **samodzielność i aktywność poznawcza** - jako permanentne działanie na rzecz rozszerzania wiedzy i umiejętności zawodowych oraz rozwoju osobowości;
- **odporność** - umiejętność przeciwstawiania się negatywnym wpływom moralnym przejawiająca się w niewrażliwości na nie, wytrzymałości;

2. Kwalifikacje oficerskie

a. **humanistyczno - ekonomiczne** obejmują:

♦ **znajomość:**

- podstawowych wartości i norm moralnych oraz etyki oficera;
- podstawowej wiedzy i zasad analizy problematyki nauk humanistycznych i ekonomicznych;
- podstawowych pojęć i twierdzeń pedagogicznych, psychologicznych, estetycznych i socjologicznych, w tym również praktyczne opanowanie treści, form i metod oddziaływania pedagogiczno - wychowawczego na podwładnych;
- podstawowej problematyki z zakresu literatury, sztuki;
- etykiety i dobrych obyczajów;

- podstawowej problematyki organizacji, zarządzania i gospodarki wojskowej;
- elementów analizy ekonomicznej;
- podstawowej wiedzy o państwie i prawie;
- problematyki bezpieczeństwa międzynarodowego i współdziałania w NATO;
- znajomość tradycji orężnych narodu polskiego, zwłaszcza tradycji polskiej techniki wojskowej;

♦ **umiejętność:**

- kształtowania postaw patriotycznych i przywiązania do tradycji oręża polskiego;
- kształtowania osobowości podwładnych, dyscypliny oraz motywacji do wykonywania zadań służbowych;
- kierowania zespołami ludzkimi;
- analizowania efektów własnej działalności szkoleniowo - wychowawczej oraz korygowanie poczynań stosownie do uzyskanych wyników;

b. językowe - przygotowanie do biernego i czynnego posługiwania się językiem obcym w zakresie: rozumienia, mówienia, czytania i pisania; osiągnięcie takiej kompetencji komunikacji językowej, która umożliwi korzystanie z literatury fachowej i sprosta zadaniom wynikającym z charakteru wykonywanych obowiązków, pełnionych zadań i funkcji, zwłaszcza w aspekcie działania w ramach NATO oraz przygotowanie do egzaminu resortowego zgodnie z wymaganiami STANAG 6001;

c. sprawność fizyczna - zapewnia wysoki poziom odporności na trudy i zmęczenie oraz spełnia wymogi norm wychowania fizycznego obowiązujące w Akademii;

d. ogólnowojskowe obejmują:

♦ **znajomość:**

- regulaminów i przepisów wojskowych;
- przepisów dotyczących gospodarki mieniem wojskowym;

- budowy i zasad eksploatacji typowych pojazdów mechanicznych będących na wyposażeniu wojska;
- budowy i zasad eksploatacji broni strzeleckiej znajdującej się na wyposażeniu pododdziału;
- podstawowych zasad obrony przeciwchemicznej i zabezpieczenia inżynieryjnego;
- zasad organizacji i prowadzenia szkolenia w pododdziale;
- zasad mobilizacyjnego rozwinięcia jednostki wojskowej oraz osiągania wyższych stanów gotowości bojowej;
- elementów topografii i orientacji w terenie;

♦ **umiejętność:**

- właściwego interpretowania regulaminów i przepisów wojskowych oraz praktycznego ich stosowania w szkoleniu, służbie i życiu codziennym;
- opracowywania i prowadzenia niezbędnej dokumentacji dotyczącej procesu szkolenia, gospodarki materiałowej oraz toku służby w pododdziale;
- posługiwania się bronią osobistą oraz znajdującą się na wyposażeniu pododdziału;
- posługiwania się środkami łączności będącymi na wyposażeniu wojska;
- przestrzegania zasad BHP w zakresie otrzymanych do wykonania zadań;

♦ **oraz ukształtowanie takich cech jak:**

- dbałość o stan zdrowia swojego i podwładnych;
- właściwa profilaktyka zdrowotna oraz higieniczny tryb życia;
- zdolność do działania w warunkach stresowych;
- umiejętność współpracy;

e. **dowódczo - przywódcze** obejmują:

♦ **znajomość:**

- mechanizmów i zasad przywództwa;
- zasad, metod i form dowodzenia;
- zasad dowodzenia i wykorzystywania zautomatyzowanych systemów dowodzenia;
- pracy na mapach, w tym mapach cyfrowych;

- podstawowych przepisów prawnych, ochrony tajemnicy, ochrony kontrwywiadowczej, a także działalności kadrowej;

♦ **umiejętność:**

- kształtowania u podwładnych pożądanych cech;
- wypracowywania decyzji w różnych i zmieniających się warunkach;
- stawiania zadań podwładnym;
- egzekwowania wykonania postawionych zadań;
- oceniania podwładnych;

f. taktyczno - logistyczne obejmują:

♦ **znajomość:**

- ogólnej charakterystyki współczesnego pola walki oraz organizacji i przeznaczenia ogólnowojskowych oddziałów i ZT wojsk własnych i obcych;
- ogólnej charakterystyki oraz zasad organizacji i prowadzenia działań bojowych na szczeblach taktycznych wojsk lądowych i obrony powietrznej;
- wybranych problemów organizacji i prowadzenia działań bojowych na szczeblach operacyjnych wojsk lądowych i obrony powietrznej;
- ogólnej charakterystyki środków napadu powietrznego (własnych i obcych) oraz organizacji obrony powietrznej RP;
- organizacji współdziałania w wojskach lądowych i siłach powietrznych;
- organizacji i zadań systemu OT w systemie obronnym państwa;
- wymagań stawianym stacjonarnym i polowym systemom łączności oraz procesu obiegu informacji w systemie dowodzenia oddziałem, ZT i na szczeblu operacyjnym;
- problematyki dotyczącej planowania, organizacji i eksploatacji systemów łączności w oddziałach, ZT i na szczeblu operacyjnym, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień bezpieczeństwa łączności;
- zasad radiotechnicznego zabezpieczenia dowodzenia i działań bojowych w wojskach lądowych i siłach powietrznych;
- roli i zasad organizacji walki radioelektronicznej na szczeblach taktycznych i operacyjnych;

- zasad osiągania wyższych stanów gotowości bojowej;
- organizacji i zabezpieczenia logistycznego w pododdziałach i oddziałach wojsk lądowych i obrony powietrznej;
- zasad kierowania zabezpieczeniem logistycznym pododdziałów i oddziałów w wojskach lądowych i obrony powietrznej;
- elementów systemu logistycznego innych państw;

♦ **umiejętność:**

- przygotowania działań bojowych na szczeblach taktycznych;
- oceny możliwości bojowych i działań wojsk innych państw;
- samodzielnego rozwiązywania problemów teoretycznych i praktycznych z zakresu zarządzania stacjonarnymi i polowymi systemami łączności;
- planowania i prowadzenia walki radioelektronicznej;
- organizacji pracy bojowej systemów radiolokacyjnych;
- oceny potrzeb logistycznego zabezpieczenia działań pododdziałów i oddziałów wojsk lądowych oraz wybranych elementów sił powietrznych.

B. KWALIFIKACJE POLITECHNICZNE

1. Walory inżynierskie

a. postawy - wyrażają nastawienie inżyniera do wykonywanych zadań, określają jego stosunek do otaczającej rzeczywistości i procesów w niej zachodzących oraz wyznaczają jego sposób bycia i postępowania

♦ **postawy wobec siebie** - przejawiają się w stosunku inżyniera do samego siebie znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:

- **ambicja** - rozumiana jako pragnienie twórczych osiągnięć, dążność do wybicia się;
- **samodzielność i zaradność** - objawiają się zadatkami do podejmowania świadomego i celowego działania;
- **samokrytycyzm** - stosunek krytyczny do samego siebie, swego postępowania, przyznanie się do popełnianych błędów;

- **postawy wobec innych ludzi** - przejawiają się w stosunku inżyniera do innych ludzi, znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:
  - **odpowiedzialność** - poczucie świadomości skutków podejmowanych decyzji i gotowość ponoszenia konsekwencji tych decyzji;
  - **kultura bycia** - wynika z postępowania zgodnego z nakazem moralnym, zasadami współżycia społecznego i etyki zawodowej, objawia się w umiejętności wyrażania własnych stanów psychicznych w sposób taktowny, znajduje swoje odbicie w sposobie mówienia, poruszania się i zachowania się absolwenta;
  - **obiektywizm** - rozumiany jako bezstronność, postawa wolna od przesądów i uprzedzeń;
  - **skromność** - rozumiana jako trafność w ocenie swoich możliwości;
- **postawy wobec innych wartości** - przejawiają się w postępowaniu wobec natury martwej i żywej, wobec głównych form działania i zachowania się ludzi (nauki, pracy, porządku, itp.), wobec wytworów tego działania (ojczyzny, nauki, religii, techniki, itp.) i innych:
  - **humanizm** - postulat szacunku dla człowieka, troski o jego swobodny rozwój i szczęście;
  - **tolerancja** - szacunek dla cudzych poglądów lub wierzeń wyrażający się w dopuszczeniu ich do głosu;
  - **krytycyzm** - wyraża się w dążeniu do obiektywizacji oceny własnego postępowania i podwładnych;
  - **postawa etyczna** - wyraża się w przestrzeganiu norm moralnych zwłaszcza uczciwości, sprawiedliwości i rzetelności;
  - **dociekliwość** - dążenie do wnikliwego rozpatrywania istoty spraw;
  - **wrażliwość na sztukę** - wzbogaca życie uczuciowe i wyobraźnię, doskonali procesy postrzegania, myślenia i rozumienia;
  - **precyzja** - rozumiana jako dokładność, ścisłość, skrupulatność; postawa odznaczająca się dokładnością, dbałością o szczegóły w wykonywaniu określonych zadań;

- **otwarty światopogląd** - przejawia się w rozumieniu podstawowych zjawisk zachodzących w świecie; umiejętność oceny i interpretacji zjawisk społeczno - politycznych i ekonomicznych;

b. **walory intelektualne** - wyrażają sprawność procesów umysłowych

- **inteligencja** - rozumiana jako ogólne predyspozycje do rozwiązywania problemów w oparciu o sprawne procesy myślenia:
  - **wyobraźnia** - rozumiana jako umiejętność tworzenia w świadomości czegoś nowego w stosunku do uprzedniego doświadczenia;
  - **spostrzegawczość** - jako umiejętność szybkiego zaobserwowania wielu szczegółów i istoty sprawy;
  - **twórcze i abstrakcyjne myślenie** - przejawia się w umiejętności operowania pojęciami w procesach: analizy, syntezy, uogólniania porównywania, abstrahowania, klasyfikowania, wnioskowania i innych;
  - **myślenie techniczne** - rozumiane jako proces odzwierciedlania oraz stosowania praw przyrody i zasad techniki w wytworach technicznych i procesach technologicznych;
  - **wyobraźnia techniczna** - przestrzenna, kinestetyczna, konstrukcyjna i operacyjna;
- **zdolności** - rozumiane jako właściwości psychofizyczne warunkujące jego sprawne działanie w jakimś kierunku:
  - **samodzielność i aktywność poznawcza** - jako permanentne działanie na rzecz rozszerzania wiedzy i umiejętności zawodowych oraz rozwoju osobowości;
  - **zdolności organizatorskie** - rozumiane jako umiejętność podejmowania, planowania określonych przedsięwzięć;
  - **zdecydowanie** - w zakresie wyboru rozwiązań technicznych, formułowania problemów, stawiania diagnoz technicznych;

3. Kwalifikacje nietechniczne

a. **humanistyczno - ekonomiczne** obejmują:

- **znajomość:**

- podstawowych zasad organizacji i zarządzania oraz podejmowania decyzji;
- podstaw makro - i mikroekonomii, zasad gospodarki rynkowej;
- kierunków współczesnej humanistyki;

♦ **umiejętność:**

- oceny i interpretacji zjawisk społeczno - politycznych i ekonomicznych;

b. **językowe** - określone w zakresie posługiwania się językiem obcym (głównie angielskim) na poziomie średnim, z uwzględnieniem problematyki technicznej, w stopniu umożliwiającym komunikowanie się i korzystanie z literatury fachowej;

c. **sprawność fizyczna** - określona na poziomie zapewniającym harmonijny rozwój osobowości.

4. Kwalifikacje techniczne

Ogólne i ogólnozawodowe wykształcenie absolwenta na kierunku studiów, dają trwałe podstawy wszechstronnego rozwoju umiejętności zawodowych, obejmują:

♦ **znajomość:**

- znajomość podstaw teoretycznych i opisu matematycznego sygnałów elektrycznych, układów elektronicznych i procesów telekomunikacyjnych, umożliwiających analizę zasad pracy i ocenę jakości funkcjonowania urządzeń i systemów telekomunikacyjnych;
- znajomość budowy i zasad działania lotniczych urządzeń i systemów radioelektronicznych oraz ich możliwości techniczno – eksploatacyjnych;
- znajomość podstawowych zasad i metod rozpoznawania i przeciwdziałania radioelektronicznego;
- znajomość podstaw teoretycznych techniki laserowej i optoelektronicznej oraz układów detekcji i modulacji promieniowania laserowego;
- znajomość metod i algorytmów cyfrowego przetwarzania sygnałów;
- znajomość zasad eksploatacji oraz metod diagnozowania urządzeń i systemów telekomunikacyjnych;
- znajomość budowy, zasad pracy, możliwości funkcjonalnych i parametrów technicznych wybranych urządzeń telekomunikacyjnych w zakresie

umożliwiającym efektywne wykorzystanie ich w eksploatowanych systemach telekomunikacyjnych;

- znajomość budowy i zasad eksploatacji podstawowych urządzeń będących na wyposażeniu wojska oraz rozwiązań technicznych stosowanych na świecie.

♦ **umiejętność:**

- umiejętność analitycznej oceny jakości funkcjonowania systemu telekomunikacyjnego i jego optymalizacji funkcjonalno – strukturalnej;
- umiejętność analizy procesów związanych z oceną sprawności technicznej urządzeń telekomunikacyjnych;
- umiejętność wykorzystania techniki komputerowej w procesie organizacji i eksploatacji systemów telekomunikacyjnych;
- umiejętność samodzielnego uzupełniania wiedzy z zakresu nowoczesnych urządzeń i systemów telekomunikacyjnych;
- umiejętność pomiaru parametrów, kontroli funkcjonowania, obsługi, lokalizacji i usuwania uszkodzeń w podstawowych urządzeniach będących na wyposażeniu wojska.

CHARAKTERYSTYKA OSOBOWO – ZAWODOWA ABSOLWENTA - OFICERA, KIERUNEK STUDIÓW: FIZYKA TECHNICZNA

A. KWALIFIKACJE WOJSKOWE

1. Walory oficerskie

a. **postawy** – wyrażają nastawienie oficera do wykonywanych zadań, określają jego stosunek do otaczającej rzeczywistości i procesów w niej zachodzących oraz wyznaczają jego sposób bycia i postępowania

♦ **postawy wobec siebie** – przejawiają się w stosunku oficera do samego siebie, znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:

- **honor i godność** – wyraża się przestrzeganiem historycznie ukształtowanego zbioru norm postępowania honorowego i godnego;

- **samodzielność i zaradność** – objawiają się zadatkami do podejmowania świadomego i celowego działania;
- **ambicja** – rozumiana jako pragnienie twórczych osiągnięć, dążność do wybicia się;
- **samokrytycyzm** – stosunek krytyczny do samego siebie, swego postępowania, przyznanie się do popełnianych błędów;
- **opanowanie** – to umiejętność poskromienia swojego wzburzenia przejawiająca się wewnętrznym spokojem;
- **odwaga** – umiejętność podejmowania działania w trudnych i niebezpiecznych sytuacjach;
- **zdyscyplinowanie** – jako przestrzeganie ustalonych norm postępowania oraz rzetelne wykonywanie wyznaczonych zadań w ramach swoich umiejętności;
- **słowność** – dotrzymywanie zobowiązań i przyrzeczeń;
- **dociekliwość** – dążenie do wnikliwego rozpatrywania istoty spraw;

♦ **postawy wobec innych ludzi** – przejawiają się w stosunku oficera do innych ludzi, znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:

- **sprawiedliwość** – rozumiana jako postępowanie bezstronne nieobarczone prywatą sądów;
- **lojalność** – rozumiana jako postawa unikania pomówień kierowanych pod adresem innych oraz wierność ideałom i wartościom uznawanym we własnym środowisku;
- **odpowiedzialność** – poczucie świadomości skutków podejmowanych decyzji i gotowość ponoszenia konsekwencji tych decyzji;
- **konsekwencja** – rozumiana jako logiczna całość w postępowaniu, niesprzeczność myślenia z działaniem, zgodne z zasadami i planem;
- **wymagalność** – rozumiana jako egzekwowanie postępowania zgodnego z przepisami regulaminów, oparta na poczuciu wartości, wiary w siebie i podwładnych oraz przekonaniu o potrzebie stawiania zadań wykonalnych;
- **stanowczość i zdecydowanie** – stałość w sądach i w działaniu;
- **prezencja** – rozumiana jako nienaganny wygląd zewnętrzny;

- **kultura bycia** – wynika z postępowania zgodnego z nakazem moralnym, zasadami współżycia społecznego, objawia się w umiejętności wyrażania własnych stanów psychicznych w sposób taktowny, znajduje swoje odbicie w sposobie mówienia, poruszania się i zachowania się absolwenta;
- **uczynność** – rozumiana jako chęć, skłonność do niesienia pomocy, do oddawania przysługi;
- **koleżeńskość** – rozumiana jako solidarność i życzliwość w służbie;
- **skromność** – rozumiana jako trafność w ocenie swoich możliwości;

♦ **postawy wobec innych wartości** – przejawiają się w postępowaniu wobec natury martwej i żywej, wobec głównych form działania i zachowania się ludzi (nauki, pracy, porządku, itp.), wobec wytworów tego działania (ojczyzny, nauki, religii, techniki, itp.) i innych:

- **patriotyzm** – uzewnętrznia się w umiłowaniu Ojczyzny, pielęgnowaniu tradycji historycznych i kulturowych oraz gotowości poświęcania życia w Jej służbie;
- **postawa obywatelska** – wyraża się w myśleniu i działaniu kategoriami państwa, umacniania państwa prawa, trosce o godność narodową i dobro Ojczyzny;
- **humanizm** – postulat szacunku dla człowieka, troski o jego swobodny rozwój i szczęście;
- **postawa etyczna** – wyraża się w przestrzeganiu norm moralnych oraz gotowością do walki z wszelkimi przejawami zła;
- **duma** – wierność ideałom wojska oraz przywiązanie do tradycji Wojska Polskiego;
- **tolerancja** – szacunek dla cudzych poglądów lub wierzeń wyrażający się w dopuszczeniu ich do głosu;
- **krytycyzm** – wyraża się w dążeniu do obiektywizacji oceny własnego postępowania i podwładnych;
- **wrażliwość na piękno kultury ojczystej** – okazywana uczuciowo – poznawczym stosunkiem do wytworów materialnych i duchowych narodu, symboli wojskowych i tradycji oręża polskiego;

- **wrażliwość na sztukę** – wzbogaca życie uczuciowe i wyobraźnię, doskonali procesy postrzegania, myślenia i rozumienia;

b. walory intelektualne wyrażają sprawność procesów umysłowych

- **inteligencja** - rozumiana jako właściwość psychiczna, która przejawia się w względnie stałej, charakterystycznej dla jednostki efektywności wykonywania złożonych zadań, w tym zaangażowania m.in. procesów wnioskowania i rozumowania; w sprawnym korzystaniu z nabytej wiedzy i doświadczenia, trafnym doborze metod działania, zwłaszcza w nowych, złożonych sytuacjach; zapewnia możliwość podejmowania właściwych decyzji przy "niepełnych danych" i dużej dynamice zmian sytuacji;
  - **wyobraźnia** - rozumiana jako umiejętność adekwatnego odtwarzania w umyśle fragmentów rzeczywistości, przewidywania prawdopodobnych zdarzeń, które mogą powstać w konkretnych warunkach;
  - **spostrzegawczość** - jako umiejętność szybkiego zaobserwowania wielu szczegółów i istoty sprawy;
  - **twórcze i abstrakcyjne myślenie** - przejawia się w umiejętności operowania pojęciami w procesach: analizy, syntezy, uogólniania, porównywania, abstrahowania, klasyfikowania, wnioskowania i innych;
  - **łatwość kojarzenia** - rozumiana jako umiejętność łączenia wyobrażeń, wyobraźni i innych przeżyć w taki sposób, że zjawienie się w świadomości jednych powoduje uświadomienie sobie innych;
- **zdolności** - rozumiane jako właściwości psychofizyczne warunkujące jego sprawne działanie w jakimś kierunku:
  - **zdolności dowódczo - przywódcze** - to zespół cech psychofizycznych umożliwiających oficerowi pełnienie funkcji dowódczych i administracyjnych w działaniach bojowych oraz w warunkach pokojowego szkolenia wojsk i działań taktycznych;
  - **samodzielność i aktywność poznawcza** - jako permanentne działanie na rzecz rozszerzania wiedzy i umiejętności zawodowych oraz rozwoju osobowości;

odporność - umiejętność przeciwstawiania się negatywnym wpływom moralnym przejawiająca się w niewrażliwości na nie, wytrzymałości;

2. Kwalifikacje oficerskie

a. **humanistyczno - ekonomiczne** obejmują:

- **znajomość:**
  - podstawowych wartości i norm moralnych oraz etyki oficera;
  - podstawowej wiedzy i zasad analizy problematyki nauk humanistycznych i ekonomicznych;
  - podstawowych pojęć i twierdzeń pedagogicznych, psychologicznych, estetycznych i socjologicznych, w tym również praktyczne opanowanie treści, form i metod oddziaływania pedagogiczno - wychowawczego na podwładnych;
  - podstawowej problematyki z zakresu literatury, sztuki;
  - etykiety i dobrych obyczajów;
  - podstawowej problematyki organizacji, zarządzania i gospodarki wojskowej;
  - podstawowej wiedzy o państwie i prawie;
  - problematyki bezpieczeństwa międzynarodowego i współdziałania w NATO;
  - tradycji orężnych narodu polskiego, zwłaszcza tradycji polskiej techniki wojskowej;
- **umiejętność:**
  - kształtowania postaw patriotycznych i przywiązania do tradycji oręża polskiego;
  - kształtowania osobowości podwładnych, dyscypliny oraz motywacji do wykonywania zadań służbowych;
  - kierowania zespołami ludzkimi;
  - analizowania efektów własnej działalności szkoleniowo - wychowawczej oraz korygowanie poczynań stosownie do uzyskanych wyników;

b. **językowe** – przygotowanie do biernego i czynnego posługiwania się językiem obcym w zakresie: rozumienia, mówienia, czytania i pisania; osiągnięcie takiej

kompetencji komunikacji językowej, która umożliwi korzystanie z literatury fachowej oraz sprosta zadaniom wynikającym z charakteru wykonywanych obowiązków, pełnionych zadań i funkcji, zwłaszcza w aspekcie działania w ramach NATO oraz przygotowanie do egzaminu resortowego zgodnie z wymaganiami STANAG 6001;

c. **sprawność fizyczna** - zapewnia wysoki poziom odporności na trudy i zmęczenie oraz spełnia wymogi norm wychowania fizycznego obowiązujące w Akademii;

d. **ogólnowojskowe** obejmują:

- **znajomość:**
  - regulaminów i przepisów wojskowych;
  - przepisów dotyczących gospodarki mieniem wojskowym;
  - budowy i zasad eksploatacji broni strzeleckiej znajdującej się na wyposażeniu pododdziału;
  - podstawowych zasad obrony przeciwchemicznej i zabezpieczenia inżynieryjnego;
  - zasad organizacji i prowadzenia szkolenia w pododdziale;
  - zasad mobilizacyjnego rozwinięcia jednostki wojskowej oraz osiągania wyższych stanów gotowości bojowej;
  - elementów topografii i orientacji w terenie;
- **umiejętność:**
  - właściwego interpretowania regulaminów i przepisów wojskowych oraz praktycznego ich stosowania w szkoleniu, służbie i życiu codziennym;
  - opracowywania i prowadzenia niezbędnej dokumentacji dotyczącej procesu szkolenia, gospodarki materiałowej oraz toku służby w pododdziale;
  - posługiwania się bronią osobistą oraz znajdującą się na wyposażeniu pododdziału;
  - umiejętność stosowania aktów normatywnych regulujących działalność służbową oraz znajomość podstaw międzynarodowego prawa wojennego;
  - umiejętność opracowania podstawowych dokumentów bojowych, technicznych, szkoleniowych i gospodarki materiałowej pododdziału;
  - posługiwania się środkami łączności będącymi na wyposażeniu wojska;

- przestrzegania zasad BHP w zakresie otrzymanych do wykonania zadań;

oraz ukształtowanie takich cech jak:

- dbałość o stan zdrowia swojego i podwładnych;
- właściwa profilaktyka zdrowotna oraz higieniczny tryb życia;
- zdolność do działania w warunkach stresowych;
- umiejętność współpracy;

e. **dowódczo - przywódcze** obejmują:

- **znajomość:**
  - mechanizmów i zasad przywództwa;
  - zasad, metod i form dowodzenia;
  - zasad dowodzenia i wykorzystywania zautomatyzowanych systemów dowodzenia;
  - pracy na mapach, w tym mapach cyfrowych;
  - podstawowych przepisów prawnych, ochrony tajemnicy, ochrony kontrwywiadowczej, a także działalności kadrowej;
- **umiejętność:**
  - kształtowania u podwładnych pożądanych cech;
  - wypracowywania decyzji w różnych i zmieniających się warunkach;
  - stawiania zadań podwładnym;
  - egzekwowania wykonania postawionych zadań;
  - oceniania podwładnych;

f. **taktyczno - logistyczne** obejmują:

- **znajomość:**
  - ogólnej charakterystyki działań taktycznych;
  - ogólnej charakterystyki współczesnego pola walki oraz organizacji i przeznaczenia ogólnowojskowych oddziałów i ZT wojsk własnych i obcych;
  - zasad dowodzenia na szczeblu taktycznym, pracy na mapach, zasad opracowywania podstawowych dokumentów służb logistycznych oraz procesu decyzyjnego dowódcy;
  - ogólnych zasad organizacji i prowadzenia działań taktycznych;

- wybranych problemów organizacji i uzbrojenia oraz zasad prowadzenia działań taktycznych przez wojska innych państw;
- organizacji polowego systemu dowodzenia wojskami;
- wybranych problemów organizacji i prowadzenie działań taktycznych przez oddziały i pododdziały rodzajów wojsk;
- organizacji i zadań systemu OT w systemie obronnym państwa;
- organizacji i zadań pionu logistyki na szczebli taktycznym;
- organizacji obrony lądowej i powietrznej RP;
- organizacji współdziałania w wojskach lądowych i siłach powietrznych;
- zasad osiągania wyższych stanów gotowości bojowej oraz sposobów mobilizacyjnego rozwijania jednostek wojskowych;
- opisu procesów logistycznych w okresie "P" i "W";
- organizacji systemu logistycznego w rodzajach wojsk;
- organizacji i zadań pionu logistyki wojsk lądowych na szczeblu taktycznym;
- podstawowych zasad organizacji obsługiwania, naprawy, ewakuacji i ratownictwa oraz zasilania materiałowego w działaniach bojowych wojsk do szczebla taktycznego;
- podstawowych problemów, zadań i funkcji służby pionu eksploatacji i zaopatrywania w osiąganiu wyższych stanów gotowości bojowej wojsk oraz w działaniach bojowych do szczebla taktycznego;
- zasad kierowania, organizacji i zabezpieczenia logistycznego w oddziałach i pododdziałach wojsk lądowych;
- stacjonarnej infrastruktury logistycznej;
- elementów systemu logistycznego wojsk lądowych innych państw;

♦ **umiejętność:**

- przygotowania działań taktycznych;
- oceny możliwości bojowych i działań wojsk innych państw;
- wykorzystywania zasad osiągania wyższych stanów gotowości bojowej i mobilizacyjnego rozwinięcia pododdziałów i oddziałów;

- oceny potrzeb logistycznego zabezpieczenia działań oddziałów i pododdziałów wojsk lądowych;
- prognozowania strat w uzbrojeniu i sprzęcie wojskowym oraz oceny możliwości zabezpieczenia materiałowo - technicznego w działaniach bojowych brygady (pułku).

B. KWALIFIKACJE POLITECHNICZNE

1. Walory inżynierskie

a. **postawy** - wyrażają nastawienie absolwenta do wykonywanych zadań zawodowych, określają jego stosunek do otaczającej rzeczywistości i procesów w niej zachodzących oraz wyznaczają jego sposób bycia i postępowania

- **postawy wobec siebie** - przejawiają się w stosunku inżyniera do samego siebie znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:
  - **ambicja** - rozumiana jako pragnienie twórczych osiągnięć, dążność do wybicia się, chęć rozwiązywania nowych - wcześniej nie rozwiązanych – problemów;
  - **samodzielność i zaradność** - objawia się zadatkami do podejmowania świadomego i celowego działania;
  - **samokrytycyzm** - stosunek krytyczny do samego siebie, swego postępowania, przyznanie się do popełnianych błędów;
  - **precyzja** - rozumiana jako dokładność, ścisłość, skrupulatność; postawa odznaczająca się dokładnością, dbałością o szczegóły w wykonywaniu określonych zadań;
- **postawy wobec innych ludzi** - przejawiają się w stosunku inżyniera do innych ludzi, znajdują wyraz w jego ukierunkowanym i świadomym postępowaniu:
  - **odpowiedzialność** - poczucie świadomości skutków podejmowanych decyzji i gotowość ponoszenia konsekwencji tych decyzji;
  - **kultura bycia** - wynika z postępowania zgodnego z nakazem moralnym, zasadami współżycia społecznego i etyki zawodowej, objawia się w

umiejętności wyrażania własnych stanów psychicznych w sposób taktowny, znajduje swoje odbicie w sposobie mówienia, poruszania się i zachowania się absolwenta;

- **obiektywizm** - rozumiany jako bezstronność, postawa wolna od przesądów i uprzedzeń;
- **skromność** - rozumiana jako trafność w ocenie swoich możliwości;

♦ **postawy wobec innych wartości** - przejawiają się w postępowaniu wobec natury martwej i żywej, wobec głównych form działania i zachowania się ludzi (nauki, pracy, porządku, itp.), wobec wytworów tego działania (ojczyzny, nauki, religii, techniki, itp.) i innych:

- **humanizm** - postulat szacunku dla człowieka, troski o jego swobodny rozwój i szczęście;
- **tolerancja** - szacunek dla cudzych poglądów lub wierzeń wyrażający się w dopuszczeniu ich do głosu;
- **krytycyzm** - wyraża się w dążeniu do obiektywizacji oceny własnego postępowania i podwładnych;
- **postawa etyczna** - wyraża się w przestrzeganiu norm moralnych zwłaszcza uczciwości, sprawiedliwości i rzetelności;
- **dociekliwość** - dążenie do wnikliwego rozpatrywania istoty spraw;
- **wrażliwość na sztukę** - wzbogaca życie uczuciowe i wyobraźnię, doskonali procesy postrzegania, myślenia i rozumienia;
- **otwarty światopogląd** - przejawia się w rozumieniu podstawowych zjawisk zachodzących w świecie, umiejętności oceny i interpretacji zjawisk społeczno - politycznych i ekonomicznych;

b. walory intelektualne - wyrażają sprawność procesów umysłowych

♦ **inteligencja** - rozumiana jako ogólne predyspozycje do rozwiązywania problemów w oparciu o sprawne procesy myślenia:

- **wyobraźnia** - rozumiana jako umiejętność tworzenia w świadomości czegoś nowego w stosunku do uprzedniego doświadczenia;

- **spostrzegawczość** - jako umiejętność szybkiego zaobserwowania wielu szczegółów i istoty sprawy;
- **twórcze i abstrakcyjne myślenie** - przejawia się w umiejętności operowania pojęciami w procesach: analizy, syntezy, uogólniania porównywania, abstrahowania, klasyfikowania, wnioskowania i innych;
- **myślenie techniczne** - rozumiane jako proces odzwierciedlania oraz stosowania praw przyrody i zasad techniki w wytworach technicznych i procesach technologicznych;
- **wyobraźnia techniczna** - przestrzenna, kinestetyczna, konstrukcyjna i operacyjna;

♦ **zdolności** - rozumiane jako właściwości psychofizyczne warunkujące jego sprawne działanie w jakimś kierunku:

- **samodzielność i aktywność poznawcza** - jako permanentne działanie na rzecz rozszerzania wiedzy i umiejętności zawodowych oraz rozwoju osobowości;
- **umiejętność samodoskonalenia** - stanowi niezbędny warunek nadążania za rozwojem nauki i techniki a jednocześnie środek do ciągłego aktualizowania wiedzy i doskonalenia kwalifikacji zawodowych;
- **zdolność krytycznej oceny** posiadanej wiedzy i umiejętności oraz wynikająca stąd potrzeba ustawicznego doskonalenia swojej osobowości, aktualizowania i podwyższania kwalifikacji zawodowych;
- **umiejętność gromadzenia i analizowania** dostępnych materiałów zawierających informacje niezbędne w pracy naukowej, dydaktycznej i wychowawczej umożliwiające pogłębianie wiedzy i realizację ambicji naukowych;
- **zdolności organizatorskie** - rozumiane jako umiejętność podejmowania, planowania określonych przedsięwzięć;
- **zdecydowanie** - w zakresie wyboru rozwiązań technicznych, formułowania problemów, stawiania diagnoz technicznych;

2. Kwalifikacje nietechniczne

a. **humanistyczno - ekonomiczne** obejmują:

- **znajomość:**
  - podstawowych zasad organizacji i zarządzania oraz podejmowania decyzji
  - podstaw makro - i mikroekonomii, zasad gospodarki rynkowej;
  - podstawowych pojęć i twierdzeń psychologicznych, socjologicznych i pedagogicznych;
  - prawnych i społecznych uwarunkowań ochrony środowiska naturalnego oraz sposobów zapobiegania jego degradacji;
- **umiejętność:**
  - oceny i interpretacji zjawisk społeczno - politycznych i ekonomicznych;
  - analizowania efektów własnej działalności szkoleniowo - wychowawczej oraz korygowania poczynań stosownie do uzyskiwanych wyników;

b. **językowe** - określone w zakresie posługiwania się językiem obcym (głównie angielskim) na poziomie średnim, z uwzględnieniem problematyki technicznej, w stopniu umożliwiającym komunikowanie się i korzystanie z literatury fachowej;

c. **sprawność fizyczna** - określona na poziomie zapewniającym harmonijny rozwój osobowości.

3. Kwalifikacje techniczne

Ogólne i ogólnozawodowe wykształcenie absolwenta na kierunku studiów, dają trwałe podstawy wszechstronnego rozwoju umiejętności zawodowych, obejmują:

a. **znajomość:**

- rozszerzonego programu z fizyki ogólnej, matematyki, informatyki oraz podstaw elektroniki i teorii obwodów;
- fizyki statystycznej, mechaniki kwantowej, fizyki półprzewodników i ciekłych kryształów;

- fizyki i techniki laserowej i zastosowań laserów;
- elektroniki ciała stałego;
- fizyki i technologii wzrostu kryształów;
- fizyki i techniki podczerwieni;
- techniki światłowodowej;
- optoelektroniki półprzewodnikowej i światłowodowej;
- inżynierii materiałowej;
- akustoelektroniki;
- technologii struktur półprzewodnikowych;
- techniki pomiarowej i zastosowań czujników;
- diagnostyki technicznej;
- technicznych zastosowań fizyki.

b. umiejętność:

- samodzielnego korzystania ze współczesnych narzędzi informatycznych, korzystania z baz danych, arkusza kalkulacyjnego, edytora tekstu, e-mail, Internetu;
- podstaw programowania i podstaw grafiki inżynierskiej;
- samokształcenia;
- gromadzenia i korzystania z literatury naukowej;
- samodzielnego rozwiązywania problemów naukowych;
- opracowania programów badań naukowych;
- pracy w laboratorium, planowania, prowadzenia i analizy wyników badań eksperymentalnych;
- prowadzenia zajęć dydaktycznych w zakresie asystenckim;
- wykonywania opracowań i ekspertyz naukowych.

Załącznik 2.

WOJSKOWA AKADEMIA TECHNICZNA
INSTYTUT NAUK HUMANISTYCZNYCH
PRACOWNIA BADAŃ SPOŁECZNYCH
01-489 Warszawa 49
ul. S. Kaliskiego 23a
tel./fax 6/85-49-07

KWESTIONARIUSZ „801"

Zgodnie z decyzją Rektora, Pracownia Badań Społecznych Instytutu Nauk Humanistycznych WAT prowadzi badania na temat zmian postaw i oczekiwań wobec zawodu w trakcie studiów w Akademii.

Zwracam się do Pana z prośbą o udział w tych badaniach poprzez odpowiedzi na pytania zawarte w ankiecie.

Proszę o uważne przeczytanie pytań i udzielenie odpowiedzi zgodnie z osobistymi wyobrażeniami i odczuciami.

Gwarantuję Panu pełną anonimowość. Kwestionariusza nie należy podpisywać.

SERDECZNIE DZIĘKUJĘ

Robert GOLBA

WARSZAWA maj 1998

1. Co Pan robił przed podjęciem studiów?
(Proszę wybrać i podkreślić jedną odpowiedź)

1) odbywałem służbę wojskową
2) pracowałem
3) studiowałem
4) szukałem pracy
5) uczyłem się

2. Co zdecydowało o podjęciu nauki w szkole wyższej?
(Proszę wybrać i podkreślić nie więcej niż trzy (3) odpowiedzi)

1) chęć zdobycia wiedzy
2) chęć dorównania innym
3) namowa rodziny
4) namowa nauczycieli
5) możliwość awansu życiowego
6) własne ambicje
7) trudności w znalezieniu pracy
8) przypadek
9) inne (co?).....

3. Jak Pan sądzi, jakie wykształcenie jest w tej chwili niezbędne dla młodych ludzi?
(Proszę wybrać i podkreślić jedną odpowiedź)

1) wyższe - jeden fakultet
2) wyższe - dwa fakultety
3) doktorat
4) studia podyplomowe
5) matura
6) szkoła zawodowa

4. Co zdecydowało o wyborze WAT spośród innych uczelni wyższych?
(Proszę wybrać i podkreślić nie więcej niż pięć (5) odpowiedzi)

1) chęć służenia narodowi
2) chęć usamodzielnienia materialnego
3) dobra atmosfera nauki
4) kontynuacja wyuczonego zawodu w „cywilu"
5) możliwość awansu społecznego
6) droga do interesującej pracy w „ cywilu"
7) opinia lub rada otoczenia
8) położenie uczelni blisko miejsca zamieszkania
9) przekonanie o łatwości studiów wojskowych
10) przypadek
11) relatywnie niski koszt studiów wojskowych
12) sytuacja na cywilnym rynku pracy (stabilizacja zawodu)
13) tradycje rodzinne
14) uniknięcie zasadniczej służby wojskowej
15) wpływ rodziny i kolegów
16) wysoki poziom nauki
17) zainteresowanie wojskiem
18) zamiłowanie do nauk technicznych
19) inne względy (jakie?).....

5. Jaka ocena istniała w Pana środowisku następujących aspektach studiów w WSO?
(Proszę ocenić każdy z niżej wymienionych aspektów studiów (a – e) przyporządkowując mu jeden z numerów poniższych odpowiedzi)

1. ***wyższa niż w innych uczelniach wyższych***
2. ***taka sama jak w innych uczelniach***
3. ***niższa niż w innych uczelniach***
4. ***nie spotkałem się z opinią o WSO***
5. ***trudno mi powiedzieć***

a) atmosferze studiów..... ☐
b) egzaminach wstępnych..... ☐
c) poziomie zdobywanej wiedzy..... ☐
d) wymaganiach nauczycieli akademickich..... ☐
e) wyposażeniu (pomocach naukowych uczelni).. ☐

6. Czy po dotychczasowych doświadczeniach może Pan powiedzieć, że ocena ta potwierdza się? *(Proszę ocenić każdy z niżej wymienionych aspektów studiów (a – e) przyporządkowując mu jeden z numerów poniższych odpowiedzi)*

1. ***zdecydowanie tak***
2. ***raczej tak***
3. ***częściowo tak – częściowo nie***
4. ***raczej nie***
5. ***zdecydowanie nie***
6. ***trudno mi powiedzieć***

a) atmosferze studiów..... ☐
b) egzaminach wstępnych..... ☐
c) poziomie zdobywanej wiedzy..... ☐
d) wymaganiach nauczycieli akademickich..... ☐
e) wyposażeniu (pomocach naukowych uczelni).... ☐

7. Jak Pan sądzi, co przede wszystkim uzyska Pan po zdobyciu wyższego wykształcenia w WSO? *(Proszę wybrać i podkreślić nie więcej niż trzy (3) odpowiedzi)*

1) awans społeczny
2) będę bardziej przydatny dla społeczeństwa
3) dobrą pracę w cywilu
4) dobre stanowisko pracy w wojsku
5) kwalifikacje zawodowe
6) samodzielność życiową (materialną)
7) stabilizację zawodową
8) uznanie i szacunek społeczny
9) większe możliwości uczestnictwa w korzystaniu z dóbr kultury
10) wysokie zarobki
11) inne (co?).....

8. Które z wymienionych czynników uznałby Pan jako pozytywne, a które jako negatywne argumenty skłaniające do podjęcia studiów w WAT ?
(Z poniższej listy proszę wybrać trzy (3) pozytywne i trzy (3) negatywne czynniki i ich numery wpisać w odpowiednie miejsca)

czynniki pozytywne	czynniki negatywne

1) dostępność literatury – wyposażenie bibliotek
2) koszt studiów
3) możliwość równoległego studiowania w uczelni cywilnej
4) obciążenie obowiązkami służbowym
5) ogólna atmosfera nauki w szkole
6) opinia o uczelni
7) organizacja czasu wolnego
8) poziom nauczania
9) sposób traktowania studentów przez przełożonych
10) sposób, w jaki traktują studentów wykładowcy
11) system oceniania wiedzy przez wykładowców
12) warunki bytowe (internaty, stołówki)
13) warunki regeneracji sił i wypoczynku
14) wyposażenie bazy dydaktycznej i jej wykorzystanie

9. Jak Pan ocenia następujące aspekty codziennego życia w uczelni?
(Proszę ocenić każdy z niżej wymienionych aspektów (1 –13) życia codziennego przyporządkowując mu jeden z numerów poniższych odpowiedzi)

1. ***lepiej niż oczekiwałem***
2. ***tak jak oczekiwałem***
3. ***gorzej niż oczekiwałem***
4. ***trudno mi powiedzieć***

1. akceptacja ze strony środowiska cywilnego	
2. aktywność fizyczna i sport	
3. bezstronność (traktowanie przez przełożonych)	
4. koleżeństwo	
5. obciążenie obowiązkami służbowymi	
6. ogólna atmosfera i stosunki międzyludzkie w uczelni	
7. porządek i dyscyplina	
8. poszanowanie osobowości	
9. stosunki międzyludzkie	
10. surowość życia wojskowego	
11. warunki do regeneracji i wypoczynku	
12. wewnętrzny przekaz, obieg informacji	
13. zachowania przełożonych	

10. Jak ocenia Pan następujące sfery funkcjonowania uczelni?
(Proszę ocenić każdą z niżej wymienionych sfer (1 – 13) funkcjonowania uczelni przyporządkowując mu jedną z poniższych odpowiedzi)

1. ***lepiej niż oczekiwałem***
2. ***tak jak oczekiwałem***
3. ***gorzej niż oczekiwałem***
4. ***trudno mi powiedzieć***

1. kwalifikacje kadry dydaktycznej	
2. nowoczesność programów nauczania	
3. obciążenia obowiązkami służbowymi	
4. organizacja zajęć	
5. organizacja życia służbowego	
6. poziom nauczania języków obcych	
7. poziom nauczania przedmiotów ogólnokształcących	
8. poziom nauczania przedmiotów specjalistycznych	
9. poziom nauczania przedmiotów technicznych	
10. poziom nauczania przedmiotów wojskowych	
11. system naboru kandydatów do uczelni	
12. warunki socjalno – bytowe	
13. wyposażenie bazy dydaktycznej i jej wykorzystanie	

11. Czy po ukończeniu WAT zamierza Pan podnosić swoje kwalifikacje?
(Proszę wybrać i podkreślić jedną odpowiedź)

1) tak, ukończyć studia podyplomowe
2) tak, ukończyć studia doktoranckie
3) tak, ukończyć drugi fakultet
4) tak, ukończyć AON
5) nie
6) trudno mi powiedzieć

12. Kiedy Pana motywacja była większa?
(Proszę określić własne nastawienie do niżej wymienionych aspektów (a – c) przyporządkowując im jedną z poniższych odpowiedzi)

1. ***przed wstąpieniem do WAT***
2. ***obecnie***
3. ***zawsze była jednakowo duża***
4. ***nigdy nie była duża***

a) do studiowania w WAT..... ☐
b) do wojska jako instytucji..... ☐
c) do zawodu wojskowego..... ☐

13. Jakie są Pana plany zawodowe po ukończeniu WAT?
(Proszę wybrać i podkreślić jedną odpowiedź)

1) pełnić służbę do pełnej wysługi
2) pełnić służbę do uzyskania praw emerytalnych / 15 lat /
3) odejść z wojska jeśli zaistnieje korzystna sytuacja
4) odejść z wojska zaraz po ukończeniu WAT
5) nie zamierzam ukończyć WAT

14. Jeśli zamierza Pan pełnić zawodową służbę wojskową, to jakie są tego główne motywy? *(Proszę zakreślić nie więcej niż pięć (5) odpowiedzi)*

1) chęć dowodzenia, kierowania innymi
2) chęć pomocy materialnej rodzinie
3) chęć służenia narodowi
4) dostęp do nowoczesnej techniki
5) możliwość bezpłatnego kształcenia i dokształcania
6) możliwość szybkiego awansu społecznego
7) możliwość szybkiego otrzymania mieszkania
8) możliwość usamodzielnienia materialnego
9) niepowodzenia w podjęciu innych studiów i innego zawodu
10) prestiż zawodu wojskowego
11) przypadek
12) sytuacja na cywilnym rynku pracy
13) tradycje rodzinne
14) wpływ rodziny, kolegów, znajomych
15) wysokość zarobków w wojsku
16) zainteresowanie wojskiem
17) zamiłowanie do przygód
18) inne (jakie?).....

15. Co, Pana zdaniem, ma najwyższy wpływ na zadowolenie z pracy oficera?
(Proszę wybrać i podkreślić nie więcej niż trzy (3) odpowiedzi)

1) dobre stosunki z podwładnymi
2) dobre stosunki z przełożonymi
3) dobre stosunki z współpracownikami
4) możliwość awansu społecznego
5) możliwość realizacji własnych celów
6) odpowiednia osłona socjalna
7) odpowiednia praca zgodna z kwalifikacjami
8) odpowiednie wynagrodzenie
9) odpowiednie warunki pracy
10) coś innego (co?).....

16. Czy znając aktualne realia życia wojskowego zdecydowałby się Pan na ponowny wybór zawodu wojskowego? *(Proszę wybrać i podkreślić jedną odpowiedź)*

1) zdecydowanie tak
2) raczej tak
3) raczej nie
4) zdecydowanie nie
5) trudno mi powiedzieć

17. Gdyby wybierał Pan dzisiaj zawód oficera, jakie byłyby główne powody wstąpienia do wojska? *(Z wyszczególnionych poniżej przyczyn prosimy wybrać i podkreślić pięć (5), które najbardziej stosują się do Pana)*

1) by kontynuować tradycję rodzinną
2) chciałbym być marynarzem, lotnikiem, spadochroniarzem itd.
3) chciałbym być niezależnym / chęć opuszczenia domu
4) chciałbym działać jako nauczyciel
5) chciałbym naśladować jakieś osobowości wojskowe
6) chciałbym odegrać swoją rolę w służbie narodu
7) interesuję się kierowaniem ludźmi
8) interesuję się sportem i aktywnością fizyczną
9) interesuję się techniką i inżynierią
10) interesuję się wojskowością
11) przez przypadek
12) szukam przygód
13) z powodu bezrobocia w cywilu
14) z powodu przynależności do etosu wojska
15) z powodu możliwości pracy w zdyscyplinowanej organizacji
16) z powodu ułatwień w awansie społecznym
17) z powodu ułatwień w kształceniu i dokształcaniu
18) z powodu zarobków
19) z powody bezpieczeństwa zawodowego
20) nie wybrałbym tego zawodu

18. Poniżej wyszczególniono pięć sytuacji, do każdej zaproponowano dwa alternatywne zachowania. Proszę wskazać – przy każdej sytuacji, którą odpowiedź wybrałby Pan? *(Proszę zakreślić wybraną odpowiedź)*

A. celem działalności oficera jest:
1) rozwój zainteresowań i pomysłów pod kierownictwem osób wyższym stopniem
2) działanie zgodne z własną wiedzą zawodową w celu pomnażania osiągnięć oddziału w którym służy

B. właściwym sposobem działania oficera w dowodzeniu jest:
1) adaptowanie norm do bieżącej sytuacji; kreowanie nowych wzorów i zachowań tam, gdzie jest miejsce dla inicjatywy
2) ścisłe trzymanie się norm i bazowanie na precedensach (wzorach już istniejących) tak daleko jak tylko to możliwe

C. ogólne odniesienia (kompetencje) etyczne oficera powinny być wytworzone przez:
1) prawa, zasady, oficjalne okólniki
2) kodeks etyczny zawodu oficera

D. źródłami satysfakcji oficerów jest:
1) możliwość wykonywania zadań trudnych i obowiązków wymagających poświęcenia
2) rozwój kariery własnej i awans zawodowy

E. wzorem do naśladowania dla oficerów jest:
1) postawa i zachowanie wyższych rangą oficerów
2) postępowanie innowacyjnych kolegów lub bodźce ze strony podwładnych

19. Poniżej wyszczególnione zostały wybrane cechy, które mogłyby określać „dobrego" oficera. *(Proszę wybrać i podkreślić dziesięć (10) cech, które wg Pana najlepiej definiowałyby takiego oficera)*

1) apolityczność
2) dbałość o podwładnych
3) dobry mąż i ojciec
4) duża wiedza
5) honor
6) inteligencja
7) koleżeństwo
8) lojalność
9) obojętność światopoglądowa
10) odpowiedzialność
11) odwaga
12) operatywność
13) patriotyzm
14) pracowitość
15) prawdomówność
16) rygorystyczność
17) rzetelność
18) skromność
19) słowność
20) sprawiedliwość
21) stanowczość
22) szczerość, otwartość
23) szlachetność
24) takt
25) tolerancja
26) uczciwość
27) umiejętność przewodzenia, dowodzenia
28) wiara religijna
29) zdolność do współpracy
30) zdyscyplinowanie

20. Co Pana zdaniem decyduje o sukcesie w służbie?
(Proszę wybrać i podkreślić trzy (3) odpowiedzi)

1) ambicja, dążenie do celu
2) inicjatywa, energiczność, operatywność
3) nienaganna postawa moralna
4) panująca w danym momencie orientacja polityczna
5) posiadane kwalifikacje zawodowe
6) posiadane znajomości, protekcja
7) posiadany światopogląd /religia/
8) rzetelne wykonywanie obowiązków
9) sprawność intelektualna, inteligencja
10) inne czynniki (jakie?) .....
.....

21. Jaki jest Pana zdaniem, obraz (image) <u>oficera wojska</u> w oczach społeczeństwa?
(Proszę dokonać oceny stosując następującą skalę (tylko cały numer) i zakreślić ocenę na skali)

bardzo pozytywny obraz — bardzo negatywny obraz

1 2 3 4 5 6 7 8 9
I-----I-----I-----I-----I-----I-----I-----I-----I

22. Jaki jest Pana zdaniem, obraz (image) <u>wojska</u> (sił zbrojnych) w oczach społeczeństwa? *(Proszę dokonać oceny stosując następującą skalę (tylko cały numer) i zakreślić ocenę na skali)*

bardzo pozytywny obraz — bardzo negatywny obraz

1 2 3 4 5 6 7 8 9
I-----I-----I-----I-----I-----I-----I-----I-----I

23. Gdyby ktoś w Pana obecności wyrażał złą opinię o Wojsku Polskim, jak zareagowałby Pan? *(Proszę wybrać i podkreślić <u>jedną</u> odpowiedź)*

1) broniłbym dobrego imienia wojska
2) byłoby mi to obojętne
3) poparłbym wyrażoną opinię
4) trudno mi powiedzieć

24. Gdyby wymagało tego dobro Ojczyzny czy jest Pan gotów dla niej:
(W każdym przypadku (A –E) proszę wybrać i przyporządkować <u>jedną</u> odpowiedź)

1. ***zdecydowanie tak***
2. ***raczej tak***
3. ***raczej nie***
4. ***zdecydowanie nie***
5. ***trudno mi powiedzieć***

A. narażać zdrowie	
B. narażać życie	
C. oddać życie	
D. poświęcić karierę	
E. zrezygnować z życia rodzinnego	

25. Poniżej wyszczególniono kilka czynników, które mogą rzutować na Pana zawodową satysfakcję. Proszę wskazać, jak ważne mogą być te czynniki jako źródła przyszłej zawodowej satysfakcji. *(Proszę ocenić każdy z niżej wymienionych czynników (1 – 13) przyporządkowując mu jedną z poniższych odpowiedzi)*

1. ***mało ważny***
2. ***nieważny***
3. ***trudno mi powiedzieć***

1. bezpieczeństwo zawodowe	
2. kompatybilność (zgodność, dopasowanie) warunków pracy z życiem rodzinny	
3. możliwość wykazania się wzorowym wykonywaniem obowiązków	
4. obciążenie pracą / godziny pracy	
5. osiągnięcie wysokiego poziomu wykształcenia	
6. przekładalność umiejętności zawodowych do warunków życia cywilnego	
7. relacje między zadaniami wojskowymi a przydzielonymi środkami	
8. sprzyjające okoliczności do wykonywania i rozwoju inicjatywy	
9. uznanie mojej fachowości	
10. uznanie ze strony kolegów	
11. uznanie ze strony podwładnych	
12. uznanie ze strony przełożonych	
13. zarobki, wynagrodzenie	

26. Poniżej wyszczególnione zostały pewne zasady zachowania. Chciałbym poznać Pana opinię na ich temat. *(Proszę ocenić każdą z niżej wymienionych zasad (1 – 8) przyporządkowując jej jedną z poniższych odpowiedzi)*

1. ***zgadzam się***
2. ***zgadzam się lub nie zgadzam się w zależności od sytuacji***
3. ***nie zgadzam się***

1. musisz być lojalnym, oddanym członkiem grupy	
2. musisz być otwarty na ludzi i niezależny w myśleniu	
3. musisz być osobą religijną, zarówno w przekonaniach jak i praktyce	
4. musisz być pomysłowy, twórczy	
5. musisz mocno rozwijać cechy przywódcze, dowódcze	
6. musisz radzić sobie ze wszystkimi kategoriami ludzi	
7. musisz zawsze mówić prawdę i być całkowicie uczciwym	
8. zawsze musisz być cierpliwy i opanowany	

27. Jak, ogólnie biorąc, oceniłby Pan dotychczasowy okres studiów? *(Proszę wybrać i podkreślić jedną odpowiedź)*

1) jestem bardzo zadowolony
2) jestem raczej zadowolony
3) jestem częściowo zadowolony a częściowo niezadowolony
4) jestem raczej niezadowolony
5) jestem bardzo niezadowolony

28. Poniżej wyszczególnione zostały pewne ważne zjawiska w życiu każdego z nas.
(Proszę wskazać, jak ważne są one dla Pana. W każdym przypadku (1 –11) proszę wybrać i przyporządkować jedną odpowiedź)

1. ***bardzo ważne***
2. ***dość ważne***
3. ***nie bardzo ważne***
4. ***w ogóle nie ważne***
5. ***trudno mi powiedzieć***

1. czas wolny	
2. dziewczyna (sympatia)	
3. praca (nauka)	
4. przyjaciele (koledzy)	
5. rodzina	
6. samorealizacja (rozwój osobisty)	
7. sport i aktywność fizyczna	
8. studiowanie i zainteresowania kulturalne	
9. zaangażowanie polityczne	
10. zaangażowanie religijne	
11. zaangażowanie społeczne	

29. Poniżej wyszczególnione zostały zajęcia wykonywane w czasie wolnym.
(Proszę uszeregować je w porządku ważności przydzielając każdemu z nich po prawej stronie pozycję od 1 – najbardziej ważna do 15 – najmniej ważna)

1. chodzenie do kina	
2. chodzenie do teatru	
3. chodzenie na koncerty muzyki	
4. czytanie książek	
5. gra na instrumencie muzycznym	
6. odwiedzanie kogoś z rodziny	
7. pozostawanie sam ze sobą	
8. przebywanie z dziewczyną	
9. słuchanie muzyki	
10. sport i aktywność fizyczna	
11. studiowanie	
12. taniec	
13. udział w imprezach sportowych	
14. wędrowanie z przyjaciółmi	
15. zwiedzanie wystaw, muzeów, galerii	

30. Poniżej znajdzie Pan kilka argumentów za i przeciw powszechnemu poborowi wojskowemu. Chciałbym poznać Pana opinię na ich temat. *(W każdym przypadku (1 - 6) proszę wybrać i przyporządkować jedną odpowiedź)*

1. ***zgadzam się***
2. ***nie zgadzam się***
3. ***trudno mi powiedzieć***

1. armia ochotnicza (zawodowa) stanowi olbrzymi wydatek dla budżetu obronnego, służba zasadnicza jest mniej kosztowna, jeśli chodzi o wydatki.	
2. istnieje naturalny związek między demokracją a powszechnym obowiązkiem służby wojskowej	
3. patrząc na całokształt gospodarki państwa, służba zasadnicza powoduje większe koszty niż armia ochotnicza z powodu marnotrawienia zasobów ludzkich	
4. pobór gwarantuje stałą wymianę wartości, opinii i spostrzeżeń między społeczeństwem a siłami zbrojnymi	
5. powszechny pobór wojskowy dzieli równo ciężar obrony	
6. powszechny pobór wojskowy powinien obejmować również kobiety	

31. Poniżej znajduje się lista możliwych zadań sił zbrojnych. Proszę wskazać, jak ważne będą one w przyszłości? *(W każdym przypadku (1 –10) proszę wybrać i przyporządkować jedną odpowiedź)*

1. ***będą bardziej ważne***
2. ***pozostaną bez zmian***
3. ***staną się mniej ważne***
4. ***trudno mi powiedzieć***

1. akcje wojskowe pod dowództwem NATO	
2. funkcje ceremonialne (wizyty państwowe, asysty i warty honorowe)	
3. międzynarodowe misje kontroli zbrojeń	
4. ochrona i obrona terytorium państwa	
5. operacje utrzymania pokoju pod flagą ONZ	
6. operacje utrzymania pokoju we współdziałaniu z państwami ościennymi	
7. pomoc w przypadku katastrof	
8. pomoc w utrzymaniu porządku na granicach (szczególnie w przypadku wielkich migracji)	
9. walka ze zorganizowaną przestępczością	
10. wewnętrzna kontrola terytorium	

32. Czy znając realia studiów w WAT poleciłby Pan tę uczelnię kolegom, znajomym? *(Proszę wybrać i podkreślić jedną odpowiedź)*

1) zdecydowanie tak
2) raczej tak
3) raczej nie
4) zdecydowanie nie
5) trudno mi powiedzieć

DANE SOCJODEMOGRAFICZNE

Na koniec proszę podać kilka danych o sobie.
(W każdym pytaniu proszę zakreślić jedną odpowiedź)

M. 1. Jaką szkołę ukończył Pan przed rozpoczęciem studiów?

1. Liceum ogólnokształcące
2. Liceum zawodowe
3. Technikum
4. Inną

M. 2. Z jaką oceną ukończył Pan szkołę średnią?

1) poniżej 3.0
2) powyżej 3.0 do 3.5
3) powyżej 3.5 do 4.0
4) powyżej 4.0 do 4.5
5) powyżej 4.5

M. 3. Jaką ocenę średnią uzyskał Pan w ostatnim semestrze?

6) poniżej 3.0
7) powyżej 3.0 do 3.5
8) powyżej 3.5 do 4.0
9) powyżej 4.0 do 4.5
10) powyżej 4.5

M. 4. Z jakiego środowiska Pan pochodzi?

1) wieś
2) miasto do 20 tyś. mieszkańców
3) miasto od 20 do 100 tyś. mieszkańców
4) miasto od 100 do 500 tyś. mieszkańców
5) miasto powyżej 500 tyś. mieszkańców

M. 5. Na którym roku Pan studiuje?

1) I rok
2) IV rok

Jeżeli ma Pan uwagi odnoszące się do tego kwestionariusza lub inne problemy do poruszenia, proszę je wpisać poniżej:

.....
.....
.....
.....

Dziękuję za udział w badaniach.

Załącznik 3.

WOJSKOWA AKADEMIA TECHNICZNA
INSTYTUT NAUK HUMANISTYCZNYCH
PRACOWNIA BADAŃ SPOŁECZNYCH
01-489 Warszawa 49
ul. S. Kaliskiego 23a
tel./fax 6/85-49-07

KWESTIONARIUSZ
„801"

Zgodnie z decyzją Rektora, Pracownia Badań Społecznych Instytutu Nauk Humanistycznych WAT prowadzi badania na temat zmian postaw i oczekiwań wobec zawodu w trakcie studiów w WSO.

Zwracam się do Pana z prośbą o udział w tych badaniach poprzez odpowiedzi na pytania zawarte w ankiecie.

Proszę o uważne przeczytanie pytań i udzielenie odpowiedzi zgodnie z osobistymi wyobrażeniami i odczuciami.

Gwarantuję Panu pełną anonimowość. Kwestionariusza nie należy podpisywać.

SERDECZNIE DZIĘKUJĘ

Robert GOLBA

WARSZAWA maj 1999

1. Co Pan robił przed podjęciem studiów?
(Proszę wybrać i podkreślić jedną odpowiedź)

1) odbywałem służbę wojskową
2) pracowałem
3) studiowałem
4) szukałem pracy
5) uczyłem się

2. Co zdecydowało o podjęciu nauki w szkole wyższej?
(Proszę wybrać i podkreślić nie więcej niż trzy (3) odpowiedzi)

1) chęć zdobycia wiedzy
2) chęć dorównania innym
3) namowa rodziny
4) namowa nauczycieli
5) możliwość awansu życiowego
6) własne ambicje
7) trudności w znalezieniu pracy
8) przypadek
9) inne (co?).....

3. Jak Pan sądzi, jakie wykształcenie jest w tej chwili niezbędne dla młodych ludzi?
(Proszę wybrać i podkreślić jedną odpowiedź)

1) wyższe - jeden fakultet
2) wyższe - dwa fakultety
3) doktorat
4) studia podyplomowe
5) matura
6) szkoła zawodowa

4. Co zdecydowało o wyborze WSO spośród innych uczelni wyższych?
(Proszę wybrać i podkreślić nie więcej niż pięć (5) odpowiedzi)

1) chęć służenia narodowi
2) chęć usamodzielnienia materialnego
3) dobra atmosfera nauki
4) kontynuacja wyuczonego zawodu w „cywilu"
5) możliwość awansu społecznego
6) droga do interesującej pracy w „ cywilu"
7) opinia lub rada otoczenia
8) położenie uczelni blisko miejsca zamieszkania
9) przekonanie o łatwości studiów wojskowych
10) przypadek
11) relatywnie niski koszt studiów wojskowych
12) sytuacja na cywilnym rynku pracy (stabilizacja zawodu)
13) tradycje rodzinne
14) uniknięcie zasadniczej służby wojskowej
15) wpływ rodziny i kolegów
16) wysoki poziom nauki
17) zainteresowanie wojskiem
18) zamiłowanie do nauk technicznych
19) inne względy (jakie?).....

5. Jaka ocena istniała w Pana środowisku następujących aspektach studiów w WSO?
(Proszę ocenić każdy z niżej wymienionych aspektów studiów (a – e) przyporządkowując mu jeden z numerów poniższych odpowiedzi)

1. ***wyższa niż w innych uczelniach wyższych***
2. ***taka sama jak w innych uczelniach***
3. ***niższa niż w innych uczelniach***
4. ***nie spotkałem się z opinią o WSO***
5. ***trudno mi powiedzieć***

a) atmosferze studiów.....
b) egzaminach wstępnych.....
c) poziomie zdobywanej wiedzy.....
d) wymaganiach nauczycieli akademickich.....
e) wyposażeniu (pomocach naukowych uczelni)..

6. Czy po dotychczasowych doświadczeniach może Pan powiedzieć, że ocena ta potwierdza się? *(Proszę ocenić każdy z niżej wymienionych aspektów studiów (a – e) przyporządkowując mu jeden z numerów poniższych odpowiedzi)*

1. ***zdecydowanie tak***
2. ***raczej tak***
3. ***częściowo tak – częściowo nie***
4. ***raczej nie***
5. ***zdecydowanie nie***
6. ***trudno mi powiedzieć***

a) atmosferze studiów.....
b) egzaminach wstępnych.....
c) poziomie zdobywanej wiedzy.....
d) wymaganiach nauczycieli akademickich.....
e) wyposażeniu (pomocach naukowych uczelni)....

7. Jak Pan sądzi, co przede wszystkim uzyska Pan po zdobyciu wyższego wykształcenia w WSO? *(Proszę wybrać i podkreślić nie więcej niż trzy (3) odpowiedzi)*

1) awans społeczny
2) będę bardziej przydatny dla społeczeństwa
3) dobrą pracę w cywilu
4) dobre stanowisko pracy w wojsku
5) kwalifikacje zawodowe
6) samodzielność życiową (materialną)
7) stabilizację zawodową
8) uznanie i szacunek społeczny
9) większe możliwości uczestnictwa w korzystaniu z dóbr kultury
10) wysokie zarobki
11) inne (co?).....

8. Które z wymienionych czynników uznałby Pan jako pozytywne, a które jako negatywne argumenty skłaniające do podjęcia studiów w WSO ?
(Z poniższej listy proszę wybrać trzy (3) pozytywne i trzy (3) negatywne czynniki i ich numery wpisać w odpowiednie miejsca)

czynniki pozytywne	czynniki negatywne

1) dostępność literatury – wyposażenie bibliotek
2) koszt studiów
3) możliwość równoległego studiowania w uczelni cywilnej
4) obciążenie obowiązkami służbowym
5) ogólna atmosfera nauki w szkole
6) opinia o uczelni
7) organizacja czasu wolnego
8) poziom nauczania
9) sposób traktowania studentów przez przełożonych
10) sposób, w jaki traktują studentów wykładowcy
11) system oceniania wiedzy przez wykładowców
12) warunki bytowe (internaty, stołówki)
13) warunki regeneracji sił i wypoczynku
14) wyposażenie bazy dydaktycznej i jej wykorzystanie

9. Jak Pan ocenia następujące aspekty codziennego życia w uczelni?
(Proszę ocenić każdy z niżej wymienionych aspektów (1 –13) życia codziennego przyporządkowując mu jeden z numerów poniższych odpowiedzi)

1. ***lepiej niż oczekiwałem***
2. ***tak jak oczekiwałem***
3. ***gorzej niż oczekiwałem***
4. ***trudno mi powiedzieć***

1. akceptacja ze strony środowiska cywilnego	
2. aktywność fizyczna i sport	
3. bezstronność (traktowanie przez przełożonych)	
4. koleżeństwo	
5. obciążenie obowiązkami służbowymi	
6. ogólna atmosfera i stosunki międzyludzkie w uczelni	
7. porządek i dyscyplina	
8. poszanowanie osobowości	
9. stosunki międzyludzkie	
10. surowość życia wojskowego	
11. warunki do regeneracji i wypoczynku	
12. wewnętrzny przekaz, obieg informacji	
13. zachowania przełożonych	

10. Jak ocenia Pan następujące sfery funkcjonowania uczelni?
(Proszę ocenić każdą z niżej wymienionych sfer (1 – 13) funkcjonowania uczelni przyporządkowując mu jedna z poniższych odpowiedzi)

1. ***lepiej niż oczekiwałem***
2. ***tak jak oczekiwałem***
3. ***gorzej niż oczekiwałem***
4. ***trudno mi powiedzieć***

1. kwalifikacje kadry dydaktycznej	
2. nowoczesność programów nauczania	
3. obciążenia obowiązkami służbowymi	
4. organizacja zajęć	
5. organizacja życia służbowego	
6. poziom nauczania języków obcych	
7. poziom nauczania przedmiotów ogólnokształcących	
8. poziom nauczania przedmiotów specjalistycznych	
9. poziom nauczania przedmiotów technicznych	
10. poziom nauczania przedmiotów wojskowych	
11. system naboru kandydatów do uczelni	
12. warunki socjalno – bytowe	
13. wyposażenie bazy dydaktycznej i jej wykorzystanie	

11. Czy po ukończeniu WSO zamierza Pan podnosić swoje kwalifikacje?
(Proszę wybrać i podkreślić jedną odpowiedź)

1) tak, ukończyć studia magisterskie
2) tak, ukończyć studia podyplomowe
3) tak, ukończyć studia doktoranckie
4) tak, ukończyć drugi fakultet
5) tak, ukończyć AON
6) nie
7) trudno mi powiedzieć

12. Kiedy Pana motywacja była większa?
(Proszę określić własne nastawienie do niżej wymienionych aspektów (a – c) przyporządkowując im jedną z poniższych odpowiedzi)

1. ***przed wstąpieniem do WSO***
2. ***obecnie***
3. ***zawsze była jednakowo duża***
4. ***nigdy nie była duża***

a) do studiowania w WSO..... ☐
b) do wojska jako instytucji..... ☐
c) do zawodu wojskowego..... ☐

13. Jakie są Pana plany zawodowe po ukończeniu WSO ?
(Proszę wybrać i podkreślić jedną odpowiedź)

1) pełnić służbę do pełnej wysługi
2) pełnić służbę do uzyskania praw emerytalnych / 15 lat /
3) odejść z wojska jeśli zaistnieje korzystna sytuacja
4) odejść z wojska zaraz po ukończeniu WSO
5) nie zamierzam ukończyć WSO

14. Jeśli zamierza Pan pełnić zawodową służbę wojskową, to jakie są tego główne motywy? *(Proszę zakreślić nie więcej niż pięć (5) odpowiedzi)*

1) chęć dowodzenia, kierowania innymi
2) chęć pomocy materialnej rodzinie
3) chęć służenia narodowi
4) dostęp do nowoczesnej techniki
5) możliwość bezpłatnego kształcenia i dokształcania
6) możliwość szybkiego awansu społecznego
7) możliwość szybkiego otrzymania mieszkania
8) możliwość usamodzielnienia materialnego
9) niepowodzenia w podjęciu innych studiów i innego zawodu
10) prestiż zawodu wojskowego
11) przypadek
12) sytuacja na cywilnym rynku pracy
13) tradycje rodzinne
14) wpływ rodziny, kolegów, znajomych
15) wysokość zarobków w wojsku
16) zainteresowanie wojskiem
17) zamiłowanie do przygód
18) inne (jakie?).....

15. Co, Pana zdaniem, ma najwyższy wpływ na zadowolenie z pracy oficera?
(Proszę wybrać i podkreślić nie więcej niż trzy (3) odpowiedzi)

1) dobre stosunki z podwładnymi
2) dobre stosunki z przełożonymi
3) dobre stosunki z współpracownikami
4) możliwość awansu społecznego
5) możliwość realizacji własnych celów
6) odpowiednia osłona socjalna
7) odpowiednia praca zgodna z kwalifikacjami
8) odpowiednie wynagrodzenie
9) odpowiednie warunki pracy
10) coś innego (co?).....

16. **Czy znając aktualne realia życia wojskowego zdecydowałby się Pan na ponowny wybór zawodu wojskowego?** *(Proszę wybrać i podkreślić jedną odpowiedź)*

1) zdecydowanie tak
2) raczej tak
3) raczej nie
4) zdecydowanie nie
5) trudno mi powiedzieć

17. **Gdyby wybierał Pan dzisiaj zawód oficera, jakie byłyby główne powody wstąpienia do wojska?** *(Z wyszczególnionych poniżej przyczyn prosimy wybrać i podkreślić pięć (5), które najbardziej stosują się do Pana)*

1) by kontynuować tradycję rodzinną
2) chciałbym być marynarzem, lotnikiem, spadochroniarzem itd.
3) chciałbym być niezależnym / chęć opuszczenia domu
4) chciałbym działać jako nauczyciel
5) chciałbym naśladować jakieś osobowości wojskowe
6) chciałbym odegrać swoją rolę w służbie narodu
7) interesuję się kierowaniem ludźmi
8) interesuję się sportem i aktywnością fizyczną
9) interesuję się techniką i inżynierią
10) interesuję się wojskowością
11) przez przypadek
12) szukam przygód
13) z powodu bezrobocia w cywilu
14) z powodu przynależności do etosu wojska
15) z powodu możliwości pracy w zdyscyplinowanej organizacji
16) z powodu ułatwień w awansie społecznym
17) z powodu ułatwień w kształceniu i dokształcaniu
18) z powodu zarobków
19) z powody bezpieczeństwa zawodowego
20) nie wybrałbym tego zawodu

18. **Poniżej wyszczególniono pięć sytuacji, do każdej zaproponowano dwa alternatywne zachowania. Proszę wskazać – przy każdej sytuacji, którą odpowiedź wybrałby Pan?** *(Proszę zakreślić wybraną odpowiedź)*

A. celem działalności oficera jest:
1) rozwój zainteresowań i pomysłów pod kierownictwem osób wyższym stopniem
2) działanie zgodne z własną wiedzą zawodową w celu pomnażania osiągnięć oddziału w którym służy

B. właściwym sposobem działania oficera w dowodzeniu jest:
1) adaptowanie norm do bieżącej sytuacji; kreowanie nowych wzorów i zachowań tam, gdzie jest miejsce dla inicjatywy
2) ścisłe trzymanie się norm i bazowanie na precedensach (wzorach już istniejących) tak daleko jak tylko to możliwe

C. ogólne odniesienia (kompetencje) etyczne oficera powinny być wytworzone przez:
1) prawa, zasady, oficjalne okólniki
2) kodeks etyczny zawodu oficera

D. źródłami satysfakcji oficerów jest:
1) możliwość wykonywania zadań trudnych i obowiązków wymagających poświęcenia
2) rozwój kariery własnej i awans zawodowy

E. wzorem do naśladowania dla oficerów jest:
1) postawa i zachowanie wyższych rangą oficerów
2) postępowanie innowacyjnych kolegów lub bodźce ze strony podwładnych

19. Poniżej wyszczególnione zostały wybrane cechy, które mogłyby określać „dobrego" oficera. *(Proszę wybrać i podkreślić dziesięć (10) cech, które wg Pana najlepiej definiowałyby takiego oficera)*

1) apolityczność
2) dbałość o podwładnych
3) dobry mąż i ojciec
4) duża wiedza
5) honor
6) inteligencja
7) koleżeństwo
8) lojalność
9) obojętność światopoglądowa
10) odpowiedzialność
11) odwaga
12) operatywność
13) patriotyzm
14) pracowitość
15) prawdomówność
16) rygorystyczność
17) rzetelność
18) skromność
19) słowność
20) sprawiedliwość
21) stanowczość
22) szczerość, otwartość
23) szlachetność
24) takt
25) tolerancja
26) uczciwość
27) umiejętność przewodzenia, dowodzenia
28) wiara religijna
29) zdolność do współpracy
30) zdyscyplinowanie

20. Co Pana zdaniem decyduje o sukcesie w służbie?
(Proszę wybrać i podkreślić trzy (3) odpowiedzi)

1) ambicja, dążenie do celu
2) inicjatywa, energiczność, operatywność
3) nienaganna postawa moralna
4) panująca w danym momencie orientacja polityczna
5) posiadane kwalifikacje zawodowe
6) posiadane znajomości, protekcja
7) posiadany światopogląd /religia/
8) rzetelne wykonywanie obowiązków
9) sprawność intelektualna, inteligencja
10) inne czynniki (jakie?) .....
.....

21. Jaki jest Pana zdaniem, obraz (image) <u>oficera wojska</u> w oczach społeczeństwa?
(*Proszę dokonać oceny stosując następującą skalę (tylko cały numer) i zakreślić ocenę na skali*)

bardzo pozytywny obraz — bardzo negatywny obraz

1 2 3 4 5 6 7 8 9
I-----I-----I-----I-----I-----I-----I-----I-----I

22. Jaki jest Pana zdaniem, obraz (image) <u>wojska</u> (sił zbrojnych) w oczach społeczeństwa? *(Proszę dokonać oceny stosując następującą skalę (tylko cały numer) i zakreślić ocenę na skali)*

bardzo pozytywny obraz — bardzo negatywny obraz

1 2 3 4 5 6 7 8 9
I-----I-----I-----I-----I-----I-----I-----I-----I

23. Gdyby ktoś w Pana obecności wyrażał złą opinię o Wojsku Polskim, jak zareagowałby Pan? *(Proszę wybrać i podkreślić <u>jedną</u> odpowiedź)*

1) broniłbym dobrego imienia wojska
2) byłoby mi to obojętne
3) poparłbym wyrażoną opinię
4) trudno mi powiedzieć

24. Gdyby wymagało tego dobro Ojczyzny czy jest Pan gotów dla niej:
(W każdym przypadku (A –E) proszę wybrać i przyporządkować <u>jedną</u> odpowiedź)

1. ***zdecydowanie tak***
2. ***raczej tak***
3. ***raczej nie***
4. ***zdecydowanie nie***
5. ***trudno mi powiedzieć***

A. narażać zdrowie	
B. narażać życie	
C. oddać życie	
D. poświęcić karierę	
E. zrezygnować z życia rodzinnego	

25. Poniżej wyszczególniono kilka czynników, które mogą rzutować na Pana zawodową satysfakcję. Proszę wskazać, jak ważne mogą być te czynniki jako źródła przyszłej zawodowej satysfakcji. *(Proszę ocenić każdy z niżej wymienionych czynników (1 – 13) przyporządkowując mu jedną z poniższych odpowiedzi)*

1. ***ważny***
2. ***nieważny***
3. ***trudno mi powiedzieć***

1. bezpieczeństwo zawodowe	
2. kompatybilność (zgodność, dopasowanie) warunków pracy z życiem rodzinny	
3. możliwość wykazania się wzorowym wykonywaniem obowiązków	
4. obciążenie pracą / godziny pracy	
5. osiągnięcie wysokiego poziomu wykształcenia	
6. przekładalność umiejętności zawodowych do warunków życia cywilnego	
7. relacje między zadaniami wojskowymi a przydzielonymi środkami	
8. sprzyjające okoliczności do wykonywania i rozwoju inicjatywy	
9. uznanie mojej fachowości	
10. uznanie ze strony kolegów	
11. uznanie ze strony podwładnych	
12. uznanie ze strony przełożonych	
13. zarobki, wynagrodzenie	

26. Poniżej wyszczególnione zostały pewne zasady zachowania. Chciałbym poznać Pana opinię na ich temat. *(Proszę ocenić każdą z niżej wymienionych zasad (1 – 8) przyporządkowując jej jedną z poniższych odpowiedzi)*

1. ***zgadzam się***
2. ***zgadzam się lub nie zgadzam się w zależności od sytuacji***
3. ***nie zgadzam się***

1. musisz być lojalnym, oddanym członkiem grupy	
2. musisz być otwarty na ludzi i niezależny w myśleniu	
3. musisz być osobą religijną, zarówno w przekonaniach jak i praktyce	
4. musisz być pomysłowy, twórczy	
5. musisz mocno rozwijać cechy przywódcze, dowódcze	
6. musisz radzić sobie ze wszystkimi kategoriami ludzi	
7. musisz zawsze mówić prawdę i być całkowicie uczciwym	
8. zawsze musisz być cierpliwy i opanowany	

27. Jak, ogólnie biorąc, oceniłby Pan dotychczasowy okres studiów? *(Proszę wybrać i podkreślić jedną odpowiedź)*

1) jestem bardzo zadowolony
2) jestem raczej zadowolony
3) jestem częściowo zadowolony a częściowo niezadowolony
4) jestem raczej niezadowolony
5) jestem bardzo niezadowolony

28. Poniżej wyszczególnione zostały pewne ważne zjawiska w życiu każdego z nas.
(Proszę wskazać, jak ważne są one dla Pana. W każdym przypadku (1 –11) proszę wybrać i przyporządkować jedną odpowiedź)

1. ***bardzo ważne***
2. ***dość ważne***
3. ***nie bardzo ważne***
4. ***w ogóle nie ważne***
5. ***trudno mi powiedzieć***

1. czas wolny	
2. dziewczyna (sympatia)	
3. praca (nauka)	
4. przyjaciele (koledzy)	
5. rodzina	
6. samorealizacja (rozwój osobisty)	
7. sport i aktywność fizyczna	
8. studiowanie i zainteresowania kulturalne	
9. zaangażowanie polityczne	
10. zaangażowanie religijne	
11. zaangażowanie społeczne	

29. Poniżej wyszczególnione zostały zajęcia wykonywane w czasie wolnym.
(Proszę uszeregować je w porządku ważności przydzielając każdemu z nich po prawej stronie pozycję od 1 – najbardziej ważna do 15 – najmniej ważna)

1. chodzenie do kina	
2. chodzenie do teatru	
3. chodzenie na koncerty muzyki	
4. czytanie książek	
5. gra na instrumencie muzycznym	
6. odwiedzanie kogoś z rodziny	
7. pozostawanie sam ze sobą	
8. przebywanie z dziewczyną	
9. słuchanie muzyki	
10. sport i aktywność fizyczna	
11. studiowanie	
12. taniec	
13. udział w imprezach sportowych	
14. wędrowanie z przyjaciółmi	
15. zwiedzanie wystaw, muzeów, galerii	

30. Czy znając realia studiów w WAT poleciłby Pan tę uczelnię kolegom, znajomym?
(Proszę wybrać i podkreślić jedną odpowiedź)

1) zdecydowanie tak
2) raczej tak
3) raczej nie
4) zdecydowanie nie
5) trudno mi powiedzieć

DANE SOCJODEMOGRAFICZNE

Na koniec proszę podać kilka danych o sobie.
(W każdym pytaniu proszę zakreślić jedną odpowiedź)

M. 1. Jaką szkołę ukończył Pan przed rozpoczęciem studiów?

1. Liceum ogólnokształcące
2. Liceum zawodowe
3. Technikum
4. Inną

M. 2. Z jaką oceną ukończył Pan szkołę średnią?

1) poniżej 3.0
2) powyżej 3.0 do 3.5
3) powyżej 3.5 do 4.0
4) powyżej 4.0 do 4.5
5) powyżej 4.5

M. 3. Jaką ocenę średnią uzyskał Pan w ostatnim semestrze?

1. poniżej 3.0
2. powyżej 3.0 do 3.5
3. powyżej 3.5 do 4.0
4. powyżej 4.0 do 4.5
5. powyżej 4.5

M. 4. Z jakiego środowiska Pan pochodzi?

1) wieś
2) miasto do 20 tyś. mieszkańców
3) miasto od 20 do 100 tyś. mieszkańców
4) miasto od 100 do 500 tyś. mieszkańców
5) miasto powyżej 500 tyś. mieszkańców

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr inw. 60969
II
Akademii Obrony Narodowej

M. 5. Na którym roku Pan studiuje?

1) I rok
2) IV rok

Jeżeli ma Pan uwagi odnoszące się do tego kwestionariusza lub inne problemy do poruszenia, proszę je wpisać poniżej:

.....
.....
.....
.....

Dziękuję za udział w badaniach.

Capt. Roper debut

S/4345